

The Project Gutenberg eBook of Thury Zoltán összes művei (2. kötet), by Zoltán Thury

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Thury Zoltán összes művei (2. kötet)

Author: Zoltán Thury

Release date: February 20, 2013 [EBook #42143]

Language: Hungarian

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK THURY ZOLTÁN ÖSSZES MŰVEI (2. KÖTET)
***

E-text prepared by Tamás Róth, Albert László,
and the Online Distributed Proofreading Team Europe
(<http://dp.rastko.net>)

Megjegyzések:

Tartalomjegyzék a [319](#). oldalon található.

Facebook oldalunk: <http://www.facebook.com/PGHungarianTeam>.

THURY ZOLTÁN ÖSSZES MŰVEI

THURY ZOLTÁN ÖSSZES MŰVEI

**MÁSODIK KÖTET
EMBERHALÁL ÉS EGYÉB ELBESZÉLÉSEK**

**GYOMA 1908
NYOMTATJA ÉS KIADJA KNER IZIDOR KÖNYVNYOMDÁSZ**

EMBERHALÁL ÉS EGYÉB ELBESZÉLÉSEK

THURY ZOLTÁN ÖSSZES MŰVEI

MÁSODIK KÖTET

GYOMA 1908

NYOMATOTT A KIADÓ KNER IZIDOR KÖNYVNYOMDÁJÁBAN

EMBERHALÁL

I.

báró erdejét már Isten tudja, mióta vágják a parasztok. Nem is vágják, csak lekopasztották esztendőről esztendőre a százados öreg fákról a galyat, összenyalábolták s hazavitték. A hogy másutt megvan a borszüret, úgy itt fát szüretelt a sok szegény falusi. Jó előre megbeszélték, hogy mikor mennek ki csapatostul az erdőbe, ilyenkor hajnalban fölpackolták már a sok nyomoruságos taligát, a mire föltelepedett a gyermek- meg az asszonynépség s a szegény emberek lassu meggondoltságával, lusta tempóban megindult a falu, neki az erdőnek. Napközben aztán többször is megfordultak a taligák az erdő és a falu közt, némelyek, a kapzsiabb népség közül annyi galyat szedtek össze, hogy karácsony táján, a mikor még a koldus is csinál valami kis ünnepséget, egy-két taligával eladtak belőle a városban is s hazahoztak helyette egy szép zöld fenyőágot, meg sok apró színes gyertyát és papiroson csüngő pojáczaszívet, kosarat, diót, a hogy ez már illendő ilyenkor.

Az öreg báró nem sokat törődött velük. Az valami nagy politikus volt, miniszter is, fenn lakott a fővárosban, s kisebb gondja is nagyobb volt, mint a tarbereki erdő. Esztendőről esztendőre heverték az asztalán a kasznárja levelei a nélkül, hogy jóformán csak el is olvasta volna. A helyett nagy beszédeket mondott, a miről úgy emlékeztek meg otthon az uradalom körül a kisbirtokos urak, hogy: a báró már megint verekedett. Ujjé, de hogy kiporolta az ellenzék bundáját! A mikor az öreg báró meghalt, a fia következett a dominiumba. Ez aztán gazda volt s egy perczig se türte tovább szó nélkül a tarbereki erdőben a rablógarázdálkodást. Azt mondta, hogy ő maga is letudja vágni a fáját, nem kér segítséget s egy kopogásra fagyott novemberi hajnalban, a mikor megint kigyülekezett az erdőszélére a sok taliga, puskás urasági hajduk fogadták a parasztokat.

- A kinek fa kell, menjen az udvarba. Az ispán ur czédulákat ad ki. Egy taliga ágnak egy-egy pengő az ára.

- Mi, hogy egy pengő?...

- Egy pengő, éppen annyi.

A sok paraszt összebámult. Sehogyse tudták megérteni a dolgot. Egy-egy kis kompániába szedelőzködtek, megdöbbenve tanácskoztak: - egy pengő... a fáért... aztán megint egy rajba gomolyodott össze mind a férfi az asszony, körül a taligákban sivalkodott a sok gyermek, fáztak, némelyik a ló elé feküdt, hogy az állat meleg párát fujjon az arczába s nem mozdult a sok emberből egy se.

Dél felé kijött a bírós és azt mondta, hogy igazuk van. Ne hagyják magukat. Ha a báróé az erdő, hát az övé, vigye a hova akarja, de az aprófa meg a száraz ág a falué. Vágják már harmincz esztendeje. Délután pedig jött a zsandár, elvitte a bírót. Erősen összeszorították a csuklóit a lakatos lánczczal s úgy hajtották maguk előtt, meglökdösve egyszer-kétszer a puska agyával, mint a lovat. A parasztok jajgatva indultak utánuk, de a káplár a bajonettet mutogatta nekik s azt mondta, hogy belevágja valakibe. Az asszonyok az emberek elébe állottak s mormoló, izgalmas csendesség lett, olyanforma, mint valami veszett káromkodás, a mi csak az ember belsejében háborog.

Haza nem akart menni senki. Most már eléggé megbeszélték a dolgot, hallgattak. A sok nagy csizma kopogott a zuzmarás, dermedt füben, egymásra néztek, de mindenikben egyformán dolgozott az elkeseredés dühe. Az éhes pillantásuk fölfalta az erdőt, most már a fáját is, az egészet. Sompolygó, tétovázó tehetetlenséggel bámulták pár lépésnyire maguk előtt ezt a beláthatatlan rengeteget s még mindig nem voltak elkészülve arra, hogy mit csináljanak.

Az egyik odamorgott a másiknak.

- Az asszony előtt restelli az ember. Ide bolondítottuk őket, aztán most meg olyanok vagyunk, mint a tolvajok.

Perczről-perczre sötétedett s várandósabb lett a hangulat. Közelebb bujtak egymáshoz, mindenik mondani akart valamit. Azért még csak sunyi találgatás volt az egész, egyik a másiktól akarta kinézni, hogy vajjon mit gondol. Némelyikben már lihegett a düh s egyszer aztán nekimentek az erdőnek. Egy-két nekivadult ember ment elül magasra emelve a fejszét, mint valami zászlót s a többi utána. Most már ordítva szabadult ki belőlük mind a hang, a mit eddig magukba fojtottak, rohantak előre a fák közt és megint az övék az erdő. Messzire kihallatszott a fejszecsattogás meg a hangos össze-vissza lárma, a mivel nekiestek a nagy uri jószágnak. Ez már nem volt a csöndes tallózás, hanem a nekiéhezett emberek dühe, pusztítás, ostrom a más tulajdona ellen. Mikor már ilyenre fajult a dolog, siránkozni kezdtek az asszonyok.

- Baj lesz belőle... baj lesz...

- Elvitte a zsandár a birót. Vágjad! A tied!...

- Baj lesz belőle...

A hajduk futva mentek vissza a faluba. A báró mindenfelé telegrafált, zsandárt, katonát kért. Mi fővárosi ujságírók akkor mentünk le, a mikor már három nap óta dulták az erdőt a parasztok s azt kiabálták: minden a mienk! - Előbb csak biztatták egymást ezzel, mentséget keresve a pusztításra, a mitől megijedtek, aztán már annyiszor mondták, hogy elhitték, meggyőződésük lett.

- Az apám is vágta, meg a nagyapám is!...

A mi vonatunkkal már egy félszázad katona is érkezett egy főhadnaggyal s a sok városi ur, meg a csendes katonacsapat együtt ment ki az erdőbe.

II.

A parasztok összefutottak, a mikor közéjük ment a tiszt. Zavarosan, össze-vissza kiabáltak s most már az asszonyok lármáztak a lehangosabban.

- Mit akarnak?... A mienk, minden a mienk... Hagyják békében a szegény embert, ha dolgozik...

Az asszonyok nekimentek a katonáknak is, a kik hosszú sorban, a puskára támaszkodva jámboran egymásra bámultak s nem igen tudták, hogy miről van szó.

- Menjetez innen, hagyjatok nekünk békét...

Egy szőke, hosszú gyerek csendesen, egy kicsit reszkető hangon szólott rá egy erős, kövér asszonyra, a ki a puskáját akarta kirángatni a kezéből.

- Tovább néném, tovább innen, ne bajoskodjék... Akkor már mintha sejtette volna, hogy mi lesz a dolog vége, kérni kezdte. - Menjen haza, menjenek haza mind.

Egy káplár arra jött s durván tovább lökdöste az asszonyt.

- Mars, mars!

Azalatt szóhoz jutott a főhadnagy.

- Emberek, a maguk javára beszélek. Menjenek haza... Baj lesz. Azért jöttünk ide, hogy magukat kizavarjuk az erdőből, mert az az uraságé. Irás van róla... Ha nem mennek szépszerével, másként beszélek. A katona nem tréfál. Lássák, mennyi van itt.

- Mink se vagyunk kevesen.

- Azok szurnak, lőnek.

- Itt a fejsze.

Ezt egy ember mondta, de a mint belekongott a hangja a csendbe, egyszerre kiabálni kezdett mind.

- Nem megyünk, minden a mienk...

Körülvették őket az asszonyok s most már össze-vissza, a dühbe belesápadva kiabáltak.

- Nem megyünk! Menjenek maguk, mi dolguk van itt!?

Egy gyerek rögtön hajított bele a tömegbe. A kemény sár a tiszt lábai előtt puffant szét. Még nagyobb lett a lárma, rekedt vad ordítózás töltötte be a hideg, tiszta reggelt. A tiszt várt. Mikor észrevették, hogy nem veszi el a fejét, csendesebben lettek, csak a kik hátrább állottak, a tájékozatlanok kiabáltak még, egyenkint hallgatva el, a mint észrevették, hogy mindig kevesebben és kevesebben vannak.

Végre szóhoz jutott a főhadnagy. Körölnézett, keresett egy értelmesebb arcot s a mikor megtalálta, magához intette az öreges, komolyképű parasztot.

- Ismeri az órát?

- Igen.

Kivette az óráját s megmutatta neki.

- Nézze mennyi van most?

- Félkilencz.

- Magyarázza meg a barátainak is, a mit mondok. Mostantól számítva két óra hosszáig várok. Azalatt kitakarodhatnak az erdőből. Ha akkor még ember lesz itt, másként diskurálunk. Értette?

- Igen tiszt ur, hanem nem megyünk ám... Előbb hozzák vissza a birót...

- Micsoda birót!

- A kit elvitt a zsandár.

- Az a zsandár dolga. - Mielőtt elment volna, még egyszer visszafordult. - Emberek, minek mondanék maguknak mást, mint a mi igaz. Higyjék el nekem, hogy baj lesz, ha nem engednek. Mi nem vagyunk zsandárok, a ki bekiséri ezt vagy azt, hanem a ki velünk jön össze, az itt is marad a gyepen.

A parasztek lármázni kezdtek.

- No, no, talán nem olyan hangosan.

- Még hangosabb is lesz, ha a puska kezd beszélni.

A tiszthelyettesek leheveredtek a köpönyegekre a katonák előtt. A kadét sápadt volt s izgatottan beszélt a főhadnagy fülébe, de csak halkán, hogy ne hallják meg a katonák.

- Nem katona kell ide. Háboru ez? Ilyen népség ellen indítanak minket... Átnézett a parasztekhoz és megirtózott. - Mennyi asszony, gyermek, öreg ember. S hátha igazuk van?

A főhadnagy rászólott.

- Hallgass.

Odaát szervezkedni kezdett a másik tábor. Egyre fenyegetőbb lett a hangjuk s nemhogy fogytak volna, de mindig tömörebb és nyüzsgőbb lett az emberboly, a mibe összegabalyodtak. A mutató pedig szaladt a nagy ezüst órán, a mit maga elé tett a főhadnagy a köpönyegre. Egy óra letelt már, a mikor újra feljük indult a főhadnagy. Most már vele ment a tiszthelyettes is, közélről akarta látni ezeket az embereket s ő is mondott valamit németül, a mit nem értett meg senki. Mikor látta, hogy hiába beszél, idegesen hadonászott, mutatta a kardot meg a revolvert, s fölített az égre. A parasztek komoran fordultak el tőle.

A főhadnagy megint előkereste a maga emberét.

- Volt katona?

- Voltam.

- Milyen sarzsi?

- Káplár.

- Tud németül?

- Nem.

- Hát ki tud?

- Senki.

Erre elővett a zsebéből egy írást, csapkodni kezdte a kezével a kiterített lapot s most már ő is elvesztette a nyugalmát.

- Maguk bolondok, meg vannak veszve. Ide nézzenek. Bele van írva a parancsba, hogy ha nem megy szép szerivel, hát lövünk. - Kirántotta a kardját és lökdösni kezdte azt a parasztekot, a ki legközelebb állott hozzá. - Nem megy? Takarodjon! Mars, mars! Nem akarom a vesztüket, bolondok.

- Nem megyek. A mienk az erdő. Nem parancsol itt az ur. Az enyém, meg ezeké...

- A király mindenütt parancsol...

- Itt még az se... Az itt mind a parasztek. Apám is, meg nagyapám is vágták.

A főhadnagy elhallgatott s intett a tiszthelyettesnek.

- Jer.

Visszamentek s újra végigheveredtek a köpenyegeken. A katonák mozogni kezdtek, megigazítottak magukon egy szíjjat, némelyik a bajonettet próbálta kihuzni a hüvelyből, újra visszacsapkodva, hogy vígan jár-e, az elfogultságukat akarták beletakargatni a hiábavaló mozgolódásba s odasandítottak a tiszttek felé a köpönyegre, a miről kifehérlett a nagy ezüstóra. A mutató rohant előre a számok között. Elül az altiszttek számítgatták a perczeket s minden

nagyobb numerusnál, a mit áthágott az időszántó kis aczélléc, érezték, hogy átszalad rajtuk a hideg.

Tul pedig munkához láttak a parasztok. Ujra fölfogták a fejszét s nekimentek a fáknak. Olyan volt a munkájuk, mintha a halállal birkóznának. Szakadt róluk a verejték, a vén emberek ledobták magukról az ujjast, kiabáltak: – Neki hé! Vágjad! – A gyöngébbek erőre kaptak a többi fanatizmusától s biztatták magukat, nagyokat rikkantva: – héjjé! Ne félj pajtás! – Szétszóródtak hosszú ritka sorba, döngött fejszéik alatt a sok korhadt nagy fa, a mint belesuhintottak, némelyik megreszketett, a taligák felé pillantott a tisztásra s szeretett volna fölkapni egyre a sok közül és elnyargalni, de már nem volt ereje ahhoz se, hogy szembeszálljon a lázzal. Sunyin, remegve pillantottak a tiszték felé, a kik egymással sugdostak s biztatták egymást.

– Ne félj! Nem ló, nem mer...

Ujra közéjük ment a főhadnagy. Halvány volt, tétovázva beszélt s nagyokat nyelt, a mig egymás mellé rakta a szavakat.

– Nem mennek, kendtek?

– Nem, a maga erdejébe ur a paraszt is.

– Nem hisznek nekem?

– Nem.

Az egyik fölemelte a fejszét s a főhadnagy felé suhintott vele.

– Leütöm az urat, ha nem megy innen.

A főhadnagy is kardot rántott s végigvágott a fejszés ember arczán. Még magához sem tért a tömeg, már nálunk volt. Rekedten kiabált.

– Hapták! Hapták! Menjenek az urak a katonák háta mögé.

– Mit akar... mi lesz?... Főhadnagy ur?...

– Kimennek-e az erdőből, vagy nem?

A parasztok megrökönyödve, egymásba bujva, vártak s csak a szájasabbak ordítottak.

– Nem, az Istennek se... Egy életünk, egy halálunk...

A tiszthelyettes egy fa mögé állott s hozzátámaszkodott vastag derekához. – Reszketett, majd hogy hanyatt nem bukott, mint egy tuskó.

– A ki akar, menjen, a mig tud.

A fa mögé ment a kadéthoz, valamit akart neki mondani, de a mikor látta, hogy milyen állapotban van, szó nélkül ott hagyta. Megint a parasztok felé tartott s a dühtől reszketve kiabált.

– Marhák, barmok! Ki innen...

A parasztok egyszerre követ, rögöt, tuskót dobáltak feléje. Egy kemény rög a homlokán találta s föltaasztotta a feje tetejére a sapkát. Széles vörös szalagban indult meg a homlokáról a vér, végig az arczán, le a zubbonyra. A parasztok veszettül ordítottak, most már közelebb jöttek s kopogni kezdett a sok kő és keményre fagyott sár a katonák fején. – Neki, üsd agyon! Verd a kutyát! kiabálták a tulsó oldalról. A főhadnagy zsebkendőjével a vért törülgette le a szeméről, hogy lásson. Mikor visszanézett a legényekre, látta, hogy azok is véresek már, kettőt közülök puskára fektetve vonszol hátra a többi. Lihegett, levegő után kapkodott s még egyszer átkiabált a parasztokhoz.

– Ki az erdőből! Ki...

Mikor újra kőzapor repült el a feje fölött, félreugrott a katonái elül és vezényelt.

– Tűz!

Egyszerre dördült el valamennyi puska s aztán nagy csend lett. Iszonyu füst takarta el a világot, nem lebegve magasabban, mint az ember szeme s aztán hallatszott, hogy dübörög a föld a sok csizma dobogása alatt, a mint rohantak el a másik oldalon. A taligákban nyerítettek a lovak, aztán egymásután összeakadva, egymásba gomolyodva rohant végig a mezőn mind, a gazdátlanokat magától vitte haza a ló örült vágatással. A fák között pedig halottak és sebesültek feküdtek sorjában nyögve, jajgatva, némelyiknek az utolsó sóhajtását fogta föl az, a ki éppen ráhajolt, egy öreg paraszt pedig a könyökére támaszkodva siránkozott, a mig mindig gyöngébb és gyöngébb lett a hangja.

– Mert egy kis fát gyűjtött az ember télire, egy kis forgácsért, a mit összeszedtünk...

völgyecske, ahova Dobiék elmenekültek a forróság elől, egy kis falucskához tartozott a lomniczi csucs alatt. Nem lakott benne senki s a Dobiék kis paraszt házikóján kívül csak egy magányosan álló nagy szürke épület volt benne. Átjárt rajta a szél, kis rácsos ablakairól lepattogzott az üveg s ha kiömlött falai közül a levegő, penészt hozott magával és pinczeszagot. Ugy látszik, hogy sohse korrigálta meg rajta senki a hibákat. Egyszerre csak elkezdett vedleni s azóta folyton pusztul vén, összerepedezett falán és mohás tetején minden. Nem is volt benne egyéb, mint néhány kapa és ásó, meg czövekek, a melyeknek már majdnem lerohadt az alja; egy pár másfélöles vászon, a mire kék és sárga katonákat pingált a regiment valamelyik művészi hajlamokkal felruházott káplárja s a melyeket úgy összelődöztek már a bakák, hogy több volt rajtuk a csirizes papir mint a festék s a fal mellett egymás folytában deszkapalánkok, a melyekből várat lehet összeszegezni háborus időkre. A völgy felett van pedig az a mező, a hova kijártak a katonák lőni. Az övék volt a ház is s hogy nem szándékoznak lemondani a jussukról, azt bizonyígtatták mindennap. Reggel nyolczkor végig marsirozott e völgyön három baka. A ház előtt megállottak glédába, a káplár kommandirozott és sok hókusz-pókusz után kivált az egyik baka s odaplántálta magát az ajtó elé, a mi felett sárga táblán a kétféjű sas volt lefestve, este nyolczkor megint eljöttek s új katonát hoztak a régi helyett, a kit elvittek magukkal.

-17-

Ez volt a nap egyetlen eseménye a völgyben, azután aztán csend és csend mindig, nyugalom, a mi nem végződik be az éjszakával, hanem örökös. A család aludt itt a völgyben. Még a kis házi veszekedéseiket is otthon hagyták. Az öreg Dobi mindig elégedett volt, az asszony kevesebbet jajgatott, semmi se volt drága meg rossz s legboldogabb volt a gyermek, a ki még sohase látott nyarat ilyen közletről, s most belevetette magát a meleg szeretetbe, a mivel körülvette az egész szépséges szerelmes természet és uszott benne gyönyörűséggel, csapongó, naiv jókedvvel, énekelve, kaczagva, néha elsírta magát a nélkül, hogy tudta volna: miért. Most kezdett nőni a szive itt a harmatos világban.

Ha rászóltam néha, az se történt komolyan.

- Te kis bagoly, tizenhét éves vagy már, jöjjön meg az eszed.

- Olyan szép itt...

- Ugyan Julis ne légy olyan bolond, most már megint hova szaladsz?

Mindenfelé... A nyakára esett a széles szalmakalap s csak arra riadt meg, a mikor a szomszéd ház előtt olyan hangosan, mintha csak egy századot vezényelne, kiabálni kezdett a káplár.

- Hapták! Prezentir! Anc, cvájj, anc, cvájj...

-18-

Kiállították a silbakot, egy szép nagy szál legényt, a kinek keskeny sárga zsinór volt a zubbonya ujjára varrva s elmentek tovább. A kis leány csak éppen, hogy tudomásul vette, hogy önkénytes sétál a másik ház előtt s egy kicsit megsajnálta, hogy mennyire unhatja majd magát. Arra is gondolt, hogy hoz neki egy regényt s ezen jól mulatott. Elképzelte a katonát egyik karján a puskával, a másikban pedig könyvvel s önkénytelenül is hátrafordult még egy pillantásra. A katona is rámosolygott s ezzel aztán egyelőre vége is szakadt az ismeretségnek. A leány beszaladt a házba s csak délután került elő. Akkor már óvatosabb volt. A bokrok közt leskelődött a katonára. Látta, hogy a küszöbön ül és cigarettázik.

- Ej haj, kényelmesen fogja fel az állapotot a vitéz ur.

Mikor a katona elmosolyodott, kíváncsi volt, hogy mi juthatott olyan hirtelen az eszébe.

- Valami hunczutság, az, az... csinos fiu, szép a szeme, meg barna, az benne a szép...

Visszament s ki akarta hívni az anyját, hogy megmutassa neki a katonáját. A két öreg azonban okosabban használta föl a napot. Az egyik a diványon, a másik pedig egy nagy székből aludt. Erősen dobogott a szive a futástól s míg megállott a küszöbön, majd elsírta magát. Nem tudta, hogy mi baja van, de nagyon szerette volna valakinek megmutatni a katonát. Míg lassan visszament, most már valami különös félelmet érzett. Mintha átszaladt volna a testén valami hideg, a mi megborzongatta, aztán meg egyszerre forróság tolult a fejébe, érezte, hogy mindjárt kicsattan az arcza. Támolyogva esett le egy vén fa alá s folyni kezdett a szeméből a könny. A szivére tapasztotta mind a két kezét és sirt, egészen odaengedve magát a boldogságnak, a mi eltöltötte. Végig feküdt a gyepen, a fejét rátámasztotta egy vastag gyökérre s érezte, hogy lassan-lassan elzsibbad benne minden, előbb a lábai, aztán a szive s a feje, a hangtalan világba. Reszketni kezd, jó szagu párák ölelgetik, simogatják s már lehunyta a szemét is. Egyszerre azonban talpra ugrott s szabadon ment ahhoz a bokorhoz, a honnan előbb a katonára leskelődött. Látni akarta újra s az estére gondolt, a mikor majd másikat hoznak helyébe s ez meg elmegy és soha többet vissza nem jön. Ezt meg se akarta érteni. - Zavaros bolondság volt rá is gondolni. Visszajön, bizonyosan vissza.

-19-

A katona pedig a küszöb mellett végig esve aludt. A forróság elaltatta. Az egyik arcza bele volt temetve a porba, a másikkal mosolygott. A leány egy darabig nézte s csak azután ijedt meg, most már miatta. Arra gondolt, hogy most mindjárt este van s ha úgy találják, megbüntetik. Most már rémülten kiabálni kezdett.

- Katona ur, kérem, önkénytes ur! Ébredjen föl! Mit csinál? Hogy alhatott el?

A katona pedig csak aludt. Nem hallott semmit. Megmozdult, legyintett a kezével, de nem

ébredt föl. A gyermek erre már nagyon mérges lett, idegesen topogott a bokor mögött s szidni kezdte.

- Nem szégyenli magát? Ilyen katona? Ébredjen!

Hiába volt minden. A leány gondolkodva megállott, kétségbeesve töprengett, hogy mit tegyen, mohó pillantással méregette a kerítést, hogy át tudna-e ugrani rajta. A tehetetlensége keserőséggel töltötte el, reszketett a nagy izgalomban, s a mellett folyton kiabált el-el csukló, mindég gyöngébb hangon.

Katona, hallja, mi lesz magával, ébredjen, ébr...

Egyszerre elrohant a ház felé, át a veteményágyakon, hogy rövidebb legyen az ut. Benn még aludtak az öregek. A vén Dobi feje felett függött a falon egy pisztoly. Azt hamar leakasztotta s szaladt vissza a kerítéshez. Azt már nem tudta bevárni, hogy egészen odaérjen, hanem magasra tartva a fegyvert, elsütötte már az uton. Mire kiesett a kezéből a pisztoly, már talpon volt a katona is és bámulva nézett arra, a hol a lövés nyomán még mindég egy tömegben gomolygott a füst. A leány pedig majdnem összerogyott a nagy ijedségben s a bokor mögül veszekedett vele.

- Elaludt, felköltöttem. Hiába kiabáltam nem ébredt...

- Hallottam valamit, kedves volt.

- Az, az... Ilyen katona, nem szégyenli magát - s leesett a bokor mellé, mert már nem tudott állani a lábán. A többit már sírva mondta, a jobb karját tapogatva, mert nagyon megrántotta a pisztoly a kezét.

- Bezárták volna, biztosra veheti. Álmos...

A fiu akkor már mellette térdelt és a kezét fogta.

A SZINÉSZ

Késő este volt már, mire a kocsi hazaérkezett az ifiurral. Sok idő telt el a pakkolással, meg egy-két helyen az uton is megállottak a diákok egy kis borra, öröme a nagy napnak, a melyen örökre becsapták maguk mögött a nagy szürke ház kapuját. A mint aztán jöttek a keresztutak, a melyek közül az egyik elvisz Gerebenre, a másik Pásdra, a harmadik Berekbe, mindig kevesebb lett a kocsi. Utoljára egyedül maradt az ifiur, Kósa Ferencz tekintetes urnak a szép nagy gyermeke, a ki most már lehet minden, nyitva áll utja, kezében van rá a papiros.

Az öreg ur megropogtatta a gyerek kezét s nagyon elítélte magában az asszonyt, hogy ugy össze-vissza csókolja a fiát és még sír is boldog, mosolygó arczczal. Mikor észrevette, hogy lassankint az ő szeme is megnedvesedik, a mint a szép nagy derék legényt nézi, elfordult s kibámult az ablakon, pedig semmi egyebet nem látott az üvegen keresztül, mint a veranda vadszőlő falát, csupa zöldet, a mi éjjel fekete, egybefoly a nagy sötét világgal.

Mikor a háta mögött már nagyon beszédes lett az öröm, békétlenkedve vágta el az utját minden szerető szép szónak.

- Vacsorát adj asszony, vacsorát...

A mikor már egy kis bort is ittak, akkor kiáltott egyszerre nagyon meglepetve a fiára az öreg.

- Hát a bajuszkádat hová tetted?

Erre az asszony is rápillantott fiára s összecsapta a kezeit.

- Az bizony. Egész este éreztem, hogy valami idegenforma van benned. Mit csináltál? Talán beteg voltál s elhullott?

Az ilyen öreg asszony mindig gyanakodik a betegségre, a mely ott ólálkodik a fiatal erős ember háta mögött s egyszerre csak lecsap reá. Ha nem öli meg, mert hát az még se megy csak ugy könnyen, megcsufolja valahogyan. Letarolja a szép göndör haját, teleszórja az arczát bibircsóval vagy egyéb kárt csinál benne.

A fiu azonban megnyugtatta őket. Előbb egy kicsit elpirult, azután azonban hamar kivágta a feleletet.

- Levétettem, hogy jobban nőjjön. Nem, nem volt semmi bajom.

- No hála Istennek.

Sokáig az asztal mellett maradtak. Künn szitálni kezdett az eső, a lassu permeteg csendesen zizegett a tetőn s a mint körös-körül mindenfelé lecsurgott a millió finom csepp, mintha elzárta volna a külső világtól a hombárszerű nagy falusi házat, a minek semmi formája, de az egész, ugy a hogy ott áll, csupa nyugalom, csupa jó mód.

Mikor sokáig hallgattak, egyszerre a fiuhoz fordult az öreg s elmondta a nagy kérdést, a mi mindig elkövetkezik, ha az ilyen nagy fiu kiszálasodik már a tanár urak keze alól s beindul az életbe a kezében egy nagy darab papirossal, a melyen sok okos ember a keze aláírásával igazolja,

hogy a ki megérdemelte, az érett.

- Aztán gondolkoztál-e azon is valamicskét, hogy mi lesz belőled? Velem ne törődj, nekem mindegy. Doktor, prókátor... no mi akarsz lenni?

- Színész leszek, erre határozottam magam.

Mindjárt lelohadt azonban a bátorsága és kapkodva kezdte el okát adni az elhatározásának.

- Nagy hajlamon van reá, nem is lehetek egyéb, szépen szavalok, mindenki mondta, az igazgató is... Gondoltam, hogy megharagszol érte, de képtelen vagyok lemondani...

Az öreg pipált, a nélkül, hogy csak a szempilláit is megmozdította volna, az asszony pedig a varrást az ölébe ejtve hallgatta a fiút. Nagy csend lett, ijesztő hangtalanság, a mi telve van sejtelmes félelemmel, hogy mi következik reá. A lámpa körül az utolsó tánczot járta egy szárnyas bogár s az öreg asszony ollója, a mint a keze reszketett, néha odakoppant az asztalhoz. A két öreg egymásra pillantott. Az ember rettenetes füstgomolyagot fujt a levegőbe, aztán meg a pipájával volt elfoglalva egy hosszú perczig, nagyon szuszogott s azután beszélt, a mikor már újra alig látták egymást a nagy füstben.

- Én, fiam én haragudnám? Dehogy, az is pálya... A ki derék ember, az csak derék ember marad ott is... A hogy akarod, nekem nincs szavam hozzá.

- Nincs?

- Dehogy van. Itt is vannak színészek, a kaszinó nagytermében... Anyád ismer közülök néhányat. Ide jönnek szalonnáért, meg turóért, meg hát a mi ugy akad itt-ott egy kis maradék. Ezek szegény fráterek, az igazgatójuk se egészen jóra való ember, hanem ezt nem azért mondtam, hogy talán el akarnálak ijeszteni. Te nem ilyen akarsz lenni...

- Dehogy.

- Tudtam, fenn valahol Pesten ugy-e? Oda is kell intelligens ember, a pénzkezeléshez, meg ilyesmihez... Csak aztán valahogy el ne számítsd magad, hogy ráfizess...

- Színész, apám, az nem kezel pénzt.

- Bizony nem sokat... Persze, persze, hát te csak ugy játszani akarsz?

- Igen.

- Szép; az még szebb. Énekkal vagy csak ugy? Különben az mindegy, a fődolog, hogy ott légy s kiképezd magad valami jó iskolában. Addig is majd elnézünk ezekhez a szegényekhez is itt ni. Jól játszanak. Néha anyád még az uton is mindig kaczag rajtuk, a mint hazafelé jövünk. Van köztük egy nagyon jól nevelt derék fiu is. Ugy a magam korából való ember, ügyvédségig vitte s akkor csapott fel, mert a hivatása oda vonzotta. Azt mondja, hogy nagyon vágyott a színészségre. Most már szeretnők bedugni valahova a telekkönyvhöz, vagy a járásbirósághoz; hanem nem igen megy a dolog. Azt mondják, hogy az ilyen embernek nincs maradása, az most már megy bolondjába erre, arra, nem lehet használni.

- Miket játszik?

- Mindenfélét, a mit odairtam neki. Nem rajta áll. Ugy tánczol, a hogy fujják a literátus emberek. Majd megnézzük holnap. Asszony, mit játszanak holnap a színészek?

- Valami szomorut...

- Kell a kutyának.

- Szekszpirtől.

- Bánom is én...

- Hát majd holnapután. Pedig az az izé, az az ügyvéd ilyen szomorú darabokban szokott föllépni. Jó fiu szegény, megérdemelné, hogy ő is vigat játszóék. Az jobb lehet, ugy-e?

Mikor egyszer a határról jöttek be, a falu végén egy csomó cigánygyerek állotta el a kocsit útját. Az öreg urnak tetszett ez a kellemetlen kis had, leszállt a kocsiról s diktált nekik, hogy mit csináljanak.

- Három bukfenczet te kölyök, a levegőben, ugy; most háromszor kiáltsd el nekem: vivát! Most állj a fejedre, ugy...

Mikor tovább mentek, még mindig kaczagott.

- Kis komédiások, azt kell nekik csinálni, a mit én mondok, akár csak a színházban, ha valami írófajta ember azt mondja, hogy itt vége a felvonásnak, hát vége. S az lehet aztán kellemetlen egy színész embernek, ha benne tart még az érzélem s nem kiabálhat tovább. Én már ugy vagyok vele, tudja az Isten, hanem hát ez az én privát gusztyusom, nem beszélem bele senkinek, hanem hát nem hiszek nekik. Nekem ne óbégasson kottából...

- De édes apám...

- Ezt nem neked mondtam, csak ugy a levegőbe... A purdénak nem nagyon tetszett, hogy dirigáltam neki a hatosért, szerette volna, ha a maga akarata szerint szerzi meg. De nem, tartsa

Mig mentek hazafelé, az öreg még mindig beszélt. Egyszerre egy kis összetöpreődött házikóra mutatott a botjával.

- Ebben a kis rongyban sokat mulatgattunk, mikor legényember voltam. Beszéd meg nóta, bor, de az Istennek se türtem volna el, hogy beleszóljon s kiadja nekem az ordret, hogy ezt mondjam, meg azt, meg így, meg úgy. Azt csináltuk, a mi jól esett. Ma már ránk mászott a megye, meg a finánc, meg minden, most már nem lehet, hanem, hogy egy nemtudomki nekem előírja, hogy mit ugassak, azt már mégse tűrném. Ha kell nektek valami szépet mondani, mondom a magam eszéből, itt van de hogy én a nem tudom micsodának a szavával odaálljak a sok ember elé, aztán rójjam a robotot, azt már nem tenném. A pap a maga nyelvén beszél, a prókátor is, az orvos úgy vág, a hogy neki tetszik... Utálatos egy ember az a prókátor, hogy beállt ide a truppba. Lett volna akármilyen lump, ur marad, így meg értelmezi Sekszpiert... Tudod mi az? ledarálja. Egyik jobban, a másik rosszabbul, de mind csak azt teszi. Mindig szebb az, a hogy megirták, mint ahogy elmondja az ilyen szolgál, a kiket a literatus ember elküld százfelé az izenettel, ezt mondd, azt tedd, így csináld... Nem urnak való!

Aztán hetekig hallgattak erről a dologról, csak jó későre, ősz felé mondta el még az öreg egyszer-kétszer, a maga véleményét.

- Felemás munka, nem akarom rontani a véleményed, de az. A szabad ember, a kinek nem parancsol senki, a pennás ember befog a jármába, hogy huzzad az ideáit a vásárra. S ha tetszik neked, ha nem, mert csak minden századik gondolkozik a te gusztusodra, a többi utálad, rátukmálod magadra, kényszerűség az életed, malomtaposás. Semmi új forrás, a miből merítsz, mert a te eszednek nem adnak munkát, örökké a másokét közvetíted közötté és mi köztünk, mint egy omnibusz. Megkeseredsz. Megutálad a tespedésed s meggyüölösz engem, hogy engedtelek s nem fogtam meg a gallérodát, hogy elvigyelek ide vagy oda azok közé, a kiknek nincs lánczra téve az agyuk... Különben én nem szólok bele, csinálj amit tetszik. Aztán ha megunod, ha látod, hogy milyen alacsony a munkád, ne gyere el a nyakamra sírni. Én abba belebolondulnék. Nincs több fiam, csak te.

-27-

A SZEGÉNY EMBEREK PÁRTJA

-28-

villamos kocsi üresen indult el a végállomásról. Vörös lámpája erőszakosan furta bele magát, a ködös, szürke sötétségbe. A kocsi elején hegyesre faragott tuskó forma alak dirigálta a fékezőt. Azért volt ilyen különös formája, mert fejére huzta a szürke köpönyeg csuklyáját s ebből csak a szemeit meresztette bele az utba, folyton lármázva a csengővel, akár észrevett maga előtt valamit, akár nem, inkább csak azért, hogy valami hangot halljon. Hátnál a kalauz a pénzt számolta. A táskájából kivett egy csomó hatost s egyenkint átolvasta a másik kezébe. Nem ment nagyon könnyen a munka. Az arczán meglátszott, hogy nagyon megkinozza az eszt ez a sok hatos. Mikor végzett velük, a jegyeket vette sorra. Megnézte, hogy melyikből mennyi maradt, megint összenézegette a pénzt és elkomorodott. A káros ember csendes töprengése ült az arczára. Mikor aztán hiába nézegette a pénzt meg a jegyeket, sehogy se akart rendbe jönni a dolog, visszacsapkodta az egészét a táskába s dühösen rángatta meg az állomásokon a szijat, a melynek végén a kocsivezető csengőjére billen rá a kalapács.

Egyik állomáson egy földije kapaszkodott fel a kocsira.

-29-

- Ni ni Rácz ur, mondta a kalauz. - Micsoda szél hordja erre mifelénk?

- Itt lakom a Palánk-utczában.

- Bádogos még mindig, vagy talán hogy valami hivatalt vállalt, teszem fel, hogy diner lett vagy mi...

- Csak a mesterséggel szegénykedem, verje meg az Isten. Mikor is találkoztunk utóljára, van vagy hét-nyolcz éve, ha nem több. Azóta már kétszer voltam mester. Most már megint csak benn dolgozom a fedőgyárban. Nem boldogulhat az ember. Itt a fábrikában mindent olcsóbban megcsinálnak. Komisz munka, ráfujnak s behorpad, hanem olcsó. A szegény ember még hozzá se fogott s ezek itt már készen vannak vele. Meg szép is. Olyan fényes minden edényük, mint a tükör, agyon nyomják az embert.

- Ugy?

- Agyon. Inaskodik az ember, meg vándorol, hogy majd leszakad a lába, aztán próbál, meg kinlódik s ez a vége. Szerencse, hogy meghalt az asszony...

- Elhalt szegény?

- El, el. Isten nyugtassa meg. Magának itt, látom, jól megy dolga. Ha fárad, hát meg van érte a szép fizetése, biztos...

A kalauz a számadásra gondolt s megint elkomorodott.

- Éppen azt számítgatom, hogy nem talállok hetven krajczárt. Tán hogy egy koronát adtam vissza hatos helyett... Olykor-olykor úgy megrohanják az embert, hogy elveszti a fejét. Hiába

kiabálok, hogy tele van a kocsi, nincs hely, az urféle tolakodik, aztán fizethetek. Az embernek csak két keze van, nem négy, mint a majomnak, szakítom a jegyet, szakítom, fizetnek, sürgetnek, lezáfolnak, elől-hátul le- meg fel ugrálnak, aztán ismerd ki magad. Az ipar mégis csak ipar. Nincsen annyi sok emberrel kellemetlenkedése, nem szidják az urak...

- Nem, csak még azt a kis pénzt is lehúzzák a kárba. Roszul vágod a lyukat a bádogba, fizetsz, behasad a fedő széle a kalapács alatt, fizetsz. Tíz krajczár, husz krajczár, ötven krajczár, sír az ember, a mikor, a hét végén elszámol. Maguknál nincs kár...

- Nincs, hanem ha felír a rendőr, mert sok a kocsin az utas, a kalauz felel érte, ha nyitva marad valamelyik ajtó, a kalauzt büntetik, ha az urak felugrálnak menetközben, az is az én bajom. Az ipar mégis csak ipar... Ha az ember dolgozik, hát csak hasznát látja...

Sóhajtott s a zsebeit kezdte kikutatni, hogy talán valahol megtalálja a hetven krajczárt. A bádogos is biztatta.

- Ott, ott, csak keresse. Nem nyelte el a föld.

- Nincs, csak éppen hogy próbálok úgy vaktában, hátha a kezembe akad.

- Talán a bélésbe csuszott.

Egy darabig hallgattak. A kalauz még mindég a zsebeit kutatta sorra, a bádogos pedig a lámpába bámult s szinte látni lehetett a szemein keresztül, hogy hogyan örül meg lassu munkáju agya valamit, a mit már mindjárt elmond, csak egészen készen legyen vele.

A kalauz befejezte a keresést.

- Nincs, mondom, hogy nincs meg.

- Azt meg én mondom magának, czimbora, hogy bolond, a ki tovább is vár. - Közelebb huzódott a kalauzhoz, csak úgy szokásból körülnézett, hogy nem hallja-e valaki és beszélni kezdett a másik panaszos embernek egy csomó háboruskodást, a mire mind a ketten fölmelegedtek s úgy néztek egymásra, mintha lázuk lenne.

- Van már a szegény embernek is pártja, oda be kell menni. A báró megy a bárókhoz, a gróf a grófokhoz, miért ne álljon a szegény ember is a szegény ember mellé. Igaz, nem igaz? Ha sokan vannak együtt, majd csak kiokoskodnak valamit. Így csak nem mehet a világ végéig... Én is mennék, hanem nálunk betiltották. Az igazgató kihirdette, hogy mindjárt kicsapja a gyárból azt, a ki elmegy a szocialistákhoz. Azt a kis falat kenyerét csak mégse hagyhatja az ember. Maga fiatalabb is, meg jó formája van...

A kalauz a saját gondolatmenetét követve, szórakozottan újra nekiesett a zsebeinek s csak úgy magához beszélve töprengett a baján.

- Nincs meg, a Jézus verje meg, hova lett...

- Majd lenne akkor pénz, meg minden...

Nem beszélhetett tovább, mert a kocsi lépcsőjére felugrott egy rendőr. A kalauz szolgálatra készen nyitotta föl előtte az ajtót, a bádogos pedig behuzódott a tulsó sarokba s hallgatott. A rendőr oda se nézett, nekivetette a hátát a kocsi korlátjának s egy-két szót beszélt a kalauzsal.

- A negyvennégyest ma bejelentették nálunk. Nekiment a hatvanhetesnek. Kutya köd van. Haza megy most?

- Nem, még két utam van. Maga már kiállott?

- Ki, ideje is, harminczhat óra óta nem vettem le magamról a ruhát. Nagy a strapa mostanában az új főkapitánnyal.

A bádogos közelebb ment. Megcsillant a szeme s most már ő is beállott a beszélgetők közé.

- Sok a munka?

- De mennyi.

- Talán nincsenek elégségesen?

- Még kétannynak is akadna dolga.

- Hát ez az, lássa, ez az, a miről én beszélek, Itt a földivel éppen egy kicsit kibeszéltük magunkat. Már kétszer dolgoztam a magam kezére, aztán belebuktam s úgy vagyunk vele, hogy a kik nagyobb urak nálunk, azt hiszik, hogy a szegény ember barom, hát hogy meg kellene mutatni nekik, hogy még se vagyunk éppen bitang jószág. Azt beszéltük itt a földimmel, hogy ha van a szegény embereknek pártja, hát bele kellene menni. Nekem igen-igen bajos, mert hát a gyár ellene van, meg itt a komám se igen teheti, kicsapnák a helyéből; úgy kellene megkezdeni a dolgot, hogy a rendőr urak egyszerre csak mondanák meg, hogy az Istennek magának se lesznek kutyái, a főkapitánynak meg a minisztereknek...

A rendőr rábámult a rongyos kis emberre s elgondolkozott azon, a mit hallott...

- Hogy nem leszünk kutyája senkinek...

- Azt hát, oda vágni nekik a pléhtáblát, aztán könnyen menne minden. A többit elintéznők. Ha

maguk nem lovagolnának rá az emberre, meg össze nem taposnák, nagyobb lenne a szegény emberek pártja.

- Nem taposuk mi.

- Nem-e?

- Nem jókedvünkéből.

- Maguknak se lehet valami gyöngyölgük. A jó ruha, meg a fűtés, hát aztán még mi. Maguknál se más az ur, mint másutt, csak lehúzzák a kis pénzüket erre-arra, a mikor aztán élni kellene, hát nincs.

- Nincs bizony...

- No hát! Nem jobb lenne úgy, a hogy én mondom?

Valahol a gyalogjárón kiabáltak. A lárma a rendőr odapillantott a bádogosra, mintha csak ez a szegény kis ember zajongott volna.

- Ne beszéljen össze-vissza annyi számárságot.

Felelni már nem lehetett neki, mert leugrott a kocsiról. Ujra ketten maradtak. Tovább már nem beszéltek s a mikor a kocsi járása lassabb lett, bucsuzni kezdett a bádogos.

- Hát az Isten áldja, földi.

A kalauz csak úgy utánna pillantott, mintha valami idegen lett volna s mikor megint beleindult a kocsi a ködbe, kiforgatta a zsebeit s előlről kezdte a keresést.

A bádogos a gyalogjárón ment tovább. Mikor a a kocsi elrohant mellette, utána kiáltott:

- Hát csak gondolja meg, földi a mit arról a dolgról mondtam.

-33-

A DIVAT

-34-

Egy fiatal író egyszer nagyon rossz kedvvel ment haza. A felesége megkérdezte, hogy mi a baja? Erre nem felelt, úgy a háta mögött belebökött a könyökével a levegőbe, mintha el akarná lökni magától az aggodalmasan reá bámuló asszonyt s bement a szobájába, a mi nem is igen volt szoba, inkább csak egy kis lyuk, a hol elfér egy asztal meg egy szék. Az asszony leült az ajtóval szemben, egy darabig hallgatózott, hogy vajjon mit csinál odabenn az ura, aztán elővette a munkáját és tovább dolgozott, föl, le, át- meg átdöfve a gyolcson a tűt s néha fölváltva a fonalat, lila után sárgát, sárga után zöldet, aztán újra mást, meg megint lilát, míg egyszerre csak elálmosodott. A tűt beszúrta a gyolcsba, dörzsölte a szemét, nagyokat pislogott, mindig mélyebben vett lélekzetet s csendesen, ártatlanul elszenderedett. Mikor már aludt, benn kopogni kezdett az ura, két-három lassu lépéssel bejárva a szobát, künn pedig egy dongó verte oda magát nehányszor az ablak üvegéhez. - Különbén csend volt. Tikkasztó meleg ömlött rá mindenre s az izzó sugarakban szikrázni kezdett a levegő, mintha valami kohóból szabadult volna ki bele minden porszem.

-35-

Mikor a csend megkapta már azt a nyugalmas szint, mintha öröktől fogva tartana, hirtelen fölnyitotta a férj az ajtót és kijött. Mikor látta, hogy a felesége alszik, még be is csapta maga után az ajtószárnyat, csak hogy fölébredjen. Hogy az álmos kis teremtes fölrezzent, rákiabált, majd hogy meg nem verte.

- Semmi érdeklődés! Hogy megkérdezné az embert, mi baja, vagy hogy egy kicsit csak utána tudakozódnék annak, vajjon nem bolondultam-e meg még egészen, semmi. Pedig hát én is volnék magának valami, vagy mi.

Az asszony rábámult s nem tudta hirtelen megérteni, hogy mit akar, aztán szorongva kérdezősködni kezdett.

- Megint volt valami kellemetlenséged?

A férj még mindig dühösködött s csak annyit felelt:

- Semmi. - Azután érezte, hogy szüksége van beszédre s nagyon elkeseredve beszélt. Folyt a szájából a sok szó, látszott rajta, hogy reggel óta gyűjti magába a panaszt.

- Irok, irok, töröm magam, pusztítom az eszem s nem jutok semmire. Más csak játszik a pennával s szaladnak utána. Összeírja a kis hülyeségeit s mert könnyü, olyan könnyü, hogy majd el lehet fujni, belebolondulnak. Semmi mélység, semmi lélek, semmi ész nem kell ahoz, hogy megértsék, azért szeretik őket. A magamfajta bolond pedig kullog utánuk. - Nagyot sóhajtott s hosszasan elgondolkozott. Pedig néha igazán úgy adom nekik az írásaimat, mintha magamból téptem volna ki. Nem léhaskodom a mesterségemmel, nem üzők csufot a pennámból és unnak...

-36-

Az asszony nagyon elkomolyodott s keresett valami vigasztalót, a mivel megbékítse az urát, de nem tudott mondani semmit, csak elgondolkozott s most már ő is sóhajtott. Azután hosszasan

hallgattak mind a ketten. Leültek az asztal mellé s komor, vigasztalan lett körülöttük minden, mintha a levegőben uszott volna a reménytelenség. Mikor egymásra néztek, az asszony csendesen átnyújtotta a kezeit az asztalon s puha tenyerei között melengetni kezdte az ura száraz, kemény öklét. Mintha a vére is átszaladt volna az összeszorított kezeiken át, egyszerre közös lett bennük minden. Közelebb húzódtak egymáshoz, a férfi az asszony vállára tette a kezét, mintha támaszt keresne és újra elkezdett panaszkodni.

- Megöl a divat. Én se vagyok Jézus, nem tudok mindig tünni, minden mai napon aláírni azt, hogy tegnap hiába éltem. Nem bírom már, nem bírom...

Az asszony hizelegve hozzásimult s igazán meggyőződéssel hizelegni kezdett neki.

- Csakhogy apuskám, a mit ők irnak, az mégis semmi, annak pedig értéke van, a mit te irsz. Bele kell tenni a mérleg egyik felébe s lemérni arannyal, meg gyémánttal, meg mindennel, a mi drága, mert te apuskám okos vagy, ők pedig...

Az embert most már egészen elhagyta a türelme, az asztalra csapott s megrázta az asszonyt, hogy hallgasson el már.

- Csak ezt ne mondd, nem akarom hallani. Eleget hallom! A ki maszlagot akar adni, hogy bomoljak tőle, az mind azt mondja, hogy értékes vagyok. Kell az ördögnek! Azt akarom, hogy olvassanak, ismerjenek, hogy én legyek a divat. Meg pénz is kell. Abból éljek, a mit a napszámos munkával szerzek?

- Megélünk valahogy...

- Valahogy meg, de én nem valahogy akarok élni. Érzem a jogomat, ha te nem érzed, hát akkor te sem értesz. Adják meg, a mi az enyém. Nekem is van annyi eszem, mint azoknak, a kik a divatot legelik. Nekem is családom van. Nemsokára itt lesz a gyerek, az anyámnak is jól esnék, ha néha egy pár krajczárt küldhetnék neki. Nem akarok egyebet, mint élni...

Az asszony önkénytelenül is utána mondta:

- Élni, élni...

- Azt hát, persze, semmi egyebet. - De azután elgondolkozva hozzátette. - Mégse csak ennyit... Egyebet is szeretnék. Kicsinyesség, gyerekség, de azért szeretném, ha emlegetnék a nevem, ha a mikor megjelenek az ujságban, leveleket kapnék innen-onnan, gratulációkat, ha járnának utánam a kiadók, kedvemet keresnék a színház-direktorok, ha egy kicsit elkényeztetnének. - Mosolyogva nagyot nyújtózkodott, mintha már ebben a puha dédelgető kényelemben feküdnék és sóhajtva mondta tovább: - Ez jó lehet. Valahogy úgy megy az egész, hogy azt mondják: - No te író ember, hát megmutatjuk, hogy szeretünk, megölelünk... Azt szeretném... Hogy az a néhány ember mit mond, a kinek az izlése az enyémhez hasonló, az hidd el, nagyon mellékes. Az egésznek más a véleménye, mulatni akar. Ha én mulattatni tudnám...

- Hiszen tudod.

- Másképpen... Megpróbálom, hogy vajjon tudnék-e valamit összehazudozni, a mi tessék. Irok valami nagyon furcsát, divatosat.

- Nem tudsz.

- Dehogyan nem! Összecsapom egy fél óra alatt. Lesz benne... mi is?... Igen, lesz benne két ur, egy párbaj, aztán póz, póz s a vége így: - Uram! Én meghalok, ő nagyságának csókolom a kezét, agyó! Igaz ugyan, hogy az ember, ha meglövik, előbb ordít, aztán harapja kinjában a füvet, ha még van hozzá ereje; de így szebb. Van egy gróf, egy báró és egy uralkodó herceg; hogy ki, az mindegy, csak messze legyen, hazudni tudjon róla az ember, a mit csak akar...

A mint gunyolódott, megjött a kedve. Tetszett neki, hogy kifigurázza az ellenségeit. Mikor az asszony még mindig komoly maradt, boszankodni kezdett.

- No, nem hiszed, hogy megírom. Majd meglátod most mindjárt...

Bement a belső szobába s nem került elő, csak este. Nagyon kimerültnak látszott, alig nyult a vacsorához, s csak később, a mikor bort is ivott, mondott egy pár szót, különben némán bámulta maga előtt egész este az abroszt.

- Elkezdtem valamit, de nem megy sehogyse. Egy tisztról irok, szeretnék nagy gavallért csinálni belőle, urat, de nincs pénze. Én tudom, hogy nincs neki. Próbáltam mással is, de én nem úgy látok semmit, a hogy más szeretné s az én szemem jobb, - hidd el...

Az asszonyt már elhagyta a türelme s békétlenül vágott bele az ura szavába.

- Minek kinzod magad? Megbolondultál?

- A férfi nagyot sóhajtott.

- Meg, meg, azt hiszem én is...

z asszony azt mondta, hogy ha majd sok pénzük lesz, házat vesznek, a férfi pedig spekulálni akart. Azt mondta, hogy egy kis vállalat mindig kifizeti magát, csak okos legyen az ember.

- Már pedig mégis jobb a ház. Először is van benne az embernek olyan lakása, amilyent akar. Parancsol a házmesternek. Próbálja ezt meg valaki, ha nem háziur. Van biztos jövedelme, nem sok, de biztos és nincsen kitéve semmi kellemetlenségnek.

- Akkor is jobb a földbirtok. Ott legalább kísérletezhet az ember. Ha semmire sem megy a répával, megpróbálja a repcét. Gyönyörűen feloszthatja a földjeit, hogy a ki az országuton végighajt mellettük, mindjárt tudja, hogy kié a birtok. Csupa szép széles szalag, egyiken buza, másikon rozs, a harmadikon zab, a mi sohase egyszerre érik s gyönyörű árnyalatokat játszik a színekben, mikor a nap süt. Tovább a ritkás, sötét tengeri s mind belenyulik mélyre, elkeskenyednek s elvész egymásba, a mikor a szem már nem képes a vonalat követni. Ez beszéd!

- Beszédnek, beszéd, de nem okos. Ez már uradalom, valami nagy majorátus, olyasmire pedig mi nem is gondolhatunk.

- Miért ne? Az egyik sorsjegyüknek hatvanezer a főnyereménye. Ha azt megütjük, mindjárt vásárolhatunk úgy százezer forintért birtokot. Negyvenezret rátáblázhatunk...

- Már adósságot csinálnál. A férfiaknak már a vérükben van az adósságcsinálás. Anélkül élni se tudnak.

- Csak nem is kezdek kevés pénzzel ilyesmibe - ha az ember ur, hát legyen ur. Ház nekem nem kell, hiába is erőszakoskodol. Hogy én vigyázzam, hogy hova öntik a cselédek a mosogató vizet? Olyan nincs. Aztán ismerem magam. Ha háziur volnék, mindig visszagondolnék a lakókoromra, hogy milyen lótás-futás volt a fertálykor, míg előkerítettem a házbért. Az asszony persze elfelejti az ilyesmit, mert nem is tud róla. Azt hiszi, hogy az csak olyan könnyű. Ha valaki hozzám feljönne s azt mondaná, hogy nem tud fizetni, biz' én megérteném a baját, vele együtt sopánkodnék s aztán itt van, mi lenne a jövedelemmel?!

- Azt csak bizd rám. Te sopánkodnál vele, én meg kidobnám, úgy hogy a lába se érné a földet. Hogy az én házamba valaki ne fizessen, arra nincs eset. Ki kell választani a csupa jó lakót, lehet azt látni, már a mikor a szobákat nézik, hogy kibe mi lakik. Aztán rend van...

- Hát a rossz lakó hova menjen?

- Bánom is én, ahova kedve tartja.

- Nem tűröm, hogy így gondolkozz. Hova tetted a szivedet, a zsebedbe?

- Akinek családja van, az ne osztogassa el a házát a roszfizetőknél. Különbén hiszen van butora mindenkinek, azt ki nem viszi, a mig rendbe nem jön a hátralékkal.

- Bizony pedig annak a mosónénak, a ki a pinczében lakik, nem venném el a párnáját. Hadd fusson a nyomorult...

- Mosóné sohase is kellene a házamba. Azoknak mindig reperálni kell a vízvezetéknek. Azt hiszi, hogy az ember arra gyűjti a garast...

- Különbén is nekem birtok kell és vége; szép, nagy, széles tarló őszire, a hol kedvemre lovagolhatok.

- Azt pedig sohase engedem meg.

- De én lovagolni akarok.

- Elég hoszu a seprő, ülj föl rá.

- Este jönnék haza. Csupa tajték lenne a lovam a nagy vágatás után.

- Még vágatni is akarsz! Jézusom, te meg vagy bolondulva, szerencsétlenné akarsz tenni mindnyájunkat, engem is, meg Lajost is. Nem gondolod meg, hogy mennyi szerencsétlenség történt már a lóval...

- De én megszorítanám a térdemmel s nagyot rántanék a száján...

- Megszorítanád, már hogy mondhatasz ilyet? Nem engedem, hogy ráülj. Lajoska kérd a papát, hogy ne üljön lóra.

- Pedig hiába! Most már hagyj nekem békét. Még a gyereket is rám küldi, hogy nyivogjon a nyakamon. - Hallgatsz már, kölyök! Majd ha elküldlek a katona-iskolába, megtanítanak becsületre, hogy hogy szólj bele apád dolgába.

- Hova küldöd?

- Katona-iskolába.

- Hiszen még három esztendő sincs.

- Majd lesz nagyobb is.

- Bizony nem fogod pedig katona-iskolába küldeni, ezt én mondom neked.

- Csak legyen hét éves, majd megtanítják ott emberségre, ha az anyja tönkreteszi a nevelését.
- Te beszélsz nevelésről? Mit értesz te ahhoz...
- Már pedig ennyi idős korában olvashatna is már, meg gimnasztikát tanulhatna.
- Tán még abroncsot is ugratnál vele?
- Miért ne, azért fiu. A lánynyal persze egészen másként lesz.
- Hiszen nincs is lányod.
- Majd lesz.
- Most már meg az Isten dolgába is beleszólana.
- Nekem is van ahhoz egy kis közöm. Most majd még könyvet is fogok irni arról, hogy hogyan kell nevelni a gyermeket. Két kötetet, egyet a fiukról, egyet meg a lányokról.
- Én meg kidobom az ablakon mindakettőt.
- Majd fölszeded.
- Mit akarsz a leánynyal, miért szólsz bele már abba is? Tán apáczát akarsz belőle csinálni?
- Nem, orvost.
- Mit?
- Orvost.
- Hogy az egyetemre menjen?
- Igenis oda fog menni.
- Nem fog odamenni.
- Majd megmutatom.
- Én pedig inkább most leugrom az emeletről, semhogy ezt megérjem.
- Meg kell neki élni.
- Akkor is legyen tanítónő.
- Azok éhen halnak.
- Ha arra való lesz, ugyis férjhez megy.
- Nem kell.
- Azt majd ő fogja elhatározni, nem te.
- Majd csak én is beleszólok.
- Ez az ő dolga, meg az enyém.
- Nem akarom, hogy senkit is szerencsétlenné tegyen. Az asszony egyebet se tud.
- Te talán az vagy.
- Az.
- Én tettelek azzá?
- Te.
- Mivel?
- Beleszólasz minden dolgomba. Ha birtokot akarok...
- Azt nem is engedem meg.
- Lovagolni akarok...
- Csak nem veszem a lelkemre, hogy kitörd a nyakad.
- Azt akarom, hogy fiamból katona legyen. Értetted?
- Hogy láb nélkül jöjjön egyszer haza. Nem hagyom, hogy nyomorék legyen.
- A lány pedig orvos lesz, erre megesküszöm. Olyan igaz, mint hogy itt állok.
- Előbb majd a sirba teszel engem, aztán tehetsz, a mit akarsz.
- Teszek is.
- Tégy...

Erre félreültek két sarokba. A férfi úgy nézett maga elé, mintha közel állana már a kétségbeeséshez, az asszony pedig behunyta a szemét s azon gondolkozott, hogy vajjon itt hagyja-

e ezt a kegyetlen embert, vagy még türjön neki. Teljes egynegyed óráig nem szóltak egymáshoz, azalatt Lajos urfi ide-oda csuszkált köztük, mintha a póstát hordaná egyiktől a másikhoz. Azután egymásra nézegettek, de csak lopva és nagyon haragosan. Mikor már nagyon megunták magukat, a férfi békülni kezdett. Odament az asszonyhoz, simogatni kezdte az arcát és a haját.

- Nem baj no, öregem, beleegyezem én a házba is.

Az asszony fölugrott, bement a másik szobába, hangosan becsapta maga után az ajtót s csak visszakiáltott.

- Most már az se kell.

AZ ELSŐ LÉPÉS

-45-

Hardy Pál ur a fiát várta haza. Az asszony ment ki az állomásra. Sokáig nem jöttek, az öreg ur odahaza már türelmetlenkedett. Már egy másik kocsiba akart fogatni, hogy eléjük menjen, a mikor gyors ügetésben a tornác elé kanyarodott a kis sárga bricska s leugrott róla a fiatal Pál, hogy gyöngéden, mintha a mig emelte, addig is csak simogatná, lesegítse az édes anyját. Hardy Pál ur, az öreg, csak egy kicsit megkésve jött ki a szobából s akkor is a szivarját ropogtatta az ujjai közt, mintha azzal volna nagyon elfoglalva. Mikor már befelé hordták a ládákat, akkor kezdett beszélni, egy-két kurta szóval megemlékezvén a mult esztendőről, a mi bizony pedig belekerült az ifiu ur révén háromezer és egynehány pengőbe.

- Lettetted az érettségit?

- Le apám.

- Hát a zálogházzal hogy állunk?

- Itt vannak a czédulák.

- Azután nem buktál meg?

- Nem apám.

A felesége kiszóltott a szobából. A nagy ut után egy kis pihenést akart kikunyorálni a fiának.

- Hagyd öreg, tán ledül egy kicsit a kanapéra.

-46-

- Pokolba... - Megint jól megnézte a fiatal urat s a hogy a megelégedés egy mosolygásban átszaladt az arcán, látszott a piros, nekigömbölyödött képén, hogy gyönyörködik benne. A fiatal Pál ur szép, erős, izmos falusi legény volt. Karján megfeszült a kabát, a miből úgy látszik, kinőtt egy kicsit; nagy, a korához mértén talán tulságosan is nekifejlődött mellén követ lehetett volna morzsolni pörölylyel, széles vállain pedig könnyedén emelhette volna a zsákot, nem pedig nyögve, hanem csak úgy mulatságból. Csak az arcza maradt meg gyermeknek. A nagy erő nem borította rá azt a durva keménységet, a mi ruttá tesz majdnem minden nagy erejű embert. A szemei mosolyogtak, hamvas-piroskás arcza ragyogott a gondtalan csendes megelégedésben, lekaczagott róla az a vad jókedv, a minek nincs semmi különös oka, csak beállít s rózsás, csiklandós felhőbe takargatja az ilyen okos nagy fiut.

- Sok számárságot összetanultál? - kérdezte az öreg, kifordulva az udvar felé, hogy a kocsist is lássa, meg a lovakat.

- Nem, nem sokat, igazán nem sokat.

Benn már terítettek. Egy vén legény járt az asztal körül régi, nehéz, czimeres ezüsttel s egy szobalányt dirigált, a ki meg a tányérokot hozta. Az öreg ur megkínálta a fiát szivarral, nagy szemöldökei alatt alattomosan lesve, hogy vajjon nem fog-e tikogni a füsttől.

- Erős?

- Nem baj.

Este korán lefeküdt az öreg. A fiu sokáig fenmaradt az anyjával s az ebédlő nagy lámpája alatt édes jó gyermek lett a szép öreg asszony mellett. Szorongatták egymás kezeit, néha ráhajtotta a fejét az anyja vállára s elmesélte, a mi éppen eszébe jutott. Az öreg asszony nyelte a szavát. Minden érdekelte s néha egy-egy perczre behunyta a szemét, hogy jobban hallja a gyermek kellemes, fiatalos hangját, a mi elbájolta, mint a muzsika.

-47-

- Mamám, nem vagy álmos?

- Nem fiam, csak mondjad.

Másnap reggel az öreg ur befogatott az urfikocsiba négy lovat s a mikor már a kezében tartotta a gyeplőt, bekiáltott a fiának.

- Gyere hé, ülj mellém. Megyünk.

- Hova?

- Mi közöd hozzá? Csak elindulsz még egy uton az apáddal...

Már elindultak, a mikor visszakiáltott az asszonynak.

- Megyünk mutter korhelykedni.

Mikor a városban beállottak a vendéglőbe, tíz forintot adott a kocsisnak s ezzel aztán el is bucsuzott tőle.

- Egyhamar nem lesz szerencsénk egymáshoz. Kitekerem a nyakad, ha baja esik a lónak.

Azzal karonfogta a fiát s a nyakukba vették a várost. Elmentek a boltokba, itt is ott is vásárolt valamit, s mindenütt megmutogatta a szép nagy gyermeket is.

- A fiam. Most végzett... Diák volt, de nem igen sokat ette a betűt. Olyan magamfajta svihák lesz belőle. Ugy látszik.

- A jogra tetszik menni? - kérdezte az egyik ismerős boltos.

Az öreg felelt a fia helyett.

- Még nem lehet azt tudni. Majd kipróbáljuk, hogy mihez van hajlandósága, már próbálgatjuk is. - Este visszamentek a nagyvendéglőbe, beültek egy sarokba s rendeltek és unatkozva ettek. Valami kis bort is rendeltek hozzá, egészen közönséges fajtát, a mit alig lehet nyelni. Akkor villant meg az öregnek a szeme, mikor egymásután jöttek az ismerős uri vendégek, a főispán, meg egy más birtokos, a szomszéd faluból, a kivel csak követválasztáskor szoktak néha összejönni, meg egy másik ur, a ki a bariton hangjáról nevezetes. Lassankint összejött a társaság. Paroláztak, s a mikor már hangosabbak lettek, előkerekedett a cigány is körülnézni, hogy vajjon nem adja-e elé magát valami. Még nem jutottak el a nótáig, arról panaszkodtak, hogy már az idén se lesz semmi ára a buzának, úgy hogy a cseléd mind kötnivaló.

-48-

Ezen közben dudorászni kezdett az öreg valami monoton keserves nótát s még csak az ajtó mellett csendesesen kísérenni kezdte a cigány is. Kedvet kapott más is s egyszerre hangos lett a nagy füstös szoba. Már tánczoltak is, félredobálták az asztalt, hogy hely legyen. Közben ittak, belerepedt egy-egy pohár a koczintásba s mikor bejött a rendőrkapitány, hogy egy kis csend legyen, odaültették az asztal mellé s a cigány tust huzzott, a mig a szájába öntötték a bort, hogy ne óbégasson.

Már éjfél után vetődött be a nagy szalába két tiszt, egy főhadnagy meg egy vén szürke kapitány. Ezek is jól vacsorázhattak valahol, mert muzsikát akartak. Telerakatták az asztalt borral, belecsapkodtak az üvegek közé a karddal, hogy csörömpölve hullott szét a sok csengő szilánk s kiabáltak a cigánynak, hogy oda menjen, a katona az ur.

-49-

Az öreg Pali urnak felragyogott az arcza, megpödörte a bajuszát s mig lassan fölemelkedett a székről, odaszólt a fiának:

- A tied a főhadnagy, az enyém a másik.

A többiek egyszerre körülvették őket, de már hiába. Az öreg előre ment, a fia meg utána s aztán egyszerre vége lett mindennek. Mig az ember tizig számlál, a katonák már az utcán voltak. A rendőrkapitány szaladt utánuk, hogy a sapkájukat kivigye nekik, a többi meg benn éljenezte a vitézeket, a kik csendes nyugalommal hajtottak fel egy-egy pohár bort a munkára s nem néztek egymásra, nehogy összemoszolyogjanak, a mi kérdésnek látszanék.

Egy óra mulva már ott volt négy tiszt. A két Hardy is adott hozzájuk négy urat s aztán hamarosan rendbe jöttek.

Másnap már az egész város tudta, hogy mi lesz a kaszárnyában. Elállották az utcát, alig tudott helyet szorítani a kocsiknak a rendőrkapitány ur. Kilencz órára vége volt mindennek. Az öreg ur az arczára kapott egyet a szürke kapitánytól, a főhadnagy pedig egy derekas vágást a mellén keresztül le a csipőjéig. Még egy kicsit mámorosak voltak. Összecsókolóztak mind a négyen s most már együtt mentek vissza a nagyvendéglőbe.

- Bevezettem a fiamat a világba, öreg czimborám, - mondta a vén Hardy a szürke kapitánynak. Épen kapóra jöttetek...

VIRTUS

-50-

I.

mi fiatalságunk híres volt a nagy duhaj bálokról. Nem afféle közönséges tánczok voltak azok, a melyet másfelé is produkál a tűzoltóság, meg a polgári egyesület, hanem egészen különleges sárvári bál, a hova messze földről eljöttek mulatni a könnyü lábu lányok. Beleszédültek a tánczba, elkábultak, részegek lettek a muzsikától, csupa tűz lett az arcza a leghalványabbnak is, a legénynép pedig kurjongatott, fölleget taposott föl a padlóból, por volt az egész nagy szála föl a padozatig, a melyben elkeveredtek a párok s csak úgy ki-ki fordultak belőle a szomszéd szobákba, mintha a forgósziel kavargása dobta volna ki őket magából. Hogy tovább dicsekedjem a hírességünkkel, ezek azok a bálók, a hol az egyik banda arra vár, a mig kidül a

másik, hogy a helyébe álljon s aztán újra fölváltják egymást, mert az urak birják akár három nap és három éjszaka egy huzamban, a cigány kezéből pedig a sok friss után kiesik a vonó. Itt kerülnek össze sok jó tánczu legények sok jó tánczu lányokkal az egész hosszú tánczra, a mi a bál után következik s vénségben végződik s itt ismerkedett meg Gerbenczey Pál, a világ lumpja Heves Margittal, a kinek az apja pedig az utóbbi időben maga volt a józanság, ámbátor hogy fiatal esztendeiből sok emléket beszélnek a vénebb emberek a behajigált tükrökről és a csapatonkint lenyakazott borosüvegekről, a melyeket az ifju Heves György ur küldött át a másvilágra egy-egy jó pillanatban.

-51-

Szóval, a fiu nem illett bele a Heves-családba. Az öreg dühbe jött, ha csak hallott is a dologról.

- Mit? Az a korhely akarja a Margitot. Az éjjel is reggelre virradt a cigány mellett. Ilyen mulató urfi nekem nem kell, ha mondom...

Az öreg asszony engedékenyebb volt. Azt mondta, hogy nem illik ilyen hebe-hurgyán kimondani, hogy így vagy úgy. Vannak emberek, a kik hajdanában szintén éppen ilyen nagy korhelyek valának s azért mégis jutott nekik feleség. Aztán meg mit csináljon a szegény fiu. Iszik, ha boszantják...

- Ki boszantja? Csak nem én! A miért nem dobom oda neki a leányt?

- Nem azért mondom, csak hogy hát elkeseredik szegény.

Az öreg Heves pedig nem engedett és így esett meg az a skandalum, a mi egy következő bált egészen tönkre tett, ne rójjá föl az isten ezt bűnül a fiataloknak.

Az urak a szomszéd szobában ittak vagy tizennégy asztalnál. Közben némely asztalon kártyáztak is, de azért inkább a borban volt tulnyomó a mulatság. Heves György ur több tekintélyes és mindig nagyon józan életű polgárral poharazott, míg távolabb, a harmadik asztalnál a lumpok koczingattak. Ezek közt volt az öreg Gerbenczey is. A két vén ember csak lopva pislogott egymásra s ha rajta kapták egymást azon, hogy oda-oda pillantgatnak a másik asztal felé, hirtelen elkapták a fejüket s rettenetes mogorván bámulták meg maguk előtt az asztalt.

-52-

- Az a fráter ugylátszik haragot tart velem, a mióta fiának kiadtam az utat - mondta mogorván - hanem hát csak tessék. Ha volna egy csöpp becsület benne, idejönne, aztán mondana az embernek egy két jó szót. Ugy tán mennénk valamire. Én ugyan nem sokra becsülöm a karakterét, hanem szeretem a barátságot.

Egyszerre csak egy cseléd rontott be, utat tört magának a pipafüstben a Heves ur asztaláig és elkezdett jajgatni.

- Tekintetes ur, tessék hazajönni. A tekintetes asszony azt izeni, hogy hamar szedje a lábát. A kisasszony nincs sehol, elvitte a Gerbenczey ifjúr. Én láttam, a mikor felültek a kocsira, fusson ki a szemem, ha nem láttam, hanem azt hittem, hogy csak úgy trappolni mennek a lovakkal.

Egyszerre ugrott föl az asztal mellől a két öreg, a lump meg a józan. Heves ur méregbe jött, a mikor még mindig ott sipítozott előtte a cseléd s rákiabált:

- Fogd be a szádat. Mondd Jánosnak, hogy adja ide a bundát s szaladjon haza. Fogják be a négyest. Agyonverem őket, ha nem lesz készen minden, mire haza érek.

Gerbenczey ur is kikiabált az előszobába.

- Mihály szaladj haza. Rud mellé a Rigót, meg a Mocskost. Tedd a puskám a kocsiba. Te is ülj fel a bakra. Itt legyetek, a mig ötvenet számolok.

Heves ur rákiabált a lányra.

- Mit állsz itt! Merre mentek?

- Az országuton Galambos felé.

- Indulj haza.

-53-

A másik asztalnál meg Gerbenczeyt faggatták az urak, hogy mit akar a puskával. A vén korhely már nyugodt volt, mosolygott. Látszott az arczán, hogy tetszik neki az állapot.

- Nem hagyom, hogy akárki is viczczeljen a fiammal. Ha szereti, az övé a lány. Most már majd ketten beszélünk.

Heves ur átkiáltott a tulsó asztaltól.

- Én is ott leszek.

A vén Gerbenczey fölrántotta a vállát, mintha azt akarta volna tudomására hozni mindenkinek, a kit illet, hogy ezzel ugyan nem sok van mondva s visszakiáltott:

- Hát leszünk hárman.

II.

A faluból előbb hajtattott ki a Heves ur kocsija, de rögtön utána ment a Gerbenczeyé.

Irigykedve nézett utánuk mind, a ki csak szereti a lovat meg a hajtást. A kisebb urak, a kik ilyen becsületekben némely itt nem eléggé méltatható okok miatt csak a passzív gyönyörűségre tarthatnak számot mindaddig, míg a földek föl nem szabadulnak egynémely zár alul, fogadásokat kötöttek, hogy melyik ér hamarabb nyomába a lánynak. Meghányták-vetették a kérdést s általában az volt a vélemény, hogy a vén Gyuri négyese csak négyes, szép, formás, hanem a Gerbenczey lovai jobban futnak. Azonban hát mégse volt bizonyos, egyáltalában beérik-e őket, mert ma már gőzös van, ha arra felülnek, szaladhatnak utána. Annak meg aztán nem kell országut, hanem repül Pest felé is, meg lefelé Brassónak, üthetik a nyomát bottal, ha egyszer megindul. Még a telegráf is olyan, hogy csak a tolvajnak meg a policzájnak jó, de a ki igaz uton jár, eltévelyedik rajta, hát nem egészen bizonyos, hogy utólérik-e őket.

-54-

A két kocsi pedig rohant egymás után az uton. Néha az egyik emberelte meg magát, majd meg a másik. Egymás elé vágtak, de a ki vadabban hajszolta a lovait, annak pihenni kellett egy-egy hágón s csak nem tudtak egymás nyomába érni. A közben bolondul mentek mind a ketten előre az országutra. A kerekek küllői összeszaladtak egy karikába a kocsik alatt, a lovokról sárgás, tenyéryi foltokban szakadt le a tajték s egyik-másik már reszketett és összerogyni készült a hajszában.

Hátul meg kiabáltak az urak.

- Csapj közibe! Repüljön a kocsi, mert szíjat hasítok a hátadból, ha nem haladsz.

Már csak egy nagy lejtő választotta el őket Bereghalomtól. Ez volt a cél, mert köröskörül nagy vidéken ez volt az egyetlen hely, a hol meghúzódhattak a szerelmesek.

Itt már valóságos hajtóvadászat lett a hajsza. Minden különösebb ok nélkül, voltaképpen csak a becsületért előbb akart mindenik bejutni a városba, mint a másik. A leány meg a fiu csak másodrendű kérdés lett. A fontos csak ez a verseny volt, a miről évekig fog beszélni a megye. A lovak nekivadulva iramodtak neki a hegynek s fejüket a szügyükbe vágva rohantak le a lejtőn, a kocsikban pedig kipirulva állottak föl az urak, mintha ezzel is segíteni akartak volna a repülésben.

-55-

Gerbenczey hátul volt és sehogyse tudta beérni a négyest. Rekedten kiabálva a lovakra, meg a kocsisra, de hiába, a távolság csak megmaradt közöttük. Egy fordulónál hirtelen felkapta a puskát, egy pillanatig célzott s bele lőtt a csendbe. A kocsis jól összefogta a gyeplőszarakat, hogy ne veszítsék el a fejüket a lovak a nagy durranásra s mint a vihar rohantak el a Heves ur kocsija mellett, a melyben hiba esett, mert az egyik első ló fölfordult a lövés után. Már messze jártak, a mikor Heves ur még mindég rettenetesen káromkodott. A kocsis lekapcsolta az első két lovat s kettesben rohantak a másik kocsi után. Ez a kis veszteség azonban eldöntötte a versenyt, már nem tudták beérni a kocsit s mire a megmaradt lovakat bekötötték az istállóba, akkorra már javában párolgott a jászol mellett a Gerbenczey két sárgája. Heves ur zsebrevágta a revolvért s bement az étterembe. Azt mondta, hogy most már kiadja ennek a betyárnak az apai jussát is, meg az anyait is, ugy agyonpuffantja a gyönyörűséges fiával egyetemben, hogy többet egyet se szólnak. A leányt meg viszi haza.

III.

Benn Gerbenczeynek már kompániája is akadt. Egy pár városi pajtással ült egy sarok asztalnál s éppen a vendéglőssel tárgyalt.

- Aztán igazán itt vannak?

- Itt tekintetes ur, a nyolczas számban.

Gerbenczey ur az urakhoz fordult s csillogott a szeme, a mint eldicsekedett a históriával.

- Szereti a gyerek a lányt, hát csak nem hagyja magát. Az övé, ha hozzá huz a szive. A lány mindég azé, a kibe szerelmes. Ha akadnak olyan vén bolondok, a kik az utjába állnak, hát segít magán. Nem igaz?

Az urak ráhagyták, hogy igaz bizony, már hogyan volna igaz s telerakatták az asztalt borral.

Heves ur a másik asztalnál telepedett le, félig hátat fordítva a kompániának és hivta a vendéglőt.

Erre már felpattant Gerbenczey.

- Nem megy egy lépést se. Ide áll mellém. A ki beszélni akar magával, az jöjjön ide, majd a szemébe nézek.

Az urak kaczagtak s az egyik egy termetes poharat színig megtöltött borral s átküldte Heves urnak. Rátette a névjegyét illendőképpen. A felkinált falusi uraság azonban csupa méreg lett a köztöközésre. Falhoz csapta a poharat s fölszedelőzködött, hogy kifelé menjen. Azt mormogta, hogy a kinek nincs helyén az esze, azzal nem áll szóba.

Gerbenczey föluggott az asztal mellől s odakiabált a szomszédhoz.

- Engem tart az ur bolondnak?

- Olyan formán.

-56-

Nagy szünet következett. A két ember veszedelmes mérgesen meresztette egymásra a szemét s Gerbenczey erősen szorongatta egy üveg nyakát, hogy most mindjárt odavágja a Heves ur fejéhez. Mielőtt azonban idáig jutottak volna, elkaczigta magát.

- Igaza van neki.

Heves urnak az se tetszett.

- Már miért volna igazam.

- Nem az urhoz szóltam.

- Nem-e?

- Nem hát. A ki velem a másik asztaltól tárgyalt, - azzal szóba se állok.

- Tán hogy odamenjek?

Meg is indult, de nem valami barátságos szándékkal. Kifeszítette a mellét s egyenesen Gerbenczey urhoz akart férközni, a ki pedig az asztal tulsó oldalán ült. Az urak pedig hamar utját vágták a verekedő kedvének. Egyszerre négyen is körülvették, lehúzták róla a kabátot s e közben azt tárgyalták vele, hogy a ki haragszik, annak nincs igaza.

- Ha szereti a fiu a leányt, hát neki kell adni.

- Ki mondja azt hogy kell? Én nem adom. Ha még másforma volna, nem ilyen, e fajta.

Gerbenczey büszkén kivágta a mellét.

- Jó faj ez. Nem kérem az urtól kölcsön a magáét.

Az urak leültették a vendéget, bort töltöttek a poharába s biztatták, hogy igyék. Fel is köszöntötték s aztán a fiatalokról kezdtek el beszélni, a mire különösen Gerbenczey érzékenyedett el.

- Szegény gyerekek.

- Mit szegény! Van annak a lánynak anyijja, mint az ur fiának.

- Nem azért mondtam, hogy pattogjon az ur.

- Nohát.

Sokáig hallgattak. A fiatalokra gondoltak mind a ketten s a nagy csendben rábámultak egymásra, de már mintha nem lettek volna olyan mérgesek. A Gerbenczey ur szeme lassankint vizes lett abban a nagy örömben, hogy milyen szépen megsegítette a boldogságát a fia s áthajolt az asztalon Heves urhoz.

- Öreg czimbora, csak nem haragszol.

Megölelte s magához szorongatta a vén embert, a ki pedig még mindig nagyon haragos volt és dörmögött, ámbátor már mosolyogni kezdett az arcza s a mig beszélt, remegett a hangja.

- Leszedik az embert a lábáról. Sok gazember...

KATONÁK

I.

Eppen a mi szobáink alatt, a földszinten lakott egy honvédszázados, Gáll Ferencz. Nagy családja volt, a gyermekek néha olyan lármát csaptak náluk, hogy rengett bele a ház. Ő nem lehetett mindig otthon, a szegény, gyönge felesége nem igen tudott rendet tartani a rakoncátlan népség között. A hosszú nyári szünidőn mindig így imádkozott szegény: Uram Isten, csak add meg már, hogy beálljon az iskola. Ha rám nem halgattok, majd megtanít benneteket más a becsületre.

Szép lakásuk volt, hétszáz forintot fizettek érte évenként. Persze ez nem telt volna a kapitányi fizetésből, de az asszonynak is volt egy kis hozománya s jó gazdák voltak a katonavoltuk mellett. Soha se költöttek többet, mint a mennyit megengedtek a viszonyaik, sőt az asszony, a mint az később kitudódott, minden hónapban félrerakott egy pár forintot a takarékpénztárba. Ezzel készült meglepni az urát, mikor majd férjhez adják a leányt. Szigoruan féltette a titkát s jámbor, megelégedett mosolygással jött mindig haza egy-egy újabb manipuláció után.

E mellett nagyon maguk között éltek, rosszul érezték magukat a kincstári asszonyok társaságában. A kapitány sokat erőszakoskodott, hogy nem tesz az semmit, ha nem is szívesen, de a tisztai familiákkal fenn kell tartani az összeköttetést, mert ez hasznukra van. Az asszony engedett is, de nem szívesen ment ki a családból. Mikor aztán hazakerültek egy társaságból, sehogyse voltak megelégedve egymással. Az asszony csak a férjéért hozta meg az áldozatot, hogy beüljön a másik asszonyok közé, de nem tudta beletalálni magát a helyzetbe soha. Ha az urára nézett, mindjárt észrevette, hogy annak is rossz kedve van s csak vontatottan, minden érdeklődés

nélkül szólt bele egyszer-egyszer a társalgásba. Körülbelül egyre gondoltak mind a ketten. A mellett, hogy unják magukat, az otthonmaradt gyermekek töltik be az agyukat nagy gondokkal. Pali ezóta már bizonyosan fölmászott az asztalra és leverte a lámpát. Jenő nem tanulja meg a leczkét holnapra, menjünk, menjünk haza, a milyen gyorsan csak lehet. Őket sem igen szerették a társaságban. Jobb anyagi körülmények közt éltek, mint a többi tiszt, e miatt félig-meddig irigyelték is őket. Az asszonynak nem tudta elfeledni a többi asszony, hogy faluról került a városba, s pénzt hozott az urához. Azt mondták, hogy föltolta magát közéjük azzal a néhány ezer forinttal. Érezték mellette szegénységüket s ha teheték, megbántották. Finoman, élesen szurtak egyet rajta s bosszankodtak, mikor a maga egyszerűségében észre se vette, hogy mit akarnak vele. Ilyenkor egy-egy megjegyzést tettek reá francziául vagy németül. Klári ugy nem tudott, csak magyarul beszélni, mint az apja, meg az édesanyja.

Szóval sehogy se ment a barátkozás, utóbb már nem is erőszakolta a kapitány a dolgot, belenyugodott, hogy legyen hát így. Könnyű volt belenyugodnia, mert máskülönben nagyon boldogok voltak. Néha zsörtölődött a kapitány, de nem igen volt rá oka, csak szokásból ugy tette. Nagyon szerették egymást. Őt gyermek futkosott körülöttük, de azért ugy megölelgették, megcsókolgatták egymást, akár egy héttel az esküvőjük után. Apró gondjaikat megbeszélték egymással, semmi titkuk se volt vagy ha titkolóztak, az csak szeretetük és gyöngédségük kifolyása volt.

A kapitány kis fekete, czigány-arczu ember, de a szeme kék s a tekintete lágy, nincs benne semmi erély. Mikor a gyakorlótéren rákiáltott egy-egy altisztre, hogy: Tizedes, vagy szakaszvezető roszul megy! – nem ugy hangzott az, mintha ugyanezt például Szvoboda főhadnagy ur recsegte a szegény bűnös fülébe. A többi tiszt határozottan azt állította, hogy a kapitány nem való katonának, igen el van kényeztetve hozzá. Ezt hitte ő is és a feleségét okolta érte. Mig meg nem nősült, egészen alkalmas katona-anyag volt, hanem aztán olyan jó volt mindig hozzá az asszony, annyira megszerette az otthont, hogy csak sóhajtván ment ki belőle, folyton haza vágyott, nem létezett előtte semmi nagy feladat, elpipázta a felesége mellett minden ambícióját.

- Isten tudja, hogy ennyire vitted ilyen asszony mellett, – mondta egy őrnagy barátja. Arról azonban ne is álmodj, hogy valaha törzstiszt leszel.

- Miért? olyan lehetetlenség az?

- Jaj pajtás, nem az ilyen emberből lesznek a tábornokok. Belőlem, belőlem! Örökös háboru az egész életem. Engem nem köt le semmi a familiámhoz. Örvendek, ha bekapom az ebédemet minden nagyobb bosszuság nélkül, aztán megyek vissza a kaszárnyába. Mindig ott. Dolgozom, izzadok már csak azért is, hogy ne gondoljak a magam dolgára, meglásd csak, hogy a legközelebbi előléptetéskor már alezredest csinálnak belőlem. Ez a katonaélet. Egy kissé elkomolyodott s valami kis keserűség szaladt végig az arcán, hanem aztán újra mosolygott, mint a ki már megnyugodott mindenben. – Maradj Feri kapitánynak s eredj penzióba.

Ha zabolát nem vet a nyelvére, még többet is elmondott volna a maga dolgából. Hogy nagyon szeretné, ha ledegradálnák megint kapitánynyá s adnának mellé egy olyan feleséget, mint a Gáll Ferenczé. Az ilyen asszony igaz ugyan, hogy a maga nagy szeretetével megakasztja a katona karrierjét, hanem aztán kárpótolni is tudja érte. Mit ér az előléptetés, ha megfagy mellette az ember?

- Az, az, Klári az oka mindennek, biztatta magát Gáll is és hevesen kikelt az ellen, hogy őt bárki is akadályozza az előmenetelében. Azt ő nem tűri, majd megmutatja! meg ő!

- Rám haragszol Feri? – kérdezte szerényen az asszony.

- Rád, persze, hogy rád. Ne állj az utamba ne csimpaszkodj belém, a mikor arról van szó, hogy haladjak. Megjöhetett volna már az eszed.

- De hát mi a baj?

- Az, az, hogy voltaképpen semmi, hanem mégis nagy baj, hogy mi nem tudunk beleolvadni az emberek közé. Te se, én se. Nem megy jól a mesterség, nem tudok eléggé katona lenni. Szegény apám roszul gondolta meg a dolgot, mikor tisztet nevelt belőlem s én is a mikor megházasodtam.

- Panaszod van reám megint?

- Mindig. Kiállhatatlanul gyermekek vagyunk még most is mind a ketten, a helyett, hogy megokosodtunk volna, napról-napra fogy az eszünk.

Az asszony igen komolyan kezdte venni a dolgot s nagyon elkeseredett arra, hogy az ura elégületlen vele. Még mindig piros, fiatalos arcza elborult és sóhajtott. A kapitány erre megbánt mindent. Két keze közé fogta a felesége fejét s vigasztalni kezdte:

- Olyanok vagyunk, a milyenek vagyunk, ne bánd fiam.

A következő ősszel egyszerűen kihagyták a sorból s nem lett első osztályu százados belőle. Ugy érezte, hogy egy cseppet se bánja. A megsértett embert játszta és nyugdíjaztatta magát. Már joga volt reá, szürkülni kezdett haja s szívesen elhitték neki, hogy beteg. Az ezrednél sem igen sajnálták. Falura költöztek. Mikor elhagyták a várost, a legnagyobb fia már érettségi vizsgálatra készült.

II.

A falun egészen jól érezték volna magukat, ha nem lett volna sok vesződésük a Klári apjával, az öreg Böszörményi Gáspárral. Az öreg ur semmiként sem tudott megbékülni azzal a gondolattal, hogy veje otthagya a katonaságot. Együtt laktak egy nagy, hosszú tornáczu házban, ha akarták, ha nem, meg kellett hallgatni az öreg ember folytonos zsörtölődését. Előbb tréfára vették, mert azt hitték, hogy ő maga is tréfál, de azután már nemcsak alkalmatlan volt a folytonos szemrehányás, hanem terhes is. A két család kerülni kezdte egymást, a mennyire az lehetséges volt, egyik-másik kijelentette, hogy beteg s nem mozdult ki a szobából, sokszor néztek egymással farkasszemet. A fiatalok kezdtek valami új lakás után nézni, mert már csaknem kiállhatatlan lett az életük az öreg Böszörményi miatt s mindig roskedvűek voltak. Ha az öreg előkaphatta Ferenczet, jól megkinozta a maga nézeteinek újra és újra való elmondásával s már gyakoriak voltak a heves jelenetek is, mert végre is Gállnak sem volt végtelen türelme s nem tudta szó nélkül végighallgatni a sok kötődést.

-64-

- Higyje el apám, - mondta ilyenkor türelmetlenül - ha tudtam volna, hogy így fordul a dolog, inkább még nyolczvan évig is katona lettem volna. Ha ez elég, hát most már kérem hagyjon békében.

- De nem elég, dehogy elég. Megismerhettél már, a mióta vóm vagy, vagy ha nem ismertél, hát megkérdezhettél volna, hogy: apám ezt akarom, vagy azt akarom, mit szól hozzá? Nem tetted. Most itt állunk. Férjhez adtam a leányomat egy katonához és nincs katona férje, hanem épen olyan földtúró paraszt, falusi, mint én.

- Ha nem lettem volna katona, nem adta volna hozzám Klárit?

- Persze, hogy nem. Ilyen kérője volt neki minden ujára egy-egy.

- De ha engem szeretett, nem mehetett máshoz.

- Ne szaporítsuk a szót, rosszul tetted, hogy otthagytad azt a szép hivatalt. Én soha se egyeztem volna bele.

- De ha rosszul éreztük magunkat mind a ketten?

-65-

- Elég gyámoltalanság.

Végre letett az öreg a dolgról, csak a szemével meg a hangulataival beszélt, de azokból meg lehetett érteni mindent, a mit el nem mondott. Mig Ferencz kapitány volt, nagyon büszke volt reá, most számba se vette. Néha tartlit játszott vele, de épen úgy szólott hozzá s általában úgy viselkedett vele szemben, mint egy szomszéd öreg földesurral. Imádta a katonaságot. Klári volt az egyetlen leánya, gyönyörűen megrajzolta a jövődjét s most szánta szegényt, hogy ennyire pórul járt az urával. Arra nem is gondolt, hogy a leánya is jobban érzi magát. Önző volt s az öreg emberek makacsságával nem tudta elhinni azt, hogy másnak van igaza!

Mikor Jenő, a legnagyobb Gáll fiu haza jött az érettségi bizonyítvánnyal, új remény ébredt az öreg ur arcán. Egyszerre tele lett tervekké, nem is járt már többé a földön. Titokban nézegette a hosszúra nyult fiut, hogy vajjon elég erős-e, megkérdezgette, hogy jók-e a szemei, tanította löni, régi divat szerint verekedni s megengedte neki, hogy ezután már ő előtte is szivarozhatik. A többi gyerek teljesen kiesett az öreg ur kegyeiből, az egész szívet ez a hosszú fiu foglalta el. Tömte pénzzel, magával vitte a szomszéd falukba látogatóba s már is úgy beszélt róla, hogy ez az a fiu, a ki majd helyrehozza, a mit az apja vétett. A fiu úgy találta, hogy soha se volt ilyen jó dolga. Homályosan sejtette, hogy mit akar vele az öreg és nem volt ellene semmi kifogása. Nem lett volna az ellen se, ha orvost vagy mérnököt akart volna belőle faragni az öreg, pedig irtózott a sok tanulástól. Félig gyermekesze előtt csak az állott, hogy most következik majd a nagyapja jóvoltából egy pár évi kényelmes élet sok pénzzel. Annyi pénzt nem tudott volna az apja adni, mint az öreg Böszörményi, akkor hát sokkal jobb lesz reá nézve, ha az öregre hallgat. Lassankint kezdte elhanyagolni a maga családját, nőttek az uri hajlamai s majdnem hogy lenézte a testvéreit. Az öreg erre azt mondta:

-66-

- Büszke! jól teszi.

Mikor eljött a szeptember, az öreg hamar végzett a vejével és a leányával.

- Jenőt adjátok nekem. Ne kérdeztek semmit, csak adjátok nekem, majd csinálom én embert belőle.

- Mit akar apám? kérdezte a kapitány roskedvűen. Nem tetszett neki az egész dologban semmi s halványan bár, de úgy érezte, hogy elvesztette a fiát. Küzdeni akart ellene, de gyöngye volt hozzá. Az öreg makacs volt és nem engedett. Megint előállott a panaszaival s mint a ki görcsösen belekapaszkodik valamibe, dühbe jött a legkisebb ellenvetésre is.

- A többivel csinálj a mit akarsz, nem szólok semmibe, de Jenőt adjátok nekem. Csinálj belőlük kasznárt, diurnistát, bánom is én, ebből az lesz, a mit én akarok.

Klári félve nézett az apjára, még soha se látta az öreget ennyire kikelve magából. Integgett szemeivel férjének, hogy hagyjon reá mindent. A kapitány csüggedten, a legyőzött ember nembánomságával hagyta reá, hogy nem bánja, akármi lesz is. Szükebben éltek, mint eddig, nagy gond lett volna neki ez a nagy fiu, a kit most már egyetemre kellett volna küldeni, de azért szívesen a vállára vette volna ezt a gondot is a többi mellé, csak ne vegyék ki kezéből a jogait felette. Félt az öreg szándékától. Tudta, hogy ez a vén ember nem él a mai világban s bántotta az is, hogy a fiu, mig róla beszéltek, közelebb állott egy lépéssel nagyapjához, mintha idegen volna.

-67-

Tele volt az arcza gonddal, homlokára, szemeire kiült a nagy töprengés és szomorúság, elrekedt a hangja, a mint halkán megkérdezte a fiát.

- Jenő, mit akarsz? Azt felelem a nagyapádnak, a mit te mondasz. Gondold meg jól a dolgot.

A hosszú, szegletes fiu nem felelt és nem is látszott meg rajta, hogy gondolkoznék. Szorongva várta a dolog végét s egyszer-egyszer fölpillantott a nagyapjára, mintha mondani akarta volna, hogy: ne hagyd magad öreg, mert ha elgyengülsz, vesztett ügyünk van.

A kapitány még csak egy pár szót szólott, de elborultan, reszkető hangon, mintha ez lenne a fiához az utolsó beszéde.

- Jenő, te már bizonyosan tudod, hogy apám katonának szánt. Jól gondold meg a dolgot, mert már nem vagy éppen gyermek s itt ebben a beszélgetésben te vagy minékünk az első. Láttál engem, itéld meg magadat, hogy van-e kedved a katonasághoz? Ezzel a perczzel egy élet kezdődik el, vigyázz édes fiam.

A fiu egy perczig elmerült abba, a mit hallott. Az öreg szorongva leste és a mikor késett a felelettel, maga segítette ki.

- Van, persze, hogy van kedved, ugy-e?

- Van, hogyne...

A kapitány sóhajtott s az előtte ülő öregén át Klárira nézett.

- Hát menj, - mondta aztán.

Nem volt eltelve valami képtelen fogalmakkal a maga régi pályája iránt, de azt tudta, hogy szeretni kell, inkább kell szeretni, mint bármi más hivatást. A fiában ezt nem látta s el se tudta képzelni, hogy honnan vett volna kedvet reá a nagyapja nélkül?

- Légy szerencsés, mondta aztán, mikor már mind régen hallgattak s ezzel a legnagyobb fiu sorsa eldőlt.

III.

A kapitányéknak még három fiuk és egy leányuk maradt Jenő után. A fiúk kisebbek voltak még, de a leány már megnőtt. Tavaly hosszú ruhát kapott, az idén már tánczolt a nagyobb bálakban is és szerelmes is lett, a kit megszeretett, az egy máramarosmegyei földbirtokos volt, a kinek nem sok ideje maradt a teketóriára, különösen a hatodik megyében. Kétszer-háromszor eljött s már megkérte a leányt. Az öreg Böszörményi olyan közönyösen vette a dolgot, mintha idegenekről volna szó, neki csak Jenő volt valami az egész családban. A kapitányék sem ellenkeztek, visszagondoltak arra, hogy nekik is milyen rosszul esett volna, ha utjokat állják. A farsangon Klárikát hazavitte az ura. Négylovas, csengetyüs fogaton robogott ki az udvarból, a vőlegény uri pompáján meglátszott, hogy nem kell aggódni az új asszony miatt, hanem az mind nem változtatott a dolgon. A leány elment, a kapitány meg a felesége csak ezt érezték az egészből. Szomoruan tértek vissza a szobákba s nagyon fájt nekik, hogy egygyel már megint kevesebben vannak. A gyerekek az asztalról elcsent torták felett birkóztak s nem mondta nekik senki, hogy viseljék magukat becsületesen. - Valami borongós, szürke hangulat maradt utána, bajos megszokni az életet így. Most történt meg először, hogy a kapitány is és a kapitányné is visszakivánczolt a városba. Nagyon unalmas kezdett lenni a hosszú tornáczos ház s talán a Jenő dolga se úgy fordult volna, ha bennmaradnak. Klárika is várhatott volna a férjhezmenetellel, nem volt miért úgy sietnie. A két nagyobb fiut is nemsokára vissza kell küldeni a kollégiumba, akkor aztán csak a Pista marad itthon. De ő is iskolába fog járni, alig látják naponkint egy pár órát, nem jól van így no, sehogy sincs jól. Az öreg Böszörményi még a Jenő leveleit is eltagadja, pedig látták néhányszor, hogy az ő irásával érkezett egy-egy boríték. Fél, hogy beleszólnának majd a nevelésbe s elrontják a gyermeket. Érezték, hogy itt falun nagyon ki vannak téve szeszélyének, de nem tudtak ellene semmit tenni. Ha szólottak, perpatvar lett belőle, ettől pedig irtóztak, bár az öreg majdnem kereste rá az alkalmat. Nem az lett az életük, a minek előre elképzelték.

Egymás előtt is megjelentették az új állapotokat. Félték egymás szeme közé nézni. Beállott náluk az az idő, mikor a férj hallgatva megy el napokig a felesége mellett s az asszony pedig a férjét kerüli el. Mindketten magukat érezték hibásnak. Mikor egészen maguknak éltek, tudták volna, hogy mit tegyenek, kibeszélték volna magukat mind a ketten a szivük szerint, de itt ez sehogy se ment. Maguk se tudták, hogy miért. Az a csenddel, gonddal, bajjal telített levegő rájuk nehezedett, nyomta a mellüket, nem tudtak szabadulni tőle.

IV.

Mikor nagyon elgondolkozott azok felett, a kik körülötte éltek, a kapitány csak visszatért mindig a Jenő nevéhez. A másikkak kamaszok voltak és semmi jót sem ígértek, ez a fia volt az, a kinél megnyugodott egy-egy perczre. Már nem bánta, akármi is lesz belőle, fődolog, hogy derék ember, jó nevelést kapott, helyén van a szive, ez megállja majd a helyét. Nem igen hitte, hogy valami nagyon szeretné azt a pályát, melyet a nagyapja választott számára, hanem majd talán beletörődik. Nem boszorkányság az, meg lehet szokni, ha az ember egyedül van s nincs felesége, a ki leköti.

Mikor elvégezte a katonaiskolát, egyszerre kinevezték hadnagynak. A kinevezési okmányt

hazaküldte s az öreg diadalmasan lobogtatva hozta át a kapitányékhoz.

- Látod?

Nagy idő óta ez volt az első este, hogy együtt vacsorázott mind a két család. Az öreg kikergette a fiukat a szobából, nem szerette őket maga körül s mintha megbékült volna a vejével. Barátságos volt, jól evett, mesélt a gyermekkorából s néha csillogó szemekkel fel-felpillantott a szoba tetejére, mintha ma szűk volna neki a négy fal. Vágyott a levegőre, elmagyarázott negyvennyolcából egy egész hadi manővert, hadonászott a botjával; nagyot ütött egy-egy kőre s odáig ment, hogy karöltve sétált az udvaron vejével. De azért féltette tőle Jenőt, ezt kilehetett érezni minden szavából. Ha más ember lett volna közelében, mással beszélte volna meg a dolgokat, a kapitány csak annak köszönhete a szerencsét, hogy ő volt a faluban az egyetlen kaputos ember s előtte esett legjobban az öregnek a dicsekvés.

-71-

- Így lesz, úgy lesz! Lovat veszek neki, a milyet csak kíván, pénzt kap, a mennyi kell.

- Mikor látjuk?

- Jaj, abba még sok idő telik. Messze helyezték el.

- Hova?

- Valahova a Dunántulra.

- A várost, a várost...

- Azt nem tudom - és úgy tett az öreg, mintha igazán nem tudná. Magában azt gondolta: - ugye, ugye szeretnéd látni? Elcsavarnád a fejét. Azt már nem engedem. Aztán politikusan tette hozzá:

- Ha majd megírja, meglátogatom.

- Én is elmegyek - tört ki a vágy a kapitányból.

Az öreg megijedt, mintha arról lett volna szó, hogy most egyszerre elveszik tőle a katonáját. Olyan volt mint egy gyermek. Gyorsan utját akarta vágni minden veszedelemnek.

- Hogy jöhetnél, csak nem hagyod itt Klárit? A ház se maradhat férfi nélkül. Te majd máskor. Vagy majd haza is jön, hiszen írja, hogy a mint csak lehet, eljön.

- Mutassa meg apám a levelet.

- Eltévedt valamerre, de ne félj, hazajön, haza okvetlenül.

Ezzel sokáig hitegette a vén Böszörményi a kapitányt. Egyszer aztán meg is jött a fiu.

V.

Mikor leszállott a kocsiról, az öreg Böszörményi nem tudta elfogni csak magának, pedig látszott a szemeiben, hogy irigyel mástól minden olyan hangot, a mi a Jenő szájából jön, hogy irigyelte, mint gyermek a másik gyermek játékát, mintha arra neveltette volna föl ilyen szép fényesre, nagyra, hogy babázzék vele. Szeretett volna végigsimogatni a mentéjén mindent, a mi aranyos, a fényes kardját, megcsókolgatni csákóján a rózsát s mindig ott volt az arcán az a meglegedett vonás, a mely azt kiabálta: az én művem, az én művem!

-72-

Jenő majd térdreasett az anyja előtt, mikor meglátta a szegény, törődött alakot. Egészen magához akarta ölelni, csókolta a kezét, alig jutott szóhoz.

- Hogy vagytok édes anyám, apám, hogy vagytok?

Az öreg félt közbeszólni, csak nézett és szorongott hátul. Nem tetszett neki sehogysem a dolog. A beköszöntés nem elég katonás. Aztán bántotta, hogy neki csak egy kézcsók jutott s rá akart kiáltani: Én tettelek azzá, a mi vagy! - de csak elhallgatott. A szép nagy fiut kézről-kézre adták az apja, meg az anyja, beszélni se tudtak, csak nézték egymást, belevágtak egymás szavába, mindenki kérdezett és senki sem felelt. Végtelen örömben majd hogy el nem ment az eszük. Enni se tudtak, a fiu pedig fáradt és éhes volt, de mikor a szájáig vitt egy falatot, mindig eszébe jutott valami, a mit még nem mondott s kaczagva intett, hogy nem, nem lehet mindent egyszerre, majd rendben, szépen sorjában beszél el mindent. Az öreghez alig volt egy-egy szava. A vén embernek látni kellett, hogy ő itt minden nagy áldozata után is csak a harmadik személy. Ez dühbe hozta.

-73-

- Gyerünk aludni, mondta Jenőnek.

- Nálunk alszik, védekezett egyszerre a kapitány és Klári.

- Itt maradsz.

Az öreg már nem tudta tovább türtőztetni magát, majdnem reszketett dühében.

- Az ebadtát! Hozzám jössz, ha mondom!

Annyira kikelt a színéből, hogy megijedtek tőle. Engedni kellett.

- Jó, jó, majd holnap Jenő, holnap.

De a fiu menetközben odasugott apjához:

- Maradj fenn apám, ha az öreg már elaludt, visszajövök.
- Jól van, sugta vissza nagy örömmel a kapitány. Tovább adta a hírt a feleségének és motyogtak csendesen, ne hogy áthallatszék a vékony falon.
- Visszajön még.
- Ma?
- Ma.
- Szegény fiu!
- Látod, milyen jó színben van? Csupa egészség.
- Csupa élet. A mienk ő mégis.
- Nem az apámé. Hiába erőlködik az öreg.

Tul a falon valami leesett a földre. Erre nagyon megijedtek. Egyszerre csendes lépteket hallottak a folyosón, az óra ketyegésétől alig lehetett meghallani, a mint kinyilt az ajtó. Egyszerre ölelték át egymást mind a hárman. Csak az asszony sírt, de olyan csendesen, hogy attól ugyan nem ébred föl odaát az öreg.

LEÁNYVÁSÁR

-74-

I.

Bodó Ferenczné olyan fiatal és csinos volt, hogy maga is átbálozhatott volna még egy-két farsangot, hanem idő előtt megvénítette a leánya, Ida. Három fia is volt, de azok nincsenek mindig az anyjuk mellett s kisebbek is voltak, mint a leány. Ida az első gyermeke s majdnem együtt fejlődött az anyjával. Mire az anyja szép harmincznyolcz éves, a nyugodt életmódban jól megtelt, finom fehér arczu asszony lett, a leány is szinte észrevétlenül hosszú szoknyához jutott, udvarlókra tett szert s egyszer csak kirepült a világba egy fehér szalagos rózsaszín ruhában. Az apja megforgatta egyszer-kétszer, megelégedetten simogatta meg a haját s évelődni kezdett az asszonynyal.

- Nagy lányod van és mégse akarsz vénülni. Nem szégyenled magad.

Bodóné akkor nem is érezte, hogy vénülné. Arczával és hajával együtt fiatal maradt a lelke is. Ő maga dicsekedett el a lányával s kézenfogva hordozta magával Idát, mintha hozzá lett volna nőve. Mutogatta, valami önérzetes mosolygással beszélt róla, mintha azt is mondani akarná, hogy csak szép anyának lehet ilyen leánya. Igazán bájos is volt. Minden kacérság nélkül, egyszerűen önmagával hódított. Üde volt még rajta minden, szép volt akkor is, ha pirult, akkor is, ha mosolygott s még ha sírt is, a mi akkor esett meg vele igazan komolyan, a mikor először tagadtak meg tőle egy ruhát. Bodó nem volt olyan gazdag, hogy idő előtt elkezdhetné volna a toilettévásárlást. Várjon reá a leány addig, mig szüksége lesz reá. Most még kedves és vonzó karton szoknyában is.

-75-

Bodóné csak telt és szépült, de már később ennek a szépségnek ápolásra volt szüksége. Sokat ült a tükör előtt, új formákba szedte vastag fonatu fekete haját s már kissé türelmetlenül elevenítette föl arczán a színeket. Nem akart elveszni a leánya mellett. Az anya hiusága mellett is sok maradt benne a szép asszonyból, a ki mig csak lehet, nem hagyja magát. Ment minden, a mig észre nem vették, hogy már erőlködik. Akkor eloldalogtak mellőle az emberek, vagy kezdtek tulságos tiszteletteljesen bánni vele. Addig sok fiatal ember nyüzsgött körülötte, bálban, hangversenyben versenyeztek egymással, hogy melyik vigye utána a legyezőjét s ki adja fel a belépőjét, most néha megesett, hogy csak a férje járt a háta mögött.

- Fogy a gárdád, mondta is egyszer Bodó tréfásan s ő is nevetett a dolgon, pedig abban a perczen érezte, hogy keserűség szalad át a lelkén. Előtte, anyja régi udvarlóí közül is elhódítva néhányát, mulatott a leánya. Üdén kaczagott, csaknem repült a tánczban, s a kis város bálterme olyan szint vett föl, mintha csak a Bodó kisasszony mulattatására élne ez a jókedvű világ.

-76-

A szép harmincznyolczéves asszony nem tudta elhallgattatni magában a szemrehányásokat.

- Ezért szültelek, neveltelek nagyra?

Nem volt senkije, a kinek elmonhatta volna, a mit gondolt. Magában érlelődött benne a panasz s észre se vette, hogy már ugy néz a leányára, mintha gyűlölné. Nem így nevezte volna azt az érzést, a mely kifejlődött benne, ő csak azt hitette el magával, hogy a hálátlanság igazságos büntetése az a harag, a melyet nem tudott leküzdeni. Észre se vette, hogy nem tudja olyan gyöngéden megfogni a leánya kezét, mint eddig, s hogy már természetévé vált irigy féltékenysége, melyet eddig menteni igyekezett.

- A kis béka - így emlegette magában s terhére volt már akkor is, ha látta. Sokat küldötte a barátnőihez, maga nem igen kísérte el sehova, s amikor semmi egyéb kifogása nem volt, inkább

azt mondta, hogy beteg s egész délutánokat áthevert egy diványon bekötött fejjel, pedig semmi baja sem volt. A ház kezdett felfordulni. Senki se érezte magát olyan jól benne, mint eddig. A fiukat sem tartották rendben. Bodó csak kapkodott erre-arra. Olyan gyorsan szakadt a nyakába ez a változás, hogy azt se tudta, merre keresse az okát. A kis leány pedig élte a világát. A kis rózsaszín ruha hol ebben, hol abban az utczában jelent meg, de soha sem egyedül. Hozzászegődtek a gavallérok, fecsegték, nevetgéltek, hogy az anyja haragszik vagy nem, abból keveset vett észre, mert annak is érdekében volt, hogy ne árulja el gondolatait.

- Valamit kell már tenni - mondogatta magában Bodóné. Utolsókat kapkodott, mint a ki fuldoklik s egy percze se jutott eszébe, hogy voltaképen lelketlenség, a mint gondolkozik. Egészen természetesnek találta ezt a gyorsan kifejlődött ellenszenvet a gyermeke iránt.

-77-

- Rászolgált, kiérdemelte - így mentegette az érzéseit, pedig a szegény kis lány csak szép volt és fiatal.

II.

A sok fiatal ember közül egyszerre kivált egy nem nagyon fiatal s nem is nagyon csinos kereskedő, Stolz ur, s minden teketória nélkül megkérte az Iduska kezét. Senki se tudta, hogy honnan vette ehhez a merész lépéshez a bátorságot, csak annyit láttak, hogy néhány nap óta feltűnően sokat suttogott Bodónéval. A dolog különben nem valami nagy szerencsétlenség. A Stolzéék háza ismeretes a határon túl is, szolid, derék vállalat, tekintély a gyapjában és lenben.

Bodó nem fogadta nagyon szívesen a kérőt, a szegény ember telve volt aggodalommal. - Szereti-e a leány? Föltalálja-e magát mellette, itt-e már az ideje, hogy kiadják a házból? Találnak-e a természeteik?

- Mit habozol? - kérdezte az asszony már egy néhányszor és már egy kissé ingerülten is.

- Nem akarom szerencsétlenné tenni.

- Eh, ne szalaszd el az alkalmat csupa aggódásból. Menjen, itt az ideje. Van valami kifogásod Stolz ellen?

- Félek, hogy te nagyon sietsz.

- Addig sietek, a mig van miért.

-78-

Azt tette a mit az asszony akart. A kis leánynak alig volt beleszólása a dologba. Gyorsan ment minden. Ezt nem Stolz ur akarta így, mert ő a komoly, megfontolt cselekedetek embere volt az üzleten kívül is, hanem Bodóné. Nagy buzgalommal lökdöste ki leányát a házból. Az ura olyan bután nézte az egészet mint a kit fejbe vágta s nem tud gondolkozni. Mikor igazán elment a leánya azzal a jól megtermett, derék, komoly emberrel, nagyot sóhajtott s kimeresztette utánuk a szemét. Valami rosszat érzett a jövődőben és ez szomorította.

III.

Bodóné pedig megfiatalodott vagy tiz esztendővel. Előszedegette a régebbi ruháit s megint az a kaczagó szép asszony lett a ki volt. Folytatta úgy, a mint elkezdte. Adott még magának egynéhány esztendőt s ezt a kis időt még szépen akarta keresztülnéni. Azután már lehetetlen lesz minden. Eljön az az idő, a mi az ilyen mulató asszonynak a halál kezdete, nem lehet már letagadni az éveket, fátyolozottabb lesz a hang, meg kell barátkozni a gondolattal, hogy vénülünk. Addig is előre! Mig a férje kopaszodott mellette és őszült, őt szörnyen leszólták a többi asszonyok. Ugy mulatott, mint egy betyár, aki már érzi, hogy jönnek a zsandárok. Udvaroltak neki, tánczoltatták, pezsgőzött is néha, a szemei égtek, rohanva ment előre az utján. Telhetetlenül szivta magába az életet, tiltott, édes gyönyörűségeivel együtt. Bodó szájátva, lecsüggesztett fejjel bámult; három ember helyett dolgozott, sok pénzt kellett előteremtenie a szép asszony feleségének.

-79-

- Éljen az élet! - mondta az asszony a maga emberei között.

- Jaj de nehéz már, - sóhajtott Bodó s úgy törülgette a homlokát, mintha ki akarta volna szorítani belőle a vért is.

A leány pedig sehogy se vált be a Stolz-házban. Ennek a hires czégnak mindég másfajta asszonyai voltak, nem ilyen gyerekleányka, a ki a czicza mellől jött az üzletbe. Nem értett semmihez.

Stolz ur tanítani akarta, de nem igen volt türelme hozzá. Mig haszontalanul vesződött a magyarázatokkal, az asszonyka önkénytelenül is csak a lelke ürességét látta s megijedt attól a nagy távolságtól, a mely közte és férje között áll. Keveset foglalkozott lány korában azzal, hogy mi lesz majd azután, ha férjhez megy, de mégis egészen másképen képzelte el az asszony helyzetét, a férjet, a környezetét, mindent, mindent, mindent, Stolz uréknál szörnyű nagy szerep jutott ki a numerusoknak, az asszonyka megijedt, ha arra a sok vonalozott nagy könyvre nézett, a melyekkel a férje foglalkozott s a melyekbe úgy elmélyedt néha, hogy alig vette észre háta mögött az asszonyt. Csupa kíváncsiságból átnézett egyszer a vállán, hogy vajjon mit csinál, de nagyon mogorván mordult rá Stolz ur:

- Maga ehhez úgy sem ért.

Ebbe bele is nyugodott az asszony. Nem igen érdeklődött semmi iránt, a férjétől pedig

idegenkedett, mert Stolz ur egészen olyan idegen és üres volt számára, mint a könyvek. Köröttek tolongott a nagy város, de ez sem érdekelte. Megrémülve érezte néha, hogy mennyire egyedül áll s felülkerekedett lelkében a kérdés, hogy: mindig így lesz hát ez? Csak annyit érzett, hogy ha így kell tovább is lemorzsolnia a napjait, elviselhetetlen lesz számára az élet. Jobban közelébe akart férkőzni az urának, erősen föltette magában, hogy ezután már úgy gondolkozik róla, mint a hogy más asszonyoktól látta otthon, tiszteli, megbecsüli, szereti, de mint a gyermek, mindig csak holnapra tűzte ki a munka kezdetét.

- Holnap reggeltől másképp lesz minden, - ezzel vigasztalta magát.

Annyira nem volt tisztában semmivel, hogy az érzelmekből is leczkét akart csinálni.

- Kérem érdeklődjék egy kicsit - mondta néha Stolz ur, s látszott rajta, hogy boszankodik.

Az asszonyka egy perczre felrezzent, ölébe hullatott kezei megmozdultak s ígért mindent, mintha csak nagyon megijedt volna újra.

- Érdeklődni fogok, igen igen...

Sehogy se ment. Lassankint valami csendes nembánomság vett erőt rajta, napról-napra messzebb ment Stolz urtól. Már nem félt, hanem irtózott tőle. A folytonos együttlétben megunt és meggyűlölte a husos arczát, kifejezéstelen szemeit s magában őt vádolta minden veszteségeért. Megismert néhány fiatal embert s úgy gondolta, hogy mindenkinek inkább lenne a felesége, mint éppen a Stolz uré. Miért jött közénk ez a hájas, numerusokkal teli ember, miért toladott bele az életébe. Mikor egy-egy lányismerőséről hallott hirt, megsiratta a maga lányágát, vénült és fonnyadt. Kesernyés lett a modora, csupa elhallgatott szemrehányás, sokat sirt és még többet ült hallgatva, mozdulatlanul, eltompulva egy helyen. Olyan volt, mintha már nagy mult állana a háta megett, pedig csak most kellett volna kezdenie az életet, ha mással kezdhette volna el. Sokszor napokig nem mondott többet, mint *igen-t* és *nem-et* a kérdésekre, lassan, csendesen pusztult Stolz ur mellett.

Végre a férje is megunt a dolgot, pedig nagy türelemmel áldotta meg az Isten. Nem, nem való ez az asszony a Stolz-házba. Még próbált. Elkezdett kedves lenni, de akkor még gyűlöletesebb lett az asszony előtt, máskor meg dühöngött, ha már nagyon kijött a sodrából, de ez se használt semmit.

- Érdeklődni fogok, mondta az asszony, - de nem tudott.

- Készüljön, mondta egyszer Stolz ur - délután utazunk.

- Jól van - felelte az asszony.

- Nem is kérdi, hova?

- Mindegy.

- Hazaviszem.

- Jól van.

- Így tovább nem mehet.

- Nem.

Este már visszaadta Idát Stolz ur az anyjának. Nem az volt, a kit két év előtt elhozott. Bágyadt, erőtlén teremtés, a ki még a maga dolga iránt se tud érdeklődni. Semmi megjegyzése sem volt, a mikor Stolz ur azt mondta az anyjának:

- Mama, itt a leánya, maradjon is itthon.

AZ ÉJSZAKA

I.

 kik egy-két esztendő óta ülnek egy asztal mellett, sok mindent össze-vissza beszélnek. Az én társaságom is régi és bizalmas. A ki nem tetszett az embereink között, azt már kinéztük az asztal mellől. Így járt nem rég egy fiatal olasz is. Szép bariton hangja volt, hanem tulságosan rossz nyelve. Folyton pletykát hordott közénk, mint valami megsavanyodott vén leány, mindenkiről tudott valamit hazudni, sohase tudtuk, hogy mikor kezdi el a meséit rólunk. Most már bizonyosan bemártott valamennyiünket valamelyik más társaságban. Elmesélt rólunk sok rosszat, a mit nem követtünk el, bizonyosan azt is mondta, hogy bambák vagyunk egytől-egyig s azért nem tudott közöttünk maradni s e mellett veszedelmes bombavető, világfelfordító gazemberek is, a kikkel nem érdemes szóba se állani.

Pedig alig politizálunk egész este egy-két szót. Annyi országból kerültünk össze, hogy a mig mindnyáját letárgyalnók, nem jutna idő egyébbre. Csak egy veszedelmes ember van közöttünk, egy bizonyos Vronszki nevű lengyel. Erről beszélhet az olasz, a mit akar, mindent elhisznek felőle.

Különös ember. Már harminczkét éves és csak most jutott hozzá, hogy pingálni tanuljon. Eddig

egyebekkel volt elfoglalva. Három esztendeig tömlöczben volt Varsóban s ez az idő nyomokat hagyott a testén is, lelkén is. Homloka telve van ránczokkal, mintha föl volna szántva, szemei tüzesek, de olyan mélyen be vannak ásva üregeikbe, mintha hamuból világítana elő a parázs, arcán nagy gond és keserűség borong. Haja, szakála rendetlen, hosszú és meggörnyedt testéről úgy lóg le a ruha, mintha egy fogason függne minden darab, czipője, kezelője, gallérja csak nagy ritkán tiszta, olyan az egész ember, mintha az üstökénél fogva huzták volna elő egy ószeres raktárból. A feleségét és a kis fiát otthon hagyta s azt mondta, hogy majd csak akkor hozza el őket, ha egy kis pénzt szerez, hogy nekik is adhasson. Ez azonban vagy nagyon későn lesz meg, vagy soha, mert csak az akarata nagy, tehetsége pedig semmi sincs. Hisz, rettenetesen hisz magában, azért nem mernek vele őszintén beszélni, csak jobban elkészerítenék, de ki nem gyógyíthatná mániájából, hogy nagy, hatalmas művész lesz valaha.

Idióta mindenben, nemcsak magával szemben. Csupa szélsőségekben csapong, olyan a fantáziája, mint egy sas repülése. Fel, fel szikla tetejére! Csak gazembereket és erényhősöket, rabokat és zsarnokokat, feketét és fehéret ismer. Tele van eszmével, vágygyal, dühvel s egy perczen imádkozni és veszettül káromkodni is tud, úgy a mint elragadják az indulatai. Semmi se normális benne. A ki messziről nézi, az előtt nevetséges is. Csak a maga zagyva hitvallásának szeretne megnyerni mindenkit, fanatikus misszionáriusa mindannak, a mi a lelkében felgyulad s a mit nem tudhat rendszerbe szedni úgy, hogy mások is megértsék, mert maga sincsen teljesen tisztában semmivel. Ide is, oda is csapkod, mindig forr, lebeg testében valami, a mit elmondani nem tud és sokszor olyan, mintha már félig elhagyta volna az esze. Azt hiszem, hogy így fog elégni. Egyszer csak összeesik, hamu lesz belőle. Nagy indulataihoz cseppnyi az ereje.

- A királyok! - kiáltotta egyszer s rácsapott az asztalra - a királyoknak köszön a világ minden romlást. Mondom, no mondok, ne vágjanak bele! Ők a nemzetek megölői. Ráülnek egy-egy országra s mi már alig bírjuk. Játsszák az Istent s olyan közönséges semmik, mint én, vagy más. Átkozott valamennyi.

- Van jó is talán közöttük, Vronszki ur.

- Nincs. Ha jó, menjen hát dolgozni, mint más. Ne egyenek meg minden ember kenyeréből egy darabot. Ugy néz fel reájuk sok bolond, mint a feszületre. Ez a czudarság! Miért olyan bambák az emberek? Ezt mondják meg nekem. No, feleljenek rá.

A társaság egy részét megvette az a meggyőződés, a melylyel beszélt, mások pedig azért nem szólottak bele a dologba, mert ugyis tudták, hogy hiábavaló minden ellenmondás. Ez a szegény ember beteg lesz, ha vitáznak vele, csak akkor van elemében, ha hisznek neki. Ilyenkor boldog, érzi, hogy hódít, kipirul, ujjong.

- Nem adok el királynak sohse képet. Ha hallom, hogy meg akarja venni: nem eladó! Inkább meghalok éhen, vagy összetépem az egész vásznat.

Apró darabokra tépdelt egy ujságlapot, mintha a vászon lenne s körülnézett, hogy hisszük-e mindnyájan, a mit mondott. A szomszéd-asztaloknál hüledezve néztek össze az emberek, - borzasztó, borzasztó, ilyet mondani! Egy katonatiszt kiosont az ajtón. Ő nem látott, nem hallott semmit, rá ne hivatkozzék majd senki.

II.

Már festett, de a királyokkal még soha se jött összeütközésbe. Annál több baja volt a kiállításokkal. Visszautasították itt is, ott is azokat a csodálatosan megfestett képtelen ideákat, a melyekkel jelentkezett. Eladogatta mindenét úgy, amint vették, alig került ki így is a kenyérrevalója. Lassankint kezdett rájönni arra, hogy hiába beszél, semmi sulya sincs a szavának. Valami nagyobbra készült, mondta is egy párszor:

- Ölni, ölni kell már, másképp nem megy semmi.

A királyok után következett az egész világ, czudar, haszontalan minden, csupa aljasság, tányérnyalás. Azután az Istent káromolta. Az sem segít már! Napról-napra foszlott le róla a ruha, észre se vette, hogy a könyöke kiállt a kabátból s elrojtosodott a nadrágja alja, mint egy nagy keszkenő széle. Mintha végső vonaglásban élne, úgy kapkodott levegő után. A mienk nem volt jó neki, más, más, a mi az ilyen ember lelkét élteti. Egyszer titkos társulatot akart összetoborzani. Hogy mi legyen vele, azt nem tudta volna megmondani, csak valami nagyot akart. Másik órában már lemondott róla, ilyen emberek semmire sem valók. Az egész világ felégetni való. Kiválni belőle, ez lehet az egyetlen igaz hivatás. Felszállani, megtisztulni...

A felesége megunt már odahaza várni, utána jött a kis fiával együtt. Megirta előre, hogy jön, de ez a levél olvasatlanul hevert a férje valamelyik zsebében. Vagy az is meglehet, hogy elolvasta, hanem rögtön el is feledte; nem törődött semmivel, egy-egy perczre szaladt át az agyán, hogy családja is van, de akkor sem maradt utánuk semmi nyom a szívében. Mikor az asszony megérkezett, dühbe jött.

- Mit kapaszkodnak belém!

Ez se tartott, csak egy pillanatig, azután rájuk se gondolt. Ha ott ültek az asztalnál, észre se vette őket.

Az asszony mindig kisirt szemekkel jött közénk és sokat panaszkodott. A gyermek soha. Csendesesen meghuzódott az asztal végén. Tizenkét esztendő is lehetett, de sokkal többnek látszott.

Valami csendes, gyöngéd aggodalom volt a vonásaiban, a mikor az apjára nézett s figyelemmel kísérte minden mozdulatát. Talán ez nem tetszett benne az apjának, mert ha rá is pillantott, hamar másfelé fordult. Mikor a mások arcán is ugyanazt a gyöngéd aggodást látta, még idegenebb lett.

- Mit bámulnak úgy reám!

Magyarázatot nem hallgatott meg, csak úgy odacsapott kezével a levegőbe: elég, köszönöm. Nem is próbálta mérsékelni senki. Csak haladjon a maga útján, tudja az Isten, hogy hol lesz a vége ennek az utnak.

III.

Az asszonyon határozottan meglátszott, hogy része van a férje nyomoruságában. Halvány, kicsi teremtés volt, csak sápítózni, sóhajtozni tudott. Nagyon alkalmatlan lehetett a férjének, mikor még törődött vele és most sírva beszéli el, hogy mint hagyta ott éjjelenként csak azért, hogy a társaival mindig zajosabban és több keserőséggel beszélje meg a világ dolgát.

-87-

- Mit akar a világgal, ha családja van? Törődjenek a nőtlen emberek a világgal, azok tehetik. Egy házasság embernek első a családja, ugye?

- Persze.

- No, mondtam én neki, de rám se hallgatott.

- Majd másképp lesz minden.

- Az lenne jó. Forduljon a dolog vagy erre, vagy arra. - Hogy mi ez az *erre* és mi az az *arra*, azt nem mondta meg, csak sóhajtott. Nem igen tudtunk neki mondani semmit.

A Vronszki arcán pedig néhány nap óta valami sunyi tervezgetés ült ki. Zavaros vonásai között is lehetett olvasni, hogy valamire készül. Kettőzött figyelemmel, szinte reszketve és félve leste apját a gyermek. Nem szólott senkinek, de mintha minden percében azt mondta volna magában: most, most! - arra készült, hogy oda ugrik az apja mellé és föltartja, ha tenni akarna valamit. Szegény kis fiu többet szenvedett, mint az anyja, mert jobban látott. Valami korai ösztön adta meg neki azt a férfira valló éles szemet, a melylyel be-bepillantott az apja lelkébe. Látta, hogy forr valami benne és félt. Pár nap óta folyton kísérte, észrevétlenül a nyomában volt mindenütt s figyelte a kezét, szemeit, hangját.

Vronszki nem tudott róla semmit, ő szabadon közeledett a végzete felé s ehhez nem kívánt tanut. Minket is ritkábban keresett fel, ha jött is, gyorsan elment. Sokat szaladgált az utcákon cél nélkül s ha elfáradt, odaült egy-egy ház falához, mint egy koldus.

-88-

Tegnap sebesen ment feléje egy kocsi. A lovak majd letapostak egy utczaseprő asszonyt s az ágaskodó paripák e percében nagyobb uraknak látszottak, mint a mekkora asszonyság egy ilyen szegény asszony. Már alig volt tíz lépésnyire a kocsi, a mikor Vronszki gyorsan kikapta zsebéből revolverét s rálőtt. A gyermek elkiáltotta magát a háta mögött: Apám! Az emberek összeszaladtak, egy rendőr elvette tőle a revolvert, a másik a kezeit fogta le, még mindig tartottak tőle. A fiu hang nélkül sírt, sűrűn folyt végig az arcán a könny. Az összekötözött ember zavaros tekintete rá is tévedt egy pillanatra, de már nem ismerte meg. Nem értett semmit, csak messze eltekintve a tömeg feje fölött, úgy állott a sok ember között, mint egy oszlop.

- Apám, apám! - kiáltott a gyermek még egyszer s megrázta a mozdulatlan embert. - Én vagyok, nem látsz, ide nézz!

Az apja rá se hallgatott, zavarosan mondott egy pár szót az embereknek. Mindenki látta mindjárt, hogy milyen emberrel van dolga.

- Csütörtök, sziklák, történelem, a kutyák, száz, ezer, millió...

Minden kerék veszettül kezdett forogni az agyában. Lárma is lehetett odabenn a koponyája alatt, mert félt behunyni a szemeit, egy utolsó pillantással inkább kifelé vágyott a világba, a mely épen akkor kezdett derülni, a mikor elkezdődött az ő hosszú sötét éjszakája.

SEDAN

-89-

Ugy érzem magam, mintha egy csillogóra öblögetett kristálypohárban laknám itt Münchenben, a Schrandolf-strassén. A háziasszonyom egy szegény könyvkötő felesége. Ügyefogyott kicsi asszonyka, majd meggörnyed a nagy krigli sulya alatt, a mint délben az urának jóféle fekete sört hoz fel a korcsmából, de azért folyton takarít. Mikor hazakerülök, mindig a szobában találom. Porol, törülget, surol, kefél, dolgozik szegény feje annyit, mint nálunk hat cseléd. Még két szobaur van rajtam kívül, az egyik kereskedő, a másik technikus. Olyan szépen megférünk, mintha egy familia volnánk. Általában nem vagyunk kötekedő emberek s tulatesz rajtunk békességes természetben a gazda, a ki a maguk kis szobájában teméntelen könyveket fűz össze s mig dolgozik, dudorászsa, de nem éneklí azt a sok német nótát, a mit inaskora óta megtanult.

Az első éjszakám után reggel bejött az asszony. Tett-vett és fecsegett.

- Hogy aludt, uram?
- Jól.
- Szereti a lakást?
- Szeretem.
- Magyar?
- Az.
- Van anyja?
- Van.
- Hát apja?
- Az nincs.
- Nagy baj. Meghalt?
- Meg.
- Mi volt?
- Katona.
- Jesszus! Meglőtték?
- Nem, csak úgy halt meg, mint a civilek.
- Azért, mert ott sok katonát lőttek meg.

Látszott a szegény asszonyon, hogy nagyon töri magát valami kis alkalomszerűségért, a melylyel rámutathasson a falon arra a képre, a melyen nagyon sok katonát lőttek meg. Milyen szerencséje, hogy katona volt az apám, különben végig kellett volna, hogy kérdezze az egész rokonságomat, a míg egy katonát talál. Nagyon békés emberek voltak az őseim, csak anyai ágon emlékezünk kegyelettel egy Zudor Balázsra, a ki Thököli mellett harczolt és nagyon vitéz ember volt. Míg odáig eljutottunk volna, újra beesteledik.

A kép alá az van írva: *Sedan*.

Napoleon átnyújtja a kardját Vilmos császárnak. Arcza azt a benyomást tette reám, a mit egyszer akkor éreztem, mikor egy falusi állatseregletben a cigány szelidítő kegyetlenül elpáholt egy rókát, a miért nem akart átugrani a tüzes karikán. Ilyen rókaformájura van festve a legyőzött francia császár. Előtte áll Vilmos, egy kétakkora alak, arcza kemény, mint fején a sisak, termete szilárd, mint egy oszlop s a karjával parancsolólag mutat a földre. A francziák mind kétrét vannak görnyedve a képen, a németek pedig egyenesebbek a nyársnál. A földön, félig összegázolva fekszik egy francia zászló, alig lehet fölismerni rongyán a színeket, a háttér pedig napos, világos, ragyogóbb, mint a legszebb májusi reggel.

- Sedan - mondta az asszony.
- Látom.
- Ugy-e szép? Itt marad a szobában, nem visszük el. Ragyogott a szeme, a mint a képet nézte.
- Az uram is ott volt.
- Katona?
- Nem, könyvkötő, hanem azért ott volt.
- Jól tette.
- Én is azt mondtam neki. Van még ilyen kép a másik szobákban is, nálunk is. Megnézi?

Végig néztünk minden Napoleonos képet a lakásban. Majdnem egy volt valamennyi, színes, merev és tulságos rajta minden, uraság, rabság egyaránt. A győző: Isten, a legyőzött: hangya, de hát így esik ez nekik jól, ám lássák.

- Ugy-e szépek?
- Szépek.

Részletben fizetjük, az uram minden héten három márkát visz értük a boltba. Már a vége felé járunk. Ha ezekért már nem kell fizetni, veszünk egy szép nagy, új képet, az a kicsi már fakulni kezd - és megtörülgette a rámát.

- Hát azután arra mi lesz festve?

- Rám nézett csodálkozva s olyan természetesen beszélt, mintha arról világosított volna fel, hogy a krumpli nem barackfán terem, hanem a földben.

- Sedan.

A kávéházban Fräulein Anna fogadott. Hosszu sovány leány, a feje szőke, dereka elfoly a természetén, mintha nem is volna s csak úgy találomra kötné fel a kötényt, lábai nagyok, szóval tipusa azoknak az eldolgozott testű munkásleányoknak, a kikkel telve van ez a város. A fal telve van képekkel, egyik a római kolosszeum, a másik valami olasz mező, a harmadik a kávé és egy vastag óraláncz és így tovább. Anna látta, hogy én a képeket nézem, nem zavart, hanem a mikor elhagytam a vásznakat, lelkesülni kezdett.

- Ez mind semmi - azt mondta. - Tessék velem jönni az emeletre, ott van egy kép.

- Mi az?

- Sedan.

A kép valami olyas, mint a milyen az én szobámban van, csak nagyobb és finomabb, s a leány nem viczog, mint máskor, csendes és komoly.

- Az én papám is ott volt.

Lassankint, a kivel csak szóba állottam, mindenkinek volt valami köze Sedanhoz. Egyiknek a bácsija, másiknak az apja volt ott, harmadik, negyedik pedig maga sütögette a puskáját a francziákra. Én Istenem, vajjon kik lehetek idehaza, ha mind háboruzni voltak? Ezt azonban meg kell szokni, mint a vizet vagy a levegőt. Kissé csendes hősök, hanem nagyon komolyan adják elő a dolgot. Éreznek minden szót, a hol egyszerre száz ágyu szól, ott nagyot ütnek az asztalra, krétával megrajzolják a plánumokat, gyújtóval kirakják a szituációt s megemelik a kalapjukat, mikor azt mondják: a császár. Közbe elfütyölik az indulókat mind a két részről s mikor végre gulába vannak rakva a francia fegyverek, olyan nagyot hörpentenek a fekete sörből, a milyent odahaza a legmerészebb fantázia se tud elképzelni. A gyerekek körülveszik az asztalt, eltátják a szájukat s szívják magukba azt a dicsőséges, győzedelmes levegőt, a minek a neve Sedan.

-93-

Hanem én már untam. Hol a házigazdám fogott elő, hol valami másik bácsi és az obsitos katonák itt is éppen olyan otrombán hazudnak, mint másfelé. Aztán örökké egy nap, egy helyzet, egy hangulat, egy szó...

- Sedan, Sedan... aztán újra meg újra Sedan.

A technikus lakónk valami nagy nyaralót épít a város mellett, kiköltözött oda. Mikor üres lett a szoba, a házigazdám hóna alá vette a csirizes tálat s teleragasztotta az utczában a csatornákat lakófogó czédulákkal. Másnapra már beköltözött az új ember.

Kis fekete ember volt, de a mellett jámbor, mint egy bárány. Nagy könyvet csapott a hóna alá minden reggel s estig nem is láttuk. Bejárt mindenhova, a hol csak képet talált ebben a nagy művészfészekben és másolt. Ugy dolgozott, mint egy favágó. Mindig és ernyedetlen szorgalommal rajzolt, zsebében csörögtek a vékonyra hegyezett szénrudacsákák, a mint le és fölzaladt a lépcsőn s az elmaradhatatlan fehér könyv egyre feketébb lett a sok rajztól. Képviselve volt azokon a lapokon Rubenstől Munkácsiig minden nemzetiségű mester, de azért minden rajz alá a maga nevét írta a kis fekete ember: Jules Buarde. Ez a legolcsóbb formája a teremtésnek, az bizonyos és nem is kell hozzá valami nagy ambíció. A kis francia nem is igen törődött senki véleményével, csak rajzolt a maga gyönyörűségére nagy jámboran. Nem vétett senkinek, csak a mestereknek, a kiket lemásolt a fehér könyvbe, de hát azok nem sokat törődnek az ilyesmivel.

-94-

Tegnapelőtt alig tudtam feljutni a lépcsőn. A folyosót is elállották az emberek, a kik a földszinti kocsmából gyülekeztek fel a nagy csete-patéra és zsongtak, mint a darazsak.

- Kutyaság, agyon kell ütni.

Mellettem rohant le a lépcsőn a kis fekete ember. A kabátja gallérját egészen a füléig felhuzva szorította az arcához s fájdalmasan lihegett. Fenn ökleikkel fenyegetőztek és úgy egybefolyt a szavuk, hogy nem értettem meg semmit. Egyszer-egyszer hallottam ki a nagy zsvajból ezt a szót: Sedan.

A könyvkötő elém jött, hebegett, hadonászott a kezeivel s reszketett, a mint beszélt.

- Hazajött tegnap, nem tudom mi lelte, valahol leitatták.

- Kit, miről beszél?

- A francia, az a kutya, összetépte a képet...

- Melyik képet?

- Sedant...

A többi is rámondta, hogy azt, azt, Sedant.

- Itt van, csupa rongy. Mérgecs lettem, kiabáltam ma reggel, a mikor észrevettem, ő is kiabált, gőzölgött a feje, megütöttem, visszaütött, megvertem, ő is megvert...

Az arcza össze volt karmolva s néhol még csepegett a vére. A fején egy nagy daganat kéklett le a homloka közepéig. A felesége hívta a szobába, hogy mosogassa meg hideg vízzel, nem ment. Lássa az egész világ, hogy ő nem hagyta magát.

-95-

Még a folyosón is sokáig beszéltek a dologról. Egy-egy hang eljutott hozzám is nagy zavarosan, csak azt értettem ki belőle, a mit már megszokott a fülem.

A FECSKÉK

-96-

 szomszéd ház eresze alatt öt fecskefészek van. Az utca csendes, elhagyatott, se fogat nem jár rajta, se lovasok nem vágtatnak végig a porondos uton, ha az ember látni, figyelni akar, egészen a fecskékre van szorulva. Ezek a legérdekesebb lakók, a többi tuczat. Azok a szegény fészkek sokkal több viszontagságnak vannak kitéve, mintsem gondolná az ember. Az eresz nem véd meg minden ellen, csak éppen födelet ad, mikor a verebek beállítanak lakást követelni, bizony ki kell szállani a verekedésre minden fészeklakónak, a ki csak birja a szárnyát és vagdalkozó éles kis csőrét. Hozzá még a verebek mindig többen vannak s merészebbek is. Ilyenkor behallatszik ablakomon mind a két fél csatakiáltása. Minden jóra való ember fecskepárti lenne itt, hacsak nem szociáldemokrata. Én is a fecskéknek szeretnék valamicskét segíteni, de nem lehet. Egyszer tapsoltam és füttyöltem, de nem értem el vele semmi eredményt, mert a helyett, hogy a verebek ijedtek volna meg, az én barátaim rebbentek tova. Szóval, nem kell beleelegyedni a más állatok dolgába, elvégzik ők valahogyan a maguk békéjét és verekedését egyaránt s a mellett ráérnek egészséges kis fecskefiukat költeni ki a mogorónyi tojásból s táplálják is a maguktól elvont drága falatokkal. Itt is, ott is kidugja fejét a fészekből egy-egy új legény s szaporodik a tábor.

-97-

A hatodik fecskefészek fölül van az ereszen és emberek laknak benne. Ezelőtt atelier volt, most is az, hanem egyuttal benne főznek s egy szögletben hálósobát is rendeztek be rajta a lakók. Két nagy táblaablak világítja meg a kis műtermet. Az eddigi lakók folyton káromkodtak, mert nem lehet védekezni benne a nap ellen. Ha az egész üvegoldalt elfüggönyzik, sötét van benn, mint a pokolban, ha világosan hagyják, színagyvalékot kevernek a napsugarak a vászonra. Rángatták egész nap le és fel a függönyt, egyik sarokból a másikba küldték a modellt s két-három nap alatt megszöktek. A ki most lakik benne, az türelmes és csendes. Van egy párja, a világgal nem igen törődik s csak akkor pingál, ha a napnak éppen nem méltóztat sütni. Nem igen van valami sietős munkája, bár szörnyű módon szegény ember lehet. Máskülönben igen vigan élnek. Az asszonyka sokat énekel, úgy látszik az urának is tetszik a hangja, közben nevetnek, nagy hanczurozást csapnak s az öt másik fészekből hallgatózva dugják ki fejeiket a fecskék. Sok bajuk van az esővel. Éppen az ablakuk előtt van a csatorna. Ha nagyon zuhog a zápor, becsurog a víz házikójukba. Ilyenkor kikönyökölnek az ablakba, egymásra hajlik a válluk, igen sokat és nagyon kedvesen komédiáznak a bőséges vízzel. Ugy tesznek, mintha visszahajtanák tenyerükkel kétfelül a vizet a fedélre, de tulajdonképeni céljuk mégis az, hogy végigdörzsöljék vizes kezüket egymásnak az arczán. Az asszony végig borzong, sikít egyet-egyet, de azért visszajön az ablakhoz. Aztán meg a férfi dörmög, törülközik nagyban s nagyon meg vannak elégedve a világgal ebben a pocsék időben. A férfi nincsen több huszonnégy évesnél s az asszonyka se töltötte még be a tizennyolczat. Majd megjön az eszük.

-98-

Néhány hét előtt úgy látszott, mintha csakugyan megkomolyodtak volna. A férfi fölrajzolt egy képet s nagyon komolyan vette a vásznat. Mikor tiz márkaért odacsapta a papirra valamelyik kövér hentesné arczképét, mindig füttyölt, énekelte és jókedvű volt. Most belekomolyodott a munkába, a szemeit majdnem erőszakosan meresztette rá a színekre, hogy minél többet lásson, lélegzetét is visszafojtva figyelte a munkáját s mikor egyszer az asszony megszólította, durván kiáltott rá, hogy hallgasson. Most már neki is sok munkát adott az ablak, rángatta a függönyt s káromkodott mérgében, éppen mint az előbbi bérlők.

Csak délben, az ebédnél állott szóba a feleségével, akkor is komolyan s még sóhajtott is.

- Soha se éreztem annyira, hogy semmi vagyok, mint most. Találkoztam az utcán egy professzorral, úgy beszélt velem, mint egy kölyökkel.

- Mit mondott?

- Hát nem fog kiállítani, nem? - kérdezte s megfogta a vállamat. Jó lett volna ugy-e végezni az Akadémiát? Tudna valamit produkálni s nem csak mesterasszonyokat rajzolna szénnel. Nem bolondság ám az iskola, kár volt otthagyni. Csavargó lesz az emberből a nélkül.

- Mit feleltél neki?

- Semmit, mit mondhattam volna. Igaza van, érzem. Unom már a szenet és a krétát, akarok valamit produkálni is. Van erőm, dolgozni fogok.

Az asszony egyszerre megijedt.

- S miből élünk addig? - kérdezé.

- Eszünk kenyeret és sajtot.

Délután tovább rajzolt, másnap is, harmadnap pedig már festeni kezdett. Az asszony egymás után hordta a holmit a zálogházba. A mi jó ruhájuk volt még, azt eladogatták, a férfinak volt még egy nagy czimeres pecsétgyűrűje, a mi eddig még mindig kíváncsorgott a sok nyomoruságból, most az is elment a többi után s el utoljára az a kis régi ezüst óra is, a mit még az apjától örökölt s kétszer kellett naponkint felhuzni egy kopott aranyos kulcsccsal.

-99-

- Nem lesz semmink - mondta az asszony, a férfi pedig festékbe, ecsetekbe ölte a pénzt s majdnem elkeseredett dühvel dolgozott. Nagy volt a nyomoruság a kis fészekben, de a kép haladt. Csodálatos módon sikerült rajta minden. Volt egy kis köze a véletlennek is a dologhoz, de nagy tehetség világított elő a sok szín közül. Hümmögtek és csóvázták a fejeiket azok, a kik látták a munkát, míg készült s kérdezték, hogy meglesz-e a tárlatra?

- Meg, meg kell, hogy legyen, - mondta a piktor s olyan határozottan beszélt, hogy hinni kellett neki. Leste mindenkinek az arcát, hogy vajjon igazán beszél-e, a mikor dicséri a képet s vigasztalta az asszonyt.

- Nem sokáig tart már s majd lesz pénz újra. Csak még egy kicsit tüdjünk, egy kicsit...

- Már is sok.

-100-

Körülnézte a szoba csupasz falait és zugolódott. Őt nem lelkesítette az, a miért az embere hevült. Azok a kis dolgok, a melyekkel egy nap alatt lehetett pénzt szerezni, jobban tetszettek neki, mint ez a hosszú munka. Mikor a férfi nem látta, sírt is. Se kalapja, se cipője nem volt már olyan, a mivel emberek közé lehetne menni. Lassan-lassan megszokta, hogy minden nyomoruságért azt a vásznat okozza, a mi mindent felfal, mint egy örökké éhes szörnyeteg. Ott duzzogott órákig egy szögletben s szavát sem lehetett hallani, közbe megették azokat a szomorú ebédeket és vacsorákat, a miket még megengedett nagy kegyesen a vászon s mióta a képhez kezdett a piktor, csendes és komor lett a hatodik fészek.

A kávéházban valaki megindította a hírt, hogy ez a kis piktor, a ki a Schraudolf-strassen lakik a szeretőjével, nagyon szép dolgot csinál a tárlatra. - Lefőz mindnyájunkat... Kezdték komolyan venni a kis piktor.

- Van ötlete, szive, ért a pikturához - ez lett a hangulat. Valaki fölfedezte, hogy egy régiebb képén is meglátszik már a tehetség. Egy tó és két hattyu van rajta. Különösen a tó nagyon szép.

- Szébbek a madarak - mondta valaki.

- Szébb a tó!... és már vitázni kezdtek felette, míg a fészekben ő csak dolgozott pihenés nélkül s mikor a nap az utolsó sugarát is megtagadta tőle, fáradtan, pislogó szemekkel hullott a vetetlen ágyra.

- Még csak egy kicsit tüdj Mari, - biztatta az asszonyt. Ma befejeztem ezt az oldalt - mutatta is a kezével - holnap megfestem a fákat, holnapután következik a napos oldal, aztán...

-101-

- Aztán, aztán, aztán, türelmetlenkedett az asszony, sohase lesz készen. Tegnap is, tegnapelőtt is lett volna megrendelés portré-ra, ha utána járnál.

- Az nem művészet fiam, értsd meg. Az mázolás, az semmi.

- Meglehet belőle élni.

- Ebből is, csak várjunk.

- Mig ezt a hitvány vásznat föl nem feszítetted, soha sem voltunk ennyire. Elmegy az embernek minden kedve az élettől.

- Majd csak ezután jön meg igazán.

- Addig meghalunk éhen.

- Ne félj tőle.

- Én nem birom már sokáig.

- Nem is kell, csak még egy kicsit Mari, még egy kicsit...

Másnap következett az erdő. Egymás mellé sorakozott egy halom üde, zöld levél a fákon s szinte érezte a friss galyak illatát a vászonon az, a ki a képet nézte, a fák mohos törzséről pedig kedve jöhetne az embernek bársonyt szakítani. Valami ős talantum lakott ebben a fiatal emberben, nem tudott sokat és azért teremtett. Az arca azért csak ránczos maradt s komolyan függesztette szemeit a képre, bár sikerültek is a vonásai. Nem örült, kételkedett az igazságban, még a szemeinek sem hitt. A mellett szenvedélylyel folytatta a munkát, úgy dolgozott, mintha ettől a képtől függne az élete és az üdvössége.

- Minden, minden benne van ebben a képben, Mari - mondta egyszer az asszonynak, a ki kedvetlenül kisírt szemekkel gubbasztott mellette a földön.

- Minden, az óra is.

-102-

- Az is, de én is egészen, meg a lelkem is, értsd meg. Eddig csak huztam a kocsit, mint a ló, most kezdek gondolkozni. Érts meg engem, Mari.

- Értelek, bolond vagy.

Harmadnapra a világos, derős oldal következett.

- Ezt, ezt kell megfesteni - mondta a piktor - tánczoljanak még a porszemek is és süssön a nap, hogy forró legyen az egész kép!

Festette is, de már kedvtelenebbül. Az asszony a háta mögött, mint a kinek nagyon fáj valami.

Ez is boszantotta, nem tudta teljesen munkájához terelni az eszét. Valami olyanforma keletkezett a képen, a mit akart, de nem az. Ujra próbálta, nem ment. Végre kijött a türelméből s levakart egy csomó napsütötte felleget, ideges sietségében majd hogy át nem vágta éles késével a vásznat.

- Nem megy Mari, nem megy... - és most már csak nézte a képet. Ugy bámult reá, mint valami ismeretlen valamire, majd sírva fakadt mellette.

- Minek kezdtél hozzá?

Az asszony mellé ült az ágy szélére, elhallgattatta a keserűségét s csendesen, szeliden kezdett el beszélni.

- Mari, édes jó asszonykám, lásd, tudom én, hogy mi a baj. Ha te sóhajtasz és sírsz a hátam megett, én nem látom olyannak a világot, mint a milyen. Légy jobb kedvű, erőltess magadra egy kis mosolygást, így valahogy - mosolyogni igyekezett - így ni. Ha én volnék a te feleséged s ha te az én helyemben olyan nagyon szeretnél engem, mint a hogy én szeretlek téged, jobban belelélném magam a te életedbe. Nekem kell ez a kép, mert elveszek teljesen nélküle.

-103-

- Ha nem tudod festeni, hát mit erőlködöl velem?

- Tudom, tudom, hidd el, hogy tudom, csak egy kis baj van velem, egy kis baj... Mari! Van még három márkánk, te szereted az édes dolgokat, itt van, kettőt neked adok belőle, vagy akarsz czirkuszba menni? Menj. Oroszlánt futtatnak,ilyent még nem láttál. Vagy eredj ki Nymphenburgba, a parasztszínházba. Olyan bambák azok az emberek, hogy a tődötet is kineveted rajtuk, egyenkint egy-egy Auguszt. Mit akarsz?

- Semmit.

- Hát nem érted, hogy bánt az, ha szomorú vagy. Értsd meg! Azért adom neked a két márkát, hogy örömet szerezzen magadnak velem. Ezt akarom.

Az asszony egy kicsit gondolkozott, a míg révedezve végigjártatta bágyadt szemeit a szobában. Alig volt valami, a min megpihenjen egy-egy pillanatra a tekintete, csak a kép, az kettőbe választotta a szobát s ott terpeszkedett el a szemei előtt. Kedve lett volna nagyot ütni rá, keresztülütni az öklével, vagy a földhöz verni s addig taposni, míg szerteszakad. Ez okozott mindent, ez a rongy. Aztán fölkel, a mennyre lehetett, rendbeszedte magát, zsebetette a kétmárkás tallért és indult.

- Azt akarod, hogy vigy legyek? Jól van, szervusz.

- Szervusz lelkem, korán jere vissza.

- Jó, jó.

Azután se ment a munka úgy, a mint kellett volna. Az aranyos porszemekkel telehintett sugarak mind halaványabbak lettek, egy felhő a nap korongja elé tolakodott s most már az volt a baj, hogy nem volt itthon az asszony. Rég nem maradt egyedül, nagyon megérezte, hogy senki sincs mellette. Végre is lecsapta az ecsetet s ő is elment az utcára.

-104-

Egy óra múlva visszajött megnézni az asszonyt, de még nem volt itthon. Azután újra elment, most már másfelé, valahol egy pohár sört is ivott, körülrakatta magát képes ujságokkal, végignézett egy pár karambolpártit s megint hazament. Az asszony még mindig nem jött haza. Azért lefeküdt s az ágyban várta tovább. Az óra egymás után ütött, előbb sokat, aztán keveset, a mikor már az éjfél is elmúlt.

- Majd előjön - s befordult hogy aludjék. Egyszerre a fejébe szaladt minden vére s olyan forró lett a párna is, mintha izzó szénrel lett volna megtöltve. Fölkelt, újra kiment az utcára s az arcába nézett minden asszonynak vagy lánynak, a ki még mint ő, az utcán kóborolt.

- Mari, nem te vagy?

Nem aludt semmit. Másnap kábultan baktatott le és föl az utcán s hazaszaladt minden félórán.

- Mari! Nem vagy itthon?

Az asszony estére sem jött meg, pedig még mindig nagyon várt reá a férfi. Leült az ajtó mellé s hallgatózott. A mint mult az idő, úgy vesztette el az utolsó reménységét is. Mikor tizenkét órát kongatott a nagy harang, ráejtette fáradt fejét a két öklére és sírni kezdett.

- Most, most lett volna valami belőlem...

TIZENEGY ESZTENDŐ

-105-

I.

arnosné asszony ebédet és lakást adott holmi szegényebb diákoknak havonkint tizenhat forintért. Valaha százhatvanért se tette volna meg s hogy idáig jutott, annak hosszu, unalmas és egészen közönséges története van. Kár volna előlről elmondani. Elég annyi, a

mikor már tiz esztendeig élt az urával becsületesen, egy haszontalan piktor elbolondította a fejét s akkor otthagyta a házat. Még a kis fiával se gondolt azokban a mámoros napokban, csak ment a piktor után, mint valami holdkóros. A pénzüket megették és elutazták. A mikor már alig volt egy pár forintjuk, valamennyire észretért az asszony s elkezdtek a mostani üzletet a diákokkal. A hosszú asztal fején a piktor elnököl s igen jó étvágya van, pedig tudja, hogy teljesen kiábrándult belőle az asszony s csak azért nem dobják ki, mert a csupa asszony háznép közé mégis jó egy férfi. Csak járjon ott előre-hátra, és adja az urat, nem baj az. Ha ő nem szégyenli magát, ezt az egy dolgot úgy se végezheti el helyette senki.

Most nemrég azonban nagyon pórul járt a piktor s az ő szégyenét persze, hogy megérezte az egész háznép. A kávéházban rajtafogták a hamis játékon. Régen gyanakodtak már reá, most egy jószemű pinczér rálesett, a mikor éppen ráakarta tenni a másik háromra a maga kártyáját, torkonfogta.

- Tetszik csalni? - kérdezte s nem engedte meg, hogy visszavegye az asztalról a kártyát.

Felpofozták, kidobták, ő maga se tudta, hogy jutott ki a kávéházból. Mikor hazakerült, sáros volt a mellénye, a kabátja, meg a kalapja is.

Az asszony kérdőre vonta:

- Mi van veled?

Mogorván, az asszony tekintetét elkerülve felelt:

- Semmi.

- De mégis, hol jártál?

- Sehol, mi közöd hozzá.

- Róbert! Mi lelt?

- Hallgass! - Olyanforma mózduletot tett, mintha ütésre akarna emelni egy széket. Erre elhallgatott az asszony. Bement a másik szobába és a testvérével beszélte meg aztán a dolgot. Megállapodtak abban, hogy talán részeg. Nem ujság ez. Szerencse, hogy még nincsenek itten a diákok.

II.

Másnap persze, hogy megtudott mindent, hiszen az utczára került már a dolog. Lujza sápadtan jött haza a piacról s rögtön elmondta a nényének is, a mit hallott. Kettőjük közé tette a nagy husos kosarat s áthajolva az asztalon, reszketve suttoztak egymáshoz. Néha tölcsért csináltak a kezükből s azon át beszéltek, jaj, nehogy meghallja valaki.

- Ugy is tudják már, - mondta a leány.

- Rettenetes, rettenetes, suttozta az asszony. Tudtam, hogy valami nagyon rosz lesz a vége, tudtam.

- Miért is kötötted magadhoz.

- Miért, miért, hagyd ezt Lujza. - Mit csináljak? Mondd, mit csináljak?

- Nem tudom.

- Szeptember van, most jönnének a diákok. Borzasztó! Ráhajtotta fejét a kosárra és gondolkozott azon, hogy mit kellene tenni? Nem jutott eszébe semmi. Egyszer csak belefáradt a töprengésbe, abba a stádiumba jutott, mikor az ember nem érzi, hogy van esze, olyan mint egy tuskó.

Az előszobában valaki csengetett, erre fölrezzent. Lujza kiszaladt ajtót nyitni s hosszasan nem jött be, valakivel beszélt odakünn. Mikor bejött, egészen meg volt zavarodva, szepegett mint a gyermek. Nem tudta, hogy hol kezdje azt, a mit mondani akart, végre valahogy csak belevágott.

- Valaki van itt, de ne ijedj meg.

- Ki az?

- Nem fogsz megijedni?

- Nem, nem, ne félj.

- A férjed.

Az asszonynak egyszerre végig szaladt az esze a tegnapon és mán, egészen közel ment Luizához és gyorsan, ijedten kérdezte:

- Már tudja?

- Igen.

- És mit akar?

- Majd elmondja. Jere...

- Várj.

Tizenegy esztendő telt el azóta, hogy utóljára látta a férjét, nagyon váratlanul jött ez a találkozás, össze kellett egy kicsit szednie magát, a míg elébe megy. Még habozott, hozzányult a kilincshez, meg újra visszakarta a kezét, mintha tüzes vashoz ért volna, egyszer aztán gyorsan elhatározta magát s benyitott.

-108-

III.

Egy öreg ember ült az egyik széken, nem ismert volna reá, ha nem tudja, hogy ki. Kezében reszketett a bot és kalap. Szemeit az ajtóra szegezte, de mikor meglátta az asszonyt, éppen olyan csendes, mozdulatlan maradt az arcza, mint a milyen azelőtt volt. Az asszony elfogultan, lesütött szemekkel ült le vele szemben s jó darabig egyik se szólott egy szót se, mindketten érezték, hogy azt a mélységet, mely kettőjük között áll, egy-két szóval nem lehet áthidalni. Az öreg ur kezdte el végre a beszédet, mert örökké csak nem ülhetek egymással szemben hallgatva. Nem volt a hangjában semmi csengés, s mikor egyszer-egyszer megmozdult a helyén, azt is azért tette, hogy jobban beleássa magát a szék párnájába.

- Az hittem, hogy boldog vagy Szemző urral. Annyit tudtam, hogy neki is vannak apró hibái, de hát én Istenem, hiszen ebből bőven van mindnyájunknak. Azt még sem hittem, hogy ilyen nagyon haszontalan ember.

- Nem jó ember, - mondta az asszony, csak azért, hogy mondjon valamit.

- Nem, nem, most már gondolom. Sajnálak, nem így kellett volna ennek lenni. No de mindegy...

- Az én bűnöm.

- Az, az, nem is mondom, hogy az enyém. Vagy talán az is, ki tudja? Én már nagyon férfi voltam, te pedig gyerek, nem lehetett valami sok eszed. Nekem se volt elég. Most már beleöregedtünk mind a ketten a sorsunkba, nem vagyunk egy cseppet sem meggondolatlanok, én legalább jól meggondoltam a magam dolgát. Bizonyosan te is így vagy vele. Tizenegy esztendő sok idő, különösen, ha kevés benne a megelégedés. Azt hiszem, hogy eszedbe jutottam néhányszor...

-109-

- Igen, igen sokszor...

- Azaz, hogy ez mindegy. Gondolkozhattál te te rólam így is, úgy is, most az semmi. Hogy én emlegettelek-e vagy nem, az is mindegy. A miért idejöttem az egészen más dolog.

Az asszony nem türelmetlenkedett, bár hosszú volt a bevezetés. Meg se mozdult a széken, várta, hogy mi lesz.

- A fiad most végezte el a katonaiskolát, pár nap múlva tiszt lesz. Szegénynek sok baja lenne, ha te is azt a nevet viselnéd, a mit ő. Én már nem bánok semmit, vén vagyok, a világgal sem igen törődöm, hanem ő fiatal, előtte van egy dicsőséges pálya, egy és más körülmény könnyen utját állhatja. Váljunk el törvényesen.

Az asszony várta, hogy ez lesz a vége a beszédnek s nem is tett rá semmi különös hatást az ajánlat. Eddig és ezután, egészen mindegy lesz az. Eddig se használta a férje nevét soha. Az öreg ur folytatta.

- Ez bizonyára áldozat neked, de nem kívánom ingyen.

- Nem kérek semmit érte.

- Mindegy, a költségeket én fedezem. Ugy illik, mert én gazdagabb vagyok. Ha valamiben szolgálatodra lehetek, rendelkezél velem.

- Nincs semmire szükségem.

-110-

Az öreg közelebb húzta székét az asszonyéhoz, egy kis melegség derengett az arczán. Egy pillanatra úgy mutatta, mintha megsajnálta volna az asszonyt s lágyabban is szólott hozzá ezután.

- Kérlek szépen, még türelmeskedj egy perczig. A mint tizenegy esztendeig nem nyitottam be ezt az ajtót, úgy nem fogom felnyitni ezután se. Ez a negyedóra arra való, hogy kibeszéljük magunkat. Én nem vagyok vad ember, láthatod. Fiatalabb koromban sem voltam az, hogy lennék hát most, hogy alig emelem a karom. Nem hallja senki, hogy mit beszélünk s egy ilyen vén ember előtt fel lehet áldozni egy kicsit a büszkeségből. Mondd, nincs szükséged semmire? Szívesen adom.

- Nincs.

- Jól van hát. A fiadat sem akarod látni?

- Nem.

- Nem akarnál talán inkább falura menni, gazdaasszony nélkül van egy majorom. Ha gondolod...

- Nem, nem.

- Sajnálom...

Szemző ur bizonyosan most kelt föl, mert mosdóvizért kiabált a másik szobában s káromkodott. Mind a ketten egyszerre az ajtóra néztek. A férfinak majdnem szurt a tekintete, a mint átnyalott a levegő, az asszonyét pedig előntötte a sokáig visszafojtott sírás. Nem tudott már tovább hazudozni, mikor meghallotta ezt az embert. Ráejtette fejét a kezeire s a könnyein át, keserűségének szabad folyást engedve, mondta:

- Csak ezt az embert vigyék el innen valamerre, ha lehet.

TAMÁS

-111-

I.

Eölösleges szószaporítás lenne, ha a harmadik leányról is annyit beszélnek, mint a másik kettőről. Elég az, hogy Róza - így hívták - legidősebb volt a testvérei között és mégis legkésőbb ment férjhez. Nagyon válogatós volt kéréiben s utoljára is, mikor kifogyott belőlük s már olyan idős volt, hogy okvetlenül férjhez kellett mennie, ha nem akart vén leány maradni, egy részeges és csunya irnokkal kellett hogy megelégedjék. Azzal beköltözött a városba s rövidesen elzüllöttek mind a ketten. A szegény asszony már meg is halt s két árva leánykáját az árvaházban nevelik. A nagyapjuk, egy gógós hétszilvafás ur, maga elé se bocsátja őket. Eddig talán már ki is kerültek valahova cselédnek, a családból senki se szereti, ha róluk beszél az ember.

Róza már elszalasztott egy csomó jóra való pártit, mikor a másik két leány hosszú ruhát kapott s hire ment, hogy megint van már két nagy Besseney leány. A fiatal embereket nem ijesztette el a száraz, csontos Róza a maga fanyar, vénleányos kedélyével, már számba se vették, hogy ő is ott van a házban. Örültek, ha elbujt valamerre, míg ők Klárka és Berta körül udvaroltak. Lassan-lassan azonban kimaradtak a fiatal emberek a két kisebbik leány mellől is, mert két olyan kemény ellenfél lépett föl, a kikkel nem birtak volna versenyezni. Az egyik egy szomszéd földbirtokos. Esetlen, csupa félszepség, a neve is Tamás s ilyen tamásformájú volt az egész ember. Keveset beszélt, de ha szólott, okvetlenül ostobaságra nyitotta fel a száját. Utóbb már, ha valami megjegyzése sikerült is, azt is bambaságnak vették és rá se hallgattak, mert nemcsak a szavai értelme, de a hangja, arcza, minden mozdulata olyan volt, hogy semmi okosat se tudtak elhinni róla. Ő volt a szülők kedvence s el volt határozva, hogy az egyik leánynak hozzá kell mennie. Hogy melyiknek, azt még nem tudták, az attól függöt, hogy kit választ majd a másik fiatal ember, a kit meg a leányok szerettek.

-112-

Ez volt Török Lajos honvédfőhadnagy ur. A császári hadseregből lépett át ezzel a ranggal a honvédséghez mindjárt a szervezés után, százada a megye székhelyén állomásozott. Nagy gavallér volt. Mindig olyan tiszta és fényes, mintha skatulyából szedték volna ki, a mellett mosolygó, jókedvű, s eleven eszét jól fel tudta használni abban a társaságban, a hol úgy néztek reá, mint valami kiskirályra. Szegény Csige Tamást sokat boszantotta, de hát ezt természetesnek vette mindenki, még Tamás is, a ki mindamellert megtisztelésnek vette, ha a főhadnagy ur, bár tréfálkozva is, leereszkedik hozzá. Általában csak fölnéztek reá az emberek, de nem le, s mikor látták, hogy komolyan jár Besseneyékhez, egyszerre elrebbent a fiatal urak társasága. Ő azonban nem igen tudott számot adni magának arról, hogy melyik leány érdekelte inkább. Ugy találta, hogy nagy nevelés kell mindkettőnek, talán tovább is állott volna, de már akkor kopaszodni kezdett a tarkóján s látta, hogy nincs sok idő a várakozásra. Megmaradt hát Klárka mellett. Ez fiatalabb és csinosabb volt, mint Berta, sokkal értelmesebb is, könnyebben beleszokik majd abba a helyzetbe, a mi egy katonatiszt feleségére várakozik. Berta akkor sokat sírt s az eljegyzés után nagyon összeszidta Tamást, a miért a lábára lépett. Nem volt így megelégedve a dologgal és sóhajtvá irigyelte Klárkát.

-113-

- És én Tamással maradjak? - kérdezte tőle keserűen s úgy érezte, hogy gyűlöli a hugát. Az pedig nem látott, nem hallott semmit, boldog volt Lajossal. Együtt tartották meg a két esküvőt. Nevetve beszéltek még azután sokáig arról, hogy mint nézett ki Tamás a főhadnagy mellett. Mintha akkor érezte volna meg ő is a félszepségét, elhuzódott az emberek közül s nagy, fehér keztyűbe dugott kezei reszkettek. Ugy felmordult, mint egy megbántott medve, a mikor egyedül maradt a feleségével.

- Nem lehet mindenki katona, ugy-e Berta?

II.

Azóta csak egypárszor látták egymást. Tamás majdnem félt felkeresni a sógorát, ha nagy ritkán bekerült a városba. Idegenül érezte magát náluk, maga se tudta volna megmondani, hogy mi a baja, de nem találta meg a helyét a régi szobákban, a hol minden nagyon városias volt, Lajos is, Klári is és a gyermekek is. A fiu Tibor, a leány Lili, nincs ilyen nevekhez szokva a falusi ember. Az ebéd is hatféle étel és csupa olyan kanalak, villák, a mivel nem egykönnyen lehet elbánni, arról szó sincs, hogy az ember egy csontot tisztességesen lerághasson - szóval rosszul érezte magát, s ha csak szerét tehetette, el se ment hozzájuk, megszállott a temető mellett, régi fogadóházban, együtt ebédelt a korcsmárossal, alkudott, garasoskodott, s ezzel az emberrel, a ki iskolatársa volt,

-114-

el is pletykázott Lajosékról.

- Ki nem állhatom őket, magasan hordják az orrukat, - mondta, míg a kenyéren felszeldelt egy darab szalonnát. Feléjük se nézek.

- Jól teszi Csige ur. Minek?

Bertából olyanforma asszony lett, mint a milyen férfi volt az ura, lompos, kicsinyes és hanyag. Nem sokat törődött semmivel, a gyermekei mindig mocskosak voltak, a kertje telve burjással, az ebéd mindig késett s az ő konyháján soha se főtt jól se a hus, se a vetemény. Minek? Ugyis megette Tamás. Nem érezte semmi szükségét annak, hogy az ilyen férfi mellett erőt vegyen eredeti hajlamain. Nem akart neki tetszeni. Lenézte, néha úgy érezte, hogy szívesen csapna valamit a fejéhez. Napról-napra gyámoltalanabbnak, butábbnak tűnt fel előtte, sírt és átkozta a napot, a melyen hozzá ment.

Mikor Török házassága után megkapta az első előléptetést s Klárika eldicsekedett vele, sokáig magánál hordozta a levelet s még kevesebbet törődött az urával, mint eddig.

- Most már kapitányné lennék - gondolta magában félve, s mikor meghallotta, hogy Tamás kopog a nagy csizmával végig a folyosón, nem tudta már tovább magába folytatni a keserőséget. Rákiáltott, a mikor benyitott a szobába:

- Te ember! Töröld meg a lábadat! Szégyen melletted élni... Ne nézz olyan bambán! Miért házasodik az ilyen hülye? Eredj!

- Mi lelt?

- Semmi, miért jössz be sáros lábbal? - Lajos kapitány lett, Klári irta.

Az embernek valami kis világosság gyult ki az agyában. Nem szólott semmit, de azután már nem tudta olyan csendes béketűréssel fogadni a sok rendetlenséget. Kétféle szint vett föl az arcza. Az egyik a régi maradt, de a másikon meglátszott, hogy gyanakszik és fájdalmat okoz neki az, hogy a felesége még mindig arra a régi katonára gondol. Ilyenkor látszott rajta, hogy gondolkodik, valami elevebb vonás jelent meg az arczán s majdnem szurt a szeme, a mint olvasni igyekezett az asszony lelkében. Feltűntek neki az ellenmondások, a miket azelőtt észre se vett volna s azt a parányi hiúságot, a mi még benne is meg volt, bántotta az, hogy mellette nyolcz esztendeig sem tudta elfelejteni az asszony a régi embert. Sokszoros mértékben érezte a félszégességét és tudatlanságát. Előbb csak szégyenlette magát. Minden perczben összehasonlításokat kellett, hogy tegyen maga és Lajos között, szinte könyezett tehetetlen dühében és fájdalomában, a mikor látnia kellett, hogy mindenben kisebb. Aztán megmaradt állandóan ebben a tudatban, hanem lassan megérlelődött benne valami gyűlölet a sógora iránt, nevet nem tudott volna adni az érzésnek, de érezte, hogy ki nem állhatja azt az embert. Ez volt az agyában mindig, s akárhogy is, de szerette volna ezt meg is mutatni egyszer, hogy érezze az a másik is. A mint a kapitány nőtt, úgy gyarapodott az ő keserősége is. A felesége arczán is mindig látta, hogy sokat gondol arra, a kire ő, s ez még jobban elkeserítette. Lajost kezdte úgy emlegetni: az őrnagy ur, vagy később, az alezredes ur, Klárit pedig mind a ketten csak úgy emlegették: a nagyságos asszony.

III.

Rövid levélben jelentette be Török, hogy pár napra eljön Gerebenre, ha szívesen látják, magával hozza az asszonyt meg a gyerekeket is. Csak jöjjön, - mondta Berta, itt elférnek. Ugy tett, mintha egy cseppet sem törődnék velük, hanem azért egyebet se dolgozott, csak a fogadásukra készült. Rendbe hozta a szobákat, a férjét beküldte a városba, hogy vegyen magának és a gyermekeknek is cipőt, ne járjanak csizmában, a míg itt lesznek az urak. Egész nap alig szólott egy-két szót; a földet nézve, nehéz lélekzettel járt egyik szobából a másikba, ellódította a gyermekeket az utjából, a míg egy-egy perczre leült pihenni, ölébe hullatott kezekkel olyan mozdulatlan maradt, mint egy darab fa.

A mikor a vendégek megérkeztek, elsőnek Török ugrott le a kocsiból s lesegítette Klárit. Berta a tornáczról nézte őket s testvérével foglalkozott, míg Török a férjét karonfogva feljött a lépcsőn.

- Milyen derék legény ez a Lajos - mondta Klárinak - s hogy megvénült az én emberem. Nagyon nyelt utána, mert érezte, hogy nem tud olyan jó kedvvel beszélni, mint a hogy akarna. Tamás szánalmasan nézett ki az alezredes mellett. Lábai meggörbültek, mintha eddig csak a csizmaszár tartotta volna őket egyenesen s nem tudta, hogyan viselje magát. Lajos barátságos és szeretetre méltó volt, tréfázott, de több szeretettel, mint valaha, mikor még együtt udvaroltak.

- Még most is olyan vén medve vagy sógor? Tudsz-e még diákul? - Megveregette a sógor széles hátát a tenyerével s nem huzódott a gyermekektől se, a mikor piszkos tenyereikkel neki mentek a fényes ruhájának.

- No te Pista! De megnőttél. Át tudod-e ugrani ezt a kardot? - Fölemelte és elébe tartotta a kardját, de a gyerek szepegve az anyja kötényébe dugta a fejét. Berta majd elfakadt sírva. Arra gondolt, hogy mennyire másformák lennének ezek a gyermekek, ha Török volna az apjuk. Bosszankodva látta, hogy a férje jól érzi magát, le van fegyverezve azzal a pár nyájas szóval, a mit oda dobta neki, mosolyog és minden szertartás nélkül nyitja fel az ajtót. A Klári lábán, a mint meglebbent a ruhája, kilátszott a finom fekete selyem harisnya. Berta ilyedten huzta vissza a maga lábait, nehogy meglássák a kitaposott cipőjét s egyszerre ellepte az irigység.

Török észre is vett valamit, mert gyorsan hozzá ment és kérdezte:

- Sógorasszony, csak nem vagyunk alkalmatlanok?

Az asszony már összeszedte magát s nyugodtan felelt:

- Ugyan, hogy gondolja?

Mindig megmaradt azért az asszony hangjában valami idegenkedés. A férje már nagyon alkalmatlan volt, mindig kétrét görnyedve állott az alezredes mellett, a városi gyermekek se tudtak sehogy se összebarátkozni ezekkel a kis vademberekkel, nem úgy ütött ki a látogatás, mint a hogy Törökék várták. Néha megpróbálták, hogy bizalmasan elbeszélgetnek majd az egymás dolgáról, de sehogy se ment, mindjárt elakadtak. A harmadik nap már unták egymást, a vendégek valami elfogadható hazugságon gondolkodtak, a mivel tovább állhassanak, Berta pedig sóhajtva kérte az Istent, hogy vigye el már őket innen, mert így még kiállhatatlanabb neki ez az élet.

-118-

A KIS GRÓFNÉ

-119-

I.

olt egyszer egy kis grófné, akkorácska, mint egy jó nagy hajás baba. Feje is a babáéhoz hasonlított. A szemei alatt mindig égett az arcza, mintha örökös láza volna s ez a szín minden átmenet nélkül csapott át a fehérbe. A haja szőke, de olyan rövid és ritka, hogy alig lehetett egy kis kontyot összezsavarni belőle a feje tetején, a szemei világos kékek, csupa szelidség bennük, de semmi mélység, ajkai pedig olyan pirosak, mintha karminnal festette volna be. Törekeny, finom kis teste csupa ideg, szegény kis asszonyka sokat szenvedett e miatt. Mindent sokszorosan érzett, persze a bántást is, a miből szintén kijutott a része.

Szép nagy ember volt a férje, ur tetőtől-talpig. A kis gyermekasszony úgy nézett föl reá, mintha imádta volna, leste mozdulatait, határtalanul tisztelt benne mindent s keserű szemrehányásokat tett magának, a miért olyan gyarló semmiség ő, a szép nagy ember mellett. A gróf is szerette a kicsi asszonyt, de sokszor alkalmatlan lett neki a nagy ragaszkodása s ilyenkor türelmetlen volt. Ha napokig elmaradt a háztól, a kis grófné nem tett neki szemrehányást, csak nagyon bánatosan nézett reá. - Nem szeretsz már, azt mondta a szeme. A férj boszankodott, jobban szeretett volna egy derekas összeveszést, mint ezt a néma panaszt.

-120-

- Nem köthetem mindig magamhoz, mondta s úgy tett a könyökével, mintha el akarná lökni magától.

- Nem is kívánom - sietett mentegetőzni nagyon megijedve az asszonyka.

- Hát mi baja van akkor?

- Semmi, semmi, boldog vagyok.

- Ne vágjon akkor édesem furcsa képeket. Társaság is kell néha az embernek.

- Kell bizony, hagyta rá gyorsan a feleség.

- Az örökös turbékolást megunja az ember, kinevetnének a cselédek.

A kicsi asszony azt gondolta magában, hogy ő soha se unná meg. Nagyon édes úgy az élet, ha csak ketten vannak s ha az urának jó kedve van. Be kell várni. Várt türelmesen, csendes tipegéssel járt föl s alá a szobákban, ha egyedül volt, ezerszer föltette magában, hogy engedelmes jó kis asszony lesz s majd akkor bizonyosan megkapja a jutalmát. Az a szép nagy erős ember az ölébe veszi, lovagoltatja a térdén, játszik vele olyan játékot, a miben ütni fogják egymás kezét, ő megránczítja a bajuszát is az urának, ha fél hogy leesik, átöleli azt az izmos nyakat s kezét csókol szépen, mint a hogy ez egy engedelmes jó gyermekhez illik, a mikor vége van a mulatságnak. Csak magában számítgatta a napokat: ma se, tegnap se, tegnapelőtt se játszottunk, már három napja, bizonyosan holnap se lesz jó kedve, ez már négy nap - sóhajtott. Istenem, Istenem!

-121-

Utóbb már gyakran nagyon sokáig kellett várnia, míg a szép nagy embere leereszkedett hozzá s megengedni kegyeskedett, hogy az ölébe üljön. Szomorú dolog ez nagyon egy olyan szerelmes asszonyra nézve, mint a milyen a piczike grófné. Hova lesz így az ember? Egészen elsírja magát nagy titokban s megsavanyodik a nagy bánatban.

II.

Az asszonyka meghült a jégen, vagy talán egyéb baja esett ennek a törekeny kis jószágnak, most is tanácskoznak még rajta az orvosok. Tulságosan finom idegei kegyetlenül megsínylették a bajt, akármilyen volt is, egyszerre megtagadták a szolgálatot. A kis fehér asszony úgy feküdt az ágyban, mint egy porcellánbaba, nem tudta megmozdítani sem a karját, sem a lábát, csak szelid szeme kutatott ide-oda a szobában, nagyon keresve valakit. Nehezen lélegzett, néha majd elfulladt, félték, hogy még a reggelt sem éri meg. A gróft a kártya mellől hívták haza, boszankodott is, mert igen sokat vesztett már s vissza akarta nyerni a pénzét. Mikor azonban

meglátta a beteg asszonyt, egyszerre elfelejtett mindent. Megijedt mozdulatlanságától, lerogyott az ágy szélére s értelmetlenül, zagyván beszélt, mert nem volt képes rendbeszedni az agyát.

- No, Mariska, kicsike, mi lesz, mit akar? Beszéljen! Hol fáj! Édes kicsi betegem, no... no...

A doktorok elkergették az ágytól, de csak visszajött újra. A halvány merev arcocskja gyöngén elmosolyodott a párnán s szeretett volna fölemelkedni, de nem birt. A gróf kiolvasta szeméből a vágyát, karjai közé vette. Az asszonyka boldogan lehunyta a szemét s csendesen suttogott valamit.

- Ne fél, nem leszek beteg.

- Ne is, Márika, ne is!

Az asszony már rég ideje először hallotta ezt a kényeztető kedves megszólítást. A nagy erős ember még sokszor ismételte s olyan erősen szorította magához a kis beteg testét, mintha a magából akarna meleget adni bele.

- Márika! Márika!

Az asszony folyton mosolygott, boldogság ömlött el az arcán. Meghalni akart ebben a nagy szerelemben. A férfi egyszerre érezni kezdte, hogy mellén csendesebben kalapál az asszony szive s rémülten felugrott.

- Doktor, segítsen!

Az orvosok kitudskolták a szobából s pár percz mulva már jelentették, hogy új baj nincs, csak a régi, azzal, azzal bajos lesz elbánni.

III.

A bénaság lassan-lassan leköltözött a lábakba. A kicsi asszonynak megint kigyult az arcza, beszélt, szörnyű hamisan, de azért nagyon kedvesen énekelt az ágyban, nevetett - csak járni nem tudott. Mikor már eléggé megerősödött, beleültették egy szomorú háromkerekű székbe, majd elveszett benne s így tolták egyik szobából a másikba, meg ki a kertbe, jól betakargatva, mint a kis gyermeket. Egész nap csicsergett a sok nagy keszkenő között, összebeszélt annyi sok badarságot, a mennyit egészséges korában soha, kedvet kapott az élethez s tréfát csinált szegényke a nagy bajából.

- Nincs nálam nagyobb asszonyság, mindig kocsin járok.

- Édes kis betegem! - így szólította az ura s szeretettel simogatta végig a rövid szőke haját. - Járunk mi még gyalog is, az lesz ám az uraság!

- Huzzál a tóhoz, ott jó lenni.

- Miért Márika?

- Ott brekegnek a békák.

Mindenben örömet talált. Ha egy napsugár a térdén tánczolt, nevetett neki, tapsolt örömeiben, ha valamelyik bátor galamb ellopta a kezéből kenyeret; s édes nyugalom ömlött el az arcán, ha arra az erős emberre nézett, a ki reggeltől estig szívesen, az unalom legparányibb vonása nélkül tologatta le és föl a kocsiját.

- Édes, kedves jó uram...

Gyermekek önzéssel becézte, simogatta a béna lábait. Ezek nélkül nem lenne olyan boldog. Szeretne ugyan néha szaladni, vagy fölmenni a hegyre, mint eddig, de nem, mégis jobb így. Közel van mindig hozzá az ura s milyen nagyon szereti. Jó így élni, betegen.

Egyszer nagyon megijedt. Az orvosok újra összeültek tanácskozni s kimondták, hogy el kell mennie a sárban fürödni. Mi lesz, ha meggyógyul? Ujra napokig kell sóvárognia az ura után, most pedig mindig az övé. Istenem, Istenem, de szomorú lenne.

- Majd jövőre, később, hagyjanak csak itthon, hagyjanak...

AZ ÖREG GAZDA

nagy Derék familiában a legkisebb legény volt az öreg gazda. Ősi hagyomány volt ez. Valamelyik szépajuknak, mikor még a bölcsőben gógicsélt, azt mondta az apja, hogy: te, te kicsi öreg gazda. Az ember nagy szeretetében sokszor öreg barátját *kis fiának* nevezi s a kis öcscsét *édes apának* szólítja. Ez az a nyelv, a melyben minden meg van engedve s még a képtelenség is fölírható a nagy szeretet rovására. Mikor aztán egy kis Derék megszületett, azonnal megkapta a czimet is. Piczi eper száján két oldalt fehér cseppekbe gyűlt az édes anyatej, de azért már öreg gazda lett a házban. Az is maradt mindaddig míg valami utána következő kis öcs ki nem ütötte a méltóságából.

Általában a Derék familiában kevés becsülete volt a leánynak. Csak fiu, mindig fiu kellett

nekik, mert az teszi erőssé a családot és a nevet. A lányok nem kaptak semmi titulust bölcsőikben s ha már felnőttek, nagy hamarosan igyekeztek férjhez adni őket.

- Hamar, hamar, ki a familiából; - mondták az öregek.

Minden Derék generációban volt egy-egy Pál is. Ez is a hagyományok közé tartozott. A legöregebb Derék Pál alapította meg a családot mostani mivoltában. Addig parasztok voltak és szegények. - Az nemességet és nagy vagyont szerzett s azt mondta, hogy: addig lesztek derék familia, a míg Pálok lesztek. Lehet ez csak olyan szólás-mondás is, hanem azért az utódok hívek maradtak hozzá. Így aztán néha nemcsak ifjabb, legifjabb és legeslegifjabb, hanem pataji, fekete, fehér, jókedvű és szomorú Pálok is voltak a familiában, a mint ezt a falujok, koruk és természetük magával hozta.

-125-

Egyszer aztán megszakadt a sorozat. Mintha ketté metszték volna késsel a Derék familia könyvét. Nem következett senki. Az öreg Pál megelégedett egy fiatal Pállal - az öreg gazdával - no meg akadt még néhány leány is a háznál, de azok nem számítottak. Szépek voltak, kedvesek voltak, jól is mentek férjhez, de hát mi haszna van ebből a familiának?

Az öreg gazda pedig rossz utra tévedt. Keveset tanult és sokat rajzolt. Az apja szakszerű gazdát akart nevelni belőle s festő lett.

Az öreg Pál dühöngött, a mikor meghallotta, hogy a fiu kiszökött Münchenbe. Irt neki egy mérges levelet, az volt benne, hogy ne merje a család becsületes nevét pacsmagolók közé vinni és hogy nem ad egy krajczárt se tovább, no meg, hogy lelövi az utcán, vagy bárhol, a hol találja. A nagyasszonynak is elolvasta a levelet. A jó néni kissé erősnek találta a kitételeket, ámbátor, hogy ő is nagyon haragudott, a miért a fiu letért a becsület utjáról. Az öreg Pál azonban semmit sem változtatott az íráson, hanem elküldte úgy, a mint meg volt írva.

-126-

- Hadd érezze a kezem súlyát - mondta s dobogó lépésekkel, roppant nagyokat pöfékelve járt föl s alá annak a Derék Pálnak a képe alatt, a ki azt mondta, hogy: addig lesztek derék familia, a míg Pálok lesztek. A legrégebb Pál meg lehet elégedve. Ugy lesz a dolog, hogy meg kell halni annak a kölyöknek éhen, vagy visszajön az apjához kezét csókolni. A nagyasszony sem hagyott föl a haraggal, mert rettenetes dolog az, hogy az ember ilyen nagy bánatra szolgál rá az anyaságával, hanem azért egy dobozba csomagolva kiküldött a rossz fiunak egy sütet friss pánkót az idegen országba. Az öreg Pál úgy mutatta, mintha nem tudna semmit a dologról, csak magában mormogott.

- Abból ugyan nem él meg, küldjed, küldjed.

Azt persze nem tudta, hogy a nagyasszony ezüst tallérokat süttetett bele a tésztába. Aztán együtt duzzogtak, szóval nagyon haragudtak arra a kölyökre, a ki így letért a becsület utjáról, holott tudja, hogy ő az öreg gazda a háznál.

Mikor haza küldte az első képét, egy napig föl se bontották a ládát.

- Vissza fogom expediálni - mondta az öreg Pál s körülnézegette a láda szélén a szögeket, hogy vajjon megbirja-e az utat Münchenig. Megbirja, holnap visszaindítják. Jól le van szegezve. A nagyasszony is helybenhagyta az ötletet. Vissza kell küldeni, hadd lássa, hogy semmi örömet sem szerez a szüleinek s eltévelyedettségével a sirba viszi őket. Ezt éreztetni kell vele okvetlenül, egyszerűen vissza fogják küldeni a mázolás. Mikor aztán az öreg Pál lefeküdt s horkolni kezdett a jó álmu öreg emberek módjára, a nagyasszony szép csöndesen kisompolygott a szobából, a szekrény tetejéről leszedte a szerszámokat, harapófogót, vésőt, kalapácsot s a láda mellé térdelve, nem sokat törődve azzal se, hogy bepiszkolja a szép öregasszonyos ruháját, fölfeszítette a födelet. Majd visszakarta a fejét, mikor megpillantotta a képet. Az ő házuk volt a vászonra festve s a nagyasszony a verandán állott a festményen, olyan hiven és igazán, mintha csak élne. Beszaladt az öreg Pál után s fölzarvarta az ágyból.

-127-

- Gyere, gyere, öregem, mutatok valamit.

- Olyan sietős?

- Az, az.

Ketten is megnézegették a képet. Az öreg Pál haragudott egy kicsit, mikor látta, hogy a láda föl van bontva, hanem aztán úgy tett, mintha megbékülne.

- Szép, szép, jól el van találva.

- Hát engem nem látsz öregem, én is ott vagyok.

- Látlak, jól van találva, akkurátusan jól van, hanem hát engem miért nem rajzolt oda? Ugy látszik, hogy mégis csak jobban szeret téged, mint engem. - Aztán zsörtölődött és megint nagyon haragos volt. - Sebaj, nem adok neki egy krajczárt se.

- De sokba kerülhetett szegénynek a festék meg a vászon...

- Azt megfizetjük, nem kívánjuk ingyen, a fáradságáért is adunk valamit. Nem vagyunk koldusok, mint ő.

A fiu pedig megátalkodottan tovább folytatta a mesterségét s azon közben sok levelet irt haza. Jól megy a dolga, szeretik odakünn az édes apja, meg az édes anyja helyett is, egy kicsit fáj neki ugyan, hogy itthon annyira haragusznak reá, de hát mit tegyen? Követnie kell a hivatását.

-128-

- Hát kövesd ebadta - mondta az öreg Pál.

Egyszer aztán még botrányosabb hír érkezett tőle. Házasodik. Egy öreg kollégájának a lányát veszi el. Nagyon kedves kis kisasszony a menyasszonya.

Igaz ugyan, hogy csak németül és francziául beszél, de hát nincs is szüksége más nyelvre. Haza úgy se jön soha, mert itt nagyon haragusznak rájuk. Az öreg Pál hangosan betűzgette el a levelet s aztán sokáig hallgatott.

- Tudsz-e németül? - kérdezte aztán a nagyasszonyt.

A nagyasszony csak vállait vonogatta s nagyon elkényszeredett arcot vágott a kérdésre.

- Hát francziául? - kérdezősködött tovább az öreg Derék.

- Nem tanultunk mi ilyen hiábavalóságot - mondta a nagyasszony.

- Hát beszélj a menyeddel. Kellett ez neked?

- Miért éppen nekem? Te se tudsz semmi idegen beszédet.

- Nekem nem is kell, mert én szóba se fogok állani velük.

- Én se - és most már megint nagyon haragosak voltak. Mind a ketten külön-külön megírták a fiunak, hogy a biblia szerint, a ki nem tiszteli az apját és anyját, rövid életű lesz a földön s hogy a Derék familia vére olyan vér, a melybe nem elegyedett még se német, se francia, se sváb. Inkább próbálja meg kiengesztelni őket és jöjjön haza. Nehezen fog ugyan menni, mert nagyon haragusznak, hanem azért meg lehet próbálni. Egyszersmind semminemű áldásra ne számítson, ilyen áldatlan frigygyel pedig nem fog sokra menni. Az öreg Pál a maga levelében még azt is megírta, hogy lelővi, akárhol találja, mint a kutyát, mert nem tűri a családján ezt a gyalázatot. A nagyasszony pedig azt írta a levele végére, hogy nagy titokban ugyan, de mégis szeretné látni annak a német kisasszonynak a portréját s inkább szeretné, ha barna lenne, mint szőke, mert ő is barna volt fiatalabb korában, míg meg nem öszült abban a nagy keserűségben, hogy ilyen eltévelyedett fiut szült a világra. Egyebekben mellékel száz forintot bokrétára s ha diszmagyarban akarna esküdni, hát elküldi a csattokat és lánczokat, a miket még a legöregebb Pál kapott ajándékba a királytól. Hadd bámuljanak a németek.

-129-

A fiu azzal felelt, hogy már késő minden, mert megtörtént az esküvő. Ő frakkban állott az oltár elé...

- Gazember - mormogta közbe az öreg Pál.

- - - a leány pedig fehér selyemben esküdött.

- Persze németül, szép lehetett. Az ilyen házasság nem is érvényes! - kiáltotta az öreg s megrugta a lábainál heverő kutyát, a mely pedig igazán nem tehetett arról, hogy ilyen botrányok eshetnek meg a mai világban.

A kis asszonyka pedig nagyon rosszul viselte magát. Előbb egy francia, aztán egy német levélben csókolt kezét az öregeknek, de nagy haragos megjegyzéssel ment vissza mind a két ákom-bákom.

-130-

- A ki velünk beszélni akar, az tanuljon meg magyarul, - vágta ki az öreg Pál.

- Talán visszafordíttatjuk öregem valakivel magyarra, - tanácsolta a nagyasszony.

- Nem kell - kiáltotta az öreg. Ugy tetszik, hogy te nem is haragszol reájuk.

- De igen, igen, mondta a nagyasszony.

Egy év mulva kis leánya, két év mulva másik kis leánya született a német menyecskének. A fiu hűségesen beszámolt a családi eseményekről, itthon azonban sehogy se tetszett a dolog. Az öreg Pál rettenetes haragra lobbant.

- De öregem, hiszen nem tehetnek róla. Ha az Isten úgy adta...

- De tegyenek róla! - mérgeskedett az öreg s egész nap nem lehetett szóbaállani vele.

Egyszer aztán három év után távirat jött Münchenből. Csak annyi volt benne:

- *Megjött az öreg gazda.*

Az öreg Pál összevonta a szemöldeit s megrántotta bozontos bajuszát jobbról is, balról is, megsimogatta a kutyát s megölelte a nagyasszonyt.

- Készülj föl, megnézzük azt a kölyköt.

Készültek, de azért most is nagyon haragosak voltak.

I.

lyan időjárás volt itt a mult héten a milyenre senki se emlékszik vissza. Szilaj, ordító szél rohant végig a pusztákon, a gyolcsos tótok szekere befördította az árokba, a lovak összedugott fejvel, orrlikaikból egymás szügyére fujva a gőzölgő párát, remegve állottak meg az országot közepén. Recsegve dültek ki a fűzfák, a leomlott törzseket úgy hurcolta tovább a vihar, mintha föl akarta volna szántani a havat. Egy csőszkunyhót eltelepített a másik határba s a parasztok házairól leszedte a fedelet. Hegyeket rakott a hóból, meg elfujta újra, hogy megint felépítse valahol másutt, fagyával megdermesztett mindent, úgy hasogatta az ember arczán a bőrt, mint a szekercze suhogása belenyilallott az agyba. Az asszonyok sírva szaladtak a paphoz, hogy huzassa meg a harangot, a férfiak komor nyugalommal bámulták ezt az istenítéletet s találgatták, hogy mikor lesz vége. Az uradalmi kasznár pedig szétküldte a béreseket a faluba, megmondani, hogy a ki fél a házában maradni, jöjjön a kastélyba.

Egy félóra se telt bele s tele lett a kastély tornácza reszkető, síró asszony- és gyermeknéppel. Már annyian voltak, hogy nem lehetett jární közöttük. Miklós, a hajdu, be is fütött nekik a két nagy czifra cserépkályhába s a mint a zárt folyosón terjedni kezdett a meleg, gőzölgőni kezdtek a párolgó ruhák, valóságos felhő szakadt fel egy-egy átázott bekecsből, ki kellett nyitni néhány üvegtáblát, mert elviselhetetlen lett a levegő. A nép pedig folyton jött, már majdnem a kasznárékat szorították ki a lakásukból, istálló, cselédszoba, a sok béreslakás mind tele lett velük. Zsongtak mint egy nagy méhkas, szokatlan, idegen lárma verte fel a máskor csendes udvart.

-132-

A kasznárné aggodalmasan járt a férje után erre-arra. Egy nagy keszkenőbe úgy be volt bugyolálva a feje, hogy alig lehetett megérteni a szavát.

- Meglátod, Ferencz, hogy baj lesz ebből a dologból.

- Ugyan mi lehetne?

- Elmaradhattak volna ezek otthon is.

- El is pusztultak volna.

- Megharagszik a báró.

- Majd meg békül.

- No no, nem te vagy az ur. Észre se veszed s künn vagy az uradalomból.

- Ezért? - s rámutatott a nyüzsgő embertömegre. - Talán csak nem olyan lelketlen ember, hogy veszni hagyja őket. Ha igen, úgy nem bánom, ha elcsap. Van más uraság is.

Később a kasznárné fejről is lekerült a nagy szürke kendő, egy fagyoskodó gyermeket bugyolált bele, maga meg keszkenő nélkül is kipirult a nagy munkában. Ennyi ember között igazságot tenni nem gyerekség. Enni adott annak, a ki nem hozott tarisznyát magával, a gyermekeket elparancsolta a fal mellől, mert már firkálni kezdtek rá egy-egy kurta plajbással; ha összevesztek, kibékítette őket s a melyikkel nem birt az anyja, annak jót vágott a hátára a husos tenyerével s rá kiabált, hogy mindjárt kidobja a farkasoknak. Mikor alkonyodott, meglánczolták a kutyákat, nehogy lehuzzanak valakit, a ki még jönni találna s hamar elcsendesültek, mert mindenkit elcsigázott ez a borzasztó nap. Mikor békülékeny, szelid pofával feljött a hold, már csak az a lassu zümmögés hallszott az egész nagy lármából, a melylyel sok ember suttog. Szegényeknek volt mit megbeszélni, hogy vajjon mit is ad hát holnapra az Isten?

-133-

II.

Másnapra se változott semmi. Az utakat befujta a hó, egy fészületből csak a szenvedő Jézusarc s a kereszt tetejére lerakodott idomtalan hótömeg látszott, ott lehetett sejteni valami utfélét, de nem próbálkozott neki menni senki. A kastély kéményeibe besüvöltött a szél s füttyölve verte ki a kályhák ajtaján a füstöt. Csupa homály, szürkesség mindenütt.

Dél felé egy nyakig havas ember állított be a kasznárhoz. Fáradtan lihegett, nagy munkájába került, míg átverte magát a havon. Sokszor belesüppedt a fuvásokba, hogy csak a kucsmája teteje feketéllett ki a végtelen fehérségből s csoda, hogy meg nem ették a farkasok. Az állomástól jött s alig nyögte ki a hirt.

- A nagyságos ur jött meg a kisasszonynyal. Tessék szánkót küldeni eléje.

A kasznárné nagyon megijedt s úgy nézett az urára, mintha mondta volna: no látod, mondtam. Az ember azonban nyugodtan maradt, négy jó lovat fogott be egy könnyű szánba, s egy csomó cselédet elindított utat csinálni s maga a kapuban várta meg a bárót. A hirre rendbe szedelőzködött a népség s elkészültek arra is, hogy most mindjárt kidobják valamennyiüket a meleg fészekből.

-134-

A kisasszonyt már ismerte itt mindenki. Annyit tudtak róla, hogy komédiásné fenn Pesten, szeretője a nagyságos urnak s néha lejönnek ide mulatni. Olyankor ott áll az orfeum hirdetésein, hogy: Vanda beteg. Egyes tapasztalatlanabb ifju urak még sajnálkoznak is felette: szegény - ő pedig lenn a falun éli a világát, iszsza a frissen fejt tejet, előveszi a legfalusiasabb szoknyáját, adja a háziasszonyságot s ő mulat a legjobban a felett, hogy milyen furcsa is így az élet. A báró is csendes falusi ember lesz mellette, színét se látják egy pár hétig a városnak. Olyan gyönyörűségekre vetemednek, mint például a kukoriczafosztás s nem győznek bámulni azon,

hogy vannak emberek, a kik ezért a nagy multságért még pénzt is kérnek. A mikor megunják, hamar fölszedik magukat s visszazsaladnak Pestre.

A lovakat négy jármosökör segítette ki az uton, mert elakadtak. Jámbor bambasággal huzták maguk után a kis szánkát s lekanyarodtak az istállók felé a kastély feljárója helyett. A báró gyorsan kiugrott a szánból s gyöngéd figyelemmel segítette ki a bundák közül a kisasszonyt. Csak mikor már a leány is leszállott, vette észre az udvaron a nagy sokadalmat.

- Mi van itt, vásár?

- Méltóztassék megengedni - védekezett a kasznár - rettentő idő volt itt. Ezek a szegény emberek nem maradhattak bátorságban otthon. Minden perczben elseperhette volna a vityillóikat a vihar; behívtam őket ide. Nem tudtam, hogy hazajön a báró ur s derekasan rendbe szedtünk volna mindent, ha elmulik ez az istenverte idő.

-135-

A báró kedvetlenül hallgatta s boszankodva intett kezével. - Jól van hát, ha már idecsódította őket a nyakamra, hát csak maradjanak. - Karját nyújtotta a kisasszonynak s felindult a lépcsőkön. A nagy bundaszag majd elszédítette, de a leány gyorsan válaszolt:

- Ugyan, Viktor, ne legyen olyan gyáva.

- Meg kell itt fulladni.

- Nézzen nyájasan, jól fog esni ezeknek a szegény embereknek.

- Még azt is? Nem elég hogy kiturnak a házból?

- Maga fád. - Gyere ide kicsi fiu ne félj, nem bántalak. - Egy kis paraszt gyerkőcöt édesgetett magához. A gyerek hamar felbátorodott, verekedni kezdett a szép uri asszonysággal s kis kövér kezeivel belekapaszkodott a hajába.

- Fáj, te ne huzd!

- Ereszd el a kisasszonyt, te Pista! - ijedezett az anyja.

A báró felvonta a vállát, mint a ki mutatni akarja, hogy nem tud kitanulni minden szeszélyt s bement a szobákba. Lassankint a lány köré gyűlt a többi gyermek is. Csókoltatta magát velük s hatosokat fizetett nekik minden csókért. Leterítette a nagykendőjét a padlóra, elkérte az anyjától a legszebb kis gyereket s járnai tanította. A többi kis maszatos belefogózkodott a ruhájába, kiabáltak reá, kaczagtak, mulattak s egyszerre jó barátok lettek. A leány arczára pedig kiült valami őszinte, igazi öröm, eszébe se jutott, hogy elhagyja őket. Egyszerre megszerette a sok apróságot a nagy ragaszkodásukért s önkénytelenül az jutott az eszébe, hogy milyen jó volna, ha neki lenne egy gyermeke.

-136-

Valahol falun maradna s ő ki-kiszöknék hozzá. Nagyon szeretné.

- Nem jön még be, Vanda? - kérdezte a báró az ajtóban.

- Mindjárt, csak még egy kicsit hagyjon.

- Meghül ott a földön.

- Dehogy.

- Ne akaratoskodjék, legalább öltözzék át előbb. Jöjjön, felhozták már a ládáit.

A leány szeretett volna még maradni, de ránézve a báróra, annak az arcán is őszinte aggodalmat látott. Ez meghatotta. Egyszerre mintha jó férjet látott volna benne, szívesen engedelmeskedett, lerázta magáról a sok apróságot s bement öltözni. A gyerekek tátott szájjal bámultak utána s az asszonyok maguk közt áldani keztek.

- Milyen jó lélek, áldja meg az Isten.

A leány sehogyse tudott rendbejönni benn a hajával. A szőke hajhullámok végig omlottak a vállain, ha egy csomót rendbeszedett belőle, kibomlott a másik fele. Ügyetlen is volt az ilyen munkában, szégyenlette magát, a mikor sehogy sem tudott boldogulni. A báró fölhevítte a kasznárnét, hogy segítsen. Az aztán segített is a maga módja szerint. Beerőszakolta két nagy fonatba az egészet s fölszegezte a fejére egy nagy kontyba vagy tizenkét hajtüvel. Elmosolyodott a leány, mikor a tükörbe nézett.

-137-

- Talán nem jó? - aggodalmaskodott a jó asszony.

A leány sietett megnyugtanni. Ugy nézett ki ezzel az egyszerű hajtekerccsel a fején, mint egy parasztleány, csak a selyemkendő hiányzott a nyakáról. A jó asszony tipegett körötte jobbra-balra, lesimította a ruháját, megnézegette innen-onnan, hogy egészen rendben legyen s nagy gondoskodást fejeztek ki szemei. A leány ugy magában nem tudta elgondolni, hogy miért ilyen jó hozzá mindenki? Szeretik? De hát miért, semmi érdeme sincs reá. Valami anyás vonást látott az öregasszony arczában, mert egyszerre elérzékenyedett. Mikor utoljára itt volt a báróval, igazán csak sportból jött faluzni, ezeket az embereket meg se látta. Milyen egyszerűek, jók, becsületesek, lesütötte szemeit az öreg asszony előtt s a földre nézve gondolkozott.

- Van leánya? - kérdezte egyszer gyorsan.

- Nincs, csak egy fiam, katona az is. Miért kérdi a kisasszony?

A leány majd kiszalasztotta a száján, hogy: fogadjon engem leányának, a mig itt leszek – de elszégyenlette magát. Izléstelenség lenne ilyennt mondani. Egyedül szeretett volna maradni, az öreg asszony észre vette ezt s kiment a szobából.

Künn hiába zörögtek a gyermekek, a szép asszonyság nem hallotta meg őket. A bárónak is azt mondta, hogy egyedül akar maradni.

- Beteg?

- Az.

- Mondtam, hogy meghül ott a hideg kövön.

- Nem az a bajom, egyéb, sok minden. Majd máskor beszélek róla, most nem tudok.

-138-

III.

Másnap hazaszállingóztak a parasztok. Vanda szomoruan nézett utánuk. Nagyon megszeretett egy-egy jóképű asszonyt közülök, kezdte egyedül érezni magát nélkülök. A gyermekektől alig tudott megválni. Semmi szinpadias nem volt most benne, igazán érzett mindent. Egy kis fiu ott felejtette az ostorát, a mivel a társait szokta hajtani, mikor a hátukon lovagol. Ezt az apróságot bevitte magához s az ostort felszurta a tükör mellé. A gyermek csinál majd másikat helyette, egy kis füzfaágra fölköt egy darab ócska madzagot s készen van az új ostor.

Az idő is enyhült. A goromba orkánt langyos tavaszi szél váltotta fel, dél tájban ki lehetett nyitni az ablakokat is, szinte ömlött be az üdeség s a napsugarak friss tánczot jártak a padlón. A lány az ablak mellé hozott egy nagy karosszéket s rákönyökölve a párkányra, nézte a falut, pedig sokszor nem látott belőle semmit, úgy elfoglalták a gondolatai. Telve volt nagy gondokkal, érett, fejlődött az agyában valami, maga se tudta volna megmondani, hogy mit akar, de valamit nagyon szeretett volna. Ha ilyenkor a báró meglepte, még inkább elkomorodott s szép sugár termete előregörnyedt a székbén, mintha igazán beteg volna. A báró nem is sokat háborgatta, érezte, hogy terhére lenne. Vadászott, átjárt a szomszédokhoz, nagyokat mulattak s kitért a felelet elől, ha valaki a lányról kérdezősködött. Vele született gyöngédsége nem engedte, hogy közpréda legyen a szeretője neve. Mindent a maga útjára hagyott, várta, hogy mi lesz a dolog vége, tudta, hogy egyszer majd megszólal magától is, hát nem zaklatta.

-139-

Egyszer meg is szólalt a leány.

Egy este azt kérdezte a bárótól.

- Megint elmegy Viktor?

A báró érezte, hogy most beszélni akar a leány s bátorítani igyekezett. Leült melléje, kezébe fogta a kezét s másik tenyerével gyöngéden végig simította a haját, mintha apja lenne.

- Itthon maradok, ha akarja.

- Maradjon, egy pár nap alatt annyi minden összegyűlt a fejemben, hogy most talán el tudom mondani, ha egy kicsit biztat rá.

- Mondja, lányom, mondja... Nem lesz valami nagy sületlenség? - Mosolyogva simította végig a leány arcát.

A lánynak nem sok bátorsága maradt már, újra huzódzott s szerette volna, ha bele se kezd az egész beszélgetésbe. A báró jóakarattal nézett reá és várt. Egy cseléd bejött s meggyújtotta a szamovár alatt a borszeszt. Egy kis asztalra a kemence mellé kikészítette a csészéket és a czukrot. Székeket tett oda, az alatt a leány nem beszélhetett, de összeszedhette magát. Mikor a cseléd kiment, elkészítette a teát, felgyújtottak egy halvány fényű lámpát s egymással szembeülve hallgattak. A leány sok rumot öntött a csészéjébe s megkerülni igyekezett, azt a mit mondani akart. Besüpedt a székre s beszélni kezdett.

- Tanítónői diplomám van, az igaz, hogy német, de egészen jól beszélek magyarul. Nem lehetne azzal nekem valahol állást szerezni?

A báró tágra nyitotta a szeméit s ugya nézett reá.

- Tanítónő akar lenni? Minek az?

-140-

A lány elgondolkozott s rászégezte szeméit egy pontra a sarokban, hogy ne is pillanthasson a báróra.

- Sok okom van reá. Az első az, hogy nagyon megutáltam már ezt a haszontalan életet. Nem vagyok még olyan rossz, hogy ne lenne számomra visszatérés. Ha valahova messze elmennék, nem mondhatná rám senki, hogy ni: ez valaha ki volt. Tisztességes, jó leány akarok lenni, érzem, hogy szívem van hozzá. Nem tudom már tovább kiállani, hogy így nézzenek reám. - Mutatta is, hogy hogy néznek reá az emberek, le, mélyebbre pillantott, mint a föld.

A báró komolyan hallgatta s részvétellel nézett reá. Ez fölbátorította a leányt s most már biztatás nélkül beszélt tovább.

- Lássá, nem tudok úgy elmondani mindent, a mint érzem. Tudom, hogy különös az egész. Egy lány - olyan, mint én - egyszerre csak azt mondja, becsületes akarok lenni. Nem nevet ön most

magában rajtam?

- Nem.

A leány ráfigyelt, hogy vajjon igazat mond-e? A báró olyan komoran nézett maga elé, hogy a lánynak köny szökött a szemébe.

- Ugy-e lehetetlen az, a mit mondok?

- Nem, nem, csak gondolkozom, de most ne beszéljünk erről többet.

Fájdalmasan kérdezte a leány:

- Unja?

A férfi majdnem megharagudott erre a kérdésre.

- Olyan semmi embernek tart engem, a ki unja az ilyen beszédet?

- Nem, nem azt akartam mondani. Ne haragudjék.

A báró bucsuzott s azzal ment el, hogy majd folytatják holnap.

IV.

Az éjszakájukat különböző módon töltötték el. A leány nyugodtan, a csendes álmodók egyforma, mély lélekzetével aludt, a báró pedig az éjjeli lámpa fényét nézve gondolkodott. Nem azon töprengett, hogy mi lesz a leánynyal, hanem, hogy mi lesz ő belőle, ha a leány elmegy mellőle? Roszul érezte magát arra a gondolatra, hogy nem fogja többé látni, látta, hogy őszintén, nemcsak a pénzéért vonzódik hozzá s ilyen viszonytal még nem igen találkozott.

Tegnap óta másként is gondolkodott róla. Érezte, hogy nem üres és mikor a szemébe nézett, őszinte mélységet látott benne. Boszankodott azon, hogy ezt eddig nem vette észre s erre is csak úgy nézett eddig, mint a többi ilyen fajta leányra.

- Pedig nem olyan, határozottan más, mint a többi.

A maga életét pedig soha se látta üresebbnek, mint most. Futás a faluból a fővárosba és vissza, minden cél nélkül. Egy olyan teremést adott karjaiba a végzet, a ki több, mint az a közönséges nivó, melyre szerelmeiben leereszkedett és azt sem értette meg mostanáig. Nincsenek gyermekei, még a névre se gondolt soha. Most mit tegyen?

- Ej, hogy ezen még csak gondolkozni is lehet! Ez már magában gyöngeség.

Reggel mosolyogva csókolta meg a leány kezét, ezt még sohse tette eddig.

- Feleségül jön hozzám, leányom, jó lesz?

A leány elhalaványodott s ijedten nézett a báróra. Nem tudta mindjárt elhinni, hogy komolyan beszél.

HARMINCZEZER FORINT

I.

 sós Gyula, mióta lemondott a dohányzásról, mindig egy-két almát vitt magával a bankba s ha a főnöke kifordult egy-két perczre a hivatalból, harapott egyet-egyet belőlük. Munkaközben jóízűen csámcsogott a szomszéd asztalnál dolgozó pénztáros nagy boszuságára. A pénztáros ideges ember, többször hangsúlyozta is már, hogy a hivatalban tulajdonképen nem azért fizetik az embert, hogy almát egyék, de Csószre semmi hatással sem volt az ilyen beszéd. Jókedvűen nevetett reá s rámutatott a nagy csomó üzleti könyvre. Alig látszott ki közülük.

- Ugyan, medve, ne morogj, van itt sok szép munka.

Valamelyik napon Csósz ballábbal kelt ki az ágyból. Sokszor megesik az egy szegény emberrel. A kisebbik fia keservesen sírt már hajnal óta minden ok nélkül, a szomszéd lakásból átizentek, hogy csend legyen. Mit csináljon? Csak nem dobhatja ki a gyermekét? Bántotta a dolog. Ugy érezte, hogy ebből a fiuból okvetlenül valami nagyon haszontalan ember válik idővel. A nagyobbik készületlenül, félve ment az iskolába s hazudozott az apjának, hogy ő tudja, nagyon jól tudja a leczkáját s tegnap délben csupán azért nem jött haza ebédre, mert egy barátja magához hívta. Nem volt bezárva, bizony Isten nem! Az apja sóhajtott, belelegyintett kezével a levegőbe s azt mondta: menj, menj. A feleségére két rossz almát tukmált egy kofa. Ezt is észrevette még otthon, valami olyast mondott, hogy egy kis élvezete van az embernek s azt is elrontják. Rosz kedvvel ment föl a bankba s szó nélkül dolgozott, robotba.

Kilenczkor elővette az egyik almáját, kitisztította belőle a rothadt részt. Szórakozottan harapott egyet-egyet belőle s néha a könyvből felnézve, sokáig egy-egy jelentéktelen pontra

függesztette szemeit, mintha keresne valamit. Megint átszámított egy lapról a másikra egy-egy numerust, de nem ment úgy a munkája, mint máskor. A pénztáros sűrűn pillantgatott át hozzá, ma nem idegeskedett vele, hanem sajnálta a rossz kedvéért.

- Mi bajod? - kérdezte tőle. - Rossz az almád?

Csósznek sok minden szaladt át egyszerre az agyán, nagy bajai vannak egy szegény családos embernek. Intett, hogy minden rossz.

- Majd megdoblak valamivel, ha nekem ilyen szörnyű képet vágasz.

- Hagyj békét.

- Nem hiszed, nem?

- Hagyj el.

A következő pillanatban egy lány papircsomag repült a fejéhez a szomszéd asztalról. Mikor a földre esett, tovább rugta. A pénztáros kaczagott, felvette a csomagot s kötekedve lóbázta meg a Csósz orra előtt. A csomag négy oldalról le volt pecsételve s nagy kerek számokkal volt rá írva a tartalma: 30,000 forint.

- Kellene, ugy-e, rongyos?

Csósz gyöngén elmosolyodott, de már nem felelhetett, mert az üzlet tulajdonosa lépett be az ajtón. Mind a ketten felállottak s úgy hajoltak meg előtte. Csósz meg jól végignézte, a mikor elfordult. Ezé az emberé az a sok pénz, a mit az előbb dobáltak. Van neki még több is, ez a csomag csak egy kis része a vagyonának. Boldog ember! Hátra dőlve székén, egy perczig azon gondolkozott, hogy mit tenne ő, ha harminc ezer forintja lenne? Magántanítót fogadna a fiai mellé, szerény banküzletet nyitna valami kisebb városban, ezt is, azt is, sok mindent lehetne már azzal kezdeni. Ez járt a fejében egész délelőtt s mikor a főnök valami kis tévedésért nagyon leszidta a pénztárost, megfogadta magában, hogy ő emberségesebben bánik majd a személyzettel, mint ez a pénzestarisznya.

II.

Otthon nagy hirrel fogadta a felesége.

- Károly bácsi már nagyon a végét járja - mondta nagy titokzatosan, hogy a gyermekek meg ne hallják. Ma egész nap fuldoklott, majd letört alatta az ágy, úgy köhögött. Három doktor is volt nála.

- S mit mondtak?

- Már talán a reggelt se éri.

Károly bácsi volt a szegény família egyetlen reménysége, egy vagyonos és fukar vén legény. Nem szerette senki, csak távolról várták a rokonok azt a perczet, melyben lehunyja már egyszer valahára a szemeit. Csósz nem bánta volna, ha még sokáig él is. Mikor magában elgondolkozott a dolgon, igen nagy árnak találta egy ember halálát arra, hogy pénzhez jusson. Különben is elég nyugodtan és csendesesen élt szegényen is. Ma azonban nagyot dobbant a szive, mikor meghallotta, hogy az öreg most már egész komolyan meghalni készül. Hevesen számítgatta magában, hogy mennyi eshetik reá a vagyonból s elégiült mosolylyal nézett hanczurozó fiaira.

- Majd nem veritek ki a házat ezután, gondolta magában. Lesz házitanítótok, kitepi majd a fületeket, ha nem tanultok - gondolta magában s az asszonynyal együtt gyorsan felkészült s elmentek Károly bácsihoz.

Az asszony jól ismerte a férje gondolkozásmódját, félt beszélni s nagyon elcsudálkozott, mikor az ura minden bevezetés nélkül beszélni kezdett a jövődőről.

- Nem akarom a halálát, de mégis jól fog esni, ha majd kapunk utána valamit. Már nagyon összegyűltek a bajok, nem győzöm így tovább, csak a fizetésből.

- Életében ugysem adott semmit, - mondta az asszony.

- Eddig nem is volt olyan szükséges, huzztuk, taszigáltuk valahogy az életet, de most már a gyermekek nőnek, mindig több velük a költség, egy kis segítség kell, kell okvetlenül.

Mikor odaértek, az öreg ur kipirulva s teljesen kimerülve feküdt az ágyban. Csak a szemeit nyitotta fel néha, az mutatta, hogy él. A rokonok is ott voltak, egy apácza néha a beteg szájába öntött egy-egy kávéskanálnyi hűsítő orvosságot, a milyent már csak azért rendelnek az orvosok, hogy enyhítsék a beteg belső forróságát. Egy sarokban pár öregasszony piszmogott, magukkal hozták a köteéseiket is, hogy ne üljenek éppen munka nélkül s beszélgetés közben néha nagy ügygyel-bajjal szurtak fel a kötőtűre újra egy-egy elejtett szemet, a mi nem is csoda ilyen rossz világításban. A beteg melle néha kinosan hörgött egyet-egyet, mintha ki akarná szakítani a fájdalom.

Csószék csendesesen, egy fejbólintással üdvözöltek mindenkit s leültek a többi rokon közé.

III.

Az öreg ur egyszerre nagyot köhögött, jó sokáig tartott, a míg valamennyire rendbe jött utána. Alig észrevehető csendes mosolygás szaladt végig az arcán, mikor a nagy sápiózást hallotta, melyet kinlódása alatt csaptak az asszonyok. Szemével intett az apácának, hogy hajoljon föléje, valamit mondani akar.

- Küldje ide azt barna szakállu szemüveges embert a sarokból - s Csósz felé integetett.

Csósz egészen az ajkaira hajolt s úgy hallgatta a mit beszélt. Így is elszalasztott egy-két szót, olyan halk volt már az öreg ember hangja.

- Te vagy, Gyula?

- Én, bátyám.

- Köszönöm, hogy eljöttél, hozzád akarok utoljára beszélni. Téged becsüllek valamire az egész családban, szeretem, hogy látlak. Egy ilyen szegény öreg embertől fogadj el pár jó tanácsot.

- Ne erőltesse meg magát, édes bátyám.

- Már mindegy, hagyd csak. A mim van, reád hagytam. A szekrényben alul, a fehérnemű közt van a végrendeletem. A kulcs pedig a párnám alatt. Vedd magadhoz.

- Hagyja ezt most, édes bátyám - mondta gyöngéden Csósz, de bár küzdött ellene, öröm szaladt végig az arcán. Az öreg ember szemei haragosan forogtak, izgatta a sok szószaporítás.

- Vedd ki, ha mondom - s gyöngé hangján is érezni lehetett az ideges sietséget.

Csósz a beteg feje alól magához vette a kulcsot.

- Vigyázz jól a vagyonodra, sok bajod lesz veled. A ki itt van, az mind igyekezni fog, hogy elvehesse tőled. Ugy neked rontanak, mint a hogy most várják a halálat. Czudar emberek, vigyázz.

Csósz egyszerre ijedten nézett körül. - Eddig eszébe se jutott az, a mit az öreg mondott.

- Nagy veszekedés lesz - mondta az öreg. Még beszélt volna többet is, de már nem bírta. Csak nyögött. - Most hagyjatok békében - mondta s azon igyekezett, hogy a fal felé forduljon. Egy fiatal orvos a szomszéd szobában aludt. Az apácza gyorsan behívta, de már nem volt szükség reá, az öreg ur meghalt.

Nem sokáig maradt ott már ezután senki. A rokonok komoran, suttogva beszélgettek egymás között. Csószhoz is eljutott valamelyik szegletből ez a két szó: behizelegte magát. Hívta a feleségét s elmentek ők is a többivel.

- Mit beszélt, kérdezte az asszony, mikor már nem volt körülöttük senki.

- Minden a mienk.

- Lesz vagy harminczezer forint.

- Lesz... de beszéljünk egyébről.

- Hallgatva értek haza. Az asszony azon gondolkozott, hogy mit fognak csinálni annyi pénzzel. Egy falusi birtokra gondolt, meg azután rögtön egy bérházra, az üzlettől nagyon félt, abban nagyon kockáztatva van a pénz. Gyanakodva nézett az urára. Ő bizonyosan abba akarja befektetni a pénzt, pedig baj lesz abból, érzi, érzi már előre. Csósz magában tépelődött s megizzadt hazáig, pedig recsegett lábuk alatt a hó.

Mindjárt le is feküdtek. Az asszony gyengébb idegzetét gyorsan elnyomta az álom, de a férfi csak hánykolódott az ágyban. Gyötörte a nyugtalanság. Pénze van, de elveszik majd tőle. Meg tudja-e védeni? Mindenfelé rémeket látott. Innen is, onnan is jött a sok rokon. Gondolta, hogy felkölti a feleségét, megbeszéli vele a dolgokat, de aztán mégse tette. Minek? Elég gond ez így is. Háromszor is lámpát gyújtott, de mindig majdnem hogy fölébredtek a gyerekek. Forró volt alatta az ágy, alig bírta kiállani, majdnem égette a testét a melegség. Reggel felé már nem bírta tovább, felöltözött s észrevétlenül kiment az utcára kóborolni a hidegben. Csak a reggelihez került haza. Fáradt és kimerült volt, megijedt az arcától az asszony.

- Hol jártál?

Enni nem tudott. A gyermekek közt osztotta fel a kiflijét s aggodalmas szeretettel nézett utánuk, mikor egymást lökdösve kirohantak a szobából, hogy iskolába menjenek. Az asszony szeretett volna valamit hallani a terveiről, de nem merte kérdezni. Ugy ültek egymás mellett, mintha idegenek lettek volna.

SOKOLOFF

üncheni társaságunk sem nem magyar, sem nem német, hanem egészen vegyes. Van benne sokféle náczió s nem igen van eset arra, hogy elsimíthatlan ellentétek merülnének föl közöttünk. Külföldön más az ember, mint odahaza, jobban megtudja becsülni a társaságát s nem hagyja mindjárt oda, ha valami nem tetszik benne, mert hamarosan nem jut

másikhoz. Otthon könnyű. Ha egyik kávéházban nem kellemes a délutáni kompánia, keresünk jobbat a másikban, vagy a harmadikban.

A kompániánkban van: orosz, görög, lengyel, német és magyar ember. Mi tartunk ki egy kávéházat, a mely mostanság igen rossz állapotba jutott s egy hosszú szőke német gondnokságára szorult. Csak néha napján vetődik be egy-egy idegen vendég, azt azonban kinézzük. Különösen a poroszok tudnak veszedelmesen nézni, majd fölszurják az embert arra a tüzes vonalra, a mi a szemükből kipattan. Nem igen van közöttünk krakéler, de szeretjük az intim társaságot. Egy hónappal ezelőtt azonban mégis bebocsátottunk valakit magunk közé.

Az oroszok hozták magukkal, Sokoloffnak hívják. Csinos fiu lenne, ha kissé ápolná magát. Sem a bajuszát, sem a szakálát nem tartja rendben. Csak a szemei imponálnak. Tüzes nagy golyók ezek, csodálatos vegyülékével az erőnek és a melankoliának. Zürichből jött. Csak később, néhány nap múlva derült ki, hogy miért? El akarták fogni, de míg az ajtaját fessegették a rendőrök, kiszökött a másik folyosóra s szerencsésen átjutott a határon. Valami röpiratot nyomtattak muszka betűkkel a nép számára, hogy szabadságot tanuljon belőle. A könyvek még nem jutottak el Oroszországba, de a szerkesztők, szedők és kerékajtók névsora már a rendőrség kezében volt. Néhány elmenekült közülök, a többi befogták s míg én itt irkálom a történetüket, talán kettőnként összelánczolva utaznak a kozákok között Szibériába. A hatalmas czárral nem jó ujjat húzni.

-151-

A czár, a czár... Sokszor megemlegette Sokoloff is ezt a nagy urat, a mint előttünk érthetetlen ákombákomokkal rajzolta tele maga előtt az asztalt. A honfitársaival szemben nyiltabb volt, azok fecsegtek ki azt is, a mit ő el nem mondott.

Az apja ezredes az orosz hadseregben. Morózus, kemény katona, korbácscsal jár a katonái között s azok közé tartozik, a kik nem is káromkodnak már, csak ütnek. Ő is emlegeti a czárt, de nem úgy, mint a fia. Leveszi mellé fejről a sapkát és fölneéz az égre. Az ő szemében nem is emberi lény ez a hatalmas, egyetlen valaki, hanem fogalom, a nagyság szuperlativusa. Senkit sem szeret, a feleségét gyöngé, törékeny volta miatt megveti s méltatlannak tartja arra, hogy orosznak született. Mikor a fia éppen olyan sápadt s vértelen szint öltött, mint az asszony, úgy bánt vele, mint a kutya kölyökkel a kutyaapa. Hagyta az utjára, katonát úgy sem lehet faragni belőle! Egyszer vette csak tudomásul, hogy van egy fiatalabb, gyámoltalan Sokoloff is a világon és akkor kegyetlenül el is verte azzal az ostorral, a melylyel a gyakorlatról jött haza. Ez akkor történt, a mikor a gimnázium igazgatója tisztelettel megkérte, hogy adja a fiát más intézetbe, a hol elnézőbbek a növendékek politikai nézetei iránt.

-152-

- Mit! Megvadult a nyavalyás! – és ordított a vén katona, a mint kifért a torkán.

- Nem kell olyan nagyon kiabálni, meghallják, mondta az igazgató, de nem használt semmit.

- Hadd hallják, Sokoloff eszére tudja téríteni a fiát.

Otthon aztán észretérítette. A nyakánál fogva a levegőbe emelte s odadobta a czár képe elé, mint egy zsákot.

- Imádkozzál!

A fiu összeszorította az ajkát s nem szólott egy szót sem.

- Te semmi, hajolj meg és imádkozzál a czár előtt, hogy bocsásson meg butaságodnak általa az Isten.

A halvány, hosszúra nyult testű gyermek ránézett a képre, behuzta a fejét a vállai közé s egy pillanat alatt elkészült akár a halálra is.

- Nem imádkozom.

- Nem!?

- Nem.

A halál éppen nem következett be, de néhány hétig nagyon csóválgatták fejüket ágya mellett az orvosok, a kiket az anyja csempészett hozzá. Aztán elment Svájcba diplomát szerezni. Az apja az utolsó napon eresztette maga elé és négy lépésről beszélt vele.

-153-

- Csavargók közé ne vidd a nevedet, légy ember.

- Elmehtetek?

- El... Megállj! Még mondok valamit. – Kigombolta az ingét és csupasz melléről egy zsinórról lekasztotta a feszületet.

- Látod ezt?

- Látom.

- Hallgass ide, ha megtudom, hogy valami bűnös, rossz erkölcsű szekta tagja lettél, ha aljasságra adod a fejedet, ha elcsábítatod magad az istentelenektől, légy a világ másik oldalán is, megtalállak és én durrantlak fejbe. Te is hallod és az isten is hallja. Elmehetsz.

S a szegény Sokoloff úgy járt közöttünk, hogy alig hallottuk a lépését. Nagyon sokat szenvedett ez a szegény ember. Néha, ha a pinczérleány megszólította, ijedten fölkapta a fejét s

csak aztán mosolyodott el kissé fanyarul, a mikor föléléje hajolt a csinos szőke fej. Bántotta a csend is, meg a lárma is. Egyszer azt mondta az egyik orosznak:

- Ha véletlenül hamarosan meghalnék, vedd el az órát s add oda a háziasszonyomnak. Nagyon jó asszony szegény.

- Jól van.

Ideges is lett minden semmiségre. Ha egy pohár nagyott koppant az asztalon, odakapott mind a két kezével. Közben kémlelve, nyugtalanul hordozta körül a szeméit rajtuk. Bizalmatlan volt, az már majdnem megszokás dolga az ilyen embernél, máskor pedig egészen megnyílt. Megkérdezte, hogy nem láttunk-e a városban valahol egy orosz tisztet. Nagy, barna ember, szürke, nyírott bajuszszal. A vállait pedig folyton előrenyomta valami, a mit mi nem láttunk. Egyszer-egyszer erős rajnai bort rendelt a vacsorához s butára itta magát.

-154-

- Jobb így, azt mondta.

Hazautazó technikusoktól hirt küldött magáról az édesanyjának. Ne busuljon szegény jó asszony, él a fia, egészséges is, kenyeret keres egy műépítésznél, s most már nem bánja, akármi is lesz. A levelet idegen névre egy barátjához kell küldeni.

Mikor megjött az anyja betüivel írott első levél, örömeiben ketté tört egy dákót. Féktelen volt, szilajon vágott az asztalra. Az napra már nem érezte magát olyan egyedül, másnapra azonban már elmúlt a betük varázsa s megint üldözőbe vette szegény fiut az apja. Pedig nem volt már ebben a sápadt fiatal emberben semmi veszedelmes. A szökés, a folytonos rettegés s a kenyérkeresés fárasztó napszámja nagyon megtörték. Soha sem beszélt ilyes dologról, de azért nagyon meglátszott rajta, hogy nem törődik már a csárokkal. Éljen mindenki, de élni szeretett volna ő is.

- Élni, élni... ebben olvadt össze minden vágyakozása s megremegett és elsápadt, ha csak egy pillanatra is veszélyeztetve látta az életét. Árnyakkal volt számára tele ez a tiszta és átlátszó őszinte világ. Rendőrnek nézte a postaszolgát is s mint egy félénk gyermeket úgy kellett hazakisérni, ha már lement a nap. Megijesztette a nyitott kapu s a gázláng lobogásával jobbra-balra ingó árnyéka a lámpacszőlőnek.

Egyszer aztán úgy nyitotta be a nagy üveges ajtót, mintha kicserélték volna.

-155-

- Mi lelt Sokoloff? kiáltotta rá az egyik orosz.

- Nincs már baj - felelte - levelet kaptam édes anyámtól. Nekem irt, nem másnak!

- Az apád?

- Meghalt.

- Hazamégy?

- Nem, itt maradok.

- Mit csinálsz?

- Letelepédünk majd valami kis házba, valami kertbe épített házba a fák közé. Anyám már elindult, azt írja.

Még sem volt egészen megelégedve a dolognak ilyen elintézésével. Szerette volna, ha senkinek se lesz semmi bántódása s szépen, magától simult volna el a dolog. Kezére hajtotta a fejét s nagyon elkomorodott a féktelen öröme.

- Szegény apám.

VÉN POLITIKUSOK

-156-

I.

 herczeg kivetkőzött a katonaruhából s polgárian, egyszerű szivességgel járta körül az idegen piktorok kiállítását. Csendesen tipegett egyik képtől a másikhoz. Botja néha majd kettérecscent, úgy reátámaszkodott. Öreg, gyöngé már szegény, különösen így polgári ruhában. Mikor katona, akkor egészen más. Öreg, öreg, de összetartja, kiegyenesíti a feszes dolmány. Titkárja néha önkénytelenül feléje nyul, segíteni akar rajta s minden pillanatban készen van arra, hogy ha elhanyaglanék, gyorsan fölfogja.

A látogatás nem volt bejelentve. Néhány piktor járt mellettük s az igazgatót is a kávéházból hívták elő hamarosan. Ez is kár volt, mert a herczeg ur háromszor is kijelentette már, hogy nem szereti a ceremóniát.

- Hagyják, hagyják, jól van így, szép, szép, jó, jó.

Olyan csendesen beszélt, mint egy intim társaságban szokás. Jókedvű megjegyzéseket tett a képekre, nem volt sem tudákos, sem tudatlan, mosolyogva emelte tovább a sok fiatal közt a maga

nyolczvan esztendejét, mint a ki már megbékült mindenkivel s főfő gondja ez a sok kép, szín, művészet, a mit még mind meg kell látni, mielőtt az ember meghal.

-157-

Egy arczkép előtt hirtelen megállott. Zavarba jött az egész társaság. Az igazgató mentegetőzött.

- Nem tudtam fenséges uram, hogy szerencsétlet.

A képre egy szurós tekintetű, nagy szürke fej volt festve. A kié ez a fej, ez a legnagyobb ellensége a herceg politikájának s nem tudták addig elhallgattatni, míg haza nem küldték a falujába pihenni. Ott szegre akasztotta a nagyságát és a grófi czimert s úgy él, mint Cincinnatus. Szánt, vet s nem fog többé soha az asztalt verve dühöngeni ott, hol azt hiszi, hogy a más ember nézete hazaárulás. Tudja az utolsó gyerek is, hogy a hercegnek sok keserves órát okozott ez a goromba, vén ember.

Most azonban csak még mosolygóbb és nyájasabb lett, mikor a képet meglátta. Megnyugtatót mindenkét, hogy nincsen semmi baj, nagyon örül a viszontlátásnak s csak annyiban változott meg, hogy azután kevesebbet beszélt, szórakozottan hallgatta az igazgató előadását és úgy nézte a képeket, hogy nem látott egyet se közülök. Már nem érdekelték a vásznak s egyszer csak karon fogta a titkárt és ott hagyta az egész kiállítást.

- Máskor, máskor, mondta s gyorsan tipegett kifelé. A lépcsőnél visszaküldte az urakat, már meglátszott az arczán, hogy türelmetlen s alkalmatlan neki a sok ember.

Mikor elérték a kocsit, nem ült föl rögtön, hanem előbb elmondta a titkárnak, a mit gondolt.

- Barátom, kezdte a maga lassu, csendes hangján, tudja, mi a politikai butaság?

-158-

A titkár csak nézett s elcsodálkozott a kérdésen.

- Az, hogy mi elüldözzük azt az embert, érti?

- Értem.

Az uton nem beszéltek, mert lármázott a kocsi. A jó öreg ur hátradólt a párnára s nagyon elgondolkozott. Nem köszönt vissza senkinek, a ki kalapot emelt előtte az utcán, még a szemét is behunyta, csakhogy senkit se lásson.

II.

Másnap már az egész város beszélt a dologról. Egyik ujság azt mondta, hogy ez a történet jelent valamit, a másik észre se vette, de megindultak a kombinációk, szóval esemény lett belőle. Azt is beszéltek, hogy a herceg ur politikai zsenialitásának tündöklő jelét adta újra, a gróf pártján levők begombolkoztak s meg voltak győződve arról, hogy megint kieszelt valamit a vén róka. Abban megegyeztek, hogy kicsinált história volt az egész. Véletlenek alig akadnak a politikában, akar, okvetlenül akar valamit az öreg.

Másnap, a mikor a herceg fia fölment a klubjába, egyszerre megrohanták s ha tizfelé szakad, akkor se lett volna képes mindenre megfelelni. Különbem sem tudott semmit, hagyjanak neki békét.

Egy közeli asztalnál kártyázott a gróf fia. Sokat vesztett már, mert rossz kedve volt. Bosszantotta minden. Ha egy kártya véletlenül fölfordult osztás közben, azért már dühbe jött s rossz kedvvel szólott oda a többihez, a mikor nagy zajjal körülfojták a fiatal herceget.

-159-

- Nem szeretem, ha a vén emberek komédiát játszanak.

A herceg elvörösödött. A tömeg utat nyitott neki s ő az asztal mellé állott. Egy pillanatra megszűnt a játék, ránézett mindenki. Tudták, hogy mi következik, de azért kíváncsiak voltak. Később beszéltek, hogy a fiatal herceg szépen csinálta a dolgot, nyugodtan, elegánsan. Ebben a teremben még az indulatok is alkalmazkodnak az alapszabályokhoz.

- Nem magyaráznád meg jobban?

- Neked nem.

- Majd küldök másokat.

- A mint tetszik.

A gróf nagy veszteséggel ment haza. Szinte jó volt neki ez a kis intermezzó, mert a milyen rosszul járt a kártyája, még a kabátot is lenyerték volna a hátáról. Így legalább megmentett még valami kis pénzt.

Másnap megverekedtek.

Háromszor lőttek egymásra. Közelben volt egy elhagyatott falusi ház. Az visszhangot adott a durranásoknak. A ház a hercegé. Hosszu, lapos épület, csak pihenni lehet benne a sok munka után. Most csak egy öreg, félkaru katona lakott benne s az tipegett elő a lövésekre.

- Aha, lónek, lónek... Jól esett szegénynek ez az ismerős muzsika.

A második lövésnél is félrementek a golyók. Nevetségesen tele voltak töltve a pisztolyok. A

gróf félig hangosan oda is szólott a maga embereinek. Izgatott volt, boszantotta a fegyvere, a melynek a puszkaporról megtöltött csöve nehezebb volt az agyánál.

-160-

- Nem vagyok diák, ne csináljanak komédiát belőlem.

Be se fejezhette a mondatot. Az utolsó hang a torkán akadt meg. A másik pisztoly nagyot dörrent s a gróf előrebukott a lövésre. Lehunyta szemét, a fegyver kiesett a kezéből s úgy czepelelt be a herceg házába, mint egy formásra faragott nehéz tuskót. Pár perc alatt elhagyta az eszmélete is. A mikor ráfektették a vén katona kemény szalmazsákjára, félrebeszélte. Azután sehogyse beszélt. Ugy elgyengült, hogy egy gyermek könnyen földhöz verte volna s alig maradt valamicske vér a testében.

Rögtön értesítettek az esetről mindenkit, a kit csak érdekelt. A vén katona a küszöbre tette a sapkáját, abba dobta be mindenki a névjegyét, a ki csak eljött betegnézőbe. A házban nem volt annyi szoba, hogy fogadni is lehetett volna benne, a sebesülthez pedig nem eresztettek be senkit.

III.

A beteg apjánál csak valamivel hamarabb érkezett meg az öreg herceg. A fiával jött és zsörtölődött az egész uton.

A mikor az öreg gróf két szürke lova befordult a kapun, a házi gazda szobájába küldte a fiát s egyedül ment a vendég elé. Mosolyogni próbált s messziről integetett már, hogy nincs semmi baj, jobbra fordult minden, nem kell megijedni.

A gróf nagyban készülődött egész uton arra, hogy mint fog belépni. Magába fojtotta azt a nagy indulatot, a melytől megremegett mindenki, a ki még csak látta s elkészült arra is, hogy akár halva találja a fiát. Lassan fog beszélni, nem okol senkit, se parasztot, se urat nem ver agyon dühében, csendesen viseli el sorsát. Látta, hogy az különös lenne, ha ő káromkodva öntené ki magából az epét, s úgy viselné magát, mint egy közönséges paraszt. Mikor a házat meglátta, összerándultak arcán az izmok s összes erejére szüksége volt, ha nem akarta elárulni, hogy szenved. Ha utat engedett volna minden elfojtott érzésének, felbődült volna, mint az oroszán. Összeszorította az ajkát s szinte nyögve szólott a kocsisához:

-161-

- Gyorsabban!

A mikor az öreg herceg eléje tipegett, egyszerre elhagyta minden hidegvére. Leugrott a kocsiról s összeszorított ököllel rohant feléje.

- Mi van a fiammal?

- Már jobban van.

- Az ur felel érte! Megölték...

Akkor már befelé mentek. A herceg ment elől, minden pillanatban hátrafordult s még a csizmát is szerette volna lehuzni a gróf lábáról, hogy ne kopogjon olyan nagyon.

- Csendesen, fölédre.

- Viszem innen! - mondta a gróf.

Eljűk jűtt az orvos is és csitította őtet.

- Viszem a fiamat, mondta még egyszer a gróf, hogy hallja ez a másik ember is.

- Nem engedem, felelte az orvos.

A vén ember valami nagyot akart mondani erre, de az ajtóig jutottak s most már ő ijedt meg a hangos beszédűtől. A fiához még nem eresztették be, csak az ajtó üvegen át mutatták meg neki. Bozontos, szürke szemöldjei összerándultak, a mint az ágyon meglátta a sápadt arcú, mozdulatlan embert.

-162-

- Szegény - mormogta és sóhajtott. Ha meghal! - Erre a gondolatra megint ellepte a dűh. Olyan volt, mintha meg akarná rázni a falakat, hadd omoljon össze az egész ház.

- Nem hal meg, biztatta az orvos. Csak nyugalom, nyugalom...

Nyugodt is tudott lenni, ha ráparancsoltak. A fiatal hercegtűl végig hallgatta az egész dolgot. Csak a szeme tűzelt, ő maga pedig mintha odaragadt volna a székhez. Nagyon szivesen földhöz vert volna legalább egy tányért, a mint ziháló mellel, jól előrehajolva nyelte az elbeszélést, de nem tette.

- Holnap megyek, mondta, a mikor egymás mellett szorongva megvacsoráztak a kis zöld szobában.

Dehogy ment. Csak nem hagyhatta el a házat a nélkül, hogy ne lássa a fiát. Az pedig nem is tudta még, hogy itt van az apja, csak épűlt napról-napra. A mikor aludt, megmutatták az öregnek egy-egy percze s a vén goromba ember egyre nyugodtabb lett. Már vigyázni se kellett reá, szépen hozzászokott a csendességhez, s a leghátulsó szobában együtt tőrte a jeget a herceggel. Alig volt kívűlők valaki a házban. Összeszorultak, mint a szegény emberek.

A nagy közelség sok mindenre megtanította őket. Ha magukra maradtak, keveset beszéltek, de

ha az ember mindig két-három lépésre van valakitől, már kitalálja, hogy mit gondol a másik. A mikor telepíáztak egy szobát, úgy érezték magukat, mintha átbeszélgették volna az egész délutánt. Este úgy fogtak kezét, olyan szépen bucsuztak egymástól, mintha mind a ketten meghalni készülnének. Utóbb már, ha el tudták kerülni a kíváncsiakat, karonfogva sétáltak a réten s a gróf nagy igyekezettel segítette át egy-egy árkon a hercezet. Bizonyos melegség volt a szemükben, ha egymásra néztek s talán egy-két esztendő is elvállaltak volna egymástól, ha az lehetséges lenne.

-163-

- Hogy van a gyerek? - ezt megkérdezték egymástól minden reggel. Utóbb már csak szokásból, mert a mikor már nem kellett félni a haláltól, igazán csak egymással törődtek, azt csinálhatták a fiatalok, a mi nekik éppen tetszett.

JÁVOR FŐHADNAGY

-164-

I.

Már jártam egyszer grófi palotában s akkor, mikor az urak is odahaza voltak, nemcsak a cselédek. Ez nagyobb dolog, mint a mekkorának az első perczben látszik, mert nem mindenki mondhatja el magáról ugyanezt tiszta lelkiismerettel. Nem találtam olyan szépnek belülről a grófi házat, mint a hogy azt gimnázista koromban képzeltük el mi kis diákok, mikor nagy álmélkodva vágyakoztunk be a régi, híres Bánffy-palotába. Annak az erkélyén állott Báthory István ónagysága, mikor akasztófára huzatta az egyik Pókait s a mi török, magyar, szász és oláh sokadalom csak volt Erdélyben, az mind ott a híres nagy palota előtt ért véget. Hogyne vágyakoztunk volna utána, olyan volt előttünk, mint a mese.

Ez a másik palota kicsi és semmi története nincs. Egészen új. A szabadságharcz után idetelepedett valami osztrák gróf, mert itt kevés pénzzel is ur lehet az ember, odahaza pedig annyi a millió, hogy elvesz közöttük egy pár százezer forint. A pajtások közbenjárására olcsón szerzett olyan földet, a mit elkótyavetyéltek a gazda talpa alól, megépítette rá a kastélyt s mikor a fia már megkomolyodott és feleséges ember lett, szépen elszenderült az öreg gróf. A fiatal Waldstein tovább gazdálkodott. Felgyújtották egynéhányszor, mert nagyon verte a cselédeit, de hát egy pár kazal, két, három asztal mi egy olyan nagy uradalomban? Nem baj, ha le is ég, csak rend legyen s ne czzammogjon az a kutya paraszt, ha kijár a kenyere.

-165-

Közben gyarapodott a család is, született egy kisasszony és egy urfi. Nőttek, nagyok lettek, végiggyötörtek egy csomó nevelőnőt, a kit idevetett a rossz sorsa s beléptek a világba. Már két fiatal Waldstein gróf lakott a kastélyban, de az apa bizony már gyengülni kezdett. Megbékült a cselédeivel, rájuk uszította a fiát, lovagolt, vadászott és ivott, ez volt az egész foglalkozása. Néha leereszkedett az asszonyokhoz, hanem az ritkán történt, majdnem eseményszámba ment, ha szóba állott velük. Rendesen csak a legszükségesebbekre szorítkozott, ilyen volt az apja is és ilyen természete lesz a fiatal uraságnak is, mert már kezd beletanulni.

A kisasszony szép, magastermetű leány volt, de hideg, az anyja pedig igazán nem számított semmit. Észre se vették, hogy ott van. Nem termett ebbe a társaságba. Szótlanul elvonult, naplót vezetett szegény még most is, pedig már egy kissé elkésett vele, nem szólt semmibe, örült, ha békeességben hagyták. Ha nagy vendégség volt a házban, mindig fájt a feje. A leányát is igyekezett rávenni, hogy naplót vezessen, hanem mikor látta, hogy semmire sem megy vele, teljesen békét hagyott neki. Fájdalmának a maga könyvében adott kifejezést.

Egyszer, nem régiben, a gróf ujsággal jött be az asszonyokhoz. A leány azzal mulatta magát, hogy az öreg francia kisasszonnyal most már tizedszer vagy huszadszor elmondatta magának első szerelme történetét. Nagyon szentimentális történet volt ez, elesett vőlegény is volt benne s milyen hoppon maradt a szegény menyasszony! A grófné sóhajtott és könnyezett.

-166-

- Huszárok jönnek - mondta a gróf s fölmutatott egy levelet. Nem kérdezte senki, hogy miért jönnek a huszárok, hát tovább mondta kérdés nélkül.

- Ló kell nekik, holnap itt lesz négy tiszt tizenkét legénnyel. Nagyon szivesen kell majd fogadni őket.

- Miért? Kérdezte a leány.

- Mert másképp nem vásárolnak. Kényes nép ez.

- Nem vagyunk kupeczek.

- Szép mondás, de jobb katonának adni el a lovat, mint civivilnek, ezek fizetnek jól.

- Ki írja a levelet?

- Valami Jávor főhadnagy, de az ezredes bizta meg velem.

- Nagyon közönséges név.

II.

Mikor lekanyarodtak a huszárok a hegyről, kigyült az udvarra a cselédség s aztán úgy kapkodták el az utolsó közvitéztől is a lovat, mintha régen várt vendégek lennének a katonaurak. A gróf ur a verandán várta be a tiszteket s feszesen köszönt, mintha ő is legalább tábornok lenne. Nem jó előre megmutatni, hogy nagyon várt reájuk. Majd csak benn a vacsoránál lesz szives házigazda, elég az a katonáknak. Azt a nagy szivességet nem úgy értette, hogy ő is meghajtsa a derekát, hanem az asszonyok... az már egészen más. Az ezredes bemutatta a többi tisztet is és Jávor főhadnagy ur aszonnal lement az istállóba, a lovak után nézni. Nagyon futólag köszönt, inkább csak mormogta, hogy örvend a bemutatásnak. A gróf kivágta a mellét s nagyon utána nézett ennek a fiatal embernek. – Furcsa kölyök – azt mondta odabenn a fiának.

-167-

A grófnénak ez idő szerint nagyon fáj a feje, a francia kisasszony pedig a vendégszobákkal volt elfoglalva, egyedül maradt a tágas szalonban a leány. A tiszt urak körülvették, a két Waldstein is közjűk elegyedett. Beszéltek, de néha fönnakadt a társalgás, sokszor néztek az ajtóra.

– Hol marad Jávor főhadnagy ur? kérdezte a gróf kisasszony.

Az ezredes kimentette.

– Tizenhat ló sok munkát ad, azt mind meg kell nézni.

– A tisztieket már mind végig lovagoltam – vetette közbe a legfiatalabb, egy kis szőke kadét.

– Igen? Szép... hagyta reá a leány s már másról beszéltek, a mikor bejött a főhadnagy. Katonásan meghajtotta magát, jelentette az ezredesnek, hogy minden rendben van. Párszor röviden kérdezett egyet s mást, a mi éppen érdekelte s éppen olyan röviden felelt, ha tőle kérdeztek valamit. Mikor jelentették, hogy találva van, karját nyújtotta a francia kisasszonynak s a kis kadét sarkantyú-pengetve vezette asztalhoz a szép grófkisasszonyt. Az asztalnál is távol esett a grófkisasszonytól a főhadnagy, oda sem igen nézett. Mikor fölállottak, akkor találkoztak egy pillanatra. Jávor aztán a francia kisasszonytól egy levélpapírt és borítékot kért. A kisasszony tovább adta a kívánságát, mert neki éppen nem volt, így aztán a grófnő is megtudta, hogy Jávor levelet ír ma este. Nem nagyon törődött az egész közönséges emberrel, de azért mégis kíváncsi volt arra, hogy kinek ír?

-168-

Reggel majdnem egyszerre léptek ki a verandára. A főhadnagy a kezében tartotta a levelet s az istálló ajtajából magához intett egy huszárt.

– Postára adod.

– Itt nincs posta.

A grófnő adta meg a felvilágosítást.

– Csak két órányira, a másik faluban. Könnyen el lehet téveszteni az utat, ha megengedi, majd én föladatom.

Egy lovász az udvaron jártatta az ezredes lovát, az vette át a levelet. A főhadnagy meghajtotta magát s csak annyit mondott: Köszönöm. Mikor betette maga után az ajtót, majdnem indulatosan vette ki a grófnő a lovász kezéből a levelet. Valami olyanféle név volt a borítékra írva, mint a milyen a főhadnagy neve, közönséges, mindjárt el is felejté az ember. Valami kisasszonynak szólt a levél. Bosszankodott is egy kissé. Valóságos mellőzés az, a hogy elbánik vele ez a két csillagos Jávor, kedve lett volna megmutatni, hogy egy Waldstein grófkisasszony más fajta leány, mint az, a kinek leveleket irkál. A szép leány szinte forrót lehelte, a mint indulatosan emelkedett a keble, megégett volna valami idegen, ha melléje kerül. Az udvaron csak cselédek jártak, nem is túrtóztette magát nagyon a haragban. Kiállhatatlanok ezek a közönséges emberek, ha előkelőt akarnak mutatni.

-169-

Mikor a fiatal Waldstein kijött, egyszerre a régi kisasszony lett. A fiatal gróf urnak már kezében volt a lovagló-ostor s a ló helyett a lábászárát csapkodta véle. Leült a nővére mellé, itt szolgálták fel számukra a teát, a gróf urfi cognacot is ivott néhány pohárral s nagyon henczegett. Minden apropos nélkül rámutatott a Jávor szobájának ajtajára s az asztalkán áthajolva hadart.

– Kedvem volna megtanítani valamire ezt az urat.

– Mire?

– Becsületre. Végigverni rajta, tudod, végigverni...

A grófnő végignézett rajta és biztatta.

– Tedd meg.

Aztán hamar elment. Mig lassan végigment a folyosón, sok mindent gondolt össze-vissza. Egyszer hirtelen vissza is fordult, mintha mondani akarna valamit, hanem csak tovább ment. Benn nevetett is. A bátyjára gondolt, a ki végig akarja verni a főhadnagyot. Egy olyan embert! Kiállhatatlan, de azért szép és erős férfi, jó lesz nem kötni ki vele a fiatalabb Waldstein grófnak.

III.

Persze nem minden megy úgy, mint a hogy az ember előre elképzeli. A fiatal Waldstein kilovagolt a mezőre s a gyors galopp elvette a verekedő kedvét. Ha a szél megjárja egy kicsit az

ember fejét, okosabbat gondol. A huszárok pedig két napig ott maradtak. Sok ügyyel-bajjal járt, a míg a lovakat behozták a legelőre s a sok vad csikókba belekeféltek egy kis civilizációt.

-170-

Második nap már a francia kisasszony adott levélpapírost és borítékot a főhadnagynak, reggel hívás nélkül jelentkezett a lovász a levélért. Így volt ez a harmadik reggel is s akkor délelőtt állította elő eladó lovait a gróf. De nem csináltak vásárt. Az ezredes gavallér ember volt, nyélbe akarta valahogyan ütni a dolgot, hanem nem értett a lóhoz. Jávor diktált, a többiek csak bólingattak a szavára. Tekintély volt közöttük, nem mertek ellenkezni vele.

- Még, méltóságos uram, még - mondta, a mikor már félreküldött egy egész kis ménest - egy sem nekünk való ezek közül.

Többet is mutattak, azok közül se vált be egy se.

- Könnyebbeket kérünk, van még?

- Nincs több.

- Nagyon sajnálom.

Az öreg gróf ingerülten parancsolta vissza a lovait, de Jávornak egy arczizma sem mozdult meg. A *nagyon sajnálom*-mal mindent elmondott, a mit akart. A postáról visszatérő lovász levelet hozott neki. Apró, kerek, kis leányi betűkkel volt reáírva a cím. Nem olvasta el, hanem zsebre tette. Azután nagyot sétáltak a parkban, ide már a grófkisasszony is elkísérte őket. Össze-vissza csatangoltak. A kis kadét hiába udvarolt, rá se hallgatott a leány, hanem magához lánczolta Jávort és vele beszélgetett.

- Innen hova mennek, főhadnagy ur?

- Én Dorogra, a többiek visszamennek Pestre.

- Azért kérdem, ha majd levele jön, intézkedem, hogy utána küldjék.

- Köszönöm, de nem jön már több. Majd magam veszem át az üzeneteket.

- Dorogon?

- Dorogon.

Mikor visszatértek a kastélyba, a fiatal Waldstein azonnal megrohanta a hugát.

- Mit beszéltél vele?

A leány izgatott volt, majd hogy félrelökte utjából a bátyját.

- Hagyj!

Az ebédre csak későre készült föl. Sokáig ült a tükör előtt, a nélkül, hogy belenézett volna. Összekulcsolt kezeit lehullatta a térdére s nem is gondolkozott, mert igazán nem nyert formát az agyában semmi. Mikor egy cseléd utána jött, felrezzent. Előbb azt gondolta, hogy beizen valamit és külön ebédel, hanem aztán szinte erőszakos elhatározással sietett végig a szobákon az ebédlőbe. Csak nem fog megijedni egy Jávortól, szégyen, hogy csak rá is gondolt.

Ebéd alatt már nagyon izgatott volt. Jávor ma mellette ült, de azért alig beszéltek valamit. Egyszer gyorsan kérdezte a grófnő:

- Kije van önnek Dorogon?

Mikor a főhadnagy ráemelte szemeit, szükségesnek tartotta, hogy folytassa is a mondatot.

- ... Sok ismerősöm van ott, talán azok között lesz.

Jávor tagadólag intett a fejével.

- Nem hiszem. A jegyző leánya...

- Rokona?

- Nem, menyasszonyom.

- Az?...

Délután készültek a tisztek. A huszárok elővezették a lovakat, a vendégek még beszélgettek egy keveset a verandán. A kis kadet a grófnőtől engedelmet kért arra, hogy még többször is kijöhessen. A grófnő megvárta, míg odapillant a főhadnagy s akkor felelt.

- Jöjjön, jöjjön, nagyon szívesen látjuk.

Mind nagyon melegen bucsuztak, csak a főhadnagy emelte egyszerően a sapkájához a kezét. Lóra ültek. Vissza is integettek még a kapuból, de azt már nem látta a leány. Egyszerre valami szürkéség rakódott le a szemére, csak nézett, de olyan révedezve, mint a vakok.

Mikor már a por is eltűnt a lovasok nyomán, a fiatal Waldstein mondta ki a legelső szót. A hugához beszélt és a hegyi ut felé integetett a kezével.

- Csak az a ficzkó boszantott.

-171-

-172-

A grófkisasszony jó nevelésű leány volt, hanem azért megfogta a bátyja kabátjának a gallérját s továbblódította maga mellől.

- Eredj innen!

- No mi bajod? Mi lelt?

A leány nem felelt semmit, hanem nagyon gyorsan ment vissza a szobába. Ha nem siet, a férfiak előtt esett volna ki szeméből a köny, ezt pedig a Waldsteinok nem értik.

A KIS VÖRÖS ZÁSZLÓ

-173-

I.

 hegyek köröskörül párologni kezdtek a nagy eső után, a katlan aljáról jól lehetett látni, hogy mint emelkedik az ég felé a gyöngye páratömeg, melybe lukat ütött néha a szél. Az így támadt kapun átnézve még szebb volt az ég, szürke rázába foglalva egy darab tiszta, üde kékség. Már ezután jobb idő lesz, ha az Isten is úgy akarja. A meredekről minden oldalon apró árkokban csurgott alá a víz az üstszerű völgybe, a mit be nem ivott belőle a föld, az meggyülemlett a katlan alján. Előbb csak a bakkancs sarkát lepte el, később már bokáig mászkáltak benne a legények és káromkodtak olyan halkán, hogy csak a szomszédjuk hallhatta meg.

- A teremtésit az ilyen időnek.

- Hagyd el, elmúlt már.

- Csak vinnének ki innen!

- Hova?

- Mindegy az, ki, ki, verje meg az Isten ezt a poklot.

Csak ott volt nyugalom, a hol az öreg járt közöttük. Egy kis szürke tábornok, szörnyen megviselt köpönyegben, a miből kilógott a vörös bélés, ez volt az öreg. Nagy szeretettel neveztek így el a katonák. Mindenütt megfordult s még az ő szurós, szigorú szemein is látszott a türelmetlenség. Érthetetlen nyelven beszélgetett egy mellette járó tiszttel s egy kis elrojtosodott végű ostorral mutogatott erre, arra. Nagy csontos lovát utána hozta egy katona. A derék állat, mintha odahallgatózott volna a beszédre, okosan nézett s rágta a zablát. Különböző csendes volt minden, mintha az állatok is megéreztek volna, hogy nem szabad lármázni. A legények lassu suttogása csak annyi volt, mintha egy kis szél suhogna valami ritkásban. Az ágyuk elé fogott lovak egymáshoz dültek a rud mellett s mikor elment mellettük a tábornok szürkéje, mintha kérdezősködtek volna tőle:

-174-

- No pajtás, nem tudsz valami újabbat?

Egyszerre a hegy mögött nagyot dördült egy ágyu. Az öregot lóra segítette az a tiszt, a kinek eddig utasításokat adott, a szürke megrázta magát s rohant vele. Egy perc alatt rendbe szedte magát mindenki. Az ágyus lovak belekapaszkodtak a hámba s rohantak a nehéz csövekkel fel a hegyre egy eliszapolt útfélen, melynek közepére nagy árkot mosott magának a víz. Egyéb se hallatszott, csak az ostorok csattogása a lovak bőrén, a kerekek tompa dübörgése s vezényszó mindenfelé. Felkerült a fegyverekre a szurony, a fiúk összenéztek s rohantak az ágyuk után. Az öreg a hegyoldalban állott az ut szélén, szemével beszélt a fiaival s kergette a tiszteket erre, arra egy-egy izenettel. Mindjárt ott volt, ha valahol megrekedt a rohanó tömeg, kettőt-hármat kiáltott, rendet csinált s megint tovább nyargalt. Kis száraz teste ügyetlenül lötyögött a nyeregben, a mint egy-egy gödröt vagy csuszós árkot kikerülve, jobbra-balra ugrált alatta a ló.

-175-

Tul kemény verekedés következett. Az ellenségre, mely a sereg otthagytott kisebb részével harcolt, rémítő hatást tett az új roham. Egy darabig kétségbeesett ember módjára védekeztek, de vad futásnak eredtek, mikor haragosan mennydörögni kezdtek az ágyuk. A szürke ló toporzékolva nyihogott s ki-kitépte a tábornok kezéből a kantárszárat, nagy örömeiben játékra adta a vén fejét. Késő estig üldözték a futókat, az öreg is ott nyargalt közöttük egy csomó tiszttel s rendelkezett, hogy a legelső faluban pihenjen meg a legénység. Aludjék mindenki, holnap is nap lesz.

II.

Közel volt egy falu, de nem lakott benne senki. A lakosság magához vette, a mit egy könnyen elhurcolható és elmenekült a hegyek közé, onnan hallgatják az ágyulövéseket; ha ez a förtelmes lárma megszűnik, majd újra visszajönnek. Az elhagyott falunak olyan képe van, hogy kedve kerekedik az embernek a sírásra, ha ránéz. Egyszer fel is gyujtották már a háboruszkodás alatt, végén kormos, csonka falakat mos az eső, hanem egy csomó ház, valami istencsodája következtében nem akart meggyulni, talán nagyon nyirkos volt már fedeleiken a szalma. Ezek is szánalmasan üresek s átjárja bennük az embert a hideg, ásít az ablak, az ajtó-kilincsen, kapusarkon sír a rozsdás s fűtől bennük a szél a gazda után.

Az elcsigázott katonáknak nem kellett se étel, se ital, csak valami fedélféle és száraz talaj a testük alá. Megrohanták a házakat, senki se törődött se parancscsal, se a barátjával, csak végigvetette magát a földön s elnyújtózkodott. Némelyik még beszélt is valamit, hogy győztünk, megmutattuk nekik - de már ha kedve lett volna tovább beszélni, akkor se lett volna senki, a ki meghallgassa. A káplárok gallérjaiknál fogva czibálták fel a strázsákat, sokszor hátbaverték a legényt, míg egy kis életet önthettek belé; bódultan mélyen aludt az egész tábor. Néhány kizavart kóbor kutya vonított a kertekben s csendes suhanással csapott el a házak felett egy-egy bagoly.

A tábornokot néhány tiszt a bíró házához kísérte. Ugy volt bejelentve, hogy ez a leginkább lakható odu az egész puszta faluban. Egy őrmester is velük jött. Hóna alatt hozott egy csomó térképet és rajzot, ezekből kell majd valahogyan kiokoskodni a holnapi napot.

A ház telve volt már. Minden zugban aludt egy-egy legény, majdnem remegett a sok horkoló, mély álomba merült ember alatt a padló. Egy fiatal tiszt szörnyen megbotráncozott azon a szemtelenségen, hogy már a tábornok kvártélyába is betört ez a népség s rugdosni kezdte a csizmája orrával azt a legényt, a ki legközelebb feküdt az ajtóhoz.

A tábornok rákiáltott:

- Hagyjon békét neki, minek bántja?
- Mehetnének talán másfelé is.
- Elférünk.

A padlás közepéről egy homályos lámpa csüngött alá, az őrmester beállította egy zöld virágcserepbe s úgy tette az asztalra. Előkészítette a tintát és tollat, friss czeruzákat hegyezett, az asztal egyik sarkán hagyta a térképeket, csendes jóéjszakát kívántak mindnyájan és elmentek. Az öreg leült az asztal elé; száraz ujjával végigszorongatta párszor a homlokát s gondolkozni kezdett. Kinn ór járkált föl s alá az ajtó előtt, olyan szabályosan, mint egy óra, benn öntudatlanul fordult egyet az oldalán egyik-másik legény, beszélt is valamit álmában s aztán megint csak a lámpa sercegett s olyan csend lett, hogy a mellényzsebből is kihallatszott az óra rendes tiktakja. Az öreg katona sóvárogva vetett egy pillantást a sok alvó legényre s hogy rá ne gondoljon a nyugvásra, visszafordult az asztalhoz és dolgozni kezdett. Egy térképet szegzett az asztalhoz, föléje hajolt s mereven nézte sokáig. Megjelölt az ujjával egy-egy pontot s tovább ment szemeivel, valami mást keresve, olyan csendesen huzta végig a vonalakon az ujját, mint a gyermek, mikor olvasni kezd s fél, hogy elveszti a sorokat. A kiszemelt pontokat megjelölte egy-egy gombostűre tűzött zászlócskával s úgy gondolkozott a munkája felett, mintha sakkoznék. Néha megdörzsölte a szemeit s közelebb hajolt a papírra, hogy jobban megnézhesen egy-egy apró betűt.

Egy falu nevét mégse tudta elolvasni. Már nagyon kifáradtak a szemei, megpróbálkozott háromszor, négyszer is az olvasással, de sehogyse ment. A lábainál egy értelmes arcú legény aludt, azt fölrázta az álmából. A legény félálomban bizonyosan azt hitte, hogy valamelyik pajtásával van dolga, mert fenyegetődött, hogy felrugja azt, a ki bántja; hanem gyorsan talpraugrott, mikor észrevette, hogy ki költögeti.

- Tudsz olvasni? - kérdezte az öreg.
- Igen, jelentem alásan.
- Olvasd hát ki ezt a nevet.

A katona rámeresztette szemeit az apró betűkre s szótagolva, mint a hogy ezt az iskolában szokták, kiolvasta a falu nevét.

- Gereben, jelentem alásan.
- Jól van, fiam, aludjál tovább.

A legényt még félszeggel megnézte, hogy mi lesz Gerebennel s azután feküdt le megint. A tábornok letüzött Gereben mellé egy kis vörös zászlót, aztán lejebb csavarta a lámpa lángját s végig feküdt az asztalon. Még fekve nézegette egy darabig maga előtt a térképet s úgy aludt el.

III.

A legényt oly gyorsan támadta meg a rémület, hogy a mikor visszafeküdt az asztal sötét árnyékába, reszketni kezdett. Hirtelenében nem tudta összeszedni az esztét, azt se tudta, hogy miért ijedt meg olyan egyszerre, csak a feje főtt, mint egy katlan, a testét pedig át meg átjárta valami hasogató hideg. Eléje tolult egy csomó zavaros képben Gereben, a faluja. Ott született, ott nőtt fel, szóval egy kicsi rész az övé abból a faluból és most mi lesz vele? Az a kis vörös zászló valamit jelent. Hogy mit, azt nem tudta, de valami értelme kell hogy legyen. Rosz, roszt, bizonyára roszt. Egy csomó piros szín jelent meg előtte, olyan, a milyent legutoljára látott. Vért, sötétes meleg vért, egy ellenséges sátor, a mit darabokra téptek dühükben, mikor egy csomó emberélet árán hozzájutottak; egy égő falu, ott is vörösek voltak a lángok s majd megszakadt a kemény katona-szív is, úgy jajgattak az emberek, a mint a lángok elől beleszaladtak a puska-tűzbe. Kavargó vörös lett előtte az egész világ, a közepütt égett a kis gombostűre tűzött zászló.

Igyekezett lecsendesülni, de nem tudott. Valahogy eszébe jutott, hogy imádkozzék. Elkezdte morogni a Miatyánkot, mint egy masina. A szája járt, az esze pedig elrohant a faluba. Fejére huzta átázott köpönyegét, ez hűsítette homlokát és az arcát, de csak rövid ideig. Pár perc

mulva már úgy érezte, hogy megszáradt rajta a köpönyeg s égette a posztó. Szomjas volt. Csak a karját kellett, hogy kinyujtsa a vizért, a sarokban egy cserépkorsó állott, jót huzott belőle. Dohos, poshadt víz volt a korsóban, de azért jót tett.

Egyszerre gyökeret vert az agyában a gondolat, hogy Gereben el fog pusztulni. Felgyújtják. Hogy miért, azt nem tudta, de érezte, hogy bizonyosan úgy lesz. A háboruskodás alatt annyi felperzselt falut látott már, hogy egyszerre erre gondolt s ezt aztán nem is verhetne volna ki az agyából semmi. Az öreg kurucz ember, lehet hogy haragszik valamiért a falura. Talán mert igen kevés katonát adtak, mindössze három legény jött el. Vagy egyéb a baj, mindegy az, csakhogy égni fog a falu, a nyárfák megszenesednek két oldalt az uton, beomlanak a házak, a pajtákba beég a sok szép ló és tehén, milyen lárma és jajgatás lesz, uram, Istenem. Már látott és hallott mindent. Ugy előtte állott az egész kép, mintha három lépésről nézné a nagy pusztulást. Lázás álmában sírni kezdett s fölriadt.

-180-

Körülnézett, hallgatódzott. Aludt mindenki. Künn az őr egyhanguan paskolta lépéseivel a sarat, az talán még benézhetne az ablakon. Meg kell várni, a mig messzebb megy. Künn mind csendesebbek lettek a léptek, már a ház tulsó felén járhat az őrsem. A legény gyorsan felugrott s csendesen, még egyszer körülnézve előbb, ráhajolt a térképre. Lassan kihuzta a kis vörös zászlót a papírból s találomra, sietve is, nehogy észrevegye valaki, leszurta valahova másfelé.

Ne féljetez otthon, nem lesz a falunak semmi bántódása.

A KÉS

-181-

I.

Mikor a kis Krausz gyerek született, vele majdnem egyszerre érkezett meg a halál is. Az orvos előbb csak azt mondta az apjának, hogy: a gyermek egészséges, de az anyja, az anyja, lehet, hogy baj lesz. A szegény ember, ki a másik szobában remegve leste családja gyarapodását, elsápadt s bambán nézett maga elé, mintha nem értette volna meg teljesen, a mit az orvos mondott. Mindenre gondolt, de arra nem, hogy elveszthetné azt a szép, erős, nagy asszonyt. A ki mindenben olyan bátor volt eddig is, csak nem hagyja el egyszerre a helyét most, mikor nagy kötelességek várnak rá a gyerekekkel. Egy perc alatt átszaladt az agyán, hogy az asszony volt a lelke az üzletnek is, a háznak is, nélküle nem ment semmi, mellette gyenge kis törpévé silányodott ő. Hogy is lehetne az, hogy egyedül maradjon? Valaki csengetett a boltajtónál. Kiment s mint egy gép, melyben megtárgult a rugó, tétovázva töltötte meg egy gyerekeknek az eczetes üvegét. Az asztalon felejtette a négykrajczárost s botorkálva ment vissza a szobába.

- Édes jó Istenem, mi lesz? - suttogta magában s a széken ülve összegörnyedt és úgy mozogtak az ajkai, mintha imádkozott volna. - Te tudod, hogy nem tudok én már egyedül élni, te tudod, hogy ő volt nekem mindenem, te, te, te - segíts uram, ha tudsz.

-182-

Az orvos kijött s utánatolakodott a bába is a gyermekkel. A szegény nénike babonás volt, azért hozta ki a gyermeket, hogy ne szivjon be ott benn halottszagot, ha majd mindjárt behunyja szemét az asszony. Friss, üde levegő kell ennek a kis tüdőnek, ha olyan hasogató, czudar szél nem fujna odakinn, mindjárt meg is kóstoltatná vele. Krausz csak bámult a gyerekre, de semmi öröme se telt benne. Az orvosra is nézett, de csak úgy, mint akár a székre, vagy az asztalra, belebutult abba a kérdésbe, hogy: mi lesz? Benn egy szomszédasszony erősen hozzákoczcztantott egy üveget az ágy fejéhez, ez a koczczanás fölébresztette s ijedten kiáltott az orvosra:

- No, mi van?

- Még nem tudok határozottan felelni.

- Még nem, - révedezett maga elé a szegény boltos... hát mikor?

- Mindjárt, de kérem édes Krausz ur, legyen készen mindenre.

- Mindenre... Tekintete véletlenül a kis vörösképű gyerekre esett. A csecsemő idétlenül tátogatta a száját s vékony, szintelen ajkait szivta be az inyére, mintha szopnék. A szegény ember csak a vörös, csunya arcát látta s elfordult tőle. Benn nehezen nyögött az asszony. Az orvos visszament hozzá s beadott neki valami csillapítót, de ezt már be kellett önteni a szájába, mert nem tudta szétnyitni az ajkait. Lázában valami fényes csillagokat emlegetett s többször mondta el ezt a nevet: Samu, Samu. Így hívták az apját s most talán ugyanezzel a névvel a fiára gondolt. Mikor már semmi remény sem maradt többé, a szomszédasszony kiment a boltos után.

-183-

- Jöjjön, jöjjön, ha még élve akarja látni.

A szegény ember csak leesett az ágy mellé és végtelen kétségbeeséssel nézett reá. Nem volt egészen tisztában magával. Észre se vette, a mikor meghalt az asszony, figyelmeztetni kellett, hogy most már menjen ki a friss levegőre, járjon egy kissé az udvaron.

II.

A fiára soha se tudott jó szemmel nézni. Küzdenie kellett magával, mert érezte, hogy néha

gyülöli. Abból is olyan beteges, meggörnyedt, nyomorékforma ember lett, mint a milyen ő. Ha ránézett, arra gondolt, hogy bizony nem lenne a világnak semmi kára abból, ha ez a fiu nem kóborolna rajta. Mikor teljesen tönkrement s mindenét elárverezték, azt is a fiának róta fel s a mint beljebb-beljebb esett a romlásba, úgy vastagodott fiával szemben szívéen a kéreg. Azt sem érezte, hogy a fiúnak voltaképen ő az apja, csak az ellenséget látta benne. Komoran jártak egymás körül s lassankint egészen elszoktak attól a gondolattól, hogy ők ketten egy család. Semmi se kötötte egymáshoz. A fiu sóvárgott néha az apja után, de aztán belenyugodott a sorsába. Ezen már úgy látszik, hogy nem lehet változtatni semmit.

Igy nőtt fel. Azután idegen maradt számára mindenki. Önkénytelenül, majdnem ösztönszerűleg huzódott el az emberektől. Nem tanult el tőlük semmi formát, idétlen, félnék, bizalmatlan maradt mindig. E mellett tanult és dolgozott annyit, a mennyi másik háromnak is elég lett volna. Maga kereste meg a kenyerét, néhány forintért négy-ötfele szaladgált privát órákat adni s kopott, gyámoltalan alakja olyan pontosan futotta végig az utcákat, mint a hogy egy óramutató járja be a maga útját. Nagyon sokat túrt és koplalt. Nem volt semmi nagyobb ambíciója, megijedt volna, ha azt mondják neki, hogy valaha miniszter lesz belőle. Csak tanult, aztán majd jön valami azután. Lámpással sem lehetett volna még egy ilyen figurát találni az egyetemen. Bámultak is reá sokan, de nem igen becsülte valami nagyra senki. Szegény? Hiszen sok szegény ember van a világon, komikus az emberek között, ilyen is akad elég, nincs benne ambíció, dolgozik, mint a masina, aztán vége. Ennyi az egész ember. Sivár, száraz, s olyan hideg, mint egy béka.

III.

A masinában pedig egyszerre csak forni kezdett valami. A belső tűz meleget hajtott az arcába s szokatlan friss erőt adott a tagjainak. - Egyszerre elhagyta néhány rozszokását, melyekkel eddig nem is törődött, nem lóbázta olyan ügyetlenül a karjait, mint eddig s kikéféltette, rendbeszedte a ruháját. Kitért a lelkében a forradalom, magában tépelődve rájött, hogy jogai vannak; összehasonlítani kezdte magát másokkal s mindig úgy kerekedett ki a versenyből, hogy ő több ember. A szegény hernyó repülni akart minden áron.

Ugy esett, hogy egy este a kávéház egyik legsötétebb zugában betűzgette az ujságot. Ide szokott elhuzódni, ez a sarok senkinek se kellett, egy nagy, széles oszlop alig bocsátott bele valami kis derengő fényt a villamos lámpák világából. Egy vén és álmos leány szolgált ki benne s dörmögött, ha sokat zavarták. A szegény Krausz igen jó vendég volt ebben a lyukban, egy kávé, egyszer víz s aztán egyéb semmi, megint aludhatik a kisasszony a széken.

A kávéház oszlopai között végigsuhant egy másik leány. Krausz ezt a lányt még nem látta eddig a többi között, most felállott s úgy meresztette szemeit utána. Mikor sokáig nem jött vissza, türelmetlenkedett. Kiment a zugból s az ócska übercziher belevegyült a kifogástalanul német pedanteriával öltözött uri vendégek feketeségébe s ide-oda nézegetve nyugtalanul várta a leányt. Mikor visszajött a kis szőke fruska, valaki azt mondta rá a szomszéd asztalnál: csinos dög - ez elkészerítette. Miért mernek az emberek így beszélni egy szegény leányról. Majd ha lesz valami köze hozzá, nem fogja megengedni. Feszült a melle és csillogtak a szemei, ez a csinos, fiatal szőke fej egyszerre fölvilanyozta az idegeit, más embernek érezte magát s pillanat alatt elhatározta, hogy ezt a leányt szeretni fogja. Miért ne? Egy szegény pinczérleány csak nem igen magas hozzá képest, ő se épen semmi.

Azon este egyebet se tett, csak a leányt várta és nézte, a mint elsuhant mellette. A mint végig szaladt a hosszu termen, magasan emelte maga előtt a kávékannákat, vagy a színig töltött nehéz poharakat. Nem nézett se jobbra, se balra s az emberek is bizonyos tisztelettel bántak vele, sokan szerették volna, ha legalább egy pillantást vet reájuk, de a kis lány csak a munkájával törődött. Valami egérkeszerű nesztelen gyorsasággal szaladgált vendégeitől a buffetig és vissza, jól illett neki a csinos fehér kötény s az a komolyság, melylyel föl fogta a dolgát. Kényeztették a többi lányok is, csodálatosképen eszükbe se jutott, hogy irigykedjenek reá, pedig kedvesebb és szebb volt, mint akármelyik.

Krausz volt az utolsó vendég a kávéházban. Otthon nem tudott aludni, kimerültebben kelt föl reggel az ágyból, mint a hogy este belefeküdt. A tanítványaival ma nagyon hamar végzett s mint a ki valami nagy esemény előtt áll, erősen dobogó szívvvel nyitotta be este a kávéház ajtaját. Így ment ez hetekig. Közbe kölcsönkért egy-egy kabátot vagy nyakkendőt azoktól, a kiket valamennyire ismert s észre se vette, hogy ezekben a nem reá szabott ruhákban mennyire ügyetlen. Halvány fogalma se volt az ilyesméről. Egyszer bebátorkodott abba a kis szobába, a hol a leány szolgált ki a maga uri vendégeit s mikor látta, hogy minden jól megy, senki se bántja, rá se néznek, egészen ott ragadt. Így legalább közelebről látta a lányt s mikor fizetett, megérintette a kezét is. Ez már boldoggá tette. Nagy későre beszélni kezdett vele. A leányka barátságosan, szeliden nézett reá, ez bátorságot adott neki. Megkérdezte tőle, hogy mi a neve?

- Czenczi.

Ujjai hegyével a leány kötényét simogatta s nem igen tudta már, hogy mit beszéljen tovább. A mit igazán tudni szeretett volna, arról nem mert beszélni, majd máskor, ha egyszer igazán hangulatban lesz. A leányt ugyanis sörért küldték a másik asztaltól.

Nagy vágya támadt arra, hogy örömet okozzon ennek a leánynak. Vesz neki valamit, valami olyast, a mi nem drága, de azért kedves kicsi apróság. Ha gyűrűt adna, vagy egy olcsóbb fajta órát, éreznie kellene a leánynak, hogy ez nagy áldozat egy ilyen szegény embertől s nem fogadná szívesen. Másnap, harmadnap is ezen törte a fejét, gondolkozott; gyűszűt, ollót, pénzestárczát,

mit, de mit lehetne venni? Sorra nézte a kirakatokat, míg megakadt a szeme egy kis gyöngyháznyelű késen. Nem is volt az kés, hanem valami fényes kis zsuzsu, akár az óralánczon lehetne viselni. Egész csomó fényes kis kés benne, kedves kis apróság, igazán lánynak való. Megvette, selyempapírba csomagoltatta, nehogy egy kis karczolás érje a zsebében s boldogan ment haza. Édes kis Czenczi, hogy fog örülni. – Csak egy pillanatra derüljön át az arcza, az már elég boldogság ennek a szegény embernek egy hétre. Még a nagy tudós könyvekben is csak azt a mosolygást fogja látni, a lány pedig észreveszi azt, a mit fél neki elmondani s talán magától is közeledni fog hozzá. Vagy beszélni fog. Ha egyszer alkalom akad rá, majd elmondja, a mit akar. Csak egy kicsit közeledjenek egymáshoz, mindjárt másként lesz minden.

IV.

Az este jól kezdődött. A kis szoba vendégei későre jöttek, mikor bement, egyedül találta a kis leányt. Előbb megijedt ettől a nagy közelségtől, de aztán lassan-lassan felbátorodott. Kivette zsebéből az ajándékot s kissé akadozva, de mégis elmondta azt a pár szót, a mire már az egész napon át készült.

– Csinos kis apróságot láttam egy boltban, mindjárt magára gondoltam Czenczi kisasszony, kérem szépen, fogadja tőlem szívesen.

-188-

A leány elvette a kést s leült a fiu mellé. Kinyitogatta minden ágát, gyermekes örömmel törülgette le a kés aczéljáról a homályt. Egészen a késével volt elfoglalva, arcza sugárzott az örömtől s hálásan nézett a szegény kopott emberre. Nem volt hozzászokva az ilyen gyöngéd jósághoz. Érezte, hogy ez a szegény ember tisztán gondolkozik róla s ez meghatotta.

– Köszönöm szépen.

Közelebb jött, mintha mondta volna, legyünk jó barátok, beszélj valamit. A fiatal ember is érezte, hogy most beszélhet. Erősebb is volt, mint máskor, a lány boldog mosolygása melegét és bátorságot öntött bele. A lány azonban nem várta be, míg szóhoz jutott volna, hanem mindjárt egész bizalmasan kezdett beszélni a maga dolgairól.

– Nekem is volt egy épen ilyenforma bátyám, mint ön, ilyen jó egyszerű ember, most katona, bennmaradt a szolgálatban, már őrmester, ő gondoskodott rólam, míg ide nem kerültem. Most már egészen elfoglalják a katonák, azt mondta, hogy legyek csak jó lány ezután is. Csak minden harmadik vagy negyedik vasárnap látogat meg, egészen Lajosra bizott.

A fiatal ember rábámult a leányra s azt kérdezte tőle: ki az?

– Lajos? Ő lesz majd a férjem.

– Mikor?

– Nyomdász, egy napilapnál. Csak még egy van felette, a ki neki is parancsol, de az már öreg. Ha az már egészen kivénül, ő kapja meg a hivatalát. Addig is szerzek itt egy kis pénzt.

– Szereti?

– Igen, ő is szeret engem.

-189-

A szegény ember leejtette fejét az öklére s az asztal márványára bámult. Megteltek a szemei könnyel s hosszát és keserveset sóhajtott. Mikor a leány kiment a szobából, az asztalon hagyta a kávé árát s a hátulsó ajtón ment el.

Már hajnalodott s még mindig nem volt otthon. Valahol künn a gyakorlótéren botorkált. Nagyokat lélezett, feje a mellére csuklott le, kinosan nyögött, mintha nagyon beteg lenne s megint olyan ügyetlenül lóbázta a karjait a levegőben, hogy a madarak messze fölrebentek előtte, a mikor jönni látták.

SZIVÁRVÁNY

-190-

I.

Mikor Joó Ferencz lejött attól a szép özvegy asszonytól, a kinek már egy éve udvarol, egy leányt látott sebesen elhaladni maga mellett. Utána szaladt, nyomon követte s majdnem a sarkára lépett, mikor az egyszerre megállott. Egy hosszú másodperczig, vagy bajos azt csak úgy találomra időben kifejezni, egymásra néztek. A leány arcza piros volt a hidegtől, meg a haragtól is, a férfi pedig nem fordította el a szemeit, hanem úgy visszanézte, mintha csak tanult mestersége lenne ez az utonállás.

– Rendőrt hívjak? – mondta a leány s reszketett nagy izgatottságában.

– Hivjon – felelte Joó szárazan s még közelebb ment hozzá egy kis lépéssel.

A leány majd elsírta magát, nagyon megcsappant a bátorsága erre a hangra. Mikor látta, hogy hiábavaló a merész fellépése ezzel az emberrel szemben, letért a gyalogjáróról s a csatakos utcza közepén ment tovább. Joó a gyaloguton maradt s úgy kísérte el hazáig. A kapuban udvariasan jó

éjszakát mondott s megkereste a házmestert. Néhány összefogott bankót nyomott a markába s kikérdezte mindenről, a mit csak tudni akart. Szegény ember ennyi pénzért akár harminczszor nyitotta volna fel a kaput éjszakának idején, hogyne beszélt volna.

-191-

- A kisasszonyt Kerekes Rózának hívják és a varróba jár. Az apja Kerekes Dániel ur, hivatalnok a szappangyárban. Nem lehet valami nagy fizetése, mert egy kissé kopott innen-onnan. A harmadik emeleten laknak, hátul.

- Köszönöm.

- Nem méltóztatik egyebet is parancsolni?

- Nem, jó éjt.

Másnap fölkereste Kerekes Dániel urat s elmondta neki, hogy ki. Télen a fővárosban lakik, nyáron a birtokán, lenn a Bánságban. Tizezer forintot költ el évenként, de többet is kisajtolhat a földből, ha akar.

- És aztán mit kíván tőlem Nagyságod?

- Engedje meg, hogy többször is meglátogassam. Tegnap este láttam leányát az utcán, nagyon óhajtanám jobban megismerni.

- Tessék, örvendeni fogunk mind a ketten, ha jól találja majd magát nálunk.

Egy hét múlva Joó eljegyezte a kis Rózát. Olyan gyorsan ment minden, hogy sokan el se fogják hinni. Hogy miért történt így az egész, azt is elmondom.

Egy hét előtt az a szép asszony, a kinek Joó Ferencz már egy év óta egészen komolyan udvarolt, tulságosan kipróbálta a mellette ülő férfi türelmét. Azt gondolta, hogy ugyis egészen rab ez már, nem szokik el akkor se, ha akármit is összezsipdesi a szavával. Talán még az eldobott zsebkendőjét is visszahozatta volna vele, mint egy kis kutyával, olyan telhetetlen kedvében volt. Kaczagott, tapsolt és számba se vette, hogy a férfi szenvedett mellette. Joó azonban egyszer csak föllállott az asztal mellől s olyan határozottan kezdett el beszélni, hogy a szép asszony egy percze meghökkent.

-192-

- Beszéljünk komolyan, nem akarok több tréfát ma este. Egy éve kérdezem már, hogy akar-e a feleségem lenni. Soha még határozott választ nem kaptam, pedig egy esztendő alatt tisztában lehetett azzal, hogy mit érez. Nem szeretem, ha azt hiszi, hogy egészen gyerek vagyok. Szóval unom már ezt a dolgot, csodálom a türelmemet. Most legutoljára kérdezem, hogy szeret-e, vagy csak úgy az udvarhoz tartozom?

Ez a mondóka kissé teátrális, de igazán így volt. Nagy bolondságokra képes az ember, ha csak figurázik vele az asszony.

A szép asszony már magához tért a nagy meglepetés után és nem tulajdonított semmi fontosságot az egész nagy haragnak. Mosolygott és csak úgy odadobta:

- Majd megmondom holnap.

- Ma feleljen, mert én holnap már nem jövök el a válasz után.

- Dehogy nem. Ma nincs kedvem ilyesmiről beszélni.

A férfi majd lobbort vetett, már azt sem igen tudta, hogy mit beszél. A sok szeszély kihozta a sodrából s ebben a perczen már inkább gyűlölte a szép asszonyt, mint szerette. Nagyokat lélezett s majdnem elfulladt, a mint beszélt. Ötletszerűen szökött az agyában egy gondolat s rögtön kimondta, nem bánta már, ha akármi lesz is.

-193-

- Hát tudja mit mondok? Ha felelet nélkül bocsát el, feleségül veszem az első leányt, a kit az utcán talállok.

- Csak tessék.

- Nem felel?

- Nem.

- Isten önnel!

Elment, a nélkül, hogy többet mondott volna. Mikor kívül volt már az ajtón, az asszony megjedte. Utána szaladt s megfogta a karját.

- Megteszi? - kérdezte gyorsan.

- Meg, szavamra mondom, ha így bocsát el.

- El tudna hagyni?

- El.

Hirtelen haragra gyult az asszony. Ugy nézte Ferenczet, mint egy lázadót. Csak most kezdett el igazán hinni abban, a mit mondott. Erre nem lehetett elkészülve s úgy érezte, mintha megütötték volna. Ha talán csak legalább egy percze marad, a mi alatt számot vehet mindennel, meg azzal is, hogy ő is szereti ezt az embert s nem a szíve, csak a vére és az idegei ingerlik

folyton, akkor másként felelt volna.

A férfi türelmetlen kérdéssel nézett reá – és az egyik lábát a küszöbre tette. Ez még jobban fölingerelte az asszonyt. Hátat fordított és azt mondta:

- Menjen hát.

II.

Két hét múlva találkoztak ismét. Az asszony kocsija utólérte a Városligetben Ferenczet, a ki lovon ült s csak lassan ment előre. Megemelintette a kalapját és félreállott, mintha nem lenne elég széles az út. A kocsis lassabban hajtott, azt gondolta, hogy az ur és az asszonyság bizonyosan szóba állanak majd. Az asszonyság kérdezett is pár szót Joótól francziául. Mosolygott hozzá és az első ülésnek feszítette a lábait, hogy ne reszkessen.

-194-

- A szappant hazulról kapják majd, ugye?

- Igen asszonyom, apósom a szappangyárban dolgozik.

- A kisasszony nem tud lovagolni?

- Nem, majd kocsin jár utánam.

- Szép?

- Nagyon szép.

- Megyünk! - Ezt már magyarul mondta a szép asszony s a kocsisnak szólt. Alig intett a fejével Joónak, a mint ügetésben indultak a lovak s mikor már eltűnt a férfi szemei elől a kocsi, egy másik uton hazahajtatott.

Nagyon le volt verve, nem szólt senkihez az egész uton, pedig szívesen csatlakoztak volna hozzá sokan az urak közül. A reggelihez hozzá se nyult s még sírt is, a mint végig hanyatlott a hálószoba kis pamlagán.

Egyszer öntudatlanul úgy intett a kezével, mintha azt mondta volna; elment, elment – és keservesen sóhajtott. Mikor a szobaleánya bejött, hogy felöltöztesse, hangosan rákiáltott s kikergette a szobából. Azután rögtön meg is bánta. Ő maga ment utána, visszahívta a szegény leányt s olyan türelmes lett, hogy még csak föl se szisszent, mikor egyszer-egyszer megrántotta a haját fésülködés közben. Ma a cseléd kedvéért öltözött csupán, elgondolta, hogy nagyon rosszul eshetett, a mikor csak úgy minden ok nélkül rákiáltott.

-195-

Otthon élte az igazi életét, künn, a társaságban hazudozott. Nem rendszerrel, hanem mindig egy-egy apropóra, a mint az ösztöne sugta. Nem maradt el sehonnan sem, ha beteg volt, akkor sem árulta el, nemhogy akkor jelentette volna magát betegül, mikor jól érezte magát. Egy-két napig föl se vette a Ferencz távozását, de azután napról-napra kinosabb lett az élete.

Egy darabig várta, hogy egyszer csak benyit, mint azelőtt s azt mondja: tréfáltam kedves, itt vagyok, - hanem a mikor már mindinkább teltek a napok, már várni is félt. Néha úgy eltompult, mintha nagyon nyomta volna valami a fejelágyát s csak egy-egy perczre vettek erőt rajta elkényeztetett idegei, de a vége mindig csak az lett, hogy sírt és magában jajgatott. Az volt előtte a legvilágosabb, hogy már nem bírja ki így sokáig. Utóbb már félt is a gyengeségétől s kevesebbet mutatta magát. Egyszer pedig elhatározta, hogy lemegy a falura.

Ha pedig valaki azt mondja, hogy Joó Ferencz bolondul cselekedett, nem fogom én pártját az emberemnek. Érezte már ő is. A kis Róza soha se látott ilyen nagyon közelről egy olyan szép nagy urat, mint ő, mindjárt megszerette, neki pedig hamar alkalmatlan lett a leányka. Mulattatta egy darabig naivsága, aprólékos figyelme, hanem azután unta már.

- Ne szeressen engem olyan nagyon, kis leány, - mondta egyszer, s gyöngéden lebontotta nyakáról a leány karját.

- Hát hogyan? - kérdezte a gyermek s nagyon elkomolyodott.

Máskor három-négy napig feléje se ment s egy-egy jó barátjától szorongva kérdezte meg, hogy: mit csinál az asszony? Kezdték sajnálni az emberek. Ettől megijedt. Mikor az első ember arcán észrevette ezt a vonást, fölszaladt az öreg Kerekeshez és sürgette az esküvőt.

-196-

- Most már nem várunk tovább.

- Ha nagyságod úgy kívánja...

- Ne szólítson kérem így, mondtam már.

- Nem tudom másként, mit csináljak?

- A mint tetszik, hát csak siessenek.

III.

Leghamarabb észretért a kis leány. Előbb nem látott semmit, mert az a hirtelen fellobbant szerelem betöltötte teljesen. Azután csodálkozott. Mikor komoran beállított hozzájuk a vőlegénye,

beszélhetett ő neki akármit, hiába akarta még öntudatosan is fokozni, megkészserezni gyermekes kedvességét, nem sikerült levonni magához a ránczbaszedett arcot. Alig szólott egy-egy szót a férfi és azt is úgy mondta, mintha akkor hirtelen ébresztették volna fel álmából.

- Hova gondol? - kérdezte egyszer hirtelen a kis leány. A többi is ezt kérdezte volna.

Ferencz mosolygott, de nagyon elkényszeredett volt a mosolygása. Végigsimított a mellette ülő gyermek haján s nem felelt egyenesen a kérdésre.

- Valami régi dolog jutott eszembe - mondta.

- Nem rám gondolt. - Felállott és elnézett a Ferencz feje felett.

- Nem, kis leány, most nem.

- Máskor se!

Ferencz fölkapta a fejét s meglepetten nézett a leányra. Ez a gyerek tizenhat esztendővel még nem érett meg arra, hogy szerelmes legyen. Nem úgy mondta el ezt a két szót. Nem volt abban semmi fájdalom, csak valami gyerekes nagyolás a szemrehányásban. Mintha azt mondta volna, hogy: nini, nézd milyen nagy leány vagyok már és mégsem reám gondol!

-197-

A férfi megfogta mind a két kezét s megint maga mellé ültette a székre. Egy darabig csak nézte s egyszerre csak rászólt. Ez a kérdés jött leghamarabb az ajkaira:

- Van-e még magának babája?

Maga se tudta, hogy miért, de szorította a gyerek kezét és szeretete volna össze-vissza csókolni a kezeit, arczát, haját. A leány azonban meg volt sértve:

- Hogy gondolhat ilyet! - felelte és felpattant utána.

- Csak úgy kérdeztem. Vegyek egyet?

- Köszönöm, nem kell.

Azután még ritkábban jött a vőlegény, de jobb kedvű volt. Az öreg kerekesnek azt mondta egyszer:

- Várhatunk még.

- A mint parancsolja nagyságod.

A gyerek hallott is egyet és mást, meg magától is rájött az igazságra. Egy kicsit szomorú volt, mikor látta, hogy abból a szép, nagy magas emberből már semmi sem az övé. Lábujjhegyre állva ért fel a válláig, nem sok van ilyen. Nagyon haragudott arra a másikra, a ki most már visszakapja, de azért megizente neki, hogy ne nehezteljen reá, mert ő igazán egy cseppet se oka semminek.

PAPP SÁRIKA

-198-

I.

Grün-féle táncziskola határozottan mondhatom, hogy germanizált. Ott még mindig úgy számították a lépéseket a tánczban: ancz, czvájj, drájj s Grün ur állhatatosan ragaszkodott a német műszavakhoz. A szomszéd Glück-féle táncziskola ezeket már mind kiküszöbölte s tiszta magyarsággal beszélt, például, hogy: előre tesszen lepketni s ekenésen tartsat a lábát kisásszonyka.

Grün urnak meg is gyült a baja sokszor a szomszédal. Ez a magyar nyelven dolgozó ur sohase hagyott neki békét, áskálódott ellene titokban s nyíltan is föllépett néha-néha, mikor tünetőleg magyar érzelmeivel henczegett egy-egy tószóban. Nagyon keserű lett a szegény ember élete, mióta Glück ur magyarul beszélt.

Glück ur folytonos áskálódásai következtében végre teljesen megrendült Grün ur helyzete. Az ügyet kezébe vette a sajtó is s abban a kis városban, hol ez a dolog történt, nagy becsülete van a nyomtatott betűnek. A közvélemény hangosan követelte, hogy Grün ur hagyja ott pozícióját s végül természetesen az lett a dologból, hogy a szomszéd iskola átvette a tanítványokat és egy szép napon örökre elnémult Grün ur táncztermében az öreg zongora. Ennek volt a háboruságból a legnagyobb haszna. Szegény már réges-régen nyugalomra vágyott.

-199-

Azonban Grün urnak is meg volt a maga pártja. Ellene volt ugyan a sajtó nagyhatalmu képviselője, Szikszai Gáspár ur, de mellette voltak a leányok. Grün ur minden vasárnap bált rendezett annak idején már fölzsabadult tanítványai számára. Itt a nagyok mulattak. Most elmaradtak a bálók is az iskolával. Olyan keserűség vett erőt a lelkeken, a milyenre alig emlékeznek az emberek. Lecsüggesztett fejjel és kísért szemekkel jártak a leányok az utcán, a fiatal emberek üres idejükben terveket kovácsoltak s az elv megvolt ugyan mentve, de alaposan fölfordult a társadalom rendje. Némely bátrabb hangok hangosan követelték, hogy Grün ur hozassék vissza Füzes-Abonyból, a hová áttette az iskolát és az öreg zongorát s a szűkkeblű Glücköt tolonczolja haza a hatóság Svájcba. Persze nem lett a dologból semmi. A hatalom

keményen tartotta magát s diadalt ültek az elvek.

- A ki nem tud magyarul, annak mi nem adunk kenyeret - mondta egy bácsi, a ki sarkantyus csizmát és magyar nadrágot viselt. Általában ez is volt a hangulat, a fiatalság pedig haszontalanul agitált. Glück urnak egy éjjel beverték az ablakait, de ez se használt semmit. A derék ur utóljára hajlandó lett volna visszaállítani a vasárnapi bálakat, hanem akkor már sehogy se ment a dolog. Grün ur sokkal kedvesebb ember volt s közönség nélkül maradtak az új bálók. A népszerűség bajos tudomány. Elüldözni a városból a kedvenczet s beleülni az örökségbe, minden rákészség nélkül nem lehet. A fiatalság nem sokat törődött az elvekkel, elvesztette a régi jó zongoráját s kesergett utána.

-200-

Egyszer egy nagy társaságban szóba került a dolog. Ott volt Papp Sárka is, a Papp Laczi lánya s Szikszai Gáspár, a ki hivatása magaslatán állva, olyan nagy képpel járkált most az emberek között, mintha ő szerkeszténé a Tájmsz című ujságot s cikkeivel nem egy zsidó táncmestert üzött volna ki a városból, hanem az ír kérdést oldotta volna meg. Azelőtt kedélyes, jó fiúnak tartották, most azonban sokat feszengett s látszott az arcán, száján, nyakkendőjén, egész nagyratermettségén a diadal. Sokat emlegette a sajtót, mely nagy czélok szolgálatára van hivatva s úgy beszélt, hogy: mi akarjuk, mi már elvégeztük, mi nem tőrjünk.

Papp Sárka már régen elhatározta, hogy megmondja ennek az urnak a maga véleményét. Szókimondó kis leány volt, s a mióta kis fehér ruhája állandóan a szekrényben csücsült, a helyett, hogy kis urnője derekát átölelve sürgött-forgott volna a Grün-féle bálókban, még bátrabbnak érezte magát a kis leány. Az igazmondás nem nagy mesterség, csak bele kell melegedni. Az ember halkán kezdi, hangosan folytatja s befejezi a mondókáját valami nagy gorombasággal. Aztán a többit lássa az a másik, a ki megkapta, a mit érdemelt.

Csak úgy odavetve mondta a kis leány Szikszai Gáspárnak.

- Csak azt szeretném tudni, hogy ki írta azokat a cikkeket a szegény Grün ellen az ujságba. Nem mondaná meg?

-201-

- Nem lehet kisasszony, - nagyképüsködött Szikszai Gáspár. - A sajtó hivatása az is, hogy diszkrét legyen. Munkatársaimért én felelek.

- Azért kérdezem, mert sok rossz ember van a világon. Szeretném tudni, hogy melyik volt közülök az a vitéz?

- Nagyon rossz embernek tartja?

- Nagyon.

- Sajnálom, hogy nem vagyunk egy véleményen, én másként gondolkozom.

- Pártját fogja?

- Hogyne, hiszen az én lapomban jelentek meg a cikkek. Mi mindig szolidarisak vagyunk, különben is minden betűben igazság volt.

- Az nem igaz, Grün ur jó ember volt, jobb, mint a maguk Glückje. Érti?

- Igen kisasszony, hanem mi mindenek felett az igazságot szolgáljuk s nem engedjük eltántoríttatni magunkat semmiféle személyes befolyások által.

A kis leány arcza nagyon kipirult s apró kezeiben reszketett a zsebkendő. Izgatottan, idegesen kérdezte.

- És még mindig azt hiszi, hogy igaza van?

- Azt.

- No hát tudja, hogy milyen ember volt az, a ki azokat a cikkeket írta?

- Kíváncsi vagyok rá, mint a lap felelős szerkesztője...

- Hát, hát, haszontalan ember, ha tudni akarja.

Szikszai ur meghajtotta magát Papp Sárka előtt s szertartásos komolysággal bocsátott közre egy olyan kijelentést, a mire azt hitte, hogy mindjárt összeomlik a ház.

-202-

- Kisasszony, azokat a cikkeket én magam irtam.

Papp Sárka fölugrott a székről. Keményen a szeme közé nézett s azt mondta:

- Annál jobb.

II.

A Papp Sárka édes anyja nem volt valami tulságosan tapintatos asszony, nagyon ráijesztett a szegény kislányra, a mig hazaértek.

- Te kis bolond, tudod-e mit csináltál?

- Megmondtam neki az igazat, megérdemelte.

- Nem tudod, hogy mit beszélsz. A férfiak nem veszik azt olyan könnyedén, ha lehaszontalanozzák őket.

- Velem nem tehet semmit.

- Veled nem.

- Legfőlebb kiír az ujságjába. Bánom is én.

- Nem rólad van szó, hanem apádról.

- Mi köze van ehhez a dologhoz a papának?

- Sok, te szerencsétlen, meggondolatlan teremtés. Szikszai tőle kéri számon azt, a mit neki mondtál. Ki fogja hívni párbajra s összekaszabolja. Apád nem tud vivni egy jöttát se. Szegény, jó emberem, ilyen veszedelembe sodortad. Nem azt érdemelte ő tőled, te hálátlan.

A szegény kis Sárika nagyon megijedt s nagy félelmében csak hebegni tudott.

- É... én nem gondoltam...

- Ugy-e, ugy-e.

Mikor hazaértek, nem beszélgettek el olyan kedélyesen az ebédlő nagy kemenczéje előtt, mint máskor. A kis lány azt mondta, hogy fázik és rosszul van. Gyorsan kapkodta le magáról a ruhát s kis szobácskája olyan volt, mintha valaki órákig fáradozott volna azon, hogy nagy rendetlenséget csapjon benne. Itt egy szoknyácska, a szék alatt egy félig kifűzött czipő, a zongorán hajtük és egy csipkekendő, a fáskosár tetejére pedig a prémes bundácskáját helyezte el nagy okosan Sárika. Nem is hazudott az anyjának, mikor azt mondta, hogy beteg, mert úgy reszketett, mint egy nyárfalevél. Egérfogacskái összevaczogtak, két arczán előmlött a láz s szemei csak néztek, de nem láttak semmit. Valami nagy zürzavar állott előtte. Tuskófejű rémállatok kavargtak a levegőben, felhőtestükkel ráneheztek a mellére, majd agyonnyomták törékeny kis testét, füle dobját pedig majd behasította az a nagy csattogás, melylyel feje fölött vagdalkozott két élesre köszörült kard. Rettenetes volt ez. Sírní se tudott, pedig ez jót tesz a kis leányoknak, hogyha valamitől nagyon félnek. Éjfél után már olyan volt az a szüzi fehér ágyacska, mintha négy vásott gyermek veszekedte volna ki magát benne. A kis leány lázasan forgolódott ide-oda, meggyürődött a párnák csipkéje s a vánkások pelyhei nem igen tudták, hogy mit képzeljenek erről a nagy kegyetlenségről, a melylyel elbánt velük kisasszonyuk. Soha ilyen tánczot még nem jártak ebben a nyugalmas ágyacszában. Itt édes, csendes álmodás volt mindig, ma esett meg először, hogy Sárika ilyen kegyetlen módon rosszul érezte magát.

-203-

Mikor elaludt, akkor kezdődött csak az igazi szenvedés. Az álom még kegyetlenebb volt hozzá, mint az ébrenlét. Föl-fölriadt, olyan rossz dolgokat látott. Szikszai ur egyszer nagyon nekiment az édes apjának s az öklével verte a szegény öreget. Ezt Sárika nem tűrte el, segítségére sietett az apjának. Nagyot kiáltott s erre ébredt. Kis lámpájában szomorúan pislogott a láng s a tűz is utolsót lobbant. Félt elaludni újra, de aztán mégis elnyomta buzgóságát a nagy fáradság. Elaludt. Mikor újra felriadt álmából, arcocskája fehér volt, mint a kréta. Az öreg urnak Szikszai átvágta a fejét s patakban omlott a vér az ősz haja alul. A szegény kis leány leugrott az ágyból s négy szobán is átszaladt, a míg abba s szobába ért, a hol édes apja alszik.

-204-

Az ágy előtt leomlott a szőnyegre s csak nyögve tudott beszélni, keble pedig úgy pihegett, mintha egy kis fehér galambot kineznek meg a rossz gyermekek.

- Papa, papa, - kiáltotta - alszol?

Az öreg ur aludt, hát hangosabban szólott hozzá a kis leány.

- Papa! Ébredj! Kérlek szépen, papa!

Végre mozdult a terebélyes paplan s csodálkozva emelkedett föl az ágyában az öreg ur.

- Te vagy Sárika? Mi bajod van?

- Semmi. Fáztam, beteg vagyok. - Egész teste remegett. A szobában már hideg volt, régen megszakadt a tűz, gyöngye lábait szinte égette a szőnyegen át is a padló hidegsége. Fölkuporodott az ágy szélére és úgy beszélt tovább.

- Félttem nagyon, de nagyon...

- Mitől?

- Roszat álmodtam.

- Kis bolondom, nohát mit álmodtál?

- Téged öltek meg karddal.

- Ki?

- Szikszai Gáspár.

- Hát aztán... sajnáltál?

- Nagyon.

-205-

- Sirtál?
- Sokat.
- És miért ölt meg engem karddal Szikszai Gáspár? - kérdezte az öreg.
- Miattam.
- Hogyan, megbántottad talán?
- Meg.
- Mondtál neki valamit?
- Igen.
- Mit?
- Hogy haszontalan ember.
- Nagyszerű! Hát aztán miért?
- Hogy kiirta az ujságba Grün Ignácot, a tánczmestert.
- Nagyszerű! Hát kis leányom ez olyan dolog, hogy majd meglátjuk a végét. Különben is addig nincsen semmi beleszólásom, míg ő nem mozog. Várjuk meg, hogy ő mozogjon.
- Várjuk meg, hogy ő mozogjon, - hagyta helybe a kis leány.

III.

Hanem azért nem nyugodott bele a dologba. Vissza ment a szobácskájába, a kicsi helyett meggyújtotta a nagy lámpát, felöltözött, bár még alig ütött az óra négyet s egy székre ülve, ölébe hullatott kezekkel várta be a reggelt. Az alatt gondolkozott. Még sem tetszett neki az a gondolat, hogy ők nyugodtan várják be, a míg a másik ember mozog. Rájött, hogy neki kötelessége megakadályozni Szikszai Gáspárt a mozgásban. Ha nem teszi, úgy holnap nagy verekedés lesz valahol a határban és ki tudja, hogy mi lesz annak a vége? Egy jó kis leánynak nem szabad kiszolgáltatni az apját egy olyan ellenségnek, mint Szikszai Gáspár. Valamit tenni fog. Még nem igen tudott volna számot adni arról, hogy mi van a fejében, de azért nagy dologra készült. Csupa töprengés volt szegényke s ajkai is mozogtak a nagy gondolkozásban.

-206-

Reggel halványan, fáradt arczczal ült az asztalhoz. Keveset evett, szórakozottan morzsolgatta szét tányérján a kiflidarabkákat, nem hallotta meg, ha valamit szólottak hozzá s ügyetlenül igyekezett elpalástolni azt a zavart, mely teljesen eltöltötte. Még mindig nem tudta, hogy mit fog tenni, de abban bizonyos volt, hogy el fog menni Szikszai Gáspár urhoz. Nem fogja megengedni, hogy párbajra hívják az apját. Reggeli után szobájában magára vette a fásládára dobott bundácskáját s a mikor senki se látta, kisuhant a kapun. Hideg eső esett az utcán, meg is ázott szegény kis leány, míg Szikszai urhoz érkezett.

A derék ur roppantul meg volt lepve, mikor berontott hozzá a kis Papp Sáríka. Ugrált, szaladt ide s tova, de egy szó se jutott eszébe, a mi alkalomszerű lett volna. Különben azt se igen tudta elképzelni, hogy miért jött hozzá a kis leány.

Nem is ő, hanem a Sáríka kezdte el a beszélgetést. Remegett a hangja s mint a ki valami nagyra készül, sokáig fészkelődött a széken, a míg végre beszélni kezdett.

-207-

- Tegnap én valami furcsát mondtam Szikszai urnak.
- Igen kisasszony, valami nagyon furcsát, a mit mi nem szoktunk tréfára venni.
- Ki az a *mi*?
- Mi urak.
- És most mit fog ön tenni?
- Semmit.
- Semmit? Hát mit szoktak tenni önök ilyenkor?
- Semmit, kegyed még gyermek és nem érti ezt. Zsebrevágjuk a gorombaságot s büszkék vagyunk reá, ha ilyen kedves kicsi leány dobja a szemünkbe, mint kegyed. Kegyed még gyermek, szép is, kedves is, de csak kis leány, a ki még nem számít.
- Én, én vagyok a gyermek?
- Igen, igen.

Papp Sáríkanak sok ember mondta már azt, hogy gyermek, de mindenik megbánta. Ebben a dologban nem türte ám el a tréfát. Itt a meggyőződését bántották meg, azért pedig nagy patáliát csapott és sírt is. Most is nagy haragra lobbant. Felugrott a székről s olyan közel ment Szikszai urhoz, hogy ajkairól egyenesen annak arczába szállott a meleg pára.

- Én vagyok gyermek? - kérdezte, de most már hangosabban.

- Igen, igen...

- Tizenhét éves vagyok.

Hamarosan hozzáhozudott egyet a tizenhat esztendejéhez.

- Sokkal kevesebbnek látszik.

Most már távolabb ment Szikszai urtól s úgy mutatta meg magát.

- Hosszu ruhám van.

- Nem egészen hosszú.

- Láthatja.

- A bokájáig ér.

- Hát még mit akar?

- Kérjen még hosszabbat az édes mamától.

Sáríka már nagyon rosszul érezte magát ennél a kegyetlen embernél. Haragudott is, de el is volt keseredve, a miért ilyen rettenetes módon kétségbe vonták a nagy leányságát. Erősen pislogott s zsebét kereste ki a zsebkendője után, mert úgy lehet, hogy mindjárt szükség lesz rá, ha ez az ember tovább kötekedik.

- Hagyjon nekem békét - kiáltotta aztán.

- Hát bántottam?

- Igen, igen. Ön rosz és harmadszor is rosz ember.

- Én? Miért.

- Ön, ön, ön!

- Megint helytelenkedik a baba.

- Nem baba! Érti?

Boldog lett volna, ha most egyszerre legalább három évet vénül s a bokáig érő sima szoknyácskája is nőne két ujjnyit. Nagyon haragos volt, Szikszai ur pedig határozottan kiméletlen ember. Háromszor is babának szólította s csak magának köszönheti, hogy utoljára ő is kikapta azt, a mit érdemelt.

- Glück, Glück, Glück, legyen a magáé, nekem nem kell. Haszontalan ember, érti, érti, én mondom, hogy az. Aztán csináljon maga is, meg Glück is, a mi tetszik.

A BECSKI-LEÁNY

I.

Házigazdám a szobámba nem tett órát. Bizonyosan úgy gondolkozott: minek figyelmeztessem én ezt a szegény fiatal embert minden perczen arra, hogy mulik az idő, érzi ő azt úgy is.

Ilyenformán én csak hallom az órákat, de nem látom. Vagy négy is van körülöttem, a többi szobában is egészen az én tetszésemre van bizva, hogy melyiknek higgyek, mert lehet ugyan, hogy jól járnak, de bolondul üt valamennyi. Előbb vékonyan kezd egy kis ideges szerszám, aztán folytatja egy komoly, tenyérszi ingáju öreg ur, bele-beleköhög egyet-kettőt egy vén klepsidra, végül pedig kakukkolni kezd a negyedik. A hangversenybe szinte boszankodva kiált bele a szomszéd utczából egy nagy toronyóra. Azt mondja, hogy:

- Csitt gyerekek!

Mikor álmatlanul hanykolódom ágyamban és nem tudom elképzelni, hogy voltaképpen tizenkét óra van-e vagy hajnali három; van ebben a bizonytalan találgatásban, a tájékozatlanságban, valami misztikus. - Rosszul esnék, ha valaki megmondaná az igazat. Úgy érzem, hogy szükségem van ezekre a perczekre.

- Nem törődöm ilyenkor sem nappal, sem éjszakával, hanem elszibbadok. Nem jut eszembe semmi, a mi időhöz van kötve, mert fogalmam sincs az időről, s nem érzek semmi olyast, a mi talán elkésérítene. Megnépesül körülöttem a sötétség s abból a régi világból, a melyben még nem éltem, fölkerednek a történetek. Akár csak színházban volnék. A színpad nagy messzeségben van, a hanghullámok csak lomhán érkeznek a fülemhez, nem rettenek föl tőlük, inkább csak sejtem, a mit az aktorok játszanak.

Ezen a színpadon ismertem meg Sas Bálintot, a diákját, Rózsát és egy másik szép asszonyt.

Sas Bálint kétszer is végig mérte a szobát, a míg beszélni kezdett. A diák azt gondolta, hogy felesleges a szobában, ki akart tehát ódalogni a kis ajtón. De Bálint elvágta az utját.

- Maradjon.

Rózsa egy törpe széken ült. Szepegett, mint a gyermek, mint a ki sejti, hogy valami rossz dolog következik. Néha felnézett Bálindra és aztán megint lesütötte szemeit. Nehéz szívvvel, de várt türelmesen. Bálint egyszer nagy elhatározással melléje ült, erős, nagy barna tenyerei közzé fogta a leány kis kezeit s a nagy erejű emberek melankóliájával, gyöngéden, szeretettel kezdett beszélni.

- Kis Rózsám, nagy változás esett rajtunk. A gyerek előtt beszélhetek, úgy is mindent tud. Hallgasson ide maga is Gáspár. El kell menned Rózsa tőlem, új élet következik reám is, reád is. Feleséget kell a házhoz hoznom.

-211-

A leány szemeiből könny szökött ki, de selymes pilláival mindjárt fel is itatta azt a néhány cseppet, a mit nem tudott visszatartani. Nem jött váratlanul a dolog, azért mégis rosszul esett. A csapásra sohase lehet eléggé elkészülni. A nagy erős ember várt egy kicsit s aztán tovább beszélt.

- Megmondtam előre Rózsa, hogy az a boldogság, a mit nekem adtál, csak ideig óráig tart. Számolnom kell veled, hogy valaki maradjon utánam. Ha te adnál gyermeket nekem, az nem lenne egészen Sas, érted ugy-e, hogy mit akarok mondani. Asszony kell a házhoz, nemes, uri asszony, akkor aztán a világ azt mondja, hogy a mi eddig volt, csak gyerekség volt és szépen leveszi a szemét rólunk.

- Kit vesz el Bálint?

- Becski Katát.

- Szereti?

- Nem, csak téged szeretlek.

- Boldog leszel?

- Nem hiszem, de tudja a jó Isten.

- Jó lesz ez így Bálint?

- Nem, de meg kell lenni. Rólad gondoskodtam.

- Hagyjon engem, elténfergek én valahogy a világban.

- Nem úgy van Rózsa, gazdag vagyok, te pedig szegény. Megveszem az öreg Bognár házát, oda költözöl majd. Van benne két szoba, egy elől a kertre nyílik, a másik pedig a hegyekre. A kerti szoba a tied lesz, a másikba beköltözik Gáspár. Már ezután a te diákokod lesz. Hűséges jó fiú, szeret engem is, téged is, és megőrizz téged minden veszedelem ellen. Ez lesz ezután a kötelessége. Jól van, Gáspár?

-212-

- Jó lesz, uram.

- Hirt hoz nekem, ha valami baj van. Elbeszélget veled, ha unalmas lesz az este, eljátszik a gitáron, te szereted a muzsikát.

- Gondol-e reám majd vagy egyszer Bálint?

- Sokszor.

- Szeretném, ha látna is vagy egyszer.

- Ne kívánd, a veszedelmünk lenne.

- Hát jól van.

II.

Csupa sallang, piros selyemkendő borította be a tajtékos, remegő paripák testét, mikor nagy csengetyűszóval az urához röpitették Becski Katát. A tanító kivonult az iskolával, a pap a hivekkel, nagy volt a ceremónia. Mikor elpuffogtatták a mozsarakat, a lovak horkolva ugrottak félre, a gyöngébb asszony- és leánynépek pedig a fülükre tapasztották kezeiket, hogy ne hallják azt az ezerféle lármát, a mely betöltötte az utcát, udvart, a házat. A kapuban Gáspár visszafordult és hirt vitt Rózsának a szép nagy ünnepegről.

A menyasszony egészen másforma teremtés volt, mint a szegény Rózsa, olyanforma leány lehetett, mint a milyen legény Sas Bálint, sugár természetű, merész tekintetű, nem olyan, mintha szerelmes menyasszony volna, hanem mintha vezér lenne egy amazon táborban. Mind ilyenek a Becski-leányok, azért is mentek jól férjhez valamennyien. Nagy erejű család.

Az új Sas Bálintné mosolygott, mikor elmesélték neki Rózsa históriáját, de nem haragudott a leányra.

- Szegény kis bagoly! Ő és Bálint de furcsák lehettek egymás mellett.

-213-

Az urának is nevetve hozta fel a dolgot, de az nagyon elkomolyodott és azt mondta, hogy ne

emlegesse ezt a dolgot. Maradjon a hamuban a történet. Mikor az asszony tovább évelődött, haragos lett, s az öklével úgy az asztalra csapott, hogy remegett körülötte minden. A Becski-leánnyal nem így szokás elbánni, még az apjuk is megkülönböztetett tisztelettel beszélt velük, Kata is felpattant az asztalcsapkodásra.

- Azért a kis békáért türjek én!
- Még nem türtél semmit.
- Nem is fogok.
- Hát hagyj akkor békét.
- Tőlem ellehetsz.

Az asszony után méltóságosan suhogott a selyem, mikor otthagyta az urát az asztal mellett és megbántva visszament azokba a szobákba, a hol az eddigi Sas asszonyok is duzzogni szoktak. Bálint inkább Rózsára gondolt, mint a maga feleségére és eszébe se jutott, hogy kibékítse. A büszke Becski-leány egy darabig várta odabenn és csak nagyon nehezen békült volna meg. Bálint csak nem jött. - Utóbb már engedett volna az asszony, hanem Bálint még sem jött és nem is látták egymást egy hétig. Ez az esküvő után hat hétre esett meg. Szerencse, hogy nem sokan tudtak róla, mert különben a dolognak gyorsan híre kerekedett volna a megyében.

Az asszony minden reggel megkérdezte belső cselédjét a fészülködésnél.

- Itthon van-e az uram?

Nagyon egyforma választ kapott mindig:

- Nincs.
- Hol van?
- Már hajnalban elment a medvékre.

Mikor először hallotta ezt az asszony, fölugrott s ijedten kiáltotta:

- A Bognár oldalra!

A cseléd egy kicsit mosolygott és megnyugtatta.

- Nem asszonyom a másik hegyre ment.
- Ki mondta?
- A vadász.
- Hazudik!

A szép nagy Becski Kata ideges lett, akár egy akaratos leányka valamelyik másik családból. Sokat szenvedett. Mikor férjhez ment, inkább okos volt, mint szerelmes, most pedig semmi esze se maradt már, csak szeretett és kinlódott. Látta, hogy az ura közelébe így sohase jut. A büszkeség még a Becskieknél is frázis, ha egyszer megnyílik a szívük. A nagy szerelem mindig egy, de sok nyelven beszél. Valami más hang az, a mire ez az ember hallgat. Hát ő azt megtanulja. Nem áldozat, semmi az, ha az ember nagyon szeret. Egyszer nem feküdt le az esti harangszóra, hanem bekötötte a fejét egy nagy szürke keszkenőbe és az erkélyre állva türelmetlenül, szorongva várta haza az urát. Hideg harmat ült körül minden fán, virágon, lehült a levegő is, a szép asszony összeborzongott egyszer-egyszer a hideg kövön állva, de azért nem ment be. Kell, hogy ma vége legyen a találgatásnak. Szereti-e az ura, vagy nem? Ezt ma meg kell tudni. Ha nem, akkor holnap haza megyen az apjához.

III.

Egész komolyan beesteledett, a mire Sas Bálint hazaérkezett. A vadász két fáradt kutyát vezetett utána, hátul pedig a parasztok zöld galyakból összefont saraglyán egy medvét hoztak. A kutyák vinyogva szaglászta még egyszer körül az állatot, s aztán eldültek kétfelül a porondon pihenni. Az asszony beszaladt a házba és maga hozta ki a pálinkás butykost, hogy az urát megkínálja belőle. Az ember ivott, meg se köszönte, nézegette a vadat, talán még valahol az erdőn kószált az esze. Csak a lépcsőn vette észre ezt a rendkívüli változást és csodálkozva állott meg.

- Miért nem feküdtél le.
- Reád vártam, Bálint.

Sas Bálint is úgy képzelte el, hogy egy olyan asszony, a ki bevárja este, mikor fáradtan hazajön és leszalad eléje az udvarra, minden igyekezetével azon lesz, hogy ha szereti, ezt meg is mutassa, elfeledteti vele a kis Rózsát. Erre gondolt akkor is, mikor nagy biztatásra végre elhatározta, hogy megházasodik. Nagyon jól esett most neki ez a kis szivesség. Egyik kezében a puskát vitte, a másikkal átölelte az asszonyt és úgy mentek föl a lépcsőn. Az asszony is boldog volt és mosolygott. Az erkélyre értek.

- Valami mondani valód is volt, ugy-e - kérdezte odafenn Bálint.

- Van, sok.

Megállottak. Az asszony két kezét a férje vállaira tette, úgy nézett a szemébe és beszélni kezdett. Nem úgy, mint a Becski-leányok szokták, hanem leányos egyszerűséggel, annak a törekvésnek természetes hangján, amelylyel telve volt.

-216-

- Édes jó Bálint, ne haragudjál reám. Ha azt hiszed, hogy nem vagyok hozzád való, váljunk el egymástól békességgel. De ne hidd ezt, mert igyekezni fogok, hogy szeress. Az én családomban másként nevelik a leányokat, mint nálatok, azért voltam eddig akaratos, makacs. Olyan leszek ezután, a milyennek te akarsz. Tanulni fogok tőled, mint a gyermek, olyan leszek, mint Rózsa...

- Megint Kata, megint?

- Megint, miért ne? Nem úgy gondolok már szegény leányra, mint eddig. Ő lesz a mesterem. Mondd csak, mit csinált, hogy olyan nagyon szeretted? Hadd tegyek úgy én is. Jó volt, én is az leszek; szép volt, én se leszek csunya; szeretted, én is szeretlek csak úgy, mint ő, még jobban is.

- Kata...

- Igen, igen, nem hiszed?

Leültek, az asszony már nem fázott. Mikor egyszer-egyszer megremegett, Bálint reá adta a prémes bekecsét.

- Mondd, milyen volt? Szőke volt, barna volt?

Bálint kivette a tárczáját s megmutatott az asszonynak egy kis csontra festett képet és reávilágított a szivarja tűzével.

- Ilyen.

Kata elmerült a képben, elgondolkozott és sóhajtott.

- Szép; milyen simára fésülte a haját. Az enyém is ilyen lesz ezután. A nyakán piczi ezüst kereszt van, tőled kapta Bálint?

- Tőlem.

- Végy nekem is holnap. - A szegény asszony kutatta az ujat a képen, Bálint mosolyogva nézte s kezdte megszeretni benne ezt az igyekezetét.

-217-

Valami tréfás hullám a levegőben néhány hangot hordott az erkélyre. A Bognár-házból jöttek. Bálint, mintha szikra hullott volna a kezére, fölrezzent. Az asszony megijedt, megszorította Bálint karját, de férje nem fordult vissza. Azután hallgattak mind a ketten, míg csak másfelé nem fordult a szél, s el nem haltak a hangok.

Rózsa énekelt odaát valami kis paraszt nótát. Az volt benne, hogy: elhagyott a szeretőm, nem haragszom érte, ha velem nem lehet, legyen boldog mással.

Bálint belebámult az éjszakába. Az asszony is elgondolkozott. Azután letérdelt a földre, ráhajtotta arcát a férje térdére, s a szeméből könny csordult ki. Mikor Bálint visszanézett reá, alázatosan fogadkozott:

- Megtanulom ezt is.

MEGHALT AZ ÖREG

-218-

Mikor még én iskolába jártam, egy zsidó suszter lakott mellettünk a földszinten. Nem olyan czipész volt, mint a többi. Csak délig dolgozott és addig is csak nagy immel-ámmal. Délután föltette a czvikkerét, felhuzta a szalonkabátját s elment a kávéházba. Kártyázott, kibiczelt, de mindenképpen nyert. Csak este felé jött haza, akkor fölpofozta az inasokat és lefeküdt a belső szobában. A felesége azt az életet élte, a mi kiegészíti a másikat. Főzött, mosott az urára, szintén megverte az inasokat, ha rossz kedve volt, átjárt pletykázni a szomszédba és azonközben a sovány kosztjuk mellett is meghízott. Soha se volt egyéb rajta, mint egy ócska szürke szoknya s a lábain papucs. Gyermekük pedig nem volt, hála Istennek.

A másik szobában volt a műhely, nyomoruságos, agyaggal kivert padlóju, nyirkos, örökké fülledt, savanyu szagu lyuk, teletömve butorral, a mit kevés lim-lommal is könnyű elképzelni, mert az egész nem volt nagyobb, mint egy jókora ól. Egymás fölé volt téve két ágy a sarokban, a felsőnek a fejfája már majdnem érte a padlás gerendáját. Előbb mind a két inasnak külön-külön ágya volt, hanem a mikor a gazda magához vette a felesége apját, fölszorultak az emeletbe s az alsó ágyba a vén ember feküdt. És feküdt is egész nap. Nagy kinnal tudott átfordulni az egyik oldaláról a másikra, nyögött, zsidóul mormogott s ezen jól elmulattak az inasok. Eddig külön élt, de a mesternek eszébe jutott, hogy jobb lesz, ha itt eszi meg az öreg azt a kevés pénzt, a miye még maradt a leánya kiházásítása után s beköltöztette az öreget az inasokhoz. Azóta már nem olyan egyhangu odaát az élet.

-219-

Közben megesett az is, hogy a mester egyszer összeütközésbe jött a rendőrséggel; befogták és három hétig nem eresztették haza. Hamisan kártyázott, de a végén mégis kisült, hogy rágalom az

egész, egy utazó ügynök meg egy másik mester megesküdt, hogy soha becsületesebb embert nem ismertek, mint a barátjuk. Különben is azért adott az Isten szemet az embernek, hogy nézze meg, kivel ül le kártyázni. A három hét alatt nagy felfordulás volt odaát. Az inasok birkoztak a műhelyben, az öreg még többet nyöszörgött, az asszony pedig örökké a szomszédban ült és szidta a főkapitányt. Az öreg zsidó rosszul beszélt magyarul, a fiuk nem igen értették meg, ha rá hallgattak is, hogy mit akar; egyszer aztán sikerült ágyához hivatni a leányát, akkor már nagyon el volt szegény keseredve s bárki is megsajnálta volna, ha látja. A mi szakácsnénk néha belátogatott hozzá egy kis ételmaradékkal, azt hazudta neki, hogy ő is zsidó családnál lakik és hogy kósert főznek. Sokat beszélt róla anyámnak s mi gyermekek is ott hallgatóztunk mindig körülötte.

Az öreg nyögve, lihegve szólott a leányához s a füléhez kellett hajolnia, hogy megértse az ember, a mit beszél.

- Hol van a Náczi?

- Ne törődjék vele.

- Mondták az inasok. Miért zárták be?

- Mit tudom én.

Az öreg erőlködött s felülni próbált az ágyban, de csak a fejét tudta kissé feljebb tolni a párnára. Vértörésre pirult, tele volt haraggal, indulattal beszélt, aztán hang nélkül járt a szája tovább, megint szólott egy pár szót, újra elakadt, integetni is próbált, de nem bírta föl a kezét.

- Vigyetek el innen, akárhová, adjátok vissza a pénzem, nem maradok tolvajnál. Ereszszetek, hadd menjek...

- Nem tudsz.

- Kocsit, kocsin...

Az asszony kiment, ott hagyta, hogy csak hebegjen magának. Az egyik inas kalapálni kezdett egy talpat, a másik pedig füttyölt. A vén ember megnyugodott egy kissé s azzal vigasztalta magát, hogy úgy se tart már sokáig.

A negyedik emeletről kihurczolkodott a szabó, a lakás üresen maradt s minthogy délutánonkint már régen emlegette a mester, hogy megunta a földszintet, kivette a szabó lakását. Ez se volt jobb, mint az eddigi, de mégis valahogyan másként érzi magát az ember, ha magasan lakik, különösen, ha szemmel tartják a detektívek. Tudja Isten, hogy mi mindent akarnának még kisütni róla.

Az öreg felköltöztetését az inasokra bizta a mester. Ő úgy mondta: *szállítsátok fel*, de én ezt a kifejezést hajlandó vagyok tulságosan uri hajlamainak tulajdonítani. Az inasok sok mindent megpróbáltak az öreggel, de sehogysem ment a költöztetés. Az ágygyal együtt nem bírták még csak fölemelni sem s ha kiakarták emelni belőle, olyan keservesen nyögött és jajgatott, mintha a csontjait törnék. A két borzas kölyök egymásra bámult az ágy előtt s nem tudta egyik sem, hogy mit kezdjenek vele. Végre felfogták a derékaljával együtt, beletették egy ruhás-kosárba s a kosarat két fülénél fogva czipelték fel a lépcsőn. Az öreg már akkor olyan volt, mint a csontváz. Száraz, beesett mellére ejtette a fejét, rendetlen, piszkos szakálla színe a fehérből átcsapott a sárgába s ha fölnyitotta a szemeit, üresen, fájdalmasan bámult a világba. Hosszukat sóhajtott s ilyenkor hörgött a mellében a levegő. Ugy látszott, hogy a szervezete is csak száanalomból dolgozik már egy-egy keveset.

A vejére rá se nézett, mióta be volt csukva. Elfordulni próbált, ha jött s éreztette vele, hogy megveti. Csak a leányához beszélt néha, ha élékaphatta egy-egy percze, szidta és fenyegetőzött.

- Hagyd itt, hagyd itt, még ma. Tömlöczbe volt, oda is megy majd vissza. Hitvány...

- Hagyj nekem békét...

- Te is odajutsz velem, rád sütnék valamit...

- Törődj csak magaddal.

- Nincs miért, egy-két napom van még, de te még sokáig élsz. Hagyd itt...

Az egy-két napban nagyon igaza volt a szegény öregnek.

Emlékezem, épen szerda volt s édes apám valami generálisnál tisztelgett, vagy mi - de blouse helyett attilában jött haza. Csákó volt a fején, fényes szalonkard az oldalán. Egy szegény, családos katonatiszt csak akkor koptatja ezt a drága holmit, ha okvetlenül szüksége van reá. Még ideje se volt átöltözni, lélekszakadva rohant le a suszterné. A többi lakót már föllármázta, csunyán jajgatott s kért nagyon szépen, hogy mind mind menjünk fel hozzájuk, haldoklik az öreg. Nálunk az a divat, hogy sok-sok embert gyűjtenek a halottas ágyhoz.

Apám fölment s utána mi is.

Az ágy fejénél szalonkabátban állott a suszter s czvikkeren át hangosan olvasott valami héber imádságot. Az öreg utána motyogott egy-két szót, de inkább csak hangtalanul tátogatta a száját. Az asszony jajgatva dült az ágy lábához s néha megelégedetten nézett végig a nagy társaságon, melynek bizonyos előkelő színezetet adott az apám aranyos attilája és csákója. Az inasok

KENDE MIKLÓS VÉGRENDELETE

-223-

I.

Kende Miklós elhalálozott az Urban és a temetés után három nappal a közjegyző meghívta hozzátartozóit, hogy hallgassák meg a végrendeletet. Valami sok jót nem igen lehetett várni ettől az irástól, hanem azért a szegény rokonok egymás hátán nyüzsögtek a tágas irodában. Egymásutáni sorokban, mint a hangverseny-teremben, egy csomó szék volt a szobában, de egyik se ült le. Sívár, fojtott s néha ingerült hangon tárgyalták egy gomolyagban, hogy kire mi várhat, némelyik pedig izgalomban remegő ajkakkal bámult föl a mennyezet virágaira, nekivetve hátát a szoba falának. Különböző egyforma lenézéssel mérték valamennyien végig az özvegyet, a ki valami unokabátyja, egy tűzértiszt karján érkezett meg. Gyönyörű szép asszony volt. Magas, egyenes, telt, de még messze az elhizástól. Az arcza fehér, mint a tej, ajkai husosak, pirosak, mint a meggy s közülök egy kicsit nagy, de szép, sorba illeszkedő fehér fogak villogtak ki. Csak a szemei rontották a szép arcz harmóniáját. Töméntelen, mértéktelen bujaság volt a nézésében. A hogy a nagy pillák alul egy kicsit hunyorgatott, rövidlátósan kipislogott, abban valami olyan rossz volt, a mit csak az asszonyok értenek meg igazán. Azok az asszonyok, a kik az urukkal összebujva élnek s ha közéjük toppan valami másfajta, megriadva huzódnak el tőle. Az asszony oda se nézett, hanem hátravetve a fátylát, leült egy székre. Melléje telepedett a tűzértiszt s azután suttogva beszéltek.

-224-

Voltaképpen csak rá várákoztak. Mire elhelyezkedett, a közjegyző kijött a másik szobából s feketepeccsés nagy borítékot hozott magával. Aztán az ilyes alkalmakra fentartott ünnepélyességgel tett fel az orrára egy aranykeretes okulárt s megvárva, míg valaki utolsónak köhög el magát, olvasni kezdte a végrendeletet:

- Tehát ép észszel, józan megfontolással, satöbbi, satöbbi. A végrendelet másolatban az érdekeltekkel amugy is közöltetni fog. - A szép asszony felé fordult s ültében meghajlott kissé előtte az asztal fölött. Nagyságodról tiszteletreméltó életfolyásával harmoniában álló izé, nemeslelkűséggel emlékezett meg a megboldogult. Ime, méltóztassék ide hallgatni. - Drága nőmtől, született Kisfalvy Rózsától, ki némileg fölélénkítette nekem, öreg embernek, utolsó esztendeimet, szomoruan bucsuzom ez órában, a mikor a halállal barátkozom. A mi némi kellemetlenségünk volt egymással, azt bocsássuk meg kölcsönösen. Ő fiatal, én vén vagyok s egyformán gyarló emberek mind a ketten. S ha úgy történt, a mint ezt elhinni okom van, hogy én, a sir szélén tipegő ember, nem voltam elég drága nőmnek, az ifju, étellel teli és körülrajongott szép asszonnak, ha a belőlem hiányzó meleget másutt kereste meg néha, azon se szabad fennakadni nekem, gyarló embernek, a ki talán nem sokára az Ur ítélőszéke előtt állok. Azt kérdezhetné tőlem a legfőbb bíró, hogy hát: miért vetted el, Miklós fiam? - Mit tudnék reá felelni? - Drága nőm öröklő a pogány-utcai ingatlant és azonkívül évi tizenkettő ezer forintosot kap, havi egyezer forintos részletekben. S mivel hogy nem akarom utját állani a boldogságának, a mihez egy ilyen vén ember oldalán eltöltött három esztendő után jussa van, ez összeg folyósítandó számára akkor is, ha drága nőm újra férjhez találna menni. Legyen neki pénze. A ki ezt az intézkedésemet megtámadni próbálja, az hagyatékomból teljesen kirekesztendő, mert csak abból a szempontból indulhatna ki a kifogás, hogy nem voltam beszámítható állapotban, a mikor ilyenformán rendelkeztem drága nőm jövődjét illetőleg. Pedig hát nagyon is tudom, hogy mit cselekszem.

-225-

A rokonok összebámultak, de nagy elképpedésre nem igen értek rá, mert most már gépiesebben kezdett olvasni a közjegyző. Azok a passzusok következtek, a melyekben róluk emlékezett meg a megboldogult. Csak úgy futtában, hirtelen, egy pár numerussal szerepeltek az okmányban, ötezer, négyezer, háromezer... aztán semmi. - A szép asszony ezt már nem is hallgatta, hanem ajkait összeszorítva, homlokát redőkbe szedve, félig lehunyt szemekkel azon gondolkozott, a mit az imént hallott. Egy kicsit el is pirult. Nem értette egészen, hogy mi mindent akart elmondani abban a néhány sorban az öreg. Leszidta, az nyilvánvaló, hanem akkor miért adott hát pénzt? Ennyi pénzt! Őszintén szólva: semmit se várt, vagy éppen csak annyit, a mit a törvény rendel. Ez a summa megszedítette s annyira zavarba jött, hogy a mikor a tűzértiszt csak úgy véletlenül megérintette a karját, boszusan elhuzódott tőle. Sehogy se tudta megérteni, hogy mi történt itt voltaképpen. Jó ember volt az ura, az tagadhatatlan, de nem annyira ostoba, mint a milyen ez a végrendelet. Pénzt adni az özvegynek ahhoz, hogy férjhez menjen, nagy summát minden évben, hogy urasan élhessen mellette a férj is... Olyan bolondnak tünt fel előtte a dolog, hogy kábultan kelt föl s kissé határozatlan, bágyadt lépésekkel ment ki a szobából, meg se látva a sok rozszakaratu gyilkos pillantást, a mivel elkísérték ezen a pár lépésen a rokonok. Míg lement a lépcsőn, folyton az kongott a fejében a közjegyző száraz, ércztelen hangján: drága nőm. Mintha gunyolódott volna a vén ember, a mikor ezt annyiszor leírta. Hiszen tudta ő jól, hogy valami nagy hűségről szó se lehetett. Rettenetes jeleneteket veszekedtek végig az asszony szerelmei miatt - és most: drága nőm. S egy kicsit elsavanyodva és az agyában kóválygó össze-vissza gondolatok aljára leülepedett aggodalommal jegecedett ki benne az a gyanu, hogy az öreg valamit akar vele. Az öreg, a ki meghalt, a sokszor megcsalt, védtelen, gyöngye vén ember, a ki a halála után boszulja meg magát. Még nem lehet tudni, hogy mit akar, de kell, hogy legyen valami célja. És

-226-

az asszony megmagyarázhatatlan félelemmel nézett erre-arra, a mint kiért a kapun. Hogy vajjon nem jön-e valamerről valami olyas veszedelem, a mi elől ki kell térni. - S ideges, türelmetlen és goromba lett, a mikor a tűzértiszt bizalmas mosolygással arról pusmogott neki, hogy semmit se féljen és hogy egy kicsit már - úgy látszik - meg volt bolondulva az öreg, a mikor ezt a számárságot írta.

-227-

II.

Az asszony egy kicsit otthon maradt még. Nem akart egyszerre eltűnni a városból. Félt a pletykától s minden szerdán koszorut vitt az ura sírjára. Követ is ő állíttatott a sír fejéhez s padot veretett le melléje a földbe. Ezen órákig elült a szerdai napokon s néha rajtakapta magát azon, hogy mormogva, dühösen, alig elfojtható indulattal kérdezi maga előtt a felpuposodott földet: Mit akartál velem? - Aztán eltűnődött s megint azokkal a rezedákkal beszélt, a mik benőtték a dombot: Valami titkod van. De mi? - Istenem... Minthogy azonban a közjegyző pontosan, udvariasan, mosolyogva fizetgette ki minden elsején a sok pénzt, elég jól érezte magát. Mondják, hogy közben volt egy-két viszonya is. Afféle futó szeszély, mint a hogy a falánk gyerek beleharap mindenbe, a mi az utjába kerül. Aztán eldobta őket, de néha kimerülten, az élvezetekben agyonhajszolt asszony támoltygásával ment végig a temető utcáján szerdánként. A ruhája is gyászos volt még, de lassan-lassan mindig kaczerább. Jobban és jobban érvényesült benne a gyönyörű test, a vállak, a keblek s a fátyoltól, a fekete keretből vágyakozón, mohó epedéssel világított ki a szép fehér arc. Egy év multán pedig férjhez ment a tűzértiszthez, a ki elbizakodott mosolygással kísérte ki a templomból. Szörnyű nagy publikum volt ott s a menyasszony helyett mind a vőlegényt bámulták. A katona nem is úgy viselte magát, mint azok a férjnek titulált urak, a kik még egy kicsit szemérmesen huzódnak meg az asszony árnyékában, hanem mintha már otthon lett volna. Mintha éppen csak templomban járt volna a feleségével. Az aprópénzzel kifizetett rokonság csunyan bámult utánuk. Mutatták, hogy most már értenek mindent.

-228-

Pedig hát még nem értettek mindent.

Mikor a közjegyző először fizette ki a pénzt az új asszonynak, a férj mosolyogva bámult a sok nagy bankóra. Csak annyit jegyzett meg, hogy: furcsa, csakugyan furcsa. Így pénzt kapogatni... Mindenesetre azonban kellemes. - Ő is hozott tudniillik haza száz és egynehány forintot, de hát abból igazán nehezen lehetne megélni. Jó, ha az asszonynak is van. Ezen eltűnődött egy kicsit s azonközben észre se vette, hogy a széke karjára telepedett az asszony. Azután meg szórakozottan állott föl és nagy lépésekkel járt erre-arra. Maga se tudta, hogy miért, de elkedvetlenedett. Megesik az emberrel. A mikor pedig az asszony újra megszámlálta a pénzét és elzárta a maga szekrényébe, dühösen pislogott vissza reá. De mosolygott, ha találkozott a pillantásuk. Erőszakolta a jókedvet, bár érezte, hogy a helyzet szörnyen ostoba. Valaki itt fizet, egy ezerszer megcsalt, a sárban meghurczolt nevű vén ember és ő meg él az asszonynál. Helyet kapott itt. Alkalmazva van.

Ezt semmiképen se akarta megszokni a katona. Előbb csak roszkedvű volt, de aztán elhatározta, hogy érvényesülni fog. Megmutatja, hogy nem szolgálatba állott be ide, hanem ur a házban. Rendelkezik azzal, a mi befolyik a házhoz. Lovat vett s csak a kulcsot kérte, a mikor ki kellett fizetni. Két hét múlva másik lóra jött gusztusa. Megtetszett neki s hazaküldte a lovászszal. Az asszony komoran fizetett és a mikor az ura is hazajött, nem mutatkozott. Az pedig nem afféle ember volt, a kivel kellemetlenkedni lehet. - Lement az istállóba, megtapogatta a lovak nyakát s elment a városba egy kicsit. Másnap hazaizente, hogy dolga van. S minthogy sokáig volt dolga, harmadnapra se került elő. Hirt se adott magáról s az asszony iszonyu dühben lihegve várta az ebédlő lámpája alatt. - Belőlem él, - mondta és ismételte százszor is. - Belőlem él és így bánik velem... Szederjes foltok telepedtek ki az arczára s megrázta az asztalt egy-egy rohamában, a mikor belesajgott a szívébe az a fura, de nagyon őszinte panasz, hogy: az övé a pénz és ime így bánik vele ez az ember. És fuldokolva keresett valami megtorlást, hogy majd megmutatja ő.

-229-

Másnap hazakerült a tűzértiszt és csak egy lovat talált az istállóban.

- Hol a másik? - kiáltott rá a lovászra.

- Eladta a nagyságos asszony.

- Ugy? - rohant föl a házba, becsapva maga mögött minden ajtót, egyenesen az asszonyhoz.

- Mi van a lovammal?

Az asszony nyugodtan, csendesen felelt neki:

- Nem tartok kettőt. Elég egy is.

- Ki mondja?

- Én.

- Te? Hát kié a ló?

- Kié a pénz?

- Hogy szerezted?

- Az enyém.

A katona előtt forogni kezdett a világ. Egy pillanatra elszédült és belekapaszkodott egy székbe.

-230-

De hirtelen magához tért s a hogy ott látta maga előtt feketén a pocsolját, a mibe beleesett, eszelősen nézte egy ideig az asszonyt s kifordult a szobából. – Hát persze, hát persze, hiszen minden az övé. Az efféle férjjel könnyű elbánni. Mit hozott a házhoz? Egy pár nyeret s nem ez a tisztesség. Ugy kell lenni, hogy a férjtől függjön az asszony. Hogy megköszönje neki a kenyeret, hogy a maga becsületes önzése diktálja neki, hogy letörülje az embere homlokáról az izzadtságot, a mikor az egész nap az ágyuk előtt nyargal. Hogy az urától várja a szoknyát meg a cipőt. – A katona iszonyuan elszégyenlette magát. Voltaképpen nem volt tulságosan cinikus. Inkább könnyelmű – s hirtelen elkészült azzal, a mit tennie kell. Még azon az éjjel összepakolt s kiköltözött a kaszárnya mellé. Reggel az asszony eltátott szájjal, sáppadtan hallgatta végig a szobalányt, a ki elmondta, hogy elment az ur.

III.

Utána ment. A sokat élt asszonyban is van valami állandó érzés, a mibe akár bele is bolondul. Valami mélyre begyökerezett, kitéphetetlen vad ösztön, a mitől egy-egy pillanatra szökik meg s aztán visszasóvárog utána. De nem tudta elérni. Egyszer irt neki egy levelet. Az volt benne: Ha haragszol, verj meg. Gyere, drágám, verj meg – s aznap délelőtt látta, hogy egy csomó ágyu dübörög el az ablaka alatt s egyik mellett sóvány, közönséges kincstári lovon az ura. Fel se nézett az ablakra. S csodálatosképpen a másikat átkozta, az elsőt, a ki a sok pénzt adta. – Aztán később, a mikor minden levele válasz nélkül maradt, újra berendezte magának a szerdákat. A temetőjárás. És a padról legörnyedve besuttogta az urához:

-231-

- Tudom már, hogy mit akartál velem. Hitvány vén ember vagy.

A LAPATYI MALOM MELLETT

-232-

Hiss Áronné kedden este felment a fiához a felső udvarba és azt mondta neki, hogy szeretne bemenni másnap reggel Garabóczra. Nincs valami különös dolga, csak éppen venne egyet-mást. Télire valót, kendőt és egy ruhára valót is. Ha valami alkalom volna, hát elmenne. Az alkalmat úgy kell érteni, hogyha amugy is bemegy valami kocsi. Teszem fel a menyével a hintó, ha a fiatal asszonymak volna valami dolga a városban, vagy valami akármicsoda egyéb kocsi. Elül az öreg asszony a zsákok tetején is. Az öreg asszony szelid, alázatos kis néni volt, visszahúzódva az alsó házban, a régiben s éppen csak egy kertben gazdálkodott, mivelhogy a birtokot még életében odaadta a gyermekeinek. Valami kis havonkinti pénzt kötött csak ki magának, a mit meg is fizettek a fiuk, meg nem is, ahogy épen eszükbe jutott. Mindazonáltal éldegélt valahogy s esténként a kapu előtti padon elégedetten várta be a tehénkét, a mit a nagy birtok sok barmából megtartott magának. – Egész más udvar volt a felső, amiben a nagyobbik fia lakott, István. Tágas, egy utca hosszán végig a fal mind hozzá tartozott s elől gyönyörű kertje volt. Olyan nagy, hogy el lehetett tévedni benne s csupa finom, idegen virág. Közepén kastély, amihez a terveket pesti építómesterrel csináltatta meg a fiatal asszony. István éppen künn járt valahol, az asszony pedig nem volt itthon. Üljön le a ténsasszony – mondta a szobaleány s odébb ment. Az öreg asszony a tornáczon járkálva várta meg a fiát s aggódalmasan figyelt föl, a mikor hallotta a hangját. – Dirib-darabra verem a fejed – kiabálta lenn, még a hátsó udvarban a férfi. Aztán halkabb felelet hallatszott. Cselédhang, hogy: – de instálom... Tovább azonban már nem mondhatta, mert rettenetes pofont kapott s csikorgott a kavics. Jött István. Szürke zeke volt rajta, a lábain pedig hosszuzáru csizma. Nagy, leégett képű, vállas, nehéz ember volt, az arcán, összeszorított ajkain s vastag szemöldjei alatt a nézésében sok brutalitás. Nem igen volt meglepetve, a mikor meglátta az anyját.

-233-

- No mutter – kiáltotta – hát miért nem kerül beljebb? – De azért csak ő is künn ült le egy székre s nézte, hogy az öreg asszony tovább sétál. Még dühös volt s az öklével a tornác párkányára csapkodva többször is elismételte: – a fene egye meg, a fene egye meg.

- Mi baj megint?

- Lopnak a bitangok. Csupa gebe van az istállóban. Ellopják a zabot. S még azt mondja a betyár, hogy nem igaz. Odacsattantottam neki egy pofot.

Az öreg asszony nagyot nyelt és semmit se szólott. Ez a tárgy már bőségesen ki volt merítve közöttük. Az asszonyt rémületbe ejtette az a sok pof és verés, a mit a fia a cselédek között kiosztott. Azok is emberek. Attól félt, hogy egyszer valamelyik közöttük bosszút áll valamennyiért. Ez a nép türelmes, de ha nekivadul, nem lehet vele egykönnyen elbánni. Az aggodalmait elmondta a fiának is sokszor, de ez csak mosolygott rajtuk. Szörnyen megbizott magában.

-234-

- Garabóczra szeretnék menni holnap. Nincs valami alkalmatosság, István.

A fia bosszankodva csóválta a fejét.

- Miért nem mondta tegnap, mutter? Bemehetett volna Katiczával. Ő éppen oda van, már nemsokára itthon is kell hogy legyen. Kényelmesen utazhattak volna.

Bátortalanul jegyezte meg a kis öreg asszony.

- Miért nem izent le? Én nem tudhatom...

- Mi se, hogy anyám is oda menne. Honnan tudjuk?

- Igaz. Hát nem küld be holnap valamit?

- De igen, kukoriczát. Ha rázatni akarja magát, anyám, az igás kocsin, hát tessék bemenni. A másik lovakat nem foghatom be holnap reggel újra. Ugy-e, mutter, azt nem is kívánja...

- Dehogya, dehogya.

Egy kocsisforma ember, még inkább suhancz ment el a ház alatt. István lekiáltott neki.

- Megállasz majd az öreg ténsasszony előtt s fölveszed. Értetted?

A fiu morgott valamit s tovább ment, de a gazda utána ordított:

- Értetted?

Erre megállott s a sapkája alól fölpislogva felelt:

- Igenis.

Valamicskét csendesebben beszélt tovább István ur.

- Nohát! Vagy ha még a másik pofádra is akarsz egyet, csak szólj. - Aztán intett neki. - Mars!

Hajnalban megállott az igás kocsi az alsóház előtt. Sok zsák volt rajta. Remegtek a kerekek, ahogy befogtak a huzásba újra a lovak. Az öreg asszony már künn várt, a hűvös szél ellen az ócska nagykendőjébe burkolózva s mikor a kocsi megállott, maga kapaszkodott föl a ferhérczre. A fiu mogorván, a szemeire huzott nagy báránybőr-sapka alól kelletlenül pislogott elő s a mikor az asszony elhelyezkedett mellette, tele szájjal, lomhán szólt rá a lovakra: - nó. - Azok egy kicsit gondolkoztak előbb s csak azután kapaszkodtak bele a hámba. Szó nélkül koczogtak be a vámig. Ott állottak egy kicsit, míg elindult előttük a többi kocsi. A fiu esetenül topogva járt a kocsi körül s mikor a lovak elé került, az ostornyéllal nagyot vágott végig az egyiken.

-235-

- Mit csinálsz? kérdezte az öreg asszony. - Elment az eszed?

A fiu vállat vont s leolvassa a vámos kezébe a pár krajczárt, újra rászólt a lovakra: - nó.

Délelőttre elváltak. A fiu kiállott a piacra a kocsival s aztán bevitte a lovakat a vendéglő istállójába. Addig az öreg asszony maradt a zsákoknál, míg visszajött, aztán otthagya a piacon s maga elindult a boltokba. Ugy volt, hogy délben találkoznak a vendéglőben s akkor aztán szép lassan elindulnak majd haza. A fiu azonban egy kicsit később ment el a lovakért s fölvetve a fejét, úgy ment el az öreg asszony mellett, hogy rá se nézett. Aztán egy kis félóra múlva már a kocsival jött vissza a piacról és az utról, a kapu előtről kiabált be, hogy menjenek már. Meglátszott rajta, hogy utközben valahol ivott egy kicsit. Tüzes volt az arcza. A kapaszkodón is ügetésben hajszolta föl a lovakat. Most már a kocsi derekában ült az öreg asszony az üres zsákokon és egy kis maradék szénán s összegubbaszkodva, aggodalmasan nézte a fiut. Tegnapra gondolt s annak tudta be a részegségét. Magában tudniilik utánagondolt, hogy szokott-e inni a fiu és nem igen emlékezett arra, hogy így látta volna. Mentegette. El van keseredve szegény s azon töprengett, hogy hogyan békíthetné meg. Azonközben fölértek a kaptatóra. Feszület volt a tetőn az egyik oldalon, a másik utszélen pedig kocsmá. A fiu leszállott és a kocsmá felé ment. Csendesen szólott utána az asszony:

-236-

- Nem volt elég, Samu?

A kocsmá udvara meg az országút között az árkon egy kis palló volt lefektetve. Annak a közepéről kiáltott vissza a fiu: - nem. - Az asszony csendesen várt rá s szomoruan csóválta a fejét, a mikor a fiu úgy jött végig a pallón visszafelé, hogy erősen markolta az egyik kezével a korlátot. Attól kezdve lejtőn mentek s mintha részeg lett volna a kocsi is. Tántorgott az uton jobbra, balra, a hogy a fiu rángatta a gyeplőt. Az asszony egyszerre csak a vállára ütött s a mikor mogorván visszafordult, azt kérdezte tőle:

- Mit gondolsz, mit kapsz a gazdától, ha ezt elmondom neki?

Samu újra kifordult a lovakhoz s hátraszólt.

- De azt nem éli meg.

Az öreg asszony rábámult a széles hátra, a mi elzárta előtte az utat a kocsiülésen s míg végigfutott rajta a hideg, lehunyta a szemeit. - Lesz, a hogy lesz, - azt mondta magában s fásultan nézte, hogy a fiu a lapaty malomnál jobbra rántja a lovakat s a szekér befordult a már homályos, sötét lombbal árnyékozott kerékvágásba. Csak a mikor már a malmot is elhagyták, riadt föl. Belefogódzkodott a kocsi oldalába, fölállott s rákiáltott a fiura.

-237-

- Mit akarsz?

Az hátra se nézett, csak verte a lovakat. Vágtatva mentek s egy-egy gyökéren fennakadva nagyokat ugrott a kocsi. Az asszony mind a két kezével megkapaszkodott az oldalrudakba, alig bírta tartani magát benne s most már a fiu fülébe kiabált. - Mit akarsz? - Szél fujt. Egyik oldalról átverte a fák lombját a másik oldalra. Csak itt-ott látták az eget, a minek az alján sok nyugtalan lombon átrezegve megjelent a holdvilág fele. Még mentek. Egyszerre nagyot zökkent a kocsi és megállott. Nagy fa zárta el az utat. A fiu leugrott s megkerülve a kocsi, hátul mászott föl rá. Az asszony izzadt homlokából a hajat simította ki s rámeresztve a szemeit a fiura, most már csaknem

suttogva kérdezte: Mit akarsz?

A fiu a zsebében kotorászott s a közben felelt:

- Megölöm a ténsasszonyt.

Az öreg asszony visszahúzódott tőle s mintha nem értette volna, hogy mit mondott, újra kérdezte:

- Hogy mondd?

- Megölöm a ténsasszonyt.

Az asszony menekülést keresett s arra határozta magát rá hirtelen, hogy a lovak közé ugrik le az első ülésről. Előbb a rudra, aztán lecsuszik közülük. Oda nehezebb utána menni, mintha csak itt áll a kocsin. Addig is pedig szóval tartotta a fiut.

- Engem? Hát vétettem én neked valaha? Van neked lelked?

- Van. Belevágom a ténsasszonyba ezt a kést. - Előhuzta a zsebéből a kést s hadonászott vele - Megadom az urfinak a pofot.

-238-

- Akasztófára jutsz.

- Azt se bánom. Az urfival nem birok. A multkor lestem a vasvillával, de a mikor jött, elbujtam előle. Csak úgy pusztá kézzel elbánná velem. Hát majd másképpen adom neki vissza a pofot. A ténsasszonynyal végzek, az anyjával.

- Egy ilyen öreggel...

- Ha öreg, öreg. Bánom is én.

Az öreg asszonyt egyszerre előntötte a méreg s a helyett, hogy hátrált volna, előre lépett kettőt a fiu felé. Keményen nézett rá s mintha nagyon megcsalatkozott volna benne, elképpedve szólott reá.

- Hát ilyen piszok kölyök vagy?

A fiu felkapta a fejét s visszafeleselt.

- Milyen?

Az asszony most már nem is látta a kést.

Mintha megundorodott volna, egy kicsit elfordult. Inkább szomorú volt már, remegett a hangja.

- Ha anyád volnék, kiszégyelném a szemem. - S megint feléje indult: Te hitvány, te. Hát te ember akarsz lenni. Idehozol egy ilyen öreg asszonyt és vitézkedel. - Csontos, kemény öklével mellbe vágta, hogy a fiu letántorodott a kocsiról. De utána ment az asszony is s belebeszél az arcába. - Szegény anyád, hát csak ilyen gyáva kölyke van. Ilyen... Kereste a szót, de nem találta meg hirtelenében s ösztönszerűleg gyorsan egy iszonyú pofot adott a fiunak. - Nesze!

Az visszalépett és nagyot kiáltott.

- Ne tessék!...

-239-

A vén asszony a nyomában volt.

- Nem, ugy-e? Hát neked nem tetszik a pof? Neked? A ki a fiam helyett velem akarsz elbánni. Hát ilyen legény vagy...

A fiu a fejébe húzta a sapkát és a vállai közül, félszegen elődalogva kezdett el valamit mondani.

- Már én nem hagyom magamon száradni...

- Nem? - A kis öreg asszony kiegyenesedett s ahogy így egész közelben látta maga előtt a nyurga, tétován félre bámuló ficzkót, megint csak elszomorodott.

- Szegény anyád, hát ezért szoptatott? - De a késre esett a pillantása s erre újra méregbe jött. - Rongy legény vagy, hallod. - Aztán rá se nézve, félreállott az utból s hátraszólt neki. - Indulj a lovakhoz.

A fiu egy kicsit tétovázva indult el. Többet nem is beszéltek. Mire megfordította a lovakat, az öreg asszony hátul fölmászott a kocsi derekába. A fiu gyalog ment az országutig, a mi tisztán fehérlett a fekete tarlók között. Ott czihelődött csak fel az ülésbe. Mig tovább mentek, néha hátra pislogott és mondani akart valamit, de csak hallgatott. Csak a mikor letette az alsóház elé az asszonyt, még ott maradt a kocsin állva. Várt valamire. Az asszony a hóna alatt és a kezeiben a sok pakkal már a kapuban állott - s mégse indult. Erre visszanézett reá s egy lépéssel közelebb menve hozzá, azt mondta neki csendesen.

- Samu, ne szégyeld magadat mások előtt is. Én nem beszélek a te mai napodról senkinek.

Láttam közlőrl. Mostanáig csak hallottam, hogy hogy megy... Vagy olvastam az ujságban, hogy a kültelken, rendesen a kültelken mindent összetört valami ember, aztán késsel megkergette a feleségét az udvaron s aztán elvitték. Vagy sohase egészen hiteles novellákban olvastam megháborodottokról... Valami hézag, kitöltetlenség azonban akadt az írásokban. A bolond nem olyan bolond, hogy egészen odaadja magát az épeszü embernek. Éppen az az örületében a valami, hogy az övé. Nem csür, amin át lehet járni s megnézni mindent apróra, hanem sötét, éppen csak neki magának derengős világitásu üreg, amibe a mi szemünk be nem lát. A bolond azt mondja, hogy: ő a király, vagy az atyaisten. Tudja, hogy miért. Mi csak az üres értelmetlenséget halljuk, amivel ezt a bolondságot hirdeti. A miért titok. Ahogy kezdődik a megzavaródás, a mi a fejlődése... Idegen ahhoz a mi véges és éppen ebben a tekintetben éppen csak tapogatózó, kombinációkban kavikáló eszünk.

Valamit láttam. Hogy hogyan kezdődik.

Irtam a kávéházban. Novellát egy asszonyujságnak. Meg kellett lenni hirtelen, a mi nem is volt különben nagy munka. Legyenek az ifjak boldogak. Hát legyenek s a Pista meg a Rózsi sorsa nyugodalmas, kitaposott csapáson topogott előre a novellában. Éppen csak egy kis veszekedést irtam még bele, hogy annál jobban örüljenek az asszonyok a kibékülésnek - s pihentem közben. Nekem végre is nem volt annyira sürgős ez a kibékülhetetlen házasságkötés.

A szomszéd asztalnál egy ur ült.

Ugy mondom, hogy ur, de inkább csak szegény ember volt biz ő. Valami ügynökforma ember, a ki tömérdek német lapot hozatott magának, de nem a vendég határozott hangján, hanem mintha szivességet kérne. Azután az apróhirdetési oldalokat bámulta s jegyeztetett néha. Bizonyosan ajánlkozik erre-arra s úgy látszik, hogy eredménytelenül, mert már hónapok óta látom itt az ujságokban új meg új állást böngészve. Rokonszenves nem volt az arcza. Inkább tulságosan közönséges, jóformán vonásnélküli. Zsirarcz, ami fölött megpuffadt a bőr és a mibe belesüppedtek a szemecskék. Sárga keretü cvikkert hordott, de az üveg fölött átpislogva olvasott. A bajusza meg a fülei előtt végig kis, ritkás pászmban, a szakálla vörös volt. Égő vörös s mintha ez a vörösség néha az arczán is áthuzódott volna, olykor belső pir ömlött végig a bőrén. Mintha hajlama lett volna a gutaütésre, ámbár még fiatal ember volt. Legfeljebb negyven esztendő.

Addig is, mig megkerült volna az ujságban az állás, biztosítási ügyletekkel próbálkozott. Jámboran csinálta azonban. Nem ült rá az ember nyakára, hanem éppen csak csendes bocsánatkérő mosolygással kérdezte meg olykor, hogy nem volna-e terhére egyik-másik uraságnak, ha megmutatná a tabelláit. Nekem is szokott néha s ajánlkozott olykor biztosítás összehozására fiuk, leányok számára vegyesen, amire majdnem hogy ráfizeti a províziót is. Amikor újra meg újra átmosolygott az asztalától s én csak csendesen intettem, hogy: nem - megint belebujt az ujságokba. Egyszer nagyon megsajnáltam. Valami ur, a ki alsóst játszott, durván rákiabált, hogy hordja el magát. Annak is valami egész olcsó biztosítást akart mutatni. Olyat, ami valósággal áldozat a társaságtól, a mely társaság azonban megteheti ezt is. Talán neki. - Pár szóban kifejtette abból az alkalomból nekem, hogy milyen nehéz az ilyen ügynök dolga, ha nem éppen orczátlan. Ő nem az. Restelli ha rá ordítanak, de ez vele jár a kenyérrel, a kenyér pedig olyan dolog kérem, olyan dolog - a mint ő kissé hézagosan kifejezte magát, - hogy nem lehet válogatós benne ez ember. Különösen az, a kinek gyermeke van.

- Hát van?

- Hogyne. Akkor már csendesen mosolygott. Csupa nyugodt derü volt az arcza. Ezen a petyhüdt, pufók, kifejezéstelen, mindössze tompa orral kettőreválasztott zsirpárnán meglátszott az, hogy szép lehet a gyerek. Vagy hogy neki nagy gyönyörüsége telik benne, a mi végre is egyre megy. - Fölolvadt a hazagondolásban. Mintha nem is éppen most történt volna az a komizság, hogy rákiabáltak.

Ugy félőt tájban bejött a kávéházba az asszony is. Vézna, hosszú nő, erősen kifényesedett ruhában, ócska gallérral a vállán, a mit azonban majd keresztül ütöttek a csontjai. Állandóan kis korczra járó plüstarisznyát hordott, amiből néha kis papirdarabkákat szedett elő. Irott, nyomtatott, rubrikázott papirokat, számlát, effélét, meg szintén apróhirdetéseket, mig kávézott, lassan, komótosan, hogy a kávé fölszálló párás illatát külön is megegye, az ura megnézte a papirokat, összehasonlította a hirdetéseket a maga jegyzeteivel s halkan beszéltek. Magyarul. A férfi Sofiának szólította az asszonyt, az asszony pedig Richárdnak a férfit.

Tehát ugyanez a Richárd nevezetü ember ült a másik asztalnál, a mikor fölpillantva látom egy sorjában öt-hat nagy ablakon át, hogy valahogy komikusan kettőbe görbülve, előre nyujtva a nyakát, mint a szárnyatlan, nagy, esetlen testü szaladó madarak, rohanva jön az asszony. Az ura is meglátta és felállott. Egy lépést se mozdult, csak várt. A kávéház egész hosszában üres volt. Közben ujságokat rakosgatott egy pinczér. Az is az ajtó felé fordult s az ajtóval szemben, a kasszába, a kisasszony is. Ez a pár pillanatnyi csend azonban rettenetes volt.

Az ajtó nem jár kilincsre. Csak be kellett, hogy taszítsa az asszony. Tántorogva esett be rajta s olyan rikácsolással, a minél rémesebbet soha se fogok hallani - végigrikoltott a kávéházon a megdermedve álló emberhez.

- Richárd! - Aztán újra: - Richárd! - s tántorogva a kasszának esett. Az ember még mindig nem mozdult. Csak remegett s a szemei két akkorára dagadtak, mint a mekkorácskák voltak

rendesen. A pinczér meg a leány esett neki az asszonnak, hogy mi baj, de az meg se látta őket. Széket toltak alája s míg lezuhant rá, iszonyu panaszosan siklott végig a pillantása az urán. A kávéfőző legény vízzel szaladt elő, szájához szorították a poharat. Az üveg koczogott kissé a fogain, arra fölült. Egyenesen, mereven, olyan lapos volt a háta, mint egy deszka s rekedtesen, nyögve, de már halkabban beszélt át a sok asztalon az urához.

-244-

- Pistuka ist... ist... Pistuka... Az belekapaszkodott az asztalba s irtózatosan lihegett. Hogy jobban hallja a szót, előre görnyedt s a száját is kitátotta. Csak egy mosoly kellett volna az arczára, hogy rémségesen komikus legyen. Mert elfehéredett a képe, mint a bemeszelt arczu klauné s az a tátott száj, a miben nehézkesen forgott a nyelve... kérdezni akart, de nem tudott. - Az asszony pedig kinyögte a hirt, a mivel idejött.

... - gestorben.

Most már aztán megjelent a tátott száj szögleteitől föl a szemekig a vigyorgás az ember arczán. Nem az ágens csendes, bocsánatot kérő mosolya, hanem féktelen jókedv. Iszonyuan, feltartóztatlanul elkezdett kacagni. Előbb csak magában, hogy a teste csendesen vergődött bele. A részletekre nem volt kíváncsi. - Az asszony a pinczérnek meg a pénztáros leánynak mondta el, hogy az emeleti ablakból esett le a gyerek a kövezetre - s az eszeveszett röhögésre, a mivel az ura az asztalok között előrebortorkált, - bambán elbámult.

Az ügynök pedig most már roppant jó kedvében volt. Közben rádült egy-egy asztalra s ugy kaczagott. Rengett bele a nagy darab ember és énekelt is, egy duhaj kézmozdulattal pedig lesöpörte a kasszáról a pálinkás üvegeket. A leány összegubbaszkodva félrehúzódott és ugy bámult reá. A többi is, aki ott volt. Csak a felesége indult el utána s két száraz, sovány karját kitarva feléje, pihegve, panasszal teli nyögött neki. - Richárd! Richárd...

-245-

A pinczér pedig gyorsan a telefonhoz szaladt s csöngetett. Egy pillanatra odafigyeltünk. Csend lett. Aztán beszéd hallatszott a fülkéből:

- A mentőket kisasszony, de gyorsan.

KI A HÁZBÓL

-246-

Kata czukrot lopott, egy marok közönséges fehér kockaczukrot s szörnyen ártatlan arczczal jelentette ki a vallatás alkalmával, hogy maga is csodálkozik azon, hogy a czukor csak ugy egyszerűen eltűnik abból az üveg vederből, a mibe kiszámlálja a mama az egész másnapi porciót. Anna mint bűnsegéd szerepel az ügyben. Három kocka czukrot ő evett meg tudniillik s míg a lopás végbement, az előszoba ajtaját figyelte, hogy nehogy meglepjék munkaközben a főtolvajt. Ez a kis leány azonban a tárgyalások folyamán még kezdő haramiának bizonyult. Elsírta magát tudniillik, a mikor az anyja behozatta a kalapját és a kabátját, hogy ő most már megy a Dunának, ha ilyen gyermekekkel verte meg az Isten s aztán görcsös zokogás közt mondta el az egész történetet. A testvére roszaló pillantásokkal mérte végig s közbe azt mondogatta: - Nem is igaz, nem is igaz. - Mikor azonban nagyon is nyilvánvaló lett, hogy nem neki hisznek, hanem a zokogó gyermeknek, lassan kiszivárgott az ő szemeiből is a könny s végiggördült az arczán egymás nyomában a sok kövér, gömbölyü csöppecske.

- Hát én most már végeztem veletek, - mondta az anyjuk. - Mindjárt hazajön apátok s ellátja a dolgotokat.

-247-

A mint ez már történni szokott az ilyen meglepetésekre, hatásokra számító írásműben, hát nyílt az ajtó és belépett az apa. Komor, szigoru pillantásu ur, a kit odakünn valószínűleg informáltak már a belső pörös esetről. Rá se nézett a vádlottakra, a kik a közös veszedelemben sunyin összebujtak az ablak párkánya alatt - s ridegen kérdezte az asszonyt.

- Hát mi van azzal a tolvajssággal?

- Ancsi vallott. A másik meg tagadja.

- Egy vallomás elég. Minden hazudozóra ugy se hallgatok. Marit különben már elküldtem a rendőrségre.

- Bezáratod őket?

- Be én.

A manővernek ez a része nem jól sült el. A nagyobbik lány tudniillik csak félszemmél, egy kicsit alattomosan, de erre a pillanatra jókedvre hangolva, fölpislantott az apjára. Tüzes nagy fekete szemének ez a megvillanása azt mondta, hogy nem lehet ez igaz. A rendőrséget nem vonják bele a ház ügyes-bajos dolgaiba. A rendőrség nem arra való. Ennyit már sejtett. - Az anyja már észrevette, hogy ebben az irányban nem szabad tovább menni, mert annak blamázs lesz a vége, hát fordított egyet a dolgon.

- Azt hiszem, hogy legjobb lenne kiadni őket a házból.

- Mit, hogy még fizessenek értük valahol? Ezekért?

- Menjenek cselédnek.

- Ugy nem bánom.

Az asszony csöngetett s bejött Mari. Nagy, tenyeres-talpas falusi lány, nem sok értelemmel az arczán, de hűséges szemekkel. Látszott rajta, hogy régi cseléd. Egy kicsit kotnyeles, a ki just formál ahhoz is, hogy kivegye a részét a gyermeke nevelésből. Nagyon szigorú pillantással mérte végig a gyermekeket ő is és csak azután fordult az anyához, hogy: mit akar.

- Hozzon egy asztalkendőt, aztán két inget meg egy-egy szoknyát a gyerekekéből. Meg egy darab kenyeret. Aztán meg a maga nagykendőjét. Az egyikre azt adjuk.

- Aztán miért?

- Az egyikre azt adjuk. Elmennek a háztól.

- S hogy kapom majd vissza?

- Visszaküldi a czupringer a ki helyet szerez nekik.

Mari kiment s visszajött a holmival. A gyermekek odabámultak, míg az anyjuk összekötötte nekik a batyut, de egy kicsit hitetlenül még. Az már elbujt az ujság mögé s onnan beszélt ki pár biztató szót. Ilyenformát például: - Majd ha a gazdájuk a fejükbe veri a csizmáját, megemlegethetik a szülői házat.

- Hátha éppen goromba emberhez kerülnek...

- Itt is áll ni... Egy cselédet megpofozott a gazdája, hogy megindult az orrávére. Végig folyt a fehér kötényén.

- Nekik nem lesz fehér kötényük.

Elkészült a batyu s most már felállott az ur és ráfordult a két tolvajra: - Mars!

Nem akartak megindulni. Erre hangosabban szólott rájuk: - Ki innen! Az én házamban nincs helye a hazugoknak. Meg a tolvajoknak. - Kituszkolta őket a szoba közepére és hogy hamarabb vége legyen az uti készülődésnek, maga adta rá a kisebbikre a Mari nagykendőjét. Előbb a vállaira terítette, aztán keresztbe vette a két szárnyát a gyermek mellén s végül egy csimbókot kötött belőle a háta közepén. A nagyobbik másik kendőt kapott, szintén szürke, piacra járó, nagy, durvaszövésű keszkenőt. Ő kapta a batyut is s a férfi kinyitotta az ajtót előttük s lódított egyet rajtuk. - Mars!

Az előszoba közepén egyszerre csak visszafordult a két gyermek s egyszerre kiáltottak hátra. Az egyik azt: papuska! A másik meg így: drága. Akkorra azonban már becsapták a hátuk mögött az ajtót s Mari nyitotta a külső ajtót. S a két gyermek megindult kifelé. Neki a világnak.

Mindez egy hegy tetején történt, ősszel, villában, a mibe pestiek hurczolkodtak be nyárra. A nagyobbik hat esztendő volt, a kisebbik négy s kívülök még egy kis két esztendő fiú is tartozott a házhoz, a kinek azonban csodálatosképpen ebben a történetben semmi aktív része nincs. A ház elején széles nagy veranda bámult le az utra, egész nyílásán nagy piros csikos vászonernyővel, a mi mögé most elbujt az ur meg az asszony és leste, hogy hogyan bandukolt ki a cselédsorba a két lány - könnyen szemmel lehetett tartani őket. A ház alatt szerpentin-ut kezdődött a hegyoldalban s talán tizenötöt is kanyarodott éles szögben, míg belefolyt az utcába, a min már villamos vasut jár. - Az egyik kanyarodónál csakugyan előtűntek a gyerekek. Két nagy keszkenő voltaképpen, két lábacsakákon tipegő batyu, a mihez az egyikhez hozzáfűzve még egy harmadik batyu is hozzátartozott az ingekkel, meg a szoknyákkal, meg a darab kenyérrel. A nagyobbik ölelte a kicsit. Szorította magához azzal az anyai gonddal, a mi már a másfél éves leánygyermekben is érvényesül, ha még kisebb gyermek mellett áll. A hogy mentek, hátul, a görcsre kötött nagy keszkenők lassu, nehézkes ingásán, a lépésükön, lehorgasztott fejcskékükön meglátszott a nagy gond. Fennről is látszott, hogy inkább csak a nagyobbik beszél s a kicsinek meg-megrángatózik a teste. Sír. Egyszer pedig megállottak az ut közepén s a nagyobbik gyermek magyarázott valamit a kicsinek. De nem sok sikerrel, mert a gyermek elindult. A nénje utána. Két kanyarodón minden nevezetesebb esemény nélkül jutottak lejjebb, egyszerre azonban a harmadiknál, sűrű bokrok mögött elmaradtak. Fenn a verandán hiába várták, hogy előkerüljenek. Az anya már aggodalmaskodott. Most már ideje utánuk nézni.

- Még ráérünk.

- De menj, kérlek. Leülnek a hideg földre.

A férfi ment s hirtelen utólérte a gyermekeket. Akkorra már azok is utban voltak. Rájuk se nézett. Elhaladt mellettük s csak arra fordult vissza, hogy keserves zokogással kiáltották utána a gyerekek.

- Papuska! Drága!

Megfordult s olyanformán vonogatta a vállait, mint a ki nem érti, hogy mit akarnak tőle.

- Mi kell?

Kata beszélt, a másik pedig az apja után rohanva, átfogta a lábait s fuldokolva görcsösen zokogott.

- Nem leszünk többet roszak. Csak még most tessék megengedni. Nem kell nekem többet sohse cukor... - Most már ő is pihegett s felfeltört belőle a sírás. Inkább a kávéba se adjanak...

A férfi a lehetőségig komoly ránczokba szedte a homlokát és mérlegelni látszott az ügyet. Végre is hosszú, kinos, várandós pauza után ráhatározta magát a nyilatkozásra.

- Hát menjetek haza. Mondjátok meg a mamának, hogy én megengedtem, hogy estig még otthon maradjatok. Aztán, ha nagyon jók lesztek, hát meglehet, hogy még azután is velünk maradhattok.

A kicsi neki esett az apja nadrágjának. Belemázolta a könyes arcát és csókolta. A nagy azonban sarkon fordult s indult vissza.

Fenn már a kapuban várta őket az asszony s nem kívánt semmi magyarázatot. Az asszonyok egy negyedóráig se tudnak konzekvensek lenni. Elvette tőlük a batyut s maga vitte föl a házba. Fenn az ebédlőasztalon kibontotta s nagyot bámult a gyerekekre.

- Hát ez mi?

Azok odanéztek a sok piros bogyóra, a mi egy-egy vércseppet festett az ingecskére, szoknyára s beletapadt a kenyérbe.

- Som.

- Mikor szedtétek?

- Most.

- Aztán minek az?

A kisebbik leányból újra fölszakadt a zokogás s szakadozottan, el-elfulladó hangon felelt:

- Mit ettünk volna, ha elfogy a kenyér?...

EGY KIS FERTÁLYÓRA

-252-

Három ur zavarta meg munkájában az író. Az első kis köpczös ember volt, egészséges, pirosra sült orcával s rövidre nyírott, ritkás, szürke, olyan kemény hajjal, a milyen az utcaseprőgép hengerén a kefe. Bemutatta magát: Gáll István bírósági végrehajtó - s nagyott rántott az írón felülről lefelé a kézszorítással. Az író vézna, szőke kis ember volt s különben is szörnyen vigasztalan, aggodalmas pislogású, sarokba szorított adós ebben a pillanatban. Ha tudniillik csak úgy durván fellökték az asztala mellől, olyanforma ember lett belőle, mint a sánta, akitől elveszik a mankót. Az ajtókat úgy leste, mintha most mindjárt meg akarna szökni. Még kinosabb aggodalom remegett az arcán, a mikor a másik szobából apró lábak tapicskálása hallatszott be. Figyelt, hogy vajjon nem jönnek-e be a gyerekek. Volt már tudniillik akkor is közöttük, a ki aggodalommal figyelt ki a pillái alól az olyan urakra, a kik így hármásban jöttek. - A második emberen hosszú, láthatólag nem az ő testére szabott felöltő volt. A lábain rövid, a bokán alig valamivel alul érő nadrág feszült meg a csizmaszáron. Vén, itt-ott kikopott szakállu, vizes szemű ember volt különben. Morogva köszönt s könyökig belemászva a felöltőbe, tintatartót, tollat vett elő s a papirosokkal együtt kirakta az asztalra. A harmadik ur fiatal ember volt. Az átlagos ügyvédsegéd. Kis bajuszkával. Nem kopott, de nem is jól öltözött, nem okos arcú, de nem is buta. Valaki valahol közbül. - Egy kicsit unta magát. Mutatta, hogy érti a dologban a formalitást. Az író uraknál sohase kerül licitációra a sor. Azok az utolsó pillanatban mindig fizetnek valamit.

-253-

Ahogy kibámult az ajtón, azt mondta: - Gyönyörű itt a kilátás. Az íróasztalon papirosok zizegtek s dunnyogva mondott valamit beléjük a vén ember. Összerendezték az iveket. Csend volt, mire az ügyvédsegéd újra csak kifelé fordult: - igazán gyönyörű. Miután így elszéledtek kissé, az író hirtelen átment a másik szobába. Ott egy öreg asszony férfi ingeket foltozott.

- Ne tessék beereszteni a gyerekeket hozzám. Anyám se jöjjön be. Valami urakkal tárgyalok.

- Jó, fiam.

Visszajöve észrevette, hogy a vén ember még mindig csak a hátát fogja a széknek. Gyöngén a vállára ütött és biztatta: - Üljön le, uram. - Az a végrehajtóra pislantott, de az is intett neki, hogy lehet. Az ügyvédsegéd sarkonfordult s miután így együtt voltak, a végrehajtó belevágta a pennáját a kalamárisba. - De még nem irt. Hátradült a széken s mintha az emlékezetében keresgélne, félig lehunyta a szemeit.

- Az ám, mondta egyszerre. - Eddig a kilenczedik kerületben tetszett lakni. Persze... Az ám, ismerem a nevit. Derék név. Jó mókákat tetszik megereszteni. Egyszer a végrehajtókról is tetszett írni, no nem valami hizelgően, pedig hát éppen olyan hányt-vetett nép vagyunk mi is, mint az írók, van kivetni való minden bransban... Persze, hát az üzleti világ is szép pénzt sirat az író urakon. Nem mindenkin lehet megvenni... Néhol a szegény ügyvédnek kell kielégíteni minket is, ugy-e Domitrovics bácsi... Hát a régi jegyzék, csak éppen tán némi változás lesz...

-254-

- Valamicskét hivatalosabb ábrázattal nézett az íróra s keményen kérdezte: - Eladni nem tetszett semmit az ingóból?

- Nem.

Egy kis szünet után újra hátradült a széken s némi elismeréssel biccentett a fejével.

- Azért szép pálya. Meg kell adni. Mindenféle történeteket csak úgy kigondolnak... Mondja, kérem, nem szokott így megálmodni holmit...

- Én nem igen. Talán mások.

Az öreg hátra köhögött és diktált: - hétfiókos, keményfa íróasztal, székkal...

Gáll István körülnézett a szék után s jóízűen elnevette magát. - Keresi a szász a lovát s rajta ül - mondta. Tetszik ismerni? - Az író bólintott, hogy igen. - Erre serczeni kezdett az asztalon a penna s Gáll ur ismételte: - székkal. Tovább. Könyvszekrény üveges ajtóval... tóval. Másik szekrény, kétajtós, matt... matt. - Itt megállott utjában a penna s derékban kettéharapva a szót, előregörnyedve vállainak sulya alatt, hallgatva nézett föl a végrehajtó urra Domitrovics bácsi is.

- Mert hallottam, hogy így a fantáziának, a mi hát mégis a fő, hogy úgy mondjam, nélkülözhetetlen az író urakra nézve - különös felgerjesztője az éjszaka. Én hát persze nem tudom elég szépen kifejezni magamat... -255-

Az író mereven bámult kifelé az ablakon, de ahogy csend lett, gépiesen ismételte magában a végrehajtó szavait s udvariasan leczáfolta: dehogy nem. - Gáll ur kissé türelmetlenül fordult hátra a vén emberhez.

- Maga csak diktáljon. A miért mi társalgunk, nem kell elbámulni. - Gépies munka ez, kérem. Oda se nézek és írom... No, divány, hát látja, hogy divány is van... hogy - plüss takaróval. Hintaszék... Helyes... Játékasztal... Igen. Tovább... Préselt bőrszékek, hány?

- Négy.

- Helyes. Mert úgy, a kik irodalmilag foglalkoznak, azoknak nyugalom kéne. Jó álom, aztán nagyokat enni. Akkor vált az embernek az esze. A kerti butor persze a háziur?

Hátul morgott az öreg.

- Háromágu gázcsillár... - ... lár... Ezt a nőmben tapasztalom, kérem. Ő is foglalkozik irodalmilag, hanem persze csak úgy a hölgyvilág számára szerkesztett lapokban. Nincs az a cicza, a ki szebben kinyalná a lábast, mint a hogy ő kinyalja a beszélyeit. Ehhez nyugalom kell, hogy az anyagiak ne bántsák az embert. Az urak - azt hiszem - egy kicsit elnagyolják a dolgokat. Hogy úgy mondjam, elhandabandázzák... Mindig ki kell találni valamit a beszélyeikben, a mi nincs beleírva. Már pedig egy költséggel azt is bele lehetne írni. Egy kis félóra ide vagy oda, már nem sokat határoz a munkában... Nyitott könyvszekrény. Helyes... - Ne tessék rossz néven venni, hanem azért van az, hogy az embernek nem is igen van kedve olvasni... Inkább a történelmi munkák felé fordul, vagy megmarad a jó öreg könyveknél. Teszem fel... Hogy mondja? -256-

- Papirkosár.

- Egye fene. Azzal nem bajlódunk. - Meg aztán a sok mindenféle nyomoruság. Hát már most csak tessék elképzelni, hogy ugyan hát mit lehet meríteni ebből. A szegény ember mind komiszul él. Veszedős, harapós, egyik mint a másik. Mégis csak szebb a beszély, vagy a humoreszk is, ha finom népek jönnek, mennek, ágálnak benne. Már úgy van ezzel az ember, hogy ha nem tartozhatik közéjük, hát legalább olvasgatni szeret róluk. Az én nőm nem ír bárón alul s tessék elhinni, hogy érzik a nyomtatáson, a hogy az ember olvassa, a sok mindenféle finom illatszer, a mit a konteszek, meg a baroneszek használnak. - Minek fájduljon meg nekem még a más baja miatt is a fejem. Hogy jött egy napszámos, aztán azt mondta a pallérnak, hogy - álló lámpa? - megvan - hogy neki beteg a felesége és hogy nincs mit szopni a gyerekek, mert az anyja melle üres - és efféléket írnak. - Hát persze, azt már tetszik tudni, hogy ezzel egyidejűleg mindenféle járandóságokat, meg honoráriumot, meg effélét is lefoglalunk. Csak úgy, mint rendszeren...

- Tudom.

- Na, hát ide tessék írni, ide, ahol az ujjam van. Jólesik, ha így egy kicsit kibeszélgeti magát az ember. Az kellene kérem az író uraknak, hogy őszinte kritikát halljanak. Nem azért, mintha értenék hozzá, hanem hát kérem a nőm érti. Ő is azt mondja, hogy ma nem írnak rendszeren. Közönségessé tették a szép fogalmait. Így mondja: hát én persze nem értem ennyire. - Mi? Koszoruk? Mit akar a koszorukkal? Ki ad azért valamit? - Összehajtogatta az írásokat s odaadta a vén embernek. Arra indultak is. -257-

Az író bágyadtan nézett utánuk s beszólott a másik szobába.

- Jertek be, gyerekek.

EGY GYÁR TÖRTÉNETE.

ét ur beszélgetett egy tágas verandán, a miről majdnem egész Pestet látni lehetett, meg Kőbányát is. Messze a felső vezetékkel járó villamos kocsik rakétaszerű sistergését s nappal egy-egy finom kis füstpásmát Rákoson tul, a hol már beépítetlen, szabad területre

szabadulnak ki a városi vonatok, meg Budát, avárat s a két város között a Dunát egymás sorjában a sok hiddal. A veranda alatt lankás disz kert sok rózsával, keskeny utakkal s apró bokrokkal, a mik közül az egyikbe éppen most ugrott be egy gyerek. Zsupsz, éppen a közepébe. Ebből se lesz többé soha ugynevezett diszcserje, a min piros a levél, zöld a virág. - Az asztalon egy üveg bor volt és két pohár s a férfiak szivaroztak s meghányták-vetették az élet egynémely apró kellemetlenségeit. A vendég ur tanár volt, a házigazda pedig mérnök a kinek a kert alatt, a mellék utczába nyíló kapuval kis egyemeletes gyára volt. Ha északi szél fujt, éppen a veranda fölött hordta el a hosszú kémény füstjét. A gyárban cséplőgépek készültek s egyéb gazdasági szerszám. Dolgozott benne nyolczvan-száz munkás s derekas munkát végezhetnek, mert míg a másik utczában a világraszóló nagy gyártelep munkásai felét elbocsátotta, a kis gyáracskában új műhelyt építettek valami ócska fás kamarák helyére. - Lennről gyerekszivaj hallszott s azzal a fiatal emberrel együtt, a ki az elébb a bokorba ugrott, még három gyerek nyargalt el a veranda alatt egy spárgába kapaszkodva. Részből kocsisok, részből lovak. Az apjuk mosolyogva nézett utánuk a verandáról s fekete szőrrel sűrűn benőtt arcán csendes mosolygás vonult el, hogy letelepedjék a szemében, a melyekből kiragyogott az öröm, hogy: ime, milyen szépek a gyerekek.

-259-

- Meg kellene házasodni neked is öreg - mondta.

Az csendesen felelt.

- Nem lehet.

- Miért?

- Kicsi a fizetésem. Nem merem a nyakamba venni a felelősséget, a mi a házassággal jár.

- Hát kezdj valamibe.

- Mibe?

- Amihez értesz. Csinálj egy iskolát, vagy akármit, a miről gondolod, hogy tudsz hozzá. Próbáld meg, hogy a magad ura légy. Hogy a magad képességeiből magad lásd a hasznod. Ne kapjál annyit a munkáért, a mennyit adni kegyeskednek, hanem a mennyit az becsületesen megér. Én így csináltam. Egyszerre csak otthagytam becses kenyéradómat, a ki pedig jól megfizetett s elhatároztam, hogy a magam ura leszek. Többre becsültem a képességeimet annál, mintsem hogy a munkáimat még inaskodással is pótoljam akárkivel szemben. Hogy én, az okos ember, folytonos készenlétben tartsam a kalapomat arra, hogy lekapjam egy kevésbé okos ur előtt, a ki azonban nagyobb ur, mint én. Hát egyszerre csak elhatároztam... Azaz, hogy legyünk egészen őszinték. Nem én határoztam el, hanem rákényszerítettek a körülmények. Csináltam itt egy gépjavító-műhelyt, aztán magunk is készítettünk masinát s most már kevés emberrel cserélek ebben a nagy városban.

-260-

A tanár nagyot nézett a mérnökre.

- Hát nem te hagytad ott a vasutat?

- Nem. Azt csak úgy hazudtam akkor. Elcsaptak.

- Mi az ördög!

- Jól tették, hanem a dolognak elég érdekes a története. - A zsebéből kihuzott egy nagyon közönséges, szürke kis órát s odamutatta a tanárnak. - Ez az óra mindennek a megmondhatója. - A füléhez tartotta s mosolygott. - Most talán éppen arról ketyeg. Hát így volt...

Csinos szobalány jött ki bennről ezüst tálczával. Feketekávét hozott s letette az asztal közepére. Aztán kiosztotta a két csészét, cukrot adott az uraknak, konyakot kínált - s elment.

- Hát úgy volt - kezdte a mérnök - hogy néhányunkat leküldtek hidat építeni. Mérnökök, segédmérnökök, rajzolóok lehettünk vagy huszan, munkás pedig öt-hatszáz. Ott már hegyek között halad a Duna s a medre olyan szeszélyes, mint valami hegyi pataké. Némely helyen az öles ruddal értük a fenekét, másfelé, pár lépésnyi távolságokban pedig harmincz-negyven ölnyire sülyedt le benne az ólom. Itt-ott szeszélyesen sziklák állottak ki belőle - alacsony vízállásnál. Ha nőtt a víz, recsegve szakadtak össze egy-egy ilyen víz alá bukott alattomos kövön a tutajok s éjszakánként egy-egy csónak is, a min dohányt, pálinkát csempésztek át tülről. Hallottuk, hogy ordít egyet-kettőt a szerb: Segítség! - aztán csend. Az volt a föladatunk, hogy két hidláb számára keressünk helyet a mederben. Egy sziklát, a mire ráépíthetünk s egy mély talajt, a mibe biztos alapot verhetünk le. Fennről sürgettek, hogy mit körülményeskedünk annyit. Azt is megmondták némely hivatalos írásban a sorok között, hogy csak a napi-díjak miatt huzzuk-halasztjuk a munkát, pedig hát szívesen otthagytuk volna már magunk is azt az istenverte vidéket. Kocsin, jó lovakkal három órányira volt a legközelebbi város. Mi künn laktunk a parton, sátrakban s rettenetes ételeket ettünk, italokat ittunk és késő ősszel meg kora tavasszal majd az ujjainkra fagyott a czeruza, ahogy a rajztáblák fölé hajolva, dideregve szerkesztettünk meg egy csomó rosszabb és még rosszabb tervet a hidlábakhoz. Éppen csak a tél legszigorubb pár hónapjára huzódtunk be a városba, hogy távolról próbáljuk meg megtalálni azt a megoldást, a mit a folyam partján hiába kerestünk.

-261-

Azaz, hogy ahogy a partján. Benne. Egész nap vizen voltak a kirendeltség kis vascsónakjai s mértük, jegyeztük, rajzoltuk a medret. Künn pedig egy körülményes öreg ur tötyögött naponként két-három óra hosszat. A mindnyájunk feje fölé kirendelt ur, a munka vezetője. Méltóságos ur volt s halvány fogalma se arról, hogy voltaképpen mit is csinálunk. Egy ember, a ki nagyképességével

tette magát tekintélyessé. Hümmögött, monoklit vágott a szemébe, ha a rajzokat eléje terjesztették s a fiatalabb fiúk állandóan azt cselekedték meg a tréfa kedvéért, hogy a legképtelenebb matematikai terveket jegyezték föl a rajzpapír szélére. Kaczagtak a háta mögött, de azért messze lekapták előtte a kalapot és hajlongva, az alázatosságban egymást tul licizálva tudakolták a becses egészségét s minden mondatukban előfordult az, hogy: méltóságos ur, méltóságos ur... - Én azt mondtam neki, ha éppen találkoznom kellett veled: tanácsos ur, a mire ő nagyot bámult. S lassan megfordult és utánam nézett még akkor is, a mikor már rég elmentem s lehullott mögöttem a sátrunk ponyvaajtaja.

-262-

A mikor elkészültem a tervemmel, a mire határozottan rá volt rajzolva a hid vonala, két olyan kollégának mutattam meg előbb, a kiket sokra becsültem. Egy kicsit elgondolkodtak rajta s azután elismerték, hogy jobban nem lehet megoldani a dolgot. Költséges, de ha becsületesen megcsinálják a tervet, nem kell attól tartani, hogy az első tehervonat alatt leszakad a hid. Nem is a hid, hanem a hid lába. A mérnökök vitték el a tervet a méltóságos urhoz, a ki hosszasan bámult reá a monoklin keresztül s aztán kegyesen bólintott - s harmadnapra telegrammbeli utasításra megkezdték a munkát. Az én terveim alapján és az én vezetésemmel.

A nem igen széles, de annál szilajabb folyó medrében szabaddá kellett tennünk egy vonalat. Nemcsak a hidlábak helyét, hanem az egész utat, mert gondoskodni kellett arról is, hogy a víz sodra csekélyebb legyen a mi vonalunkban. Ne mossa a köveinket, cumentünket tulságosan gorombán. Tehát meglehetősen mélyen kiismertük és leegyengettük a talajt. Ez a leegyengetés körülbelül azt jelentette, hogy az életem állandóan veszedelemben forgott. A csónakom mögött másik csónak uszott a dinamittal. Magamnak kellett vigyáznom arra a munkára, a hogy besülyesztették a víz mélyébe a robbantó anyagot, aztán a hogy elhelyezték benne a gyújtószinórt s azonközben vigyázni arra is, hogy hozzá ne verjem magam valami sziklához, a mi a kiismerhetetlen, kavargó, iszapos vízben könnyen megeshetett. Másodperczekre volt kiszámítva minden, az ut vissza, aztán a dinamógép munkája s mondhatom, hogy nem vagyok ideges, hanem azért néha pokrócz-goromba voltam. - A kivitelben már osztozkodni akart velem a méltóságos ur is. Állandóan ott lábatlankodott s bekiabált nekem a folyó közepébe mindenféle bolond utasításokat, a min jót mosolyogtak a háta mögött a fiatalok s azt is megkisérlette néha, hogy keresztülhuzza a tenkintélyével valami intézkedésemet. Ilyenkor azt mondtam neki: - tanácsos ur ehhez nem ért. - Egyik vállába huzta be félig a fejét s onnan nézett ki rám, aztán hallottam, hogy panaszkodott: - Geller goromba. - Azt is mondta, hogy az ő idejében is fejtett volt már a technika s a csirke rosszul teszi, ha oktatni akarja a tyukot... Csodálatosképpen azonban úgy vettem észre, hogy azért még se haragudott reám. Sőt mintha többre becsült volna, mint a többit. Néha rajtakaptam azon, hogy rajtam pihen a szeme. Mintha gyönyörködött volna bennem - s egyszer, a mikor a rettentő hideg elől a városba vonultunk s egyéb szórakozás híján színházat pártoltunk, a kocsiján vitt haza és világosan értésemre adta, hogy a munka, a mit csináltam, olyan szép, hogy a mint befejezzük, főmérnök leszek. Erre ő már mindent előkészített. - Régen vártam erre s jól esett, hogy nem hiába. El is határoztam, hogy ezután kiméletesebben kezelem az öregget. Nem a főmérnökségért, végre is az ugyse tőle függ, hanem mert tudok én kevésbé rideg is lenni, ha akarok. S csakugyan, a mikor újra kikerültünk a hidhoz, már azt mondtam neki, ha valami bolond utasítással veszélyeztette az egész munkát: - tanácsos ur, aggodalmas nekem ilyenformán a dolog. Talán jobb volna, ha így meg úgy... Azt csináltam, a mit jónak láttam, hanem a környezet előtt nem kellett annyira pirulnia az öregnek, mint azelőtt.

-263-

-264-

S ezek után mégis egyszerre csak hirtelen elcsaptak. Tudniillik egy nagy gyöngéje volt még az öregnek azonkívül, hogy gyöngén állott tudomány dolgában. Az órája. A szerint kel föl a nap. A hogy ő mondani szokta annak idején, előbb fölkiált a hegy mögül: - Tanácsos ur, jöhetnek? - A méltóságos ur arra előveszi a szarvasbőr tokból az órát, a zacskóval megtörülgeti kissé, alul, fölül, belül is, aztán rápillant és visszaszól: jöhet, vagy: még várjon három másodperczig. S arra aztán vagy kibuvik rögtön a láthatára tányérának széle fölé a nap, vagy vár még három másodperczig. Az én kollégáim alaposan kihasználták az öregnek ezt a késői szerelmét az órája iránt. Futkostak hozzá a maguk óráival s fontos sietséggel kérdezték: - hány óra, méltóságos ur? - Aztán hozzáigazították a magukét az övéhez s mentek tovább tüntetve avval a boldog öntudattal, hogy jó helyre fordultak fölvilágosításért. Az öregur pedig büszke megelégedéssel tapasztalta, hogy az órája az egész kirendeltség minden órája fölött uralkodik. Diktál a többinek, a mint ez illik is, mert hát ilyen óra, de micsoda óra...

Egyszer, a mikor éppen csoportban diskuráltunk, egy kis technikus szalad hozzánk. Kezében az órája s utat furva magának a sorokban s olyan lihegve kérdi, minta ettől függne nemcsak a hidunk, hanem az egész világnak a sora: - Méltóságos ur, hány óra? - Mosolyogtam, hogy hogy nem ég ki a szeme ennek a fiatalembernek, de önkénytelenül magam is az óráim után nyultam és a mikor az öreg ur nagy körülményesen kihámozta az óráját a tokból s megadta a feleletet, hogy: hét óra ötven - csendesesen rámondtam: - ötvenöt.

-265-

- Ötven.

Nem hagyhattam annyiba.

- Ötvenöt.

Azt hittem, hogy veszekedni fogunk egy kicsit, mint két olyan ember, a ki nagyot tart az órája pontosságára, hanem az öreg ur leejtette szeméről az üveget s mindkét kezét belesülyesztve a

nagykabátja zsebébe, elsétált tőlünk. Vissza se nézett s harmadnapra egy ukázzal mást bizott meg a munka vezetésével. Én néha kisétáltam a partra, megnézni, hogy mit csinált az utódom. Ott ügyetlenkedett szegény. Nem is csoda. Én jártam azt az utat odáig, nem ő. Egy hétre rá bizalmasan fölszólítottak Pestről, hogy kérjem a nyugdíjazásomat. A fegyelem és a főlebbvalóval szemben illendő tisztesség ellen vétettem. Megtettem nekik.

A SZABÓT KI KELLETT DOBNI

-266-

Bertus István előbb csak egyszerű timármester volt Gabalyon, egy afféle kis városban, a mi voltaképpen csak egy széles utcza, a mi a közepe táján bendőt ereszt s aztán újra összelapul két sor házzá. Lassan-lassan szedte meg magát s nem is a mesterségével, hanem bőrkereskedéssel. A városkának van vasuti állomása, a miről aztán elviszi a gőzös az árut Pestre, Bécsbe. Bertus szedte a bőrt olcsón, továbbadta drágábban s mire ötvenesztendő tekintélyes polgár vált belőle, százezer forintja gyűlt össze. Odahaza azonban nem volt egészen ur. Tudták, hogy csak timár, s a hivatalnok meg efféle lenézte. Ez mód fölött bántotta s mivel hogy ambiciózus ember volt, elhatározta, hogy otthagyja a kis várost. Feljön Budapestre, a hol nem ismerik alacsony multját, a timárságot tudniillik. Irt is itt egy ügyvédnek, hogy ha tudna valami ingatlant, a mibe érdemes pénzt fektetni, hát ő hajlandó. Az ügyvéd hirtelen felelt. Épen tudott egy igen alkalmas ingatlanról. Ő adja el tudniillik. Háromemeletes ház, egyszerű emberek lakják. Csupa kis lakás és a legutóbbi házbérkimutatás szerint hét százalékot jövedelmezne a befektetett százezer forint. Maradna még fenn ezen a summán felül némi bankteher, de a ház birja. Mindent bir.

-267-

Bertus urnak tetszett a vásár így az első pillantásra. Feljött Budapestre, megnézte a házat, aztán azt a bizonyos kimutatást is, a mi csakugyan arról bizonykodott, hogy szép nagy jövedelme lesz majd a pénze után, a bankban is meggyőződött arról, hogy összesen huszonhét esztendeig kell még fizetnie – s végül aláírta a már kész kontraktust, kifizette a pénzt s a jómódu embernek azzal az elégedett mosolygásával hagyta el az ügyvédi irodát, a mi a különösen sikerült üzletek után dereng egy-egy jól táplált párnás, fényes arczon. Még rövid időre, mig egy s más rendbehoz, hazautazott. Aztán három hét mulva családotul, minden uri berendezésével egyetemben behurczolkodott egy rangbeli lakásba a Belvárosban. Attól kezdve csibukozni szokott délelőttönként és pedig az ablakban s kritikusan mustrálta végig a pesti népet, a mely ott tolongott sűrű tömegben erre-arra mozogva az ablakai alatt.

Közben, a mi kis pénze volt még, alaposan megcsappant. Sok kellett, ide-oda, mindenfelé s rablóvilág járja nálunk. – Mi mindent elkérnek csak egy kis kanapéért is, a min két ember is alig fér el. Hát a mint csibukozott Bertus ur, arra gondolt, hogy éppen ideje, hogy jön a fertály. Lássuk, hogy mit hoz a ház. A mibe szintén bele kellett tenni mindenféle reparációban pár ezrest az árán kívül is. Hát csak adogassa vissza. Adogassa, adogassa... Ez tetszett Bertus urnak. A ház, a hogy adogatja csendesesen a pénzt. Minden évben négyszer megfejjik, mint a tehenet. A házmester leül a háromlábu székre és feji... Finom szép bankók gyűlnek a sajtárba.

S jött is a házmester. Az előszobában letette a kalapját, kopogtatott, az asszonynek az mondta: – Kezit csókolom, nagysága, – az urnak is komoly illendőséggel s rögtön előszedte a zsebéből a paksamétát a sok írással. Bertus ur letelepedett az ebédlő asztal mellé s várta, hogy most már adogat a ház.

-268-

- A házmester kezdte:
- Hát nagyságos ur, kérem, a szabó fizetett...
- A szabó. No és...
- Az fizetett. Az mindig fizet. Itt a negyven forint...

Letett az asztalra két tizest meg négy ötöst s a tárczáját ezzel már vissza is dugta a zsebébe. Bertus ur csak nézte, hogy mit csinál, s a kezében levő czeruzával, a mit közben folyton nyálazott, hogy jobban fogjon a számadásban – a pénzt bökölte. – A szabó, a szabó...

- Hát a többi? – kérdezte egyszerre a bugyelláris után bámulva.
- Többi nem.
- Mit: nem?
- Nem fizetett.
- Miért?
- Nincs nekik.
- Mi közöm hozzá!
- Nincs. Én ugy ismerem ezt a házat, nagyságos ur, mint a zsebemet, nincs nekik. Az előtte való nagyságos ur is azért adta el, mert nem folyt be a bér. De tessék elhinni, hogy vesztéssel adta.
- Mi? Mi?

- Nem folyik be a bér.

- De hiszen, lenyuzom én a bőruket. Van törvény.

- Nem ér az semmit. Nincs azokon mit megvenni. Az a kis butor alig ér egy pár krajczárt. Legfőbb otthagyják s tovább mennek. Aztán kereskedjék rajtuk a nagyságos ur. Az ilyen népet meg se lehet találni, ma itt, holnap ott, a hol munka akad. Hanem a szabó fizet...

Bertus ur belesápadt ebbe a beszédbe. Egy pillantással a mennyezetre bámult s mintha valami repülő holmit kísért volna figyelemmel, tovább nézett, föl, messze... A pénze után. Aztán rábámult a házmesterre s elfulladó, gyöngye hangon nyögte ki:

- Hát akkor miért adták el nekem ezt a házat?

- Eladó volt.

- Miért vettem meg?

A házmester vigyorgott egyet s vállat vont.

- Azt már nem tudom.

Bertus ur arra gondolt, hogy a másik szobában van az asszony s ha az meghall valamit, még nagyobb a veszedelem. Belebetegszik szegény. Hát csak magában töprengett, belemeredve a házmester arczába.

- Mit csináljak? Mit csináljak?

A házmester megsajnálta és segítségére jött a tanácscsal.

- Tessék eladni.

A Bertus ur szemeiben megcsillant az öröm.

- Csakugyan. - De aztán hirtelen elszomorodott. - De ki veszi meg?

- Ahogy a nagyságos ur megvette.

- Igaz, igaz. - Egyszerre azonban dühbe borult.

- Hanem azt a pizok népet még ma dobja ki. Egyet se türök meg, persze a szabó kivétel... Fizet.

Az ember ott vele szemben vakarni kezdte a fejét s nagyon aggodalmas képet vágott.

- Az nem lehet, kérem.

- Miért? A házamban csak én vagyok az ur.

- Igen, de üres házat nem vesz meg senki. A nagyságos ur se vette volna meg, ha nincs benne lakó.

- Nem, nem, csakugyan...

- S ha meg tetszik engedni, hát éppen a szabó a baj. Az kérem a multkor is kiabált az udvaron, hogy: - Mi, az egész házban én vagyok az egyetlen tisztességes lakó s nekem nem lehet kitenni a folyosóra a vasalót? Hogy megsüti a lábát rajta valami gyerek? Hát süsse. Arra való ez a sok csirkefogó, a ki beköltözik a házba s nem fizet. Pazariták vagy ilyest mondott a lakókra, mert nem lehet tagadni, hogy művelt ember, ámbár henczeg. Egy táblát is tett a kapu fölé, ujat, a min az van, hogy: tailleur. A lakóknak persze nem tetszik az efféle modor, mert ha valakinek nincs pénze, azért lehet még önérzete, van is nekik s a feleségemnek a multkor is azt mondta a kerékhajtó, a ki a földszinten hátul lakik, hogyha ülni is kell érte, hát azt se bánja, ő megveri a szabót. Tessék elhinni, hogy nagy gond rendet tartani e között a népség között s ha valami csunya kellemetlenségünk lesz, annak a szabó az oka. Mert hogy ő fizet, hát azt hiszi, hogy ezzel már a többi lakót lebecsülheti, holott hát azok is tisztességes emberek, csakhogy nincsenek úgy ellátva a fizetésre, mint ő.

- Hát mit csináljak? Csak nem dobhatom ki a házból az egyetlen lakót, a ki fizet.

- Nem, nem, ámbár... A ház eladó, nagyságos ur, az a fő, hogy ne legyen benne üres lakás. Már pedig nem tudom, hogy ezek a népek meddig türnek. Van olyan, a ki máris azt mondja, hogy vagy ő vagy a szabó... Aztán járhatunk utána, a mig lakót kapunk.

- Ne mondjon bolondot.

- Nem én, hanem körül mind így tartják fenn a házakat. Adják, veszik, de a lakó marad. Ez a szabó pedig nekünk kész veszedelem, kérem...

- De fizet.

- Fizet, de annak a rongyos százhatvan forintnak nem sok hasznát látjuk. Menjen, kérem, engedelemmel legyen mondva - menjen a fenébe. Ne rontsa a házban a békességet.

- Hát felmondjunk neki?

- Fel bizony, kérem.

Bertus ur még egy kicsit csóválta a fejét. Kavargott az agyában valami, hogy micsoda buta dolog az a mi itt végbe megy, hanem végre is belátta, hogy a szabó nem arravaló ember, hogy a ház tisztos lakói között helyet foglaljon. Felállott és dühösen csapott rá a negyven forintra.

- Hát dobja ki!

A házmester bölintott, hogy: rendben van, s indult is kifelé. Mielőtt azonban elment volna, pár lépéssel beérte Bertus ur s bizalmasan sugva szólott neki, nehogy meghallja benn az asszony.

- Az új lakónál azonban okosabb legyen. Nem a pénzre kell néznünk, hanem inkább valami csendes, derék emberről gondoskodjék. Olyat, a ki a többinek semmit se vethet a szemére.

A FIÁKERES UR

-272-

 visszleszámitolási vagy visszkiszámitolási vagy a jó Isten tudja, hogy micsoda banknál bajok voltak a múlt esztendő végén. A mérleg sehogyse akart szép gömbölydedre sikerülni, hogy tudniillik alul jobbról is, balról is egy és ugyanazon summa kerüljön ki. Maxfeld igazgató ur a könyvvezetés osztályába hurczolkodott be s az asztalok között futkározva lármázott: - nem klappol, nem klappol! - s idegessé tett a sok egymásba nyíló szobában mindenkit, a ki nagy könyvek fölél hajolva millió numerusból igyekezett kikeresni a hibát. Akkor történt meg az a nevezetes eset, hogy három nap és három éjszakán át egyvégtében senki se ment haza a könyvvezetés osztályából. A diványokon aludtak egy-egy órát s az íróasztalok szélén piszkos vendéglői tányérok mutatták, hogy ott is kosztoltak a hivatalnok urak. Egyszer-egyszer meg tisztán ötletszerűen kocsiba vágta magát az igazgató ur és sorra járta a bank fióklokalitásait. A hibát kereste - és az egyikben csakugyan talált is egy rémületesen halvány fiatal embert. Négyyszögletű farámába foglalt márványlap mögött éppen egy csomó százas bankóval a kezében, a mi iszonyuan remegni kezdett, a mikor a direktort meglátta. - Aztán egyszerre lesütötte a szemét s valami egészen különös, nem is emberi hangon olvasni kezdte a pénzt le a márványlapra: - egyszáz, kettőszáz... Ezzel az eredménynyel rohant vissza a központba az igazgató s a fiatal emberről meg is feledkezett, éppen csak a bajjal törődve nagyot rikkantott az ajtóban: - megvan! Aztán a mit nem találtak meg három nap alatt, arra rávezetett egy kis félórai munka. Az a fiatal ember a fiók pénztára mögött lopott egy csomó pénzt. Furfangosan, nagy zseniálitással, minden tekintetben kifogástalanul - s a család megtérítette a kárt. A mérleg munkáját azonban újra kellett kezdeni s be is fejezni hamar. Ujra két napig kiabáltak egyik asztaltól a másikhoz nagy numerusokat, meg kicsiket - s aztán rendbejöttek. - Az egyik hivatalnok, bizonyos Adorján Samu nevezetű, azonban belebetegedett a munkába. A munka ötödik napján már nagyon zavaros volt a nézése s minduntalan átszólt a másiknak, a ki rémítő számoszlopot pergetett le neki: - várj, várj!... Láza volt s mire végzett, kiesett kezéből a penna.

-273-

Nyolc hétig feküdt. Előbb önkivületben s olyan nyomorult állapotban, hogy az orvosok mindig a másnappal biztatták az anyját, hogy: akkor majd bizonyosat lehet mondani. Különben minden az Isten kezében van. A ki apró kis bogárkákra is gondot visel, annak bizonyára kiterjed a figyelme egy ilyen jeles bankhivatalnokra is. Ebben biztak is valamennyire s azalatt a betegnek kihullott a haja, meggyérült az amagy se igen dus bajsa s rettenetesen levánnnyadt az arcza. Tisztára a csontra lapult a bőre s kidülleszkedő orczái fölött kidülledtek a fejből nagy vizes szemei. Szomorú szemek, csak bámult velük, mint a bamba, mert az agya lassan dolgozta föl a képeket, a miket a szemek tükre fölfogott. Járnai még nem tudott. Egyszer megpróbálta s összeesett az ágy előtt, a szőnyegen. Aztán szörnyen lassan épült, sok tejjel, hussal, borocskával s végre a napokban vastag botra támaszkodva s másik kezével keményen belekapaszkodva a karfába, lebátorkodott a lépcsőn. Ugy nyomta a szoba, hogy már nem birta el maga fölött a mennyezetet, meg a még ráépített emeleteket. Hörgött benne.

-274-

Lenn azonban már pár lépés után tántorogva esett neki a falnak. Éppen egy kocsi ment arra. Intett neki, hogy álljon a gyalogjáró mellé s fölkapaszkodott rá. Az ülésen aztán kényelmesen elnyújtózott s bágyadt mosolylyal, nagy gyönyörűségben azt mondta a kocsisnak, hogy arra menjen, a merre éppen akar. A lovak megindultak, a gyors menés friss szelet hajtott az arczába. Egy kicsit kítátotta a száját is, hogy többet nyelhessen belőle s pihent. - Egy pillanatra föltrezent azonban s boszuság ült az arczára. Arra gondolt, hogy ez a kocsizás töméntelen pénzbe fog kerülni. Lenézett a sárhányó alá a kerékre. Gummi... Ej ha, ezt urasan csináljuk - mondta magában, de aztán vállat vont. Egyszer csak megengedheti magának és különben is, ha majd be megy a bankba, kap a betegségért majd valamit. Van erre valami orvosság-alap vagy micsoda s abból kijár a segítség annak, a ki rászorult. De mennyire rászorult!...

Ebben a pillanatban tetszett neki a szegénysége. Ez segíti pénzhez - s hirtelen lekapta a kalapját egy tekintélyes ur előtt, a ki a gyalogjárón vele szembejött. Borostyánkőszikpából füstölt s csak úgy félrenézett a kocsin és bölintott. Ez az ur igazgató a banknál. Sulya van a szavának. Jó volt nem szalasztani el. Ha véletlenül nem köszön, abból baj lehetett volna. A kocsi kifordult a ligetbe. Mindjárt az ut elején fehérruhás gyerekekkel találkoztak, a kik után fonálra kötött piros meg két léggömbök usztak a levegőben. Az egyik ló megijedt és félreugrott. A beteggel egy hirtelen kanyarodott a kocsi, aztán zökcent, a mint a kocsis nagyot rántott a gyepelön. - Hé, hé, ki ne boríts, - motyogta mosolyogva Adorján Samu. Előbb fel kell venni a pénzeszkét - s azon gondolkozott, hogy mit is csináljon majd a pénzzel. Egy kicsit nem ártana elutazni Délre, de hát még is okosabb, ha pár ruhát csináltat - s majd kiesett a kocsiból, akkorát görbült, mig lekapta a kalapját. Magának a vezérigazgatónak a felesége jött szembe a gyep szélén a

-275-

nevelőkisasszonynyal meg a gyermekekkel. Az első pillanatra nem ismerte meg, hanem aztán a mikor a kocsi már tovább ment s kanyarodott egyet, hogy újra látni lehetett azt, a ki benne ül, a lornyonnal nézte meg. A fiu hálás volt érte. – Hallotta, hogy beteg voltam – gondolta magában – s meleggel öntötte el a részvét. Végre is még sincs annyira elhagyatva az ember, mint ahogy hiszi.

Mintha egy kicsit lerészegedett volna azonban, a friss levegőben újra szédült. Megnézte az óráját s komikus grimászt vágott. – Ej ha! – Az idő tudniillik tüneményesen gyorsan mult. Már másfél órát kocsizott. Rászólt tehát a kocsisra, hogy forduljon vissza. Mikor kiérték az utcára, majd elütöttek egy fiatalembert, a ki átment az uton. A kocsis morgott valamit, a fiatalembert visszaugrott a lovak elöl s Adorján rákiáltott a kocsiból:

– Maga az, Sommer! Megálljunk. Hova megy!

– A Belváros felé.

– Jöjjön elviszem.

A fiatalembert az ő bankjában volt tisztviselő. Voltaképpen nem igen szerette, de most jól esett neki, hogy látta. Valaki a többiek közül, akárki, de mégis abból a fajtából való, a minek a tömegében ő is otthon van. Kezeltek s Adorján hátradőlve az ülésen, derűs nyugalommal gondolt arra, hogy most már nemsokára ő is bemegy a bankba. S felveszi a pénzt is – s ezenközben letette Sommert. Mosolyogva köszönt neki s most már csakugyan hazahajtatott.

Két hét telt körülbelül abba, míg újra elmehetett a bankba. Akkorra már magához tért egy kicsit. Az arcza teltebb lett s a járása biztosabb. Éppen csak a haja, szegény haja, annak elpusztult a nagyobbik fele s a keze szörnyen uri formájú lett. Fehér és száraz. Akkorra már készen vitte be az irást is, a miben a pénzt kérte s egy kicsit még lustálkodva várta, hogy vajjon mennyit szavaznak meg. Ha keveset úgy is lesz vagy kétszáz forint.

Benn az igazgató elő is terjesztette a dolgot. Későn, a mikor az urak már indultak.

– Hát igen – azt mondta – van itt még valami. Adorján Samu a könyvvezetési osztályból segély irányában fordult az orvosság-pénztárhoz. Tessék határozni. A magam részéről nem igen ajánlhatom. A feleségem a multkoriban is fiákeren látta az illetőt és pedig a ligetben. Hát ha arra telik neki, akkor telik a gyógyulásra is.

– Roppant korhelyformán néz ki az az ember – mondta az ügyész, a ki a könyvvezetési osztályon ment be az igazgatóság termébe.

– Az nem sokat bizonyít. Beteg volt.

– Magam is kétlovas kocsin láttam multkoriba – mondta a tekintélyes igazgató, a kinek most is a szájában volt a vastag borostyánszipka, végében a kis szivarral. – Én nem igen engedem meg magamnak...

– A Sommer szintén meséli odalenn, hogy gumiráfós hintón röpítette egyszer haza. Az efféle ujságolást szeretik némelyek, bár esetleg csakugyan nem vezette rossz szándék...

– Mindegy. Ha jut kocsira, jusson orvosságra is.

– Hol lesz este? – kérdezte a tekintélyes ur visszafordulva, de már a kilincsen volt a keze.

A kérdés az igazgatónak szólt. Az azonban csak fölfonta a vállát. Nem tudja.

Egy másik ur, a ki még az asztal mellett ült, ugyancsak az igazgatónak szólt.

– Pénzt nem kezel?

– Ki?

– Az a fiákeres.

– Nem, ahhoz nem juthat. – S az ajtó felé fordulva felelt a másiknak is. – Talán a vendéglőben, ha az asszony is akarja. Majd hirt adok.

A tekintélyes ur dűnnyögött:

– Jó.

HOGY A GYEREKEKNEK EGY KIS MULATSÁGUK LEGYEN

Valami játékot kellene kitalálni ezeknek a gyerekeknek – mondta az asszony. – Szörnyen unják magukat. – A gyerekek összemosolyogtak s egy vakkantás is hallszott, mintha egy játékos kis kutya kurta rikkantása lett volna. Ez a hang egy háromesztendő pisze kis lánykából tört ki. Még egy ennél kisebb leány is totyogott a szobában. Az összepacskolta a kezeit és azt mondta: – áté, áté... A kisebbik, a pisze leánynál azonban két esztendővel nagyobb fiu odaadó naivitással az apjára rontott és kunyorált: – papuskám, csinálj valamit. Csiinálj... A nagyobbik fiu hosszú szempillái, mint valami szőke selymeresz alul kifizelve, komoly nyugalommal várta, hogy mi lesz. – Ugyan csinálj már nekik valamit, – nógatta a férfit az asszony, mire az megmozdult.

A mi Urunk Jézus Krisztus lépéseit nem figyelték nagyobb áhítattal a tanítványai, mint ezt a fiatal embert a gyerekek. Ehhez mértén körülményes is volt aztán. Minden rekvizitumot külön vitt be a szobába és különféle ajtókon át. Egyszer a konyhából jött, aztán a fürdőszobából, aztán a hálóból. Behozta a szappantálat, aztán vizet, aztán szappant, aztán künnről, a hátsó udvarból sok keresés után alkalmas szalmaszálakat. Pár szappanforgácsot föloldott a vízben a kis tálban, a szalmaszálak egyik végét szerte kigörbítette, hogy olyanok lettek, mint a vízemelő tornyok tetején a kerék. A várakozás körül – a mint mondani szokás – a tetőpontra hágott. A nagyobbik kislány ráripakodott a kisebbik bátyjára: – ne lökj! – Az egészen kicsi most már türelmetlenül követelődött: – áté, áté – s a kisebbik fiu nagy dióbarna szeméit mérhetetlen bizalommal az apjára függesztve bámult. A nagy fiu már sejtette, hogy mi lesz s mosolygott.

A férfi végre mindennel rendbejött és kijelentette, hogy szappanosgömböket fog fujni. Meg is kezdte. Belemártotta a szürkés, nyulós vízbe a szalmaszálát s belefujt. Mire egy csöpp szappanos víz hullott a nadrágjára. Ez felboszantotta kissé. Nem nagyon, hanem összehuzta a szemöldökeit s most már türelmetlenül fujt.

– Ugyan várj, – mondta az asszony.

– Hagyj békében, – s újra fujt. Aztán várt egy darabig s végre csakugyan finom, csillogó üveggömb gömbölyödött ki a szalmaszálból. Mind nagyobb lett, hanem egy kis kellemetlenség esett vele. A legkisebb gyermek tudniillik nagy rikoltással rárohant és belemarkolt. A férfi erre dühbe jött s kiabált: – Mari! Mari!

Bejött egy kis félszeg falusi lány.

– Vigye innen ezt a haramiát! Ettől a majomtól semmit se lehet csinálni. – A kisasszony ordított, de a nyers erő diadalmaskodott. A leány, miután pár rugást kapott a hasába, kiczepelte. A férfi tovább fujt s egy-egy sikerült alkotásnál rákiabált az asszonyra: – Nagyszerű, nézd! Felséges! – S keményen mordult a gyerekekre: – Ne toladjatok. – Azok megilletődve vonultak hátrább és sóvár pillantással kísérték utjában a szalmaszálát a tálig meg vissza s majd kidült a szemük, úgy bámulták illendő távolságból a gömböcskéket, amelyeket egy könnyed libbentéssel a levegőbe dobott föl az apjuk. Csak akkor estek neki mindnyájan, a hogy lefelé szállott s szertepattant a kezükön. Ezt már nem bánta a férfi, akkor ő már új gömböt fujt; azzal volt elfoglalva s mivelhogy a száját nem használhatta egyébire, hát csak a kezével intett mérgesen, ha valamelyik gyerek a közelébe tévedt.

Az apparátust azonban kissé tökéletlennek találta. Nagyon sokáig kellett fujni s a gömb végül mégis csak akkorácska lett, mint egy kisebbfajta alma. Tollért kiabált ki s azt is mondta, hogy mozogjanak, nem várhat estig. Egyéb dolga is van. – Az egyik lány fölment a padlásra, a másik pedig arra emlékezett, hogy a házmesterné mintha ludat vett volna a mult héten. Hát elmentek mind a ketten s ezt a perczet a legkisebb gyermek arra használta föl, hogy bebátorkodjék a játék színhelyére. De csak az ajtóig indult el, mert akkor már rákiáltott az apja: – Indulj, te betörő. – A betörő erre megfordult és lábainál fogva maga után hurczolva egy majdnem akkora babát, amekkora ő maga – visszatipegett a másik szobába. A nagy fiu a bennlévő tömeget tartotta rendben. Visszalökdöste őket, ha előre léptek s magyarázott azonközben: – De édeskéim, a papa akkor nem tud fujni, ha a keze alatt vagytok.

Az öcscse fölvetette fejét, mint valami makranczos kis csikó – és kijelentette, hogy ő is fujni akar.

A kisleány behuzta a vállai közé a fejét s szintén ráhatározta magát arra, hogy nyilatkozzék.

– Én is fujok.

Az apjuk csak rájuk nézett s mivelhogy egy sikerült kékes, felül narancssárgás gömb függött a szalmaszál végén, röviden fejezte ki magát.

– Maradjatok.

A fiu konokul erősködött.

– De én fujok.

A kis pisze se hagyta magát.

– Én is.

Az asszony is beleszólt:

– Ugyan hagyj őket. Legyen örömük.

– Nézzék.

Behozták a tollat a házmesternétől. A férfi megnézte, levágta a végét, belefujt s azt mondta: – Ez már beszéd. – Egy kis idő beletelt abba, míg alkalmassá tette a munkára. Azalatt csak bámultak a gyerekek, hanem aztán, a mikor az első gömb kirepült a levegőbe, egyszerre rárohantak az apjukra. Most már a nagy fia is. – Papa, én is. – Az apjuk a szappanos vízben mártogatta meg a tollcsatorna végét s szomorú szemrehányással szólott nekik: – Hát látjátok így van ez. A papuskának egyéb dolga is lenne. Te nagy kamasz, legalább te megérthetnéd, hogy a papuska nem abból él, hogy itt nektek szappant fujjon. Hanem hát a papuska jó, csinál nektek játékot s aztán megrohanjátok, mint valami betyárok. Hát aztán legyen kedve az embernek...

A fiu komolyan elhuzódott. Sokkal kedvetlenebbül a másik, de nem mozdult helyéről a kis leány s nem igen hangosan, de határozottan jelentette ki: - Én fujok.

- Fujsz? - kérdezte az apja, de most már nagyon mérgesen. - Hát nem érted a szép szót, hát tudok én másképp is beszélni. Mars innen! Takarodj a sarokba!

A kis leány huzódva indult el. Visszapislogott, hogy talán még visszahívják - s csak a másik szobába kezdett el sírni. De nagyon. A férfinak egy kicsit kiabálni kellett, hogy megértse az asszony. - Azért mégis hálátlanok ám ezek a gyerekek - mondta. - Az ember csinál nekik játékot és ez a köszönet.

- Fújj bele füstöt.

- Persze.

A férfi óriásra fújt fel egy golyót s aztán a cigarettájából egy kis füstöt bocsátott bele. A füst kavargott a vékony, gömbölyű, tökéletesen átlátszó falak között s mivelhogy az ablakon át bekukkantott a nap, gyönyörű lett a lomhán libegő, könnyű, ezer színben pompázó karika. Az asszony is gyönyörködött benne s fölugrott.

- Adj egy kis füstöt nekem is.

Szivott a cigarettából, aztán meg ő fújt föl egy labdát. Ebbe már több jutott a füstből. Ebben a hamvas, vadgalambpehely színe dominált és míg nézték, hogy hogyan ereszkedik le, meg se hallották a kisebbik fiut, a ki konokul ismételte: - Én is fujok.

A nagyobbik fiu is beleszólt. Szépen kérve, nagy vágyakozással.

- Én is papa, füsttel.

- Hát még mi nem?

- Papuskám...

A férfi lecsapta az asztalra a cigarettát s idegesen kezdett el lármázni.

- Hát te már okos vagy, hát nézzed. Hát nem szép ez? Mondd. Gyönyörködjél benne. Lásd apuska itthon maradt, hogy játékot csináljon nektek s ti folyton zaklatjátok...

A gyermek szeme megtelt könnyel, a mi nehézkesen, lassan, tempósan végigfolyni indult az arcán s félszemplé fölpillantva az apjára, könnyörögve, valami nagyon is szívhezszóló keserves vágyakozással szólott:

- Papuskám, még füsttel sohase csináltam.

Ahogy látta, hogy az apja rá se hallgat, keserves, feltartóztathatatlan zokogás tört ki belőle. Azzal elment a diványra és fuldokolva, görcsös lihegésben sírt. - A kicsi, az öcsöcs meg ismételte, aztán meg újra mondta: - Én fujok.

A férfi most már az asszonyra volt dühös.

- Minek lovalsz bele engem ilyesmibe? Hát látod, az ember mindent megtesz értük, aztán ez a köszönet.

A SZEMTELEN EMBER

 szemtelen ember elvégre sok van a világon és szörnyen hosszú utánjárással lehetne kideríteni, azt, hogy kicsodák is voltaképpen a szemtelen emberek. Miért azok, holott van két szemük, a mit nemcsak, hogy el nem tüntethetnek az arcukból, hanem be se hunynak, a mikor szemtelenek. Holott hát valahogy mégis igazán szemnélküliekké kellene hogy váljanak, a mikor például olyan aljasságokat követnek el, mint az én emberem, a kit nem én nevezek szemtelennek, hanem az erre sokkal hivatottabb felsőség. Maga a hivatali főnökség - kérem alássan, - a mely mégis hát tudja, hogy kiben mi lakik s ha az itél, hát csak tessék nyugodalmasan behelyezkedni az ő álláspontjába. Végre is, a kik vállalatok élén állanak, tudják, hogy kiben mi lakik. Hát tessék elkészülni arra, hogy ezekben a sorokban igen hitvány emberről leszen szó.

A közgyűlés közeledtével egy kisebbfajta bankban az egyik igazgató ur behívatta magához Klein urat, Klein Sándor urat, a ki egyébképpen kissé alárendelt helyzetben volt az intézetben. Hivatalnok volt. Valami olyan, a kinek nem is igen van egyéb czime, mint hogy hozzátartozik a testülethez. Zsidó is azonban, tehát mindenesetre egy kis hálával tartozik, a szintizta keresztény igazgatóságnak azért, hogy álláshoz jutott az intézetben. Tehát behívatta egyik igazgató ur s amikor megállott az ajtóban, rákiáltott. Csak úgy kedélyesen persze.

- Üljön le Sándorkám! Ne vigye el az álmomat, a teremtésit magának.

Sándorka leült. Sándorka úgy körülbelül ötvenesztendő ember. Nem igen kifejezésteli arczzal. Nyugodt, csendes, nagy feje van, szép okos szemei s valami öntudatos becsületes komolysága. Az igazgató ur a fiacskája lehetne. Talán huszonöt-huszonhatesztendő ember, a kit az apósa tett be ide. Egy főrésztényes és egyébképpen is igen nagy hatalmu ur, a ki szörnyű sok

tiszteletbeli állást visel és úgy megy végig az utcán, hogy ő csak bólint egyet-egyed, a sok mindenféle ember pedig nagy kalapemelintéssel köszön neki. Tehát az igazgató ur behívta Klein Sándort s beszélni kezdett hozzá illetéknéppen:

- Nézze, édes Sándorka, a közgyűlés elé nekem jelentést kell betérjesztenem az elmúlt üzletévről. Maga ismer engem, tudja, hogy én inkább a nagyobb koncepcziók embere vagyok. Utálok az effélét. Hogy én leüljek az asztal elé s három napig rágjam a pennát, hogy ennyit nyertünk, ennyit veszítettünk és mindezt részletezzem, bizonyítgassam meg efféle, hát ez nekem igen kellemetlen. Hát nézze édes Klein ur, legyen szives, csinálja meg nekem ezt a jelentést, de szép, olvasható írással, hogy ne akadjak fenn rajta s aztán én, kérem, egyáltalában nem leszek hálátlan. Ön meg fog ismerni engem, nemcsak úgy, mint hivatalfőnökét, hanem, mint gentlemant is. Én - kérem - tűzbe megyek a hivatalnokaimért és ezért a munkáért se sajnálok harmincz forintot. Mondjuk, hogy harmincz forintot. Jó? Elvégre ez önnek nagyon jól jön. Nem? Egy kis mellékes pénzecske. Értem én azt, hogy elcsuszik. No Sándorka, nem?

-286-

- Dehogy nem. A mi pénz, az mind jó. Bár több lenne.

- Arra is rátérünk. Ne féljen semmit. A mig én itt vagyok a vállalat élén, addig az ilyen kiváló erők csak feküdjenek bele az ágyba s várják a szerencséjüket. Én vagyok a szerencse. Ne féljen semmit... Egészen melléje ment s kedélyesen a czombjára csapott. - Sándorka, hát csak nem hiszi, hogy én elhagyom magát?... Hát megcsinálja?

- Meg.

- De mikorra, öregem, mert ezzel nem lehet ám babrálni?

- Holnapra behozom.

- Reggel?

- Reggel.

A kis igazgató nagyott nézett s megilletődve csóválta a fejét.

- Hát ez igazán szép. Hát éjjel fogja csinálni?

- Éjjel.

- És a szeme? Nem árt a szemének az ilyen éjjeli munka?

Klein ur belecsapott a levegőbe a kezével. Egy kicsit türelmetlenül s valami kis megvetéssel is azzal az emberrel szemben, a ki belehajsolja a munkába s aztán buta jóakarattal azt kérdi, hogy nem fájdul-e meg az szeme.

-287-

- Az én szemem... Addig kitart, amig élek.

Félénk, csendes kopogás hallszott az ajtón. Klein ur csak odanézett s az igazgató ur kiáltotta: szabad. - Egy szolga jött be, idevaló szolga s azt mondta, hogy Bogyó igazgató ur, a másik igazgató kéreti Klein urat, hogy mielőtt elmegy, okvetlenül sziveskedjék beszólani hozzá. Sürgős mondanivalója van. - Itt már nem volt semmi dolga, tehát átment a másik igazgató urhoz. A kis igazgatócska, ez itt, az ajtóig kísérte s szorongatta a kezeit és mivelhogy a szolga is velük ment, sugdosva beszélt:

- De köztünk marad. Igen?

- Persze.

- A javításról pedig beszélünk. Mert hát tisztára disznóság, hogy magának már három év óta nem javítottak. Magának, a ki az egész üzletnek a lelke. Hát csak beszélje meg Bogyóval, a mit ő beszélni akar, a fene tudja azonban, hogy miért veszi el önt éppen most a munkától, a mire elvégre az üzletnek is igen nagy szüksége van... Azonban hát beszéljenek s aztán én majd átmegegyek Bogyóhoz s megtárgyaljuk azt a fizetésügyet. Ne féljen semmit. Én lojális ember vagyok a hivatalnokaimmal szemben.

Arra Klein ur már belépett a másik igazgatóhoz, a folyosó tulsó végén, Bogyó urhoz. Bogyó ur vén legény, savanyu ember, kellemetlenkedő. Egy kicsit gyomorbajosforma ember, a ki azonban ebben a pillanatban végtelenül előzékenyen ugrott föl a székről, a mikor benyitott Klein ur.

- Maga az Kleinkám? No hát nagyszerű. Azt hittem, hogy már el is ment, de hát persze, az igazi hivatalnok nem napszámos. Nem ugrik föl, a mikor üti az óra a kettőt. Nagyszerű ember maga, Klein ur. Minden társaságnak kívánok egy ilyet, már a melyiknek azt kívánom, hogy éljen. A melyik meg-megfekszi a gyomrom, hát annak nem kell Klein. Hogy a fenébe ne! A mi Kleinünk. - Hát öregem, tudja-e, hogy miről van szó?

-288-

Klein ur csendes nyugalommal felelt:

- Nem.

Az igazgató ur kedélyesen belebökött a hasába Klein urnak.

- Hát valami jelentés kellene, öregem. A mit bemutassak ezeknek a barmoknak, az igazgatóságnak tudniillik. Hát én meg az efféle irkáláshoz nem értek. A mi üzlet akad, hát azt csak lebonyolítjuk, hanem irni, irni, mindenféle ugynevezett eredményeket összeírni, hát arra én

nem vagyok képes, Kleinkám. Ugy-e érti. Maga okos ember. Velem egykoru ember... Bizony már befordultunk mind a ketten abba a korba, hogy nem sok várnivalónk van... Mondja, Kleinkám, mi a fizetése?

- Kétezerhatszáz.

Az igazgató ur hosszan csóválta a fejét.

- Ejnye, ejnye. És nagy a családja?

- Nyolczan vagyunk. Az asszony és én és hat gyerek.

- És meg tud élni.

- Kinlódom.

- Ejnye, ejnye, hát majd csinálunk valamit. Hát kérem, írja meg azt a jelentést, a miért én természetesen külön honorálok. Husz, huszonöt forintot sem sajnálok, csak szépírással legyen. Világos, érti? Hogy az üzlet rögtön áttekinthető legyen belőle. Az egész üzlet, a mit vezetünk, én meg ez a fiatalember, ez az izé. Hát mindegy. Ez a hogyhivják. Mindegy. Hát csak csinálja meg.

-289-

Közelebb lépett Klein urhoz és nagyon komolyan, egyenesen a szeméi közé beszélve, mondta:

- Én garanciát vállalok, én, én elvállalom a garanciát, hogy kétszáz forinttal föl fogja emelni a fizetését az igazgatóság. Lesz magának kétezerhatszáz forintja. Abból már igen csinosan meg lehet élni... De milyen csinosan. Nagy pénz az, kérem. Mig azt kikeresi a bank, hát mondhatom, hogy nagyon utána kell járni a pénznek. Nem kell ezt mondanom önnek, hiszen ön majdnem annyira otthon van az üzletben, mint én.

- Sokkal inkább.

- Hogy?

- Sokkal inkább. Én csinálom. Ön nézi. Én dolgozom, ön aláír egynémely papirosokat. Egyebekben azonban újságot olvas. Nélkülem ma ez az egész üzlet hasra esik, mert én vagyok az egyetlen ember itt, aki belelát mindenbe. A ki tudja, hogy hogyan kell megkeresni a részvényeseknek a hasznot és az igazgató uraknak a nagy fizetéseket. Nekem kétszáz forint fizetés-emelés nem elég. Semmi. Hatszáz forinttal akarok többet. Háromezret egy évre. Éppen annyi hiányzik nekem ahhoz, hogy élni tudjak. Nagy a családom.

Az igazgató összecsapta a kezét.

- Hatszáz.

A nagyon egyszerű, szürke, nagy vállas és keménynyaku ember csak ráhagyta:

- Annyi.

- Nem tudom, hogy mit szól ehhez az igazgatóság. Majd beszélök a kollégámmal is. Most csak menjen, kedves Kleinkám. Talán megegyezünk majd valahogy. Maga is enged...

-290-

- Én nem.

- Dehogy nem. Hát majd meglátjuk. Ez a vállalat nem bocsátja el embereit. Ez egy olyan vállalat, kérem, hogy a ki a mi emberünk, hát azzal szemben mi áldozatokat is hozunk. Önnek nagy a családja is...

- Nagy, hála Istennek.

- Jó, jó, hát majd beszélök az izével, azzal a másikkal, aztán majd meglátjuk, hogy mit lehet csinálni. Hanem hatszáz, hatszáz, sok az...

- Nem adom alább.

- Hát majd beszélök vele. Ha ketten akarjuk, talán megyünk valamire.

Beszélt is a másik igazgatóval.

- Hát kérlek, öcsém, - mondta neki - ez a Klein nagyon szemtelen ember. Nem azt mondom, hogy nem használható egy s másra, mivelhogy csakugyan beledolgozta magát az üzletbe, hanem tulságos igényei vannak. Egy efféle ember, egy ilyen nulla, a kinek elvégre éppen csak némi kereskedelmi műveltsége van, egyszerre csak azzal áll elő nekem, hogy hatszáz forinttal javítsunk neki. Hát ez szemtelenség... Nem?

A fiatal igazgató vállat vont s gépiesen, egy egy kicsit sietve felelt.

- Csakugyan, csakugyan...

A másik nagy meggondolással mondta tovább:

- Hanem azért meg kell neki adni. Végre is elég ügyesen végzi a dolgát. Igen jóra való ember. Hanem szemtelen fráter.

-291-

- Az, csakugyan.

- Kihaszználja a helyzetet.

- Ki.

- Holott mi volnánk a bankban a vezérek. Te meg én.

Egy kicsit gondolkodott, aztán lassan, majdnem sugva mondta hozzá:

- Ámbár szamarak vagyunk mi ehhez, öcsém. Ugy-e?

A fiatal ember föl pattant, de már az ugrás közben meggondolta magát. Csendesen felelt:

- Hát igen, én nem is mondom, hogy valami nagyon értek hozzá. Klein nagyon kell nekünk, hanem azért szemtelen ember, hogy egyszerre hatszáz forinttal akarja felemeltetni a gázsiját. Meg kell adni neki, mert ő keresi meg a pénzt, hanem szemtelen ember.

A másik igazgató ur ráhagyta, hogy úgy van.

A MÁSODIK ASSZONY

-292-

oba Sándor, a gépügynök, özvegy ember lett negyvenhat esztendőskorában. Az asszonyt lassu sorvadás vitte el s hogy milyen lassan sorvadt, azt észre lehetett venni az urán is. Tüskés, okvetetlenkedő, örökké zsémbes ember lett belőle a panaszos, örökké apró összetüzesekkel tele években, míg az asszony egy székhez szegezve betegeskedett, pedig hát ime, a mint ez ki is sült, nem volt még arravaló ember, hogy leszámoljon a földön minden örömeivel. A mikor vége lett a gyásznak is, föllélekzett. Elkezdett nagy gonddal öltözködni, mind ritkábban és még ritkábban emlegette a szegény boldogultat, a ki megkeserített a legszebb esztendei közül vagy tizet s körül nézett a világban valami asszonyféle után. Olyant akart, a ki kipótolja számára azt, a mit a másikon vesztett. Valami nem egészen fiatal özvegyet, vagy az egy kicsit otthon maradt lányok közül egyet. Fődolog, hogy szép legyen, valami olyan szépség, a milyenek a jómódu hentesnek. Feszüljön meg a derekán és a keblein a rékli s attól féljen az ember, hogy egyszer csak kipattantja az arczán a rózsaszínű bőrt az alatta tülekedő szép nagy egészség. S mivelhogy szép nagy vagyona volt, nem is látszott tulságosan nehéznek az, hogy megtalálja az asszonyt. Egy éppen ilyet. Csak nem szabad elsietni a dolgot.

-293-

Nem is siethetett, mert előbb a lányait kellett, hogy elhelyezze. Négy lánya volt, valamennyi inkább az anyjuké, mint az övé. A már lánykorában is gyöngye, vézna asszony, a kit csak a pénzéért vett el Roba ur, emléket teremtett magának a gyermekeiben, hogy ha a világ négy felére mennek, mindenütt ismerjenek rá bennük arra a szegény, sokat ájúlkozó, vérszegény anyára, a kinek talán nem is lett volna szabad új nemzedéket szülni magából erre a világra. S volt a gyerekekben valami a betegből is. Mintha már foglalkoztatta volna őket a halál. Hirtelen hamarjában sokat akartak élni. Valósággal sóvár vágyakozással figyeltek ki a világba, míg úgy vigyázott rájuk az anyjuk, mint a zsandár, azután meg egy csomó hir kelt szárnyra róluk csak úgy hirtelen, néhány hét alatt. Csupa pletyka arról, hogy futnak a férfiak után, ömlik a szemükből a vágyakozás arra, hogy asszonyi gyönyörűségekben legyen részük, hogy beteget a sóvárgásnak...

Nem voltak formátlanok, mindeniknek akadt egy kis pénze is, olyan vagyon, a mit még az anyjuk biztosított számukra. Roba ur tehát szétdobálta őket. A ki hamarabb jött, kapott egy lányt a négy közül, csak hogy hamarosan fogyjanak el. Az apjuknak semmi szüksége se volt arra, hogy közte és az elkövetkezendő asszony között lábatlankodjanak. Csak már az asszony jönne.

Azonban lassu mozgásu ember volt a privat életében. Ha gépről esett szó, ekéről, cséplőről, megszimatozta messziről s hirtelen nyélbe ütötte az üzletet, de így csak bolondul beleindulni a világba, nem igen lehet. Komoly a kérdés. Tépelődött rajta, érezte, hogy nem szabad kiszolgáltatnia magát valami szenvedélyes percznek, a miben az embernek nincs helyén az esze, hanem ez mind csak okoskodás volt. A kis izgékony emberke most már mindenképen meg akart házasodni és hamar, mert a lányok már elmentek - s minek várni. Az ember mindennap öregebb lesz. Kevesebb az élnivalója, pedig a sok amugy is a háta mögött van már.

-294-

A vejei már viczczeltek is vele. Azt mondták, hogy ők nem gondolkoztak ilyen sokáig, hanem nekivágtak a házaséletnek. Több volt a merszük. Különösen az Eszter ura, a városi irnok szeretett csufolódni az öreggel, bár amugy nem mutatta magát valami kedélyes embernek. A házassága második hetében már nagy veszékedést csapott az apósának, mert eszébe jutott, hogy mégis csak igen kevés a pénz, a mit a lánynyal kapott. Azóta is csak alig barátkoztak össze. A fiatal ember hatalmas izomzatu, nagy, szőke legény volt s szemmelláthatólag lenézte Roba urat. Azt se igen vette jónéven neki, hogy ágens s jobb fajta urakkal nincsen semmi összeköttetése. Különben nem volt rosz fiu az irnok. Egy kicsit mulató, szerette a cigányt meg a bort s nehezen győzte a sok munkát a városházán. Emlegetett olyasmit is, hogy neki inkább egy kis gazdaság kéne. Nem nagy, hanem szállót szeretne nevelni, azt megkövetelné. Addig is azonban csak élt a világba s mivel hogy nem volt ostoba ember, a családban úgy beszéltek róla, mintha a városház tornya alatt voltaképen ő képviselné az agybeli munkát. Ha egy kicsit komolyabb ember volna, sokra vihetné.

-295-

Lassan-lassan eljutott Roba ur az asszonyhoz. Előbb kerülgette, nagyobb bizonyosság okáért megkérdezte felőle az információs irodát is, aztán csak még se tudta hirtelen ráhatározni magát arra, hogy előálljon. Színházjegyet küldött neki. Az irnok irta meg a levelet, hogy ne essék benne valami hiba. Szépen megkérte, hogy ha szivlelni tudna egy özvegy embert, a ki jómódban él és tisztos polgári állást tölt be... és a többi. Megírta ezt az irnok elég jól. - Voltaképen a felvonások között jöttek tisztába egymással. Az asszony szép nagy, remekbe termett, fehérbőrű

barna teremtés volt. Özvegy, de egyszer elszólta magát. Az emberéről beszélt s arra javította ki a szavát, hogy merőn, szinte sápadtan bámult fel fel reá Roba ur. - A ki meghalt - mondta.

- A szegény, a ki meghalt...

- Ugy? És most már szabadnak tetszik lenni. Mint a madár, kérem, igen.

Az asszony mosolygott s puha, egy kicsit hájas kezét rányugtatta a Roba ur öklére. Hosszu pilláit a szemekre bocsátotta, mint a mikor az ember nem akarja, hogy belássanak a szobájába és leereszti a zsalut - s el is pirult. A szomszédja még idegenkedett tőle egy kicsit. Most már újra egész csomó aggodalma támadt. - Talán a jegyet se kellett volna neki elfogadni - gondolta magában, de rögtön le is szidta magát azért, hogy ilyen komiszul gondolkozik. - Már miért ne fogadta volna el. Másnak bizonyosan visszaküldte volna. - S nézte a szép nagy asszonyt a kis szürkülő emberke nagy gyönyörűséggel. Már is féltékeny, mert hiszen még nem határozott semmit. Azt se tudja, hogy szól-e majd neki. Majd előbb alszik egyet. Jó az, az éjszaka kitisztítja az ember fejéből a nappalt, meg az estét. Különösen az estét, mert az mindig lázas. A sok agyonhajszolt ideg egy csöppet megnyugszik az alkonyattal, erőt gyűjt a lámpagyújtás utánra, a mikor már éjjelre rendezkedik be a világ és borzasztó, hogy még a föld is csupa meleg izzadságot lehel ki magából. Az ember nem tudja, hogy honnan is jön ez a különös érzés, de tikkadt. Egyedül van s valaki kellene melléje, a kit elnézzen a bágyadság óráiban. Valaki, a ki megtölti az egész szobát, megadja a csendes, nyugodalmas polgári szint a lakásnak. Asszony. Egy másik nemből való. Másforma, gömbölyűbb, mint mi csupa szöglet, jobban hozzásimul a pihenés... Az én emberem tudniillik nagy, meleg szerelmet akart, de nyugodalmasan. Inkább gyönyörködni benne. Valahogy csak úgy elképzelni, hogy milyen lehetett volna az egész élete, ha a sorvadásos asszonynak nincs pénze s ott kezdte volna az egész ügyet fiatalon, a hol most próbálgat belekóstolni.

-296-

Különben az irnok is azt mondta, hogy ez az asszony olyanforma, hogy nem kell aggódni. Szép nyugodt természet. - Mint a csermely - mondta az irnok - szépen csörgedez. - Hogy csörgedez, ez tetszett neki s olyanformán nézett Roba urra, hogy hiába fejtegetné, ugyse érti meg...

- Különben én is itt vagyok, majd eligazítom, ha valami akad.

Végre is belement az ügybe Roba ur. Nem bolondosan, hanem előbb jól körültapogatva a kérdést, hogy ne az érdek vezesse az asszonyt, hanem a rokonszenv. Ezt fontosnak tartotta, mielőtt egyáltalában komolyan tárgyalt volna. Különben az asszonynak is tetszett az eljárás. Mondta is.

-297-

- Már elmúlt tőlünk - mondta - a hebehurgyaság. Én megbecsülöm uraságodat...

- Kérem tisztelt asszonyság...

- Hát önt.

- Igen, tessék egy kis bizalommal élni.

- Már megállapodtunk mind a ketten...

Egy hónap se mult el az esküvő után s már kisült, hogy egy kicsit csalódott magában az asszony. Az irnok azonban azt mondta, hogy nem kell aggódni. Majd ő eligazít mindent. Apró félreértések előfordulnak a családokban. Például vele szemben is mindenféle, tulságos követeléssel lép föl az asszony. Két embernek nehéz kitanulni egymást.

Ugy látszott, hogy csakugyan nehéz. Roba ur valósággal belebetegedett. Néha egyedül ült le a vacsorához. Az asszony még mindig nem volt otthon. Az is megesett, hogy néha utánaizentek, hogy a nagynénje beteg, jó volna, ha jönne. Roba ur csak bámult utána, a hogy szép csendesen öltözködött és ment s aztán, mintha fejbeverték volna, olyan tanácstalanul keresett valami segítséget. Hogy legalább tudna valamit. Nem csinálna senkinek kellemetlenséget, elhordozná magában a gondját, hanem mégis jó volna tudni, hogy hova is áll voltaképpen. Keresgélt azok között, a kik közel állanak hozzá, hogy hova is menjen s eszébe jutott Eszter. Ez is olyan szomorúforma asszonynak látszik, a kivel lehet beszélni. Elment hozzá.

-298-

A leánya is egyedül volt.

- Az uram már régen mondja, hogy valamit kellene csinálni - mondta az asszony, a mikor kihallgatta az apját.

- Hol az urad?

- Elhívták. Sürgős dolga van a városházán.

A kis szürke ember maga elé bámult s pusmogott, mintha számolgatna magában.

- Tegnapelőtt is elhívták?

- Tegnapelőtt? - Gondolkozás után felelt az asszony. - El.

- Ugy?

- Miért kérdi?

- Csak úgy.

Az asszony inkább csak kíváncsian nézett rá s egyszerre nevetni kezdett.

- Apám, csak nem gondolja...

- De igen.

Jó darabig le és föl sétált az öreg a szobában s komoran és szomoruan állott meg a lánya előtt.

- Mondd meg neki, hogy keressen mást magának. Ne legyek éppen én a bolondja. Fiam, mond meg neki.

VADÖLŐ KISASSZONY

-299-

Vát ez az kérem. Magunk között csak úgy nevezzük, hogy: vadölő kisasszony, a titulus nem éppen találó, hanem jellemző. A kisasszony tudniillik még nem jutott el odáig, hogy vadat öljön, bár meg vagyok győződve arról, hogy sikeresen elbánná azokkal is. Szerényebb körünkben megelégszik egyelőre azzal, hogy kutyát, macskát, tanítót, pókot, legyet kinez. Utálatos, rossz gyerek, a kivel szemben nem árt a fegyelem. A fegyelem alatt mindent érték, koplaltatást, verést, rabságot, a mi éppen beleillik a tisztelt tanító ur nevelési módszerébe. A szomszéd szobában talál nádpálczát, pipaszárat s ha visít a kisasszony, hát legyen meggyőződve, hogy itt mindenki süket. Ha pedig idetolakodnék valaki, teszem fel az anyja, a ki elrontotta, hát csak tessék kiutasítani. Én feljogosítom reá. Átlátom, hogy egy leánygyermek oktatásához illendőbb volna valami női tanerő, hanem ilyen már nem akad. A kisasszonynak hire van Pesten. Hát csak előre, tanító ur ismerkedjenek.

Ezt a beszédet nyugodalmas polgári melegben, szép, nagy napsugaras szobában egy valamicskét pohos, vagyonos formájú ur intézte egy fiatal emberhez, a ki mellette állott és figyelmesen hallgatta. Lacsony természetű, viseltesen öltözött legény volt, durva falusi fejjel, a melyen az erősen kidomborodott homlok felett olyan kurtára volt nyírva a haj, mint a milyen a fogkefe sörtéje. A hátuk mögött egy ijedt nézésű asszony állott, a ki, a mikor azt mondta az ura, hogy: - nádpálcza, pipaszár - minden szónál összeresztent. Ez a három ember általában a hazug csoport volt a szobában. Az asszony a tulságos réműlet, a férfi olyan Drákó, a kinek impozáns hátán kedélyesen pötyögött a kabát, a diák pedig figyelmes, mosolyogva hallgató figura, míg befelé, titokban kiverte a verejték. Tetszett neki a jó mód s mosolyogva hallgatta, hogy nem tart sokáig. Pedig szeretett volna beletelepedni. A ki olyannak szolgáltatotta ki magát, a milyen valójában, az a kisasszony volt. Nyolcz-kilencz esztendő lányka, egy divány sarkában. Összeszorítva a száját, egy kicsit banzsítva figyelte meg pár perczig a tanítót, aztán megvetőleg fölbígyesztette az alsó ajkát, mintha bele akarna füttyülni az orrlikaiba. Körülbelül azt mondta ez a félremagyarázhatatlan arc: Ezzel ugyan hamar elkészülök.

-300-

A jómodu ur kiment s egy kicsit huzódózva utána ment az asszony is. A diák még gondolkozott egy kicsit az ajtóban s aztán megindult a gyermek felé. A kemény koponya erősen dolgozott. Homlokán sűrűn egymás mellé sorakoztak a ránczok. Valami ujat akart kitalálni a diák, hogy csak lecsapjon erre a kis ütegre és levegye. Egy pillanatig se vette komolyan a szigorú apát. Ha valami értelme lenne a szigorúságnak, bizonyosan rájöttek volna az elődök is. Ezt, a gyereket valahol másutt kell fülönfogni. Kell, hogy legyen valami módja annak, hogy hozzáférközzék. - A gyerek azonban csufondárosan vigyorgott rá. Már is észrevette, hogy a hosszú hallgatás zavart jelent. Mondani kellett neki valamit. - Laposan, még mindig tanácstalanul kezdte el hát a beszédet a diák.

-301-

- Hogy hívják, kis leány?

A gyerek durczásan nézett rá s összeszorította a fogait, nyilvánvaló jeléül annak, hogy nem szándékszik társalogni.

- Különbén hisz mondta a papa, Ilus. Maga az az Ilus, a kinek egy csepp esze sincs. A kisasszony mondta, a ki elment. No hiszen szépen ment el az is. Sírt szegény. Innen, ugy látszik, mindenki úgy megy el. Szereti a mesét?

A gyerek nézett rá, de egy szót se felelt.

- Ha akarja, mondok egyet. Ismeri a Mek-Mek szabó történetét? Szép mese. Nekem is van otthon egy kis hugom, éppen akkora mint maga, de persze illedelmesebb. Hát tudja, Ilus, az azért van, mert ő szegény gyerek. A gazdag kis lány mind haszontalan. Például hát maga. Egyebet se tud, mint megszorítani a szüleit...

A gyerek nagyot viczogott a fogai között, mire igen nagyon elkomorodott a diák. Elsétált az ablak felé, hogy legalább az elkényszeredett arcán ne mulasson a gyerek. Egyszerre hirtelen megfordult s vállat vont.

- Mert azt jegyezze meg magának, hogy én inkább elmegyek innen, mintsem, hogy magát bántsam. Ha sikerül szép szerével, okos szóval boldogulni magával, hát jó. Ha nem, hát az Isten áldja meg. Az ilyen kis lány nem arra való, hogy egy ilyen nagy ember rátegye a kezét. Nem is élném tul, ugy szegényleném magam. Ne féljen tőlem. Nem vagyok én hóhér.

-302-

A kis lány elfintorította az arcát s előbb az egyik, aztán a másik vállát rángatta föl. Meg lehetett érteni, hogy mit gondol. - Törődöm is én veled.

A diák leült melléje a díványra. Szomoruan nézte maga előtt a földet s új módot keresett a közeledésre. Megfogta a gyerek egyik kezét, de hirtelen vissza is kapta a kezét. A kis lány mint valami vadmacska rontott rá a körmeivel s négy barázdát húzott a kézelőjétől le az ujjáig, olyanformán, a hogy a keztyüt szokás kivarni. Kiserkedt a karmolásból a vér. A gyerek szemei diadalmasan szikráztak s készen állott arra is, hogy újra karmoljon. Kis hegyes fogai is kivillogtak piros ajkai közül. Ugy látszott, hogy harapni is szeret. A diák fölállott mellőle s míg a zsebkendőjébe takargatta a kezét, lopva pillantott néha be rá. Azt várta, hogy most majd elképped egy kissé. A gyerek pedig sunyi pislogással nézett vissza rá.

- Magával nem lehet semmit se kezdeni.

- Ugy-e, hogy nem? - Valami ilyes ragyogott ki a gyermek szemeiből.

S egész komolyan készülődni kezdett a diák. A zsebéből kivett egy ócska sált és a nyaka köré csavargatta, előkereste a keztyűit is, sokáig huzgálta. Nem akart sietni. Mindentől külön bucsuzott s iszonyuan elkeseredett azon, hogy most már mindjárt újra künn lesz az utcán. Reggel jól megnézte ezt a szép házat, aztán míg a jómódu urral tárgyal, megtetszett neki a berendezés kényelme, homályos üvegtáblák mögött a szekrényekben a sok ezüst, a puha székek, nagy nehéz asztal, mindenütt szőnyeg és a nagy meleg. Pénzecsket is ígértek s egy gyerek mellett bőven marad az idejéből a tanulásra. Koplalni se kell... s ez a kis béka egyszerre keresztülhuzza a számadásait. Hát teheti. Még egy ilyen kölyök is ur s a szegény, kopott, kenyéren rágódó diákot rugják erre-arra... Elkeseredve járkált a szobában s kitört belőle a panasz.

-303-

- Hát igen. Most majd beleteszem újra a hirdetést a lapba, aztán várom, hogy talán megint akad egy ilyen hölgyecske, a ki lekaparja kezemről a bőrt. Egyszer, majd ha nagy lesz, gondoljon arra a szegény diákra, a ki itt most diskurál magával. Megint kimegyek a nyomoruságba. Nem tudok tanulni. Le kellene tenni a szigorlatokat s nincs pénzem rá. Egy ilyen szegény legény úgy kódorog az utcán, mint a kutya.

Mintha érdeklődés csillant volna föl a gyerek szemeiben. Olyasformát vett észre a diák és mohón folytatta. Nem is a gyerekeknek beszélt, hanem csak magának.

... - Ki törődik vele... Maguk esznek, isznak, mulatnak. Tudnak kenyeret keresni. Én hiába akarok. Lássa, másfél éve már annak, hogy nem eszem rendesen. - Elszégyelte magát. A gyerek rábámult, majd elnyelte a szemeivel. - Erre még dühösebben beszélt tovább. Csak a szemeket látta a gyerekből, az eszébe se jutott, hogy egy kis vad csöppség, a ki hallgatja. Rohanvást tört ki belőle a méltatlankodás. Egyet-egyét ütött az öklével a levegőbe, mintha össze akarna törni valakit s néha a torkára fojtotta a hangot a neki vadult nagy keserűség. - Hát igen. Nőjjön fel ugy, hogy tudjon erről is. Én a kis hugomnak egy kóczbabát se tudok vásárolni, anyámnak is kellene küldeni valamit. Dideregve szaladgálok az utcán. A lavoromba belefagy a viz... S egy ilyen kölykőn mulik az egész. Tanulni tudnék, én is jóllaknám, mint maga. Megszolgálánám. Nem kell nekem a tietek ingyen. Te, te, te... Ökölbe szorította a kezeit és a dívány felé rohant, mintha össze akarná törni a gyereket. Az pedig tágra nyitott szemekkel figyelt reá. Észre se vette, hogy bántani akarja, csak nézte. A diák is rábámult s megcsuklott a hangja s szakadozottan, lélegzet után kapkodva beszélt tovább.

-304-

- Ti beteszitek az ablakot, aztán pusztuljon a nyavalyás, a ki künn van. Én is, más is. Ne felejts el, ha majd megnősz. Nekem mindegy, csak hogy hát otthon is vannak. Falun...

Félve csuszott le a gyerek a díványról. Az egyik harisnyája lecsuszott a bokájára s a diák gépiesen öltöztetni kezdte, mintha a bátyja volna. Ujjait belemélyesztette a hajába s hátrasimította a kóczos fürtöket, letévedt a keze az arczára is és megsímogatta s kódös pillantással ismételte: - Vannak, bizony vannak...

A gyermek belekémlelt az arczába s azt kérdezte:

- Melyik falun?

HUBANEK UR ÉS A FIA

-305-

Valami kaparászott az ajtó külső oldalán. Hubanek ur igen figyelmesen pislogott oda az okulárja felett, a mely okulár nagy spanyolviasz csomóval volt összereparálva a nyereg kellős közepén, a hol a Hubanek ur nagy, piros, bibircsós orrán megtelepedett. - Valami kutya, vagy mi - s Hubanek tovább öltögetett egy rettenetes nagy csizmán. Már későcske volt őszi délután, a mit még a kód is terhelt. Az ablak szürke négyszöge éppen csak hogy elütött a faltól s hogy künn még nincs éjjel, azt bizonyos halvány vörös derengés mutatta rajta, a hogy a sábai és a gubolai hegyek körül sok vizes párákon keresztül még egyszer visszapislogott a nap. Mikor megint megkaparászták kívül az ajtót, mérgesen kiabált ki a mester.

- Bujj be, no!

Maga meg se mozdult. A tőke fölött már égett a lámpa. Kormos, pislogó világítás volt biz' ez, de a Hubanek ur felőli oldalon egy vízzel teli gömbölyű üveg is függött a lámpán. Ezen át verődött rá a nagy csizma beteg tájékára a fény nagy tűzkarikában s már csak néhány öltés hiányzott ahhoz, hogy egészen hozzánőjjön a lábbelihez a folt. Azonközben az illető megtalálta a kilincset és belépett. Sok lépéssel, tipegve, egy kicsit aggodalmaskodva is, mert először látogatott be ebbe

-306-

a sötét szobába. Őt-hat esztendőös kis lány volt az illető. Elég okos pillantású gyerek, lenszóke hajjal, a mi rá volt fésülve, pomádézva a fejére és hátul egy olyan kis fonatban végződött, mint hogyha egy darabka madzag lógott volna le a feje bubjáról.

- Tisztelteti anyám s azt mondja, hogy verje meg Lőrinczet.

A suszter még varrt egy-két öltést s csak azután pillantott oda.

- Ki?

- A Hubanek ur, maga a Hubanek ur...

- Lőrinczet?

- Igen.

- Hát aztán minek, te majom?

A kis lány föl se vette a sértést, az igaz, hogy nem is volt az úgy mondván, mintha Hubanek ur bántani akarta volna a gyereket. Csak éppen hogy tetszett neki, hogy így ideáll eléje ez a csöppség és követelőzik Lőrinczet illetőleg. Lőrincz... Mosolygásra gömbölyödött a varga arcza s ellágyult a pillantása, a hogy a gyerekre gondolt. Hát erről nem lehet tenni. Ketten maradtak, miután meghalt az asszony és összenőttek, mint a tőke meg a venyige. A varga egész nap úgy dolgozott, hogy a gyerek járt az eszében. Sok aggodalommal, tépelődéssel, hogy: - mi lesz belőle s megnyugodott, elpihent, a mikor este lefeküdtek s a két kis meleg karocska átfonta a nyakát. Egy efféle özvegy embernél, aki ehhez még csizmadia is, az volna a dolog rendje, hogy nekiadja magát az ivásnak. De ez a gyerek tartotta benne a lelket. Annál nevezetesebb eset hát ez a mai. Hubanek ur nem is tudta hirtelenében, hogy mit szóljon hozzá.

-307-

A gyerek bátorságra kapott s most már szaporán pergett a nyelve.

- Mert azt izeni édes anyám, hogy majd ő tekeri ki a nyakát. Hajkurászsa a pipéket, egy már fel is fordult.

A Hubanek ur arcza iszonyu dühbe borult.

- Ki az anyád?

A gyerek a fejével kifelé intett:

- Itt lakik.

Akkor már a sarokba vágta Hubanek ur a nagy csizmát, a fejébe nyomta a kalapját s hogy valahogy meg ne rémítse a gyereket, csendesen szólott hozzá:

- Vigyél oda, lelkem. Vezess csak... Fogd meg a kezemet, nesze... - Magában pedig veszett mérgesen dohogott. Még hogy kitekeri a nyakát, kitekeri... S a szemébe szökött a könny, a hogy eszébe jutott Lőrincz, a szegény árva gyerek, a kinek valaki kitekeri a nyakát.

Ezenközben átmentek a harmadik házba. Az ajtóban egy szép nagy asszony állott s az utcára nézett. Tele volt vele az ajtó köze, pedig nem volt tulságosan kövér. Hanem nagyon egészséges. Széles csipőire kétfelől ráülhetett volna egy-egy gyerek, telt keblén erősen megfeszült a rékli s az arcza tüzben égett. Féloldalról a sütőkemencze lángja világította meg, fénylett a haja, a bőre s jókedvűen csatogtak a kövér kezei, mikor észrevette, hogy valaki jön a gyerekekkel s a lisztet igyekezett lecsapkodni róluk. Hubanek ur mérgesen jött, de a tornác ajtajában egy percze megállott. Beszélni akart, de elakadt a szava. Rábámult az asszonyra, gyűjtötte magában a mérget, hogy illendően kitörjön, de csak hebegni tudott.

-308-

- Maga az, maga, a kinek a gyerekem nem tetszik?

Az asszony mérgesen kiabált vissza neki:

- Én hát. Tartsa otthon. Nem arra van az embernek az a kis jószága, hogy a más gyereke agyonverje. Lássam itt még egyszer, majd adok neki.

- Csak nem?

- De igen.

- Majd meglátjuk.

- Megláthatja, hogy ha kedve telik benne.

Hubanek urat nagyon bántotta az, hogy nem tud kedvére kiabálni. A szép nagy asszony átnézett a feje felett s mintha minden szót, a mit kimondott, külön a fejéhez vert volna. Elkábult s most már csak egy szóval szólott bele a feleselésbe. Inkább az asszonyt nézte s elkedvetlenedett, a mikor hátat fordított neki s bement a kemencze elé a kenyérével foglalatoskodni. A hogy aztán ki se nézett többet, látta, hogy semmi keresnivalója sincs már. Kedvetlenül ballagott végig az udvaron s a kapuból visszánézett. A gyerek a nyomában ment s még mindig kíváncsian nézett fel rá. Hubanek ur majd felbotlott benne s aztán simogatni kezdte a haját.

Másnap az asszony ment át hozzá.

- Varrja, varrja, - mondta s letelepedett a tőke mellé a másik kis székre. Hubanek ur abbahagyta a munkát, föltaszította az okulárt a homlokára s egy kicsit szégyenlősen nézte az

-309-

asszonyt. Bűnösnek érezte magát; ez a szép nagy tisztességes teremtés bizonyosan azért jött, hogy számon kérje tőle a verést, a mit a gyerekek kellett volna kapni. Hirtelenében hazugsággal segített magán.

- Kapott az urfi, kiadtam neki apait, anyait.

- Hát ha megabriktolta egy kicsit, jól tette - mondta az asszony. - De nem azért jöttem. Nem szeretem a haragot, szomszéd ur. Adja a kezét, aztán - elfelejtjük. Jó lesz?

Hubanek ur hosszabban tartotta a magáéban a szép asszony kezét, mint a hogy ez illetet volna. Az asszony huzódozott is és megfenyegette. No nézze meg az ember, mondta és kaczagott. Erre Hubanek urnak is jó kedve lett. Mindenféle piros bőrhulladékot szedett össze a tőke mellől és az asszony markába nyomta.

- Majd eljátszadozik vele a gyerek, a lányka.

Éppen erre nyitott be a fiu s elképpelve nézte a sok szép bőrt, a hogy az asszony egy újságpapirosba göngyölgette, és sírni kezdett. Nem hangosan, csak folyt végig az arczán a könny. Az apja boszankodva fordult el tőle és az asszonynyal beszélgetett tovább.

- Nehéz sor az, ha így elmarad az ember. Csak úgy taszigálja a napokat előre. Asszonyságnak is özvegynek tetszik lenni?

- Igen, elmaradtam a szegény uramtól. Szücs volt a megboldogult. Csak éppen hogy az a szerencsém, hogy összehoztunk valamicskét, nem állok egészen segítség nélkül a világban.

Hallgattak. Jó későre jegyezte meg Hubanek ur:

- Ha töri magát az ember, hát legyen láttatja. De hát így csak széthull minden.

Sóhajtott, azután az asszony is s hátul a szoba sarkában még mindig sírt csendesen a gyerek. Az asszony szemmelláthatólag idegenkedve pillantott oda s fölugrott, hogy most már megy. Hubanek ur az ajtóig kísérte s aztán nem is szólt a gyerekhez. Olyasformát érzett, mintha egyszerre leszakadt volna róla ez a kis rozszlelkű. Megirigyelte azt a kis piros bőrt a leánykától. Csak neki kell a játék, másnak nem is adna.

S harmadnapra csakugyan kikapta a maga porcióját Lórincz. Estefelé történt. Hubanek ur az asszonynál volt. Pipázott a tornáczon s a háta mögött el-elsuhogott a sok szoknya. Kivörösödött arczzal figyelt hátra, mindig arra, a merre az asszony topánkája ropogott s akkor esett meg az, hogy a nagy futásban a fia fellökte az udvaron a leányt.

Hubanek ur ordítva szaladt utána.

- Te marha te, te számár, te nagy kamasz, nem tudsz vigyázni, hogy ne bánts meg azt a szép kicsi leányt...

AZ UTAZÁS

Krug urat ki kellett kezdeni valahogy. Ebben csöndesen megállapodott a Jármos-féle iroda, a minek pedig Krug ur, egy igen igénytelen kis szőke ember volt a látható feje. Jármos egész nap a fiakkeren ült s egyik építéstől a másikhoz vitette magát, aztán meg a bankokba kölcsönt hajszolni a házakra. Ha véletlenül bement az irodába, a lépcsőházból nyíló külön ajtón járt be a maga szobájába s fogadta a feleket, számolt a mesteremberekkel, künn a fiatal embereket néha egy hónapig se látta. Krug ur volt az, a ki bejárt hozzá referálni s bár derék és tisztességes ember volt, gyanussá tette az iroda előtt az, hogy négyszem közt beszélt az építészzsel. Ki tudja, hogy mi mindent mondhat neki... Krug ur nem igyekezett tisztázni az állapotot, a mi különben nem is igen volt terhére. A maga óriás rajztáblája és az íróasztala foglalta el. A hogy levetette a a kabátját s felöltötte az irodai zubbonyt, már a rajzot fürkészte a szeme s a hogy redőkbe borult a homloka, látszott rajta, hogy számol, spekulál s nem létezik számára az iroda többi szobája. Künn pedig viczczekeket csináltak rá s különösen nagy sikerei voltak egy kis fiatal embernek, a ki a biczegő járását utánozta, meg a rekedtes, szerény, csendes hangját, a hogy mondta: - Kérem a kaszárnyát Moll ur, tessék csak ide adni a farczádi templomot Meskó ur. - Délutánonként nézett ki a többi szobába s elálldogált egy-egy rajztábla előtt félóráiig is. Nem volt valami nagystílu ember, de szörnyen alapos. A hibát azonnal észrevette s megmutogatta mindenfelé. - Az építész így meg úgy kívánja, - azt szokta mondani, hogy teljesen elveszen a sok csinos, jól felöltözött ur és a nagy rajztáblák között a maga igénytelen kis személye. Ezzel azonban azt érte el, hogy úgy beszéltek róla, mint a ki adja a bizalmast. A belső embert - és gyűlölködő pillantásokkal kísérték az utjában. Ó látta, hogy hüvös van körülötte s megérezte a nagy ellenszenvet, de nem tehetett egyebet ellene, mint hogy még inkább összehuzta magát. Valósággal alázatosan jelentette ki ennek vagy annak a rajzolónak, hogy a méretben tévedett, vagy hogy a rajza szerint, ha építenék, beomlana a boltozat. Ha pedig az föl pattant, hogy: - ugyan kérem - hát bebizonyította neki s elfojtott méreggel feküdtek neki az emberek a tábláknak újra. Az ő rovására irták a hibáikat s boldogan lélegzett föl az iroda, ha valami vidéki munka megindítására a kis vézna ember egy-két napra elutazott. Ez is megesett néha. Az építész kívánta.

Hogy azonban odáig jutott a dolog, hogy valahogyan ki kellett kezdeni Krug urat, ahhoz köze

van egy kis szerelemnek is. Nehányan bejártak vasárnaponként az építészhöz. Persze csak a számbavehetőbb emberek, a diplomások s teát ittak odabenn és udvaroltak a kisasszonynak, Krug ur is. Persze a maga módja szerint, csendesen, szerényen, de sokkal igazabban, mint például Kelemen ur. Ez az ember szép nagy figura volt: elegáns, magas termet, szép selymes, gondosan ápolts fekete bajusz, szabályos egy kissé talán nagy orr, merész pillantású nagy fekete szemek és hosszú göndör haj... Egészben oly művészforma ember volt, hanem a mesterségében nagyon gyöngye legény. Őszintén szólván, előbb hozzáhajlott a kisasszony rokonszenve, csak a mikor látta, hogy üres emberrel van dolga, akkor vette észre maga mellett a másik szék ölében Krug urat. Szóba állott vele s azon az estén, a mikor ez a nevezetes eset megtörtént, a szép ember semmiképpen se tudott hozzáférközni többé. Azután se igen, pedig igen gavallérosan lépett föl. Sohase jött virág nélkül, csinosan beszélt, egy kicsit édeskésen, sok bókkal - a leány szeme pedig a háta mögött kutatózott valakit s fölgyult az arcza, ha meglátta a kis szürke fiut. - Ezért is ki kellett kezdeni Krug urat. Legalább is olyan alaposan kikezdeni, hogy másfelé keressen magának foglalatosságot. Ijeden meg egy kicsit.

Az iroda már előre tudta, hogy mikor veszi munkába Kelemen ur a kis szőke emberkét. A heczcz nem is ígérkezett rossznak. A sok borsot, a mit az orruk alá tört ez a majom, egyszerre visszafizetik neki. Az építésznek egy estéje után kellett elkövetkeznie a a dolognak és hogy lehetőleg nyilvánosan történjék meg, a kávéházban várta Kelemen urékat az egész iroda. Krug urat, ahogy leült az asztal mellé, remegés fogta el. Észrevette, hogy így együtt vannak s szorongva nézett körül. Inkább csak sejtette, hogy valami készül s mint a ki már hozzá van szokva a hajszához, a kelepcczét kereste. - Uram isten én egyiket se bántom - motyogta egy nagy ujság mögött. - Egyiket se, hát mit akarnak tőlem... Magába mélyedt s úgy elárasztotta a keserűség, hogy valósággal összeroskadt a székben. Pillái alól egy könny szivárgott ki s végigfolyt az arczán.

- Minek sírsz? - kérdezte Kelemen.

Krug letette az ujságot és vállat vont.

- Gyöngül a szemem - mondta, de érezte, hogy föl van zaklatva a vére és mert nem képes másképpen könnyíteni a lelkén, rögtön özönével fog hullani a könnye. Elejét akarta venni annak, hogy nevetségessé válják ezek előtt s egy pénzdarábba megkocogtatta a poharát. Fizetni akart s míg fölállott és nedves szemeivel a kabátját kereste, hangtalanul, csak magában folyton azt ismételte: - én egyet se bántottam, egyet se.

- Hová futsz? - kérdezte Kelemen.

Krug pár biczegő lépéssel a fogas felé indult s visszamormogott: - haza.

A szép nagy ember erre a többire sandított s némi pauza után szólott újra.

- Talán a társaságot nem találd méltónak magadhoz?

A kis vézna ember már belebujt a kabátjába. Mielőtt felelt volna, egy pillanatig merőn rábámult a művészképü urra s aztán visszament az asztalhoz. Most már nem volt izgatott. Maga is elcsodálkozott azon, hogy milyen egyszerre szállotta meg a nyugalom. Körül tudott nézni s egyszerűen minden indulat nélkül beszélt.

- Igazad van. Hitvány emberek vagytok.

Mind felugráltak, de a kis betegforma ember meg se remegett. Mig elosztotta az asztalon a borraivalókat s az aprópénzt visszatette a tárczájába, mindennel leszámolva nyugodtan folytatta tovább:

- Tizennyolczan vagytok s idejöttetek velem kötekedni. Hitvány emberek vagytok.

Mig végigbiczegett a kávéházon, csak utánabámultak s azután is alig tudtak szóhoz jutni. Olyan nagy volt a csend, hogy mintha nagy felelősséggel járna, senki se merte megtörni. Nagy későre állott fel Kelemen ur és csak annyit mondott.

- Annál jobb. Ó a sértő.

Másnap két ember kereste Krug urat a lakásán, hanem akkor már nem volt otthon. Nagyon korán ment be az irodába, hogy senkit se találjon ott. Nem tudta, hogy hogyan viselje magát s elhatározta, hogy ki se mozdul a szobájából. Az anyja oda küldte utána az urakat. Azonban várakozniok kellett. Az építész behívta a szobájába azt, a kit kerestek és hosszasan tárgyalt vele valami bonyolódott dologban. Azután megbizásokat adott neki s jó félóra telt bele abba, a mig Krug kijött.

Aztán hirtelen végeztek. A kis ember erősen szivarozott s idegesen, gyorsan beszélt.

- Nekem el kell utaznom az éjjel.

- Olyan sürgős?

- Igen, nagyon sürgős. Egy vállalatunkról van szó, a mi megrekedt, a vonatom azonban csak egy óra után indul. Addig elintézhethük a dolgot. Legyenek az urak délben otthon, valamelyiküknél, vagy akárhol, csak együtt s az én embereim odamennek majd. Megadom nekik az utasításaimat. Délután, este találkozhatunk.

- Kissé szokatlan.

- Nekem el kell utaznom.

- És ha mégse?

- Mindenképpen.

- Az urak elmentek, a kis beteg embert pedig elővette a láz. De csak perczekre s aztán ujra, hirtelen az a nem is emberi nyugalom töltötte el, a mi tegnap este. - Le kell számolni. Egyszer vége kell, hogy legyen a hercze-hurczának. Akárhogy, csak vége. Így nem lehet élni. Ez forgott a fejében, a mig rendbe szedte az asztalát. Szép sorjába minden írást a fiókokban is, hogy más is eligazodhassék közöttük. Aztán mintha menekülne, az építész szobáján át távozott.

Otthon az anyja azzal fogadta, hogy két ur kereste.

- Találkoztam velük.

- Az irodába küldtem őket.

- Jól tette édes anyám. Ott voltak.

- Félttem, hogy majd megzavarnak.

- Nem zavartak. Elutazom az éjjel.

- Hova?

- Le vidékre. Majd megirom bővebben a czimet.

Ebéd után elindult kószálni. Hidon át, vissza, betért ismeretlen utcákba s ahogy őgyelgett, végig törtetett az agyán az az egész sivár, örömtelen élet, a mit átélt nyomorékan, szegényen. Egész apró történetek jutottak eszébe. Fölbukkantak valahogyan s egyik se volt olyan, a mibe gyönyörűsége telnék. Nyelt egyet-egyet rájuk, hogy annál biztosabban elfelejtse s arra gondolt, hogy ma valahogyan mindennek vége lesz. Így vagy úgy. - Hadonászott s akkor vette észre, hogy mit művel, mikor egy pár gyerek hozzácsatlakozott az uton. Aztán zsebeibe mélyesztette a kezeit s úgy csatangolt tovább, benn pedig gyült benne a düh és a féktelen, vad indulat, hogy végre egyszer szembe kerül ezzel a világgal - s iszonyu mosolygásra fordult el az arcza, a mikor eszébe jutott a sántasága. Egy hős, a ki biczeg. S tovább mulatott ezen. - Biczeg, majd megmutatja, hogy biczeg, majd mindjárt.

-317-

Sűrűn nézte az óráját s félkilenczkor kocsiba ült s úgy vitette magát a vivóterembe. Nem birta már gyalog. Megroskadt a lába s a lépcsőkön is alig vonszolta föl magát. Odafönn meglepték az előkészületek s keringeni kezdett előtte a kép, mig egy sarokban gépiesen ledobálta magáról a kabátot, a mellényt s egy kicsit szégyenlősen az inget is. Egy kicsit gyámoltalan formájú volt. Beesett a melle, a válla se egészen rendben, jobbfelől mintha felpuposodott volna egy kicsit s mintha észrevette volna, hogy szánakozva néznek reá a komoly urak. Egy szolga a kardok tompa végét reszelte hegyesre, egy másik fűrészpont hintett el a pádimentumon s a fejük felett éppen csak vagy öt-hat lépésnyi területet világítva be, gázlángok lobogtak. Olyan különös volt minden és a zene hozzá, a reszelő.

Mintha az urak is valami ilyest éreztek volna. Az egyik békétlenkedett is.

- Hogy lehet este verekedni.

Gépiesen szólott Krug ur, mintha leczkét ismételné.

- Nekem el kell utazni...

Mikor a kezükbe adták a kardokat, kiegyenesedett s csillogó szemekkel, remegve várta a jelet arra, hogy már nekironthat annak az egészséges, szép, nagy buta embernek, a ki szembe állott vele. Alig tudta magába gyürni a hangot, a mi a torkát szorongatta. Ha kidül belőle olyan ordítás lesz, a mit egy élet minden nyomorusága gyűjtött össze. Nem is birta elhallgatni. Mikor összecaptak, üvöltve rohant rá az emberére és iszonyuan vagdalkozott. A másik védekezni próbált s aztán meghátrált az iszonyu ütések elől. Vérbeborult szemekkel, lihegve szorította előre a kis sánta, de már fáradtan. Alig huzta maga után a lábát, de a szenvedély vitte, irtózatossá erővel ragadta magával. A másik már a falat érezte a háta mögött s maga elé nyujtotta a kardot.

-318-

A kis vézna nyomorék ember belefutott a hegyébe. Ugy szedték le róla.

Az orvos mikor ráhajolt, még hallotta, hogy suttog is valamit:

- Nekem el kell utazni, el kell utazni, kérem...

TARTALOMJEGYZÉK

Emberhalál	5
Virágfakadás	16
A színész	21
A szegény emberek pártja	28
A divat	34

-319-

A birtok és a ház	39
Az első lépés	45
Virtus	50
Katonák	59
Leányvásár	74
Az éjszaka	82
Sedan	89
A fecskék	96
Tizenegy esztendő	105
Tamás	111
A kis grófné	119
Az öreg gazda	124
Viharok	131
Harminczezer forint	143
Sokoloff	150
Vén politikusok	156
Jávor főhadnagy	164
A kis vörös zászló	173
A kés	181
Szivárvány	190
Papp Sárika	198
A Becski-leány	209
Meghalt az öreg	218
Kende Miklós végrendelete	223
A lapaty malom mellett	232
A megbolondulás	240
Ki a házból	246
Egy kis fertályóra	252
Egy gyár története	258
A szabót ki kellett dobni	266
A fiákeres ur	272
Hogy a gyerekeknek egy kis multságuk legyen	278
A szemtelen ember	284
A második asszony	292
Vadölő kisasszony	299
Hubanek ur és a fia	305
Az utazás	311

Javítások.

Az eredeti szöveg helyesírásán nem változtattunk.

A nyomdai hibákat javítottuk. Ezek listája:

13	Kimennek-e az erdőből	- Kimennek-e az erdőből
18	meg egy pillantásra	még egy pillantásra
22	csinál benne,	csinál benne.
73	Tul a a falon	Tul a falon
79	a Stolz-házban	a Stolz-házban.
97	urának istetszik	urának is tetszik
106	kártyáját, torkonfogta,	kártyáját, torkonfogta.
108	hogya az enyém,	hogya az enyém.
110	visszafojtott sírás	visszafojtott sírás.
116	Berta a a tornáczról	Berta a tornáczról
152	asztán észretítette	asztán észretérítette
156	Ttikárja néha	Titkárja néha
161	a gról lábáról	a gróf lábáról
171	- Mikor a főhadnagy	Mikor a főhadnagy
171	... Sok ismerősöm	- ... Sok ismerősöm
173	üde kékség Már	üde kékség. Már
211	Ha te adná	Ha te adnál
244	szorították a poharar	szorították a poharat
247	- Az asszony csöngetett	Az asszony csöngetett
261	dehoga a partán	dehoga a partján
269	Legfönnebb otthagyjak	Legfönnebb otthagyják
280	Csak akkor estek	Csak akkor estek
280	majdnem akkora kabát	majdnem akkora babát
285	mint hivatalónökét	mint hivatalfönökét
291	- Egy kicsit gondolkodott	Egy kicsit gondolkodott

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK THURY ZOLTÁN ÖSSZES MŰVEI (2. KÖTET)
***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this

agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work

or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.

- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project

Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.